የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት

ቮልዩም ፲፩ (፲፱፻፸፬ ዓ. ም.)

JOURNAL OF ETHIOPIAN LAW

Vol. 11 (1980)

የኢትዮጵያ ሕግ

መጽሔት ።

የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ትምህርት ቤት
ከሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ጋር በመተባበር
የሚያዘጋጀው ።

፲፱፻፷፪ ዓ. ም.

001786

ትምህርት ሊሰጡ የሚችሉ ሕግን የሚመለከቱ የምርምር ጽሑፎችን ፣ በፍርድ ቤት በተሰጡ ውሳኔዎች ላይ ጠቃሚ የፍርድ ትችቶችን ፣ በሕጎችና በሌሎችም ሕግ ነክ በሆኑ ጉዳዮች ላይ ጽሑፎችን በማዘጋጀት ብት ልኩልን በደስታ የምንቀበል መሆናችንን እንገልጻለን ።

ለዚህ መጽሔት ደንበኞች መሆን የምትሹ ሁሉ ፍላጎታችሁን በአድራሻችን ጽፋችሁ ወይም ደውላችሁ ብትገልጹልን በፍላጎታችሁ መሠረት ለመፈጸም ዝግጁ ነን ።

ለአገር ውስጥ ደንበኞች የያንዳንዱ መጽሔት ዋጋ 5 (አምስት) የኢት ብር ሲሆን ፣ ለመላኪያ እንደ ሁኔታው ተጨማሪ ክፍያ ይደረጋል ።

አድራሻችን ፤—

የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት
አዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ ፤ የሕግ ትምህርት ቤት
ፖ. ሣ. ቁ. 1176
አዲስ አበባ ፤ ኢትዮጵያ

ስልክ ቁጥር ፡ 11-17-33 ወይም 11-08-44 (108) ነው ።

የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት

የአዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ የሕግ ትምህርት ቤት
ከሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ጋር በመተባበር
የሚያዘጋጀው ።

የቦርድ አባሎች

ከበደ ገብረማርያም ፤
ሊቀ መንበር
የሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ፤ ቋሚ ተጠሪ

ፋሲል ናሆም ፤
የሕግ ፋኩልቲ ዲን
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

ጆርጅ ክሽችኖቪች ፤
በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ
ሕግ ፋኩልቲ ፕሮፌሰር

ተሾመ ጋይለ ማርያም ፤
የጠቅላይ ፍርድ ቤት ፕሬዚዳንት

ሰላሙ በቀለ ፤
በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ
ሕግ ፋኩልቲ ረዳት ፕሮፌሰር

አሰፋ ሊበን ፤
የከፍተኛ ፍርድ ቤት ፕሬዚዳንት

አዘጋጆች

ፋሲል ናሆም ፤
ዋና አዘጋጅ

ዝጅስዋቭ ጋሊስኪ ፤
የምርምር ጽሑፎች አዘጋጅ

ዮሴፍ ገብረ እግዚአብሔር ፤
የአስተያየቶችና የፍርድ ትችቶች አዘጋጅ

ይታይህ ዘለዓለም ፤
ሥራ አስኪያጅ አዘጋጅ

የሕግ ትምህርት ቤት መምህራን (፲፱፻፫፪ ዓ/ም)

በ፲፱፻፺፮ ዓ/ም ተቋቁሞ በአሁኑ ጊዜ የኤል ኤል ቢ ዲግሪና የሕግ ዲፕሎማ ትምህርቶችን የሚሰጠው የአዲስ አበባ ዩኑቨርሲቲ ሕግ ትምህርት ቤት መምህራን የሚከተሉት ናቸው ።

ፋሲል ናሆም ፤ ኤል ኤል ቢ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ጀይ ኤስ ዲ ፤
ረዳት ፕሮፌሰርና የፋኩልቲው ዲን

በላይነህ ሥዩም ፡ ኤል ኤል ቢ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ሌክቸረርና ረዳት ዲን

ዳንኤል ኃይሌ ፤ ኤል ኤል ቢ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ረዳት ፕሮፌሰር

ኤፍሬም የማነ ብርሃን ፤ ኤል ኤል ቢ ፤ ረዳት ምሩቅ

ዝጅስዋቭ ጋሊትስኪ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ኤል ኤል ዲ ፤ ረዳት ፕሮፌሰር

ግርማ ወልደ ሥላሴ ፤ ኤል ኤል ቢ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ጀይ ኤስ ዲ ፤ ረዳት ፕሮፌሰር

ጆርጅ ክሽችኖቪች ፤ ቢ ኤ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ሊክ ሰክ ኮምና ፖሊት ፤
ዶክተር ጄር ፕሮፌሰር

ሄንሪክ ሌሰቼና ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ኤል ኤል ዲ ፤ ረዳት ፕሮፌሰር

ሰላሙ በቀለ ፤ ኤል ኤል ቢ ፤ ረዳት ፕሮፌሰር

ሰሎሞን ጅሩ ፡ ቢ ኤስ ሲ ፤ ኤል ኤል ቢ ፤ ሌክቸረር

ወርቁ ተፈራ ፤ ኤል ኤል ቢ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ረዳት ፕሮፌሰር

ይታይህ ዘለዓለም ፤ ኤል ኤል ቢ ፤ ሌክቸረር

የሴፍ ገብረ እግዚአብሔር ፤ ኤል ኤል ቢ ፤ ሌክቸረር

ገጽ

መቅድም 1

ከሕግ ፋኩልቲ የተሰጠ የፓፒያሮይ እና ፓፒያሮይ ዓ/ም ራፖር

በፋሲል ናሆም 3

የኢትዮጵያ ፍትሐ ነገሥት ሮማዊ መሠረቶች

በፒተር ኤች ሳንድ... 7

የሶሻሊስት ኢትዮጵያ የሥራ ክንውኖች በመሠረታዊ ሕጎች እንደታየው

በፋሲል ናሆም 13

የኢትዮጵያን የመወለድ ሕግ በሚመለከት የተደረገ ተጨማሪ ጥናት

በጆርጅ ክሸችኖቪች 19

ዓለም አቀፍ ስምምነቶችና ሥስተኛ መንግሥታት

በዝጂስዋቭ ጋሊትስኪ 35

ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኛነት ውሳኔዎች ምክንያት ስለሚከብዱ ወንጀሎች ክስ አቀራረብ የተለየ ሥነ ሥርዓትና ዓላማው ፡ በማናቸውም ሁኔታ ተፈጻሚ ነት ይኖረዋል ወይ ?

በዮሴፍ ገብረ እግዚአብሔር 43

በፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ፩ሺ፯፻፷፯ ላይ የተሰጠ አስተያየት

በጆርጅ ክሸችኖቪች 47

ፍርድና በዚሁ ፍርድ ላይ የቀረበ ትችት

በጆርጅ ክሸችኖቪች 48-50

JOURNAL OF ETHIOPIAN LAW

Published by the Faculty of Law, Addis Ababa University,
in co-operation with the Ministry of Law and Justice
(to be cited as 11 J. Eth. L.)
1980

IX

The Editors encourage all interested persons to submit to them any material which would be appropriate for publication in the journal such as works of scholarly research in the field of law, comments on court decisions and commentaries on legislations.

You are hereby invited to communicate to us your wish to subscribe to the *Journal of Ethiopian Law* and get copies of each issue.

The Rate for foreign subscribers is five dollars (American) per copy plus postage.

Our address Journal of Ethiopian Law
Addis Ababa University, Faculty of Law
P.O. Box 1176
Addis Ababa, Ethiopia
Telephone 11-17-33 or 11-08-44 (108)

JOURNAL OF ETHIOPIAN LAW

Published by the Faculty of Law,
Addis Ababa University. in co-operation with the
Ministry of Law and Justice.

Editorial Board

Kebede Gebre Mariam,	*Chairman* *Permanent Secretary, Ministry of Law and Justice.*
Teshome Haile Mariam,	*President, Supreme Court.*
Aseffa Liben,	*President, Hight Court.*
Fasil Nahum,	*Dean, Faculty of Law, Addis Ababa University.*
George Krzeczunowicz,	*Professor, Faculty of Law, Addis Ababa University*
Selomu Bekele,	*Assistant Professor, Faculty of Law, A.A. University*

Editors

Fasil Nahum,	*Editor-in-chief*
Yoseph Gebre Egziabher,	*Cases and current Issues Editor*
Zdizslaw Galicki,	*Articles Editor*
Yittayih Zelalem,	*Managing Editor*

The editors are grateful for the the English language editorial assistance of Mrs. Innes Marshall of the Addis Ababa University Press.

Law Faculty Staff (1980)

The following are the staff members of the Faculty of Law of Addis Ababa University established in 1963 which offers courses leading to the LL.B Degree and Diploma in Law.

Fasil Nahum;	LL.B, LL.M, J.S.D., Assistant Professor, Dean
Belayneh Seyoum;	LL.B, LL.M, Lecturer, Assistant Dean
Daniel Haile;	LL.B, LL.M, Assistant Professor
Efrem Yemaneberhan;	LL.B, Graduate Assistant
Zdzislaw Galicki;	LL.M, LL.D, Assistant Professor
Girma Wolde Sellasie;	LL.B, LL.M, J.S.D., Assistant Professor
George Krzeczunowicz;	B.A., LL.M, Lic. Sc. Comm. Polit, Dr. Jur, Professor
Henryk Leszczyna;	LL.M, LL.D, Assistant Professor
Selamu Bekele;	LL.B, Assistant Professor
Solomon Jiru;	B.S.C., LL.B, Lecturer
Worku Tafara;	LL.B., LL.M., Assistant Professor
Yittayih Zelalem;	LL.B., Lecturer
Yoseph Gebre Egziabher;	LL.B, Lecturer

TABLE OF CONTENTS

Page

Preface 55

Progress Report from the Dean (1978-80)
by Fasil Nahum 57

Roman Origins of the Ethiopian "Law of the Kings" (Fetha Nagast)
by Peter H. Sand 71

Socialist Ethiopia's Achievements as reflected in its basic Laws
by Fasil Nahum 83

The Ethiopian Law of Filiation Revisited
by George Krzeczunowicz 89

International Treaties and Third States
by Zdzislaw Galicki 105

Special Procedure for the Charging of Offences Aggravated by previous convictions and its rationale: Implemented in all instances?
by Yoseph Gebre Egziabher 115

Comment on Civil Code Article 1767
by George Krzeczunowicz 121

Judgement and Case Comment
by George Krzeczunowicz 122-124

በ፲፱፻፷፭ ዓ/ም ነበር ፤ ያም ፥ ያሮጌ ዘመን መደምደሚያ ፥ ያዲስ ሕይወት በር መክፈቻ ወቅት ነበር ። የኢትዮጵያ ሕዝብ አብዮት ከዚያ ወዲህ ብዙ ተፃራሪ ኃይሎችን አሸንፎ አያሌ ሥር ነቀል ለውጦችን አስገኝቷል ። በዓላማና በፍልስፍና በኩልም መሠረታዊ የአቅጣጫ ለውጦችን አድርጎአል ። ትግሉ የማይበገርና የሕዝቡን ሕይወት በማናቸውም ረገድ የሚነካ እንደመሆኑ መጠን ገና አላከተመም ። ሕግና ፍትሕም በአብዮቱ በቀላሉ ተነክቶ የታለፈ አይደለም ። እንዲያውም ጉልህ የሆነው ማስረጃ የኢትዮጵያ አብዮት መሠረታዊ የሶሻል ለውጦችን ለማስገኘት በሕግ መሣሪያነት መጠቀሙ ነው ። እንደዕውነቱ ከሆነ ያለ ሕግ አመራር እሥራ ላይ የዋለ አንዳችም መሠረታዊ ለውጥ የለም ።

ይህን የዛሬውን እትምና ወደፊት በተከታታይ የሚወጡትን የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት እትሞች በማናቸውም የሕይወት ዘርፍ ማኅበራዊና ግለሰባዊ ፍትሕ ለማስገኘት ያልተቋረጠ ትግል ለሚያደርገው ለጀግናው የኢትዮጵያ ሕዝብ መታሰቢያ ይሆኑ ዘንድ እናቀርባለን ። ወዲያውም ሕግና ተቅዋሞቹ ሁሉ በአዲስ አቅጣጫ ለጎ ብረተሰብአዊት ኢትዮጵያ ግንባታ አገልግሎት እንዲያበረክቱ ከልብ እንጥራለን ። ሕግ ሕይወት የሚያገኘው ለሰላም ለፍትሕና ለብልጽግና በብሔሮች ፥ በመደቦችና በግለሰቦች በሚደረገው የማያቋርጥ ትግል ነው የሚለውን ዐቢይ ቁም ነገር ልናስገነዝብ እንወዳለን ። እዚህም ላይ አንድ የታወቀ የሕግ ተመራማሪ የሰነዘረው አሳብ ጠቃሚና አግባብ ያለው ትምህርት ሆኖ እናገኘዋለን ።

> "ሕግ ንድፈ አሳብ ብቻ ሳይሆን ሕያው የሆነ ኃይልም ነው ። ስለዚህ ነው ፥ ፍትሕ ዕውነትን የምትመዝንበት ሚዛን በአንድ እጅዋ ይዛ በሥራ ላይ የምታውልበት ሰይፍ በሌላ እጅዋ የምትጨብጠው ። ሰይፍ ያለ ሚዛን ልጓም የለሽ የጭካኔ ኃይል እንደሆነ ሁሉ ሚዛኑም ያለሰይፍ የሕግ መዋቲነት ነው ። ሚዛንና ሠይፍ የማይነጣጠሉ ናቸው ። የሕግ ሥርዓት የሚሠምረውም (ፍጹም የሚሆነው) ፍትሕ ሰይፍን የምትጨብጥበት ኃይል ሚዛኑን ከምትይዝበት ጥበብ ጋር የሚስተካከል ሲሆን ብቻ ነው ።"

የዘመናዊ ኅብረተሰብአዊ መንግሥትን ምንነት መረዳት የሰይፉንና የሚዛኑን በትክክል መመጣጠን በዓይነ ልቦና መመልከት ማለት ነው ። ሰይፉና ሚዛኑ በሚ ገባ እንዲመጣጠኑም ለአገሪቱ ተገቢውን አገልግሎት ለማበርከት የሚያስችል ጥል ቅት ያለው የሕግ ትምህርትና ምርምር አስፈላጊና ቅድሚያ የሚሰጠው ጉዳይ ነው ። ምንም እንኳ ሕግ የኅብረተሰብ ላዕላይ መዋቅር አንደኛው አካል መሆኑ ቢታወቅም የመንግሥት ኃይለኛ የፖሊሲ መሣሪያ ሆኖ በማገልገል ታህታይ መዋቅሩን ስለሚ ነካና እንዲለወጥም ስለሚረዳ በጊዜ ብዛት የላዕላይ መዋቅሩ ኃይለኛ ክፍል መሆኑን በተግባር አስመስክሯል ።

የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት ለብዙ ዓመታት ተቀብሮ ከቆየ በኋላ እንደገና መው ጣቱ ሕዝባዊ አብዮት ከፍተኛ ደረጃ ላይ መድረሱን የሚያረጋግጥ ነው ። መጽሔቱ በአብዮቱ መንፈስ በመመራት ፣ የአብዮቱንም ችቦ ከፍ አድርጎ በመያዝ ፣ ሰላምና ፍትሕ የሚሰፍንባትን አዲሲቷን ፣ ጠንካራዋንና የበለጸገች ኢትዮጵያን ለመገንባት ለሚደ ረገው ጥረት የበኩሉን ድርሻና አስተዋጽኦ ለማድረግ ቃል ይገባል ።

የዩኒቨርሲቲው የሕግ መምህራንም ሆኑ የፍርድ ቤት ባልደረቦች ወይም በመ ንግሥት ሥራም ሆነ ከመንግሥት ሥራ ውጭ በልዩ ልዩ የሥራ ክፍል የተሠማሩ የሕግ ባለሙያዎች ሁሉ በመጽሔቱ ታትመው ሊወጡ የሚችሉ ጽሑፎችን በማበርከትና አስፈላጊ ምክርና ድጋፍ በመስጠት የመጽሔቱን ሕይወት ያለማቋረጥ እንደሚንከ ባከቡ እንተማመናለን ፤ ለዚሁም አብዮታዊ ጥሪ እናስተላልፍላቸዋለን ። አስፈላጊውን ጥረትና አስተዋፅኦ በማድረግ ይህ ከአብዮቱ ወዲህ የመጀመሪያ የሆነው የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት እትም እንዲወጣ ላስቻሉት ሁሉ ምስጋና እናቀርባለን ።

የአዘጋጅ ቦርድ

ከሕግ ፋኩልቲ የተሰጠ የ፲፱፻፸፩ እና የ፲፱፻፸፪ ዓ/ም

ራ ፖ ር ት

ፋሲል ናሆም ፤ ዲን

የሕግ ፋኩልቲ በዚህ የጎብረተሰብአዊ ለውጥ የተ ጨጨፈባት ወሳኝ አብዮታዊ ወቅት ብሔራዊ ፍላጎት ትን እንዲያሟላ ለማድረግ የተወጠነው ታላቅ ተግባር ከመቸውም ይበልጥ የተሰማበት ጊዜ ነው ። ይህንንም የምንልበት ምክንያት ከፊታችን የተደቀነውን አስቸ ጋሪው ተግባር ለመቋቋም ወደፊት የሚመጣው ጊዜ ከአለፈው የተሻለ የሥራ ውጤቶች ይኖሩታል የሚል ጽኑ እምነት ስላለን ነው ። የሕግ ፋኩልቲ በ፲፱፻፶፮ ዓ/ም መቋቋምና የኢትዮጵያ ሕጐች በመጽሐፍ (በኮድ) መውጣታቸው ወዲያውኑም ተከታትለው የመጡት አስር ዓመታት በኢትዮጵያ ውስጥ በሕግ መስክ ተገቢ ለሆነ ትምህርትና ምርምር መሠረት ጥለዋል ። ምንም እንኳን በጊዜው በምሁራን አካባቢ የነበረው ሁኔታ ለመቅዳት ፣ ለማስተጋባትና ከቀድሞው ትምህርታዊ ወግ አልፎ እንዳይሄድ የታቀደ ለጥቂት ምርጥ ሊቃው ንት ብቻ የተዘጋጀና ቀለም የለሽ ፖለቲካ ሰፍኖበት የነበረ ሁኔታ ቢሆንም ፣ የሕግ ፋኩልቲ በኢትዮጵያ መሬት ላይ መቋቋምና ኢትዮጵያዊ ችግሮችን መመር መሩ በእርግጥ ከፍተኛ እድገት ነበር ማለት ይቻላል ። ሆኖም ብዛት ያላቸው የውጭ አገር መምህራን ወደአ ገራቸው በመመለሳቸውና ያሉትም ጥቂት ወጣት ኢትዮ ጵያውያን መምህራን ለከፍተኛ ትምህርት ወደውጭ በመ ሄዳቸውም ሆነ በከፍተኛ የመንግሥት ሥራዎች ላይ በመ ሳተፋቸው የሕግ ፋኩልቲው የተመኘውን ያህል በሙሉ ጉልበትና በከፍተኛ ደረጃ ሊያመርት አልቻለም ።

እንደ እውነቱ ከሆነ ፤ የሕግ ፋኩልቲ ከአለበት ከፍ ተኛ የመምህራን እጥረት ገና ማገገም አለበት ፤ ከዛ ሬው ከጥቂት የመምህራን ቁጥር አልፎ በሚያስተማ ምን አኳኋን ሥራውን ማከናወን ይኖርበታል ። እነዚ ህን የትምህርት ዘመናት የጀመርነው መላውን የሕግ ፋኩልቲ ለማንቀሳቀስ ስድስት የሙሉ ቀን መምህራን እና አንድ የግማሽ ቀን መምህር ብቻ በመያዝ ነው ። በሌላው በኩል ፋኩልቲው በታሪኩ ውስጥ በነዚህ ሁለት ዓመታት ካለው የበለጠ የተማሪዎች ብዛት አጋ ጥሞት አያውቅም ። ከዚሁ ጋር ተያይዞ በሚቻለው ሁሉ ለተማሪው ጥሩ የሕግ ትምህርት ለመስጠት ታቅደው የተደረጉት የሥርዓተ ትምህርት ለውጦች እነዚህን ዓመታት አጣዳፊና አስጨናቂ አድርገዋቸዋል ። ቢሆ ንም ወደፊት መጓዝ የሚቻለው በትግል ነውና ካከናወ ናቸው የሥራ ውጤቶች አንፃር ሲታይ ፋኩልቲው ላካ ሄደው ትግል በበቂ አኳኋን ተክሶአል ለማለት እንች ላለን ። ጎላ ብለው ከሚታዩት የሥራ ውጤቶች አንዳ ንዶቹን ከዚህ እንደሚከተለው መጥቀስ እንወዳለን ።

፩ኛ/ የሥርዓተ ትምህርት ዕድገት

ሀ/ ስለሥርዓተ ትምህርት ጥናት የተደረገ ስብሰባ ፤ በመንግሥት አስተዳደር የፖሊሲ አውጭ አካል ተሳታፊ በመሆን የሚያገለግል ፤ በሙያው ችሎታ ያለውና በፖለቲካ የታነጸ ምሩቅ ለማውጣት ለአ ያሌ ዓመታት በፋኩልቲው ሥርዓተ ትምህርት ላይ ሰፊ ሙከራ ሲደረግ ከቆየ በኋላ ስለሥርዓተ ትምህርት ጥናት ስብሰባ ተዘጋጀ ። ስብሰባው መም ህራን ፣ ምሩቃንና የመንግሥት ባለሥልጣኖች የተ ሳተፉበት ከሐምሌ ፮ እስከ ፰ ፲፱፻፸፩ ዓ/ም የተካ ሄደ የሦስት ተከታታይ ቀናት ሥራ ነበር ። የሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ተቀዳሚ የሰው ኃይል ፈላጊና ለፋኩልቲውም መጠናከር አሳቢ አካል እንደ መሆኑ ፣ በቋሚ ተጠሪው በሚመራ አራት ከፍ ተኛ ባለሥልጣኖች በሚገኙበት ቡድን ተወክሎ በስብሰባው ላይ ተገኝቶ ነበር ። በአብዛኞቹ ሚኒስ ቴሮችና የመንግሥት ድርጅቶች የሚገኙ ዋና የሕግ አማካሪዎችና እንደዚሁም የከፍተኛ ፍ/ቤት ዳኞ ችና የቀበሌ ማኅበራት የፍርድ ሽንጎ አባላት በስ ብሰባው ተካፍለው ነበር ። በተጨማሪም የከፍተኛ ትምህርት ኮሚሽን ተወካይና የዩኒቨርሲቲው የአ ካዳሚ ምክትል ፕሬዚዳንት በሕግ ባለሙያነታ ቸውና በሥራቸው ምክንያት በስብሰባው ላይ ተካፍለው ነበር ።

ስብሰባው በነበረው ሥርዓተ ትምህርት ላይ በሰ ፊው ተነጋግሮ ጥልቀት ያላቸው ማሻሻያዎችና የፖ ሊሲ ውሳኔዎች ለመቅረጽ በመቻሉ የተሳካ ስብሰባ እንደነበር እዚህ ላይ ማስታወስ እወዳለሁ ። በእ ርግጥ እነዚህ ጠቃሚ ማሳሰቢያዎችና ማሻሻያዎች የሚያመለክቷቸው ሁኔታዎችና አፈጻጸማቸው በፋ ኩልቲው በጥንቃቄ የሚታዩና የሚቀናጁ የረጅም ጊዜ እቅዶች ናቸው ። (በእንግሊዝኛ ተጨማሪ ፩ና ተጨማሪ ፪ የተባሉትን ጽሑፎች ይመልከቱ ።)

ለ/ ሥርዓተ ትምህርት ፤ የሥርዓተ ትምህርቱ ስብሰባ ባቀረበው ሐሳብና በፋኩልቲውም በተካሄዱት ውይይቶች ላይ የተመሠረተ ከ፲፱፻፸፪ ዓ/ም የት ምህርት ዘመን ጀምሮ በሥራ ላይ የዋለው አዲስ ሥርዓተ ትምህርት ተዘጋጅቶአል ። በእርግጥ

የሥርዓተ ትምህርት መሻሻል የማያቋርጥ ሂደት ነው ። ሥርዓተ ትምህርቱ በየጊዜው እንደገና እንዲታይና ወቅታዊ መልክ እንዲኖረው ማድረግ ያስፈልጋል ።

ፔኛ/ ምርምር ማድረግና ጽሑፎችን ማውጣት ፤

ምርምር የማድረግና ጽሑፎችን የማውጣት ሥራ በዩኒቨርሲቲ ውስጥ ለማስተማር በጣም አስፈላጊ ነገሮች መሆናቸውን ፋኩልቲው ከረጅም ጊዜ ጀምሮ ተገንዝቧል ። እንደሕግ ፋኩልቲ በመሰለ የሙያ ትምህርት ቤት ምርምር ማድረግና የምርምር ውጤት የሆኑ ጽሑፎችን ማውጣት እንዲያውም የበለጠ ተፈላጊነት ይኖራቸዋል ። ምንም እንኳን ያለው ከፍተኛ የመምህራን እጥረት ባለፉት አያሌ ዓመታት ውስጥ ምርምር የማድረግንና ጽሑፎችን የማውጣትን ሥራ አዳጋች አድርጎት የነበረ ቢሆንም ፤ ፋኩልቲው በአሁኑ ሰዓት በእነዚህ አካባቢም ድፍረት ያለው እርምጃ መደረግ እንዳለበት ወስኗል ።

ሀ/ የኢትዮጵያ የሕግ መጽሔት ፤ ከዚህ በላይ በተጠቀሰው ዓላማ ፋኩልቲው የኢትዮጵያ የሕግ መጽሔት እንደገና እንዲያንሰራራ አድርጓል ። የአዘጋጅዎች ቡድን ተሰይሟል ። የሕግ አዋቂዎች ጽሑፎችና አስተያየቶች ተጠይቀዋል ፤ የአዘጋጂዎች ቦርድም ተቋቁሟል ። መጽሔቱ አግባብ ላለው የሕግ ምርምር መድረክ ብቻ ሳይሆን ፤ በአገሪቱ ውስጥም ሆነ በዓለም አቀፍ ደረጃ በሕግ ሙያ የተሰማሩ ሊቃውንት የሚገናኙበት ማዕከላዊ ዘዴም በመሆኑ ተፈላጊነቱ ከፍተኛ ነው እንላለን ። ከዚህም በላይ ይህ መጽሔት የአብዮታዊት ኢትዮጵያን ህብረተሰብአዊ እርምጃዎች በትክክል የሚያንጸባርቅ እንዲሆንና ጠለቅ ያሉ አከራካሪ የሕግ ጭብጦችን የሚፈታና ከፍተኛ የሕግ ዕውቀት የሚያሰራጭ መሆን ይኖርበታል ። ስለዚህም የመጽሔቱ አዘጋጆች ቦርድ አባላት ከሕግ ምሁራን ፤ ከፍተኛ ዳኞችና የመንግሥት ባለሥልጣኖች ተመርጠው እንዲገቡበት ተደርጓል ። የዚህም መላው የሕግ ባለሙያዎች ቡድን ቅንብር የተደረገው ከፍተኛ ደረጃ ያላቸው የሕግ አዋቂዎችንና የፖለቲካ ብስለት ያላቸው ግለሰቦችን በመሰብሰብ የመጽሔቱን ጥራት ለማረጋገጥ ታስቦ ነው ። ይህ ራዕር ወይም መግለጫ በሚጸፍበት ጊዜ የመጽሔቱ የመጀመሪያው ክፍል ወደ ማተሚያ ቤት በመላክ ላይ ነው ። እዚህ ላይ የዩኒቨርሲቲ አስተዳደር በመጽሔቱ ማንሰራራት ላሳየው የጋለ ድጋፍና ማበረታቻ የፋኩልቲውን ምስጋና መቀበል ይገባኛል ።

ለ/ የኢትዮጵያ የተጠቃለሉ ሕጎች ፤ ሌላው ፋኩልቲው እንዲያንሰራራ የወሰነው ምርምር የማድረግና ጽሑፍ የማውጣት ሥራ የተጠቃለሉ የኢትዮጵያ ሕጎችን ነው ። የኅብረተሰብአዊት ኢትዮጵያ ጊዜ ያዊ ወታደራዊ መንግሥት ያወጣቸው አዳዲስ ሕጎች ገና መጠቃለል ይኖርባቸዋል ። ሥራው ለብዙ የመንግሥትና የሕዝብ ተቋሞች እጅግ አስፈላጊ ነው ። ለዚህም እጅግ ጠቃሚ ሥራ ችሎታ ያላቸው አዘጋጂዎች ተመርጠው ሥራውን በማካሄድ ላይ ይገኛሉ ።

ሐ/ የፋኩልቲና የግል ምርምር ፤ የፋኩልቲው አባላት ከማስተማር ፣ ፋኩልቲ አቀፍና የኒቨርስቲ አቀፍ በሆኑ የአስተዳደር ሥራዎች ውስጥ ከመሳተፉ በላይ በተጨማሪ ፣ የፋኩልቲና የግል ምርምር ውጥኖች በማካሄድ የመጀመሪያ ፍሬአቸው የሆነውን ይህን የኢትዮጵያ የሕግ መጽሔት እትም ለማውጣት በቅቷል ።

ፎኛ/ የውጭ ግንኙነቶች ፤

የትኛውም ፋኩልቲ ቢሆን ራሱን የቻለ ለብቻው የቆመ ደሴት አይደለም ። በተለይም በሙያ ትምህርት ቤት ውስጥ ከፋኩልቲው ውጭ ካሉ ተጨባጭ ሁኔታዎች ጋር ያለማቋረጥ ግንኙነት የማድረጉ አስፈላጊነት ምንም የማያጠያይቅ ጉዳይ ነው ። የሕግ ፋኩልቲ በነዚህ ዓመታት ከሌሎች ድርጅቶችና የትምህርት ተቋሞች ጋር ግንኙነት ለመፍጠር ልዩ ልዩ ዘዴዎችን ሞክሯል ።

ሀ/ ዩኒቨርስቲ አቀፍ ትብብር ፤ በማስተማሩ ደረጃ ከሁለት የሶሻያሊስት ዩኒቨርስቲዎች ማለትም ፣ በፖላንድ ከሚገኘው ከዋርሶው ዩኒቨርስቲና በጀርመን ዲሞክራቲክ ሪፑብሊክ ከሚገኘው ከላይፕዚግ ካርል ማርክስ ዩኒቨርስቲ ጋር ጥሩ ግንኙነት ጀምረናል ። ከዚህም ግንኙነታችን የተነሳ ፣ ከዋርሶው የሕግና የአስተዳደር ትምህርት ቤት ሁለት ረዳት ፕሮፌሰሮች በሁለት ዓመት ውል አስመጥተናል ። በተጨማሪም ከካርል ማርክስ ዩኒቨርስቲ በ፲፱፻፸፭ ዓ/ም ለአምስት ሳምንታት የመጡ አንድ ፕሮፌሰር አግኝተናል ። ጀርመናዊው ፕሮፌሰር በፋኩልቲው ውስጥ ከሰጡት ትምህርት በተጨማሪ ቁጥራቸው ከአንድ ሺህ አምስት መቶ በላይ ለሆኑ የዩኒቨርስቲው ተማሪዎች ስለሶሺያሊስት ሕገ መንግሥቶች የተሟሉ ትምህርታዊ ገለጻ አድርገዋል ። በውጭ ግንኙነት መምህራንን ፣ ተማሪዎችንና ጽሑፎችን በመለዋወጥ ይህን የመሰለውን ትብብር ይበልጥ ፍሬያማ ለማድረግ ይህ የመጀመሪያ ሙከራ ብቻ ነው ።

ለ/ ከመንግሥት ተቋሞች ጋር ትብብር ፤ ከቀድሞ የፋኩልቲው ተማሪዎችና ከመንግሥት መሥሪያ ቤቶች ጋር ያለንን ግንኙነት በሚመለከት ረገድ ፤ ቀደም ብሎ የተጠቀሰው የሥርዓተ ትምህርት ስብሰባና የኢትዮጵያ የግል መጽሔት ዓይነተኛና ጠቃሚ ግንኙነት ለመፍጠር አመች መሣሪያ ሆኖአል ። ስለዚህም ነው የጠቅላይ ፍርድ ቤትና የከፍተኛ ፍርድ ቤት ፕሬዚዳንቶች ለማስተማሪያና ለምርምር ሥራ የሚያገለግሉ የፍርድ ቤት ውሳኔዎችን አቀናጅተው ለፋኩልቲው ለመስጠት ቃል የገቡልን ።

በመንግሥት መሥሪያ ቤቶች የሚሠሩ የሕግ ባለ ሙዎችም ስለፋኩልቲያችን ያላቸውን በጎ ፈቃድ በማሳየት የፋኩልቲውን የማስተማርና የምርምር ጥራት በከፍተኛ ደረጃ ለማራመድ የሚያስችል የሕግ ጽሑፍ (ማቴሪያል) ሊያቀርቡልን ቃል ገብ ተዋል ።

፩ኛ/ የመምህራን ምልመላ ፤

ቀደም ብሎ እንደተጠቀሰው የመምህራን እጥረት ዋነኛው ችግራችን ሆኖ ቆይቷል ። ችግሩን ለማ ቃለል አያሌ እርምጃዎችን በመውሰድ ላይ እን ገኛለን ። (፩) በጊዜያዊ መልክ ችግራችንን ለመ ፍታት አንዱ ፈጣን መንገድ ብቁ ከሆኑና ከፍተኛ ችሎታ ካላቸው የመንግሥት ሹማምንትና ኤክስ ፐርት መካከል ላስተማሪነት በትርፍ ሰዓት መቅ ጠር ነበር ። ሆኖም እነዚህ ሹማምንትና ኤክስፐርት በመደበኛ ኃላፊነታቸው ሥራ የሚበዛባቸው ግለ ሰቦች በመሆናቸው ይህ በእርግጥ ዘላቂ መፍትሔ ነው ለማለት አልተቻለም ። ፍጹም አስፈላጊ እስከ ሆነ ድረስ በከፊል ጊዜ መምህራን መጠቀማችንን እንቀጥላለን ። በተለይ በከፍተኛ ደረጃ ጠለቅ ያለ እውቀት በሚጠይቁ አካባቢዎች ችሎታ ያላቸው መምህራን የሌሉን ስለሆነ በከፊል ጊዜ መምህራን በመጠቀም ከችግሩ መውጫ አንዱ መንገድ ሆኖ አግኝተነዋል ። (፪) የውጭ አገር መምህራንን መቅ ጠሩ ችግሩን ለማቃለል የሚረዳ ሌላው መንገድ ነው ። የውጭ አገር የሕግ መምህራን በተለይም ከደረጃ የሶሺያሊስት አገሮችና ከፍተኛ ትምህርት ተቋሞች የሚመጡት መምህራን ይበልጥ ተቀባይ ነት ይኖራቸዋል ። (፫) ሆኖም የመምህራንን እጥ ረት ለመፍታት ዋናው መንገድ ብቁ የሆኑና ከፍ ተኛ ችሎታ ያላቸውን ኢትዮጵያውያን የሕግ ምሑ ራን ማፍራት ብቻ ይሆናል ። አስተማሪነት የዕ ድሜ ልክ ሥራ እንደመሆኑ ሕግም ከጎበረተሰቡ ተጨባጭ ሁኔታዎች ጋር ያለጥርጥር የተሳሰረ ነው ። ስለዚህም ነው የፋኩልቲውን የመምህራን እጥረት ለማስወገድ በመጨረሻው አማራጭ ማለት በኢትዮጵያውያን መምህራን እንድንጠቀም እነ ዚህ ሁለት ሁኔታዎች በተጨማሪነት የሚያስገ ድዱን ። ይህን መሠረት በማድረግ አንዳንድ እር ምጃዎች በመወሰድ ላይ ናቸው ። ሦስት አዲስ መምህራን ተቀጥረዋል ፤ እንዲሁም ሁለት መም ህራን በውጭ አገር ከፍተኛ ትምህርታቸውን ሲከ ታተሉ ቆይተው ተመልሰዋል ። ስለዚህ መምህ ራንን መመልመል በሚመለከት ረገድ የፋኩልቲ ውን በትክክለኛ አቅጣጫ መጓዝ ስገልጽ በሥራ መሚላትና በእፎይታ ስሜት ነው ። በእርግጥ ያሉን መምህራን ወጣትና መጠነኛ የሆነ የሥራ ልምድ ያላቸው ናቸው ። እነዚህን የበሰሉ ባለሙያ ማድረጉ ምርምርና ተጨማሪ የማሰልጠኛ ዕድሎች የሚያስፈልጉበት የረጅም ጊዜ ሂደት ነው ። አያሌ የፋኩልቲ አባላት ሶቭየት ሕብረትንና የጀርመን ዲሞክራቲክ ሪፑብሊክን የጎበኙባቸው ባለፉት ሁለት የክረምት ወራቶችና በዚህም ክረምት ተሳ ትፈው እንደነበሩት ዓይነት የአጭር ጊዜ የክረምት ስብሰባዎች ተቀባይነት አላቸው ። ነገር ግን የመ ጨረሻውን ከፍተኛ ውጤት ማግኘት ይቻል ዘንድ በተገቢ ድርጅቶች ውስጥ ለምርምርና ለመሰል ጠን ይበልጥ ሰፋ ላለና ረዘም ላለ ጊዜ ለመጋለጥ መታቀድ ይኖርበታል ። በተጨማሪም መመለሳ ቸውን በጉጉት የምንጠባበቀው ከፍተኛ ትምህርት በመከታተል ላይ የሚገኙ አያሌ መምህራን እን ዳሉን መግለጽ ይገባኛል ።

፪ኛ/ የዲግሪ ተማሪዎች ስታትስቲክስ ፤

በ፲፱፻፸፩-፸፪ ዓ/ም የትምህርት ዘመናት ፋኩል ቲው ከመቼውም ጊዜ ቁጥራቸው የበዛ ተማሪዎች መዝግቦ በማስተማር ላይ ይገኛል ። የሕግን ሙያ ለሴቶች በመክፈት ቁጥራቸው በመጠኑም ቢሆን በዛ ያለ የሴት ተማሪዎችን የመቀበል ጤናማ ዝን ባሌ በተጨማሪ ተጀምሯል ። እውነቱን ለመናገር ከዚህ በፊት የነበሩት ዓመታት ሁሉ ተደምረው ከነበረው የሴት ተማሪዎች ቁጥር የሚበልጡ የሴት ተማሪዎች በነዚህ ሁለት ዓመታት ተቀብለናል ። ቢሆንም የሴት ተማሪዎች ቁጥር አሁንም ቢሆን ከአጠቃላይ አሥር በመቶ የሚበልጥ አይደለም ። በነዚህ ሁለት ዓመታት በፋኩልቲው ተመዝግበው ትምህርታቸውን የሚከታተሉት ተማሪዎች እንደ ዓመታቸው ሲከፋፈሉ እንደሚከተለው ይሆናሉ ።

	፲፱፻፸፭ ዓ/ም		፲፱፻፸፮ዓ/ም	
የሕግ ትምህርት ጀማሪዎች	፭፻	ተማሪ	፹፭	ተማሪ
የሕግ ትምህርት ፩ኛ ዓመት	፳፯	”	፹፯	”
” ” ፪ኛ	፵፯	”	፷	”
” ” ፫ኛ	፳፯	”	፵፫	”
” ” ፬ኛ	፳፫	”	፲፬	”
የማታ የሕግ ባችለር ዲግሪ	፳	”	፳፪	”

ከእነዚህ ውስጥ ፵ የ፬ኛ ዓመት የሕግ ተማሪዎችና ቀደምትነት ያላቸው የ፫ኛ ዓመት የሕግ ተማሪዎች በ፲፱፻፸፭ ዓ/ም በዲግሪ ሲመረቁ ፤ በ፲፱፻፸፮ ዓ/ም ደግሞ ፫፭ የ፬ኛ ዓመት የሕግ ተማሪዎች የ፫ኛ ዓመት የሕግ ተማሪዎችና የማታ የዲግሪ የሕግ ተማ ሪዎች ይመረቃሉ ።

፫ኛ/ የሕግ ትምህርት ፕሮግራሞች ፤

ከዚህ በፊት ፋኩልቲው በሕግ የባችለር ዲግ ሪን ፣ በሕግ ዲፕሎማና ሰርቲፊኬትን ጨምሮ በተ ለያዩ የሕግ ትምህርት ፕሮግራሞች ደረጃዎች ሙከራ አድርጓል ። በአሁኑ ወቅት ከሚሰጠው መደበኛ የቀን በሕግ የባችለር ዲግሪ ፕሮግራም የፋኩልቲው ተጨማሪ ፕሮግራም እንደሚከተ ለው ነው ፤

ሀ/ በሕግ የዲፕሎማ ፕሮግራም ፤ ከብዙ የመንግሥት ድርጅቶች ጋር ምክክር ከተደረገ በኋላ በ፲፱፻፸፭

የትምህርት ዘመን በሥራ ላይ የዋለ የሁለት ዓመት የሕግ የዲፕሎማ ፕሮግራም በ፩፱ ተማሪዎች ተጀምሯል ። የማስተማሪያው ቋንቋ አማርኛ የሆነው ይህ ፕሮግራም በመንግሥት ድርጅቶች ውስጥ የሚያገለግሉ መለስተኛ የሕግ ባለሙያዎችን ጥራት ለመጨመር በማሰብ የታቀደ ነው ። ፕሮግራሙ ለጊዜው በአዲስ አበባ ብቻ ቢሰጥም ፥ ሁኔታዎች እስከፈቀዱ ድረስ በሌሎች ስፍራዎች ወደፊት ሊሰጥ የማይችልበት ምንም ምክንያት አይኖርም ።

ለ/ <u>ሌሎች ፕሮግራሞች ፤</u> ፋኩልቲው በበቂ ሁኔታ ተሟልቶ የማታውን በሕግ የባችለር ዲግሪ ፕሮግራም መቀጠል ያለበት ይመስላል ። እንዲሁም የኤል ኤል ኤም ሁለተኛ የሕግ ዲግሪ የሚያሰጥ ፕሮግራም ለመክፈት ማሰብ ይኖርበታል ። በሌላ በኩል ደግሞ አጫጭር በተለይ ለሕዝባዊ ድርጅቶች የፍርድ ሸንጎዎችና ለመሳሰሉት የሚዘጋጁት ፕሮግራሞች ላይ ማተኮር ይኖርበታል ። ሆኖም እነዚህ ሁሉ የሚቀጥለው የትምህርት ዘመን ጉዳዮች ናቸው ።

፯ኛ/ <u>የወደፊቱን ሁኔታ ስንመለከት ፤</u>

ፋኩልቲው የዛሬይቱና የነገይቱ ኢትዮጵያ የምትፈልገውን በሕግ ሙያ የሰለጠነ የሰው ኃይል የማፍራት ኃላፊነቱን ሙሉ በሙሉ ተገንዝቧል ። እንደሚታወቀው ሁሉ ትምህርት በአንድ ዓይነት ፕሮግራምም ሆነ በክፍል ትምህርት የተወሰነ አይደለም ። በፈጣን ለውጥ ላይ በሚገኝ ሕብረተሰብ ውስጥ በሕግና በፍትሕ ላይ ምርምርና ትምህርት ለማካሄድ ልዩ ትኩረት መስጠት ምንም እንኳን መንፈስን የሚቀሰቀስና የሚያረካ ቢሆንም ፥ በተግባር ለመተርጎም የዚያኑ ያህል አስቸጋሪ ነው ። የመጨረሻ ዓላማው ፍትሕ ፥ ማለትም ማኅበራዊ ፍትሕ የሆነው የኢትዮጵያ አብዮት የአዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ የሕግ ፋኩልቲ ጥረቶች አርማና መሪ ኮከብ ነው ።

ፋኩልቲው ወደፊት የሚያጋጥሙትን ማናቸውንም ችግሮች እንደሚወጣና ፥ ፍትሕን ለማግኘት በሚያደርገው የወደፊት ግስጋሴና ትግል ውስጥ ተካፋይ ሆነው የሚያገለግሉ የሕግ ሰዎችን ማፍራያ መሆኑን እንደሚቀጥል ተስፋ በማድረግ በልበ ሙሉነት ወደፊት ይመለከታል ።

የኢትዮጵያ ፍትሐ ነገሥት

ሮማዊ መሠረቶች*

በፒተር ኤች ሳንድ**

በኢትዮጵያ ሕግና በአውሮፓ ሕግ ፥ በተለይ በሮማውያን ሕግ ፤ መሐከል ያለው ዝምድና ብዙ ጊዜ የተነሳ ሲሆን ፥ በይበልጥ የኢትዮጵያን የ፲፱፻፷ የፍትሐ ብሔር ሕግ ባረቀቁት በፕሮፌሰር ረኔ ዳቪድ የኢትዮጵያ ፍትሐ ነገሥት ሮማዊ ምንጭ ተለይቶ ተጠቅሶ አል ።[1]*** በሮማዊው ንጉሠ ነገሥት ቆስጠንጢኖስ ዘመነ መንግሥት የተደረጉ ሙከራዎች ቢኖሩም ቅሉ እስከምናውቀው ድረስ ከሆነ ግን በሮምና በኢትዮጵያ ነገሥታት መሐከል የነበረው ቀጥተኛ ግንኙነት በጣም የተቀራረበ ሆኖ አያውቅም[2] ። ይህ የተባለው ዝምድና መኖሩ ሳይረጋገጥ ይህን ድብስብስ የሆነ ዝምድና መነሻ በማድረግ ፥ ለኢትዮጵያ ዘመናዊ ሕግ ማርቀቅ አስገራሚ ይሆናል ። ይህ ጽሑፍ በኢትዮጵያ ጥንታዊ ሕግና በሮማ ጥንታዊ ሕግ መሐከል ያለውን እውነተኛ መተሳሰር ለማረጋገጥ የተደረገ ሙከራ ነው ።

፩ ጽሑፎች ፤

የሕግ ታሪክ በማነጻጸር በሚደረግ ዓለም አቀፍ ጥናት ኢትዮጵያ አሁንም ቢሆን የታወቀች አገር አይደለችም ።[3] ለዚህም ዋነኛው ምክንያት የቋንቋ ገደብ ሲሆን ለሕግ ንጽጽር ጥናት በግዕዝ ቋንቋ የተጻፉ መጻሕፍትን መረዳት አይቻልም ነበር ። የዓለም አቀፍ ምሁራን የግዕዝ ቋንቋ ዕውቀት ስለአልነበራቸው የሕግ ንጽጽር ጥናት ለማድረግ በግዕዝ ቋንቋ የተጻፉ መጻሕፍትን መመርመር አልቻሉም ። በአንጻሩም ሊቃውንቱ የላቲን ቋንቋ ያውቁ ስለነበር ሮማዊ መጻሕፍትን ለመመርመር ተመሳሳይ ችግር አልገጠማቸውም ።

ግምቶች

ስለዚህ ቨርማንና ዌግሞር ከሃምሳ ዓመት በፊት የአሁኑ የሐበሻ ሕግ በጀስቲንያን ሮማዊ ሕግ ላይ የተመሠረተ ቢሆንም ጥንታዊ ፍዳም ሮማዊነቱን[4] አጥቶም ከሮማንይስክ ዓይነት (Romanseque type)[5] ውስጥ የሚውል ስለመሆኑ ስላተቱት ጉዳይ ማስረጃ ሊያቀርቡ አይችሉም ። ምናልባትም የዚህ ግምታቸው መሠረት የሆነው አንዳንድ የውጭ መንገደኞች በ፲፱ኛው ምዕተ ዓመት ለአንድ የአልታወቀ ፍትሐ ነገሥት የሚል የግዕዝ መጽሐፍ "የጀስቲንያን ኮድ ኢትዮጵያዊ ትርጉም"[6] የሚል መግለጫ የሰጡት ይሆናል ። የእንግሊካን ቤተ ክርስቲያን ሚስዮናዊ የሆነው ጐባት ይህ እምነት ሐበሾች የመጽሐፉን ደራሲነት "ከጀስቲንያን ይልቅ ለቆስጠንጢኖስ"[7] ይሰጡታል ካለው ሳይመነጭ አይቀርም ። ከዚህ በኋላ የተነሱት ጸሐፊዎች ፍትሐ ነገሥት የሙሴን መጻሕፍትና የወንጌልን ትዕዛዛት ከጀስቲንያን ሕግ ጥቂት ክፍሎች ከሞላ ጎደል በማሚላት[8] "ወይም" የሙሴን የጥንት ጽሑፍ ፥ ደራሲዎቻቸው ካልታወቁ መጻሕፍት (apocrypus) እና ከሐዋርያቶች ጉባኤ (ሲኖዶስ) እንዲሁም ከቲዎዶሲያስና ከጀስቲንያን ሕግጋት[9] አጠናቅረዋል የሚል አስተያየት ጨምረዋል ።

ያልታተሙ ጽሑፎች

ኢዝንበርግ በ፲፰፻፴፯[10] የፍትሐ ነገሥትን ቅጅ ወደ ለንደን ከላከ በኋላ ብሩስ በ፲፯፻፹፬ ከወሰዳቸው ጽሑፎች መሐከል የተሳሳተ መግለጫ የሰጠበትና ቀደም ሲል የተዘጋጀ ያልታተመ ጽሑፍ እንደ ነበረ ደልማን አግኝቷል[11] ። ሮሸር ደ ኸርኩርት ደግሞ ከሸዋ ንጉሥ ለፈረንሳይ ንጉሥ በገጸ በረከትነት የተላከውን የዚህን "የተከበረ መጽሐፍ" ቅጅ ፓሪስ አምጥቷል ።[12] ሩፔልም በአንድ ያልታተመ ጽሑፍና ከኢትዮጵያዊው ምሁር ከሊቅ አትክሚ[13] በግል ባገኘው መረጃ በመመርኮዝ የጽሑፉን ማውጫ አጭር መግለጫ በ፲፰፻፴ አሳትሟል ። በሩቅ ምሥራቅ ትምህርት የታወቀው ቮን ኤዋልድ ደግሞ በሚስዮናዊው ክራፍ አማካይነት አንድ ሌላ ያልታተመ ጽሑፍ አግኝቶ በ፲፰፻፴፯ መዝግቧል ።[14]

በሉርድ ናፒር የ፲፰፻፷፰ ወታደራዊ ዘመቻ የእንግሊዝ ሠራዊት አጼ ቴዎድሮስን ድል መትቶ የመቅደላን ቤተ መንግሥት ግምጃ ቤት ከዘረፈ በኋላ በርከት ያሉ ያልታተሙ ጽሑፎች ተገኝተዋል ። የእንግሊዝ ሙዚየም (ቤተ መዘክር) ባልደረባ ሪቻርድ ሆልምስ በከፍተኛ ተጫራችነት በተካፈለበት የተዘረፈው ጽሑፍ በቦታው በጨረታ ተሸጧል ።[15] ራይት የተባለው በ፲፰፻፸፯ ባወጣው የመጻሕፍት ዝርዝር በሙዚየሙ ውስጥ የነበሩ ከአሥራ አንድ ያላነሱ የፍትሐ ነገሥት ያልታተሙ ግልባጮች መዝግቧል ።[16] በአውሮፓ ቤተ መጽሐፍት የተረጋገጡ ሃያ የፍትሐ ነገሥቱ ያልታተሙ

---

* በዚህ ጽሑፍ ውስጥ የተጠቀሱት ቀኖች በሙሉ እ ኤ አ ዓ/ም ናቸው ። ወደ ኢትዮጵያ አቆጣጠር ለመለወጥ ሰባት ወይም ስምንት ዓመት በመቀነስ ሊሰላ ይችላል ።

** ቀደም ሲል በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሕግ መምህር የነበሩ ሲሆን አሁን በዓለም የምግብ ድርጅት ይሠራሉ ።

*** የጽሑፉ ግርጌ ማስታወሻ በዚህ ትርጉም ያልተገለበጠ ስለሆነ የዚህን ጽሑፍ የእንግሊዝኛ ቅጂ በመመልከት ማገናዘብ ይቻላል ።

ጽሑፎች እንደሚገኙ ኮንቲ ሮሲኒ መዝግቧል ።[17] በ፲፱፻፲ ደግሞ ቢያንስ ቢያንስ ሃያ አራት ይገኙ ነበር ።[18] ዛሬ በአውሮፓ ቤተ መጻሕፍት የሚገኙት ቁጥር ወደ ፴ የሚጠጋ ሲሆን (በእርግዋ ግራቪን ከሚለው ከአምስት በላይ[19]) በኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናትና ገዳማት የሚገኙ ያልተመዘገቡ የእጅ ጽሑፎች ቁጥር ከመቶ በላይ እንደሚሆን በሚያስተማምን ሁኔታ ሊገመት ይችላል ።[20]

የታተሙ ጽሑፎች

ተከታዩም አቢይ የጽሑፍ ምርምር ቢሆን በአጋጣሚ በወታደራዊ እንቅስቃሴ ምክንያት የተጀመረ ነው ። በ፲፰፻፺ ኢትዮጵያን ለመያዝ ለነበረው መሰናዶ አካል በማድረግና ለቅኝ ግዛታዊ የዳኝነት ሥራ አካሄድ መግ ልገያ እንዲሆን ፍትሐ ነገሥትን አስተካክሎ እንዲተረ ጎም የኢጣሊያ የጦር ኃይሎች ኤታ ማዦር በሩቅ ምሥ ራቅ ትምህርት የታወቀውን ኢኖዚየ ጉዊደን ሰየመ ። የኢጣሊያ ጦር ሠራዊት በ፲፰፻፺፯ በአጼ ምኒሊክ ድል ከ ተመታ በኋላ በግዕዝ ቋንቋ የተዘጋጀው የፍትሐ ነገሥት ግልባጭ ቀደም ሲል እንደታተደው ጊዜውን ከሞላ ጎደል ሳያዛንፍ በ፲፰፻፺፯ ታትሞ ወጣ ። እንዲሁም የኢ ጣሊያንኛው ትርጉም በ፲፰፻፺፱ ተከታትሎ ታተመ ።[21] ይህም ቀደም ሲል በአንድ ፈረንሳይ ቤተ መጽሐፍት የመጽሐፍ ዝርዝር[22] በቁንጽል ከታተመው በስተቀር በወቅቱ ከነበሩት የእጅ ጽሑፎች መሐከል ምርጥ የሆ ኑትን ለሰባት ዓመታት እጅግ አድካሚ በሆነ መንገድ በማነጻጸር በኢትዮጵያዊው ምሁር በክፍለ ጊዮርጊስ እርዳታ ጭምር የተዘጋጀ የመጀመሪያው የታተመ ግል ባጭ ነው ። ይህ እትም እስካሁን ከተዘጋጁት ትክክ ለኛ ነው ተብሎ የታመነበት ሲሆን ፤ ትክክለኛ ነው ተብሎ የታመነበት በመሆኑም ፤ በ፲፱፻፴ የወጣው የመ ጀመሪያው የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቆጫ ሕግ ፍትሐ ነገሥቱን ሲጠቅስ የጉዊዱን ጽሑፍ ገጽ በገጽ በማመ ልከት ተጠቅሞበታል ።[23] "ኦፊሲያላዊ" የአማርኛ ግልባጭ መታተም በ፲፱፻፴፩ አዲስ አበባ ተጀምሮ በኢጣልያና በኢትዮጵያ መሐከል በነበረው ጦርነት ከተቋረጠ በኋላ በመጨረሻ በ፲፱፻፵፮ ተጠናቋል ።[24]

ትርጉም

የፍትሐ ነገሥቱ ቁንጽል የላቲን ትርጉሞች በአርኖ ልድ (፲፰፻፴፭) እና በችማን (፲፰፻፺፱) ታትመዋል ።[25] የኢጣሊያንኛ እትም ቀደም ሲል በደስቲፋኖ በ፲፰፻ ፺፩-፺፯[26] የተዘጋጀ ሲሆን ይህም ቀደም ሲል የተዘጋ ጀው ትርጉም ሬይን (፲፱፻፳) በአጭሩ ላዘጋጀው የጀር መንኛ ትርጉሙ መሠረት ሆኖታል ።[27] ሆኖም ከሁ ሉም የጉዊዲ ትርጉም በይበልጥ የሚያስተማምን ነው ። ይህትርጉም ደ ካስትሮ (፲፱፻፲፱) ፤ ማውሮ ዳ ሲዎኔሳ (፲፱፻፴፭) እና ሮስካነቮሬ (፲፱፻፴፱)[28] በተከታታይ ባዘ ጋጅዋቸው የኢጣሊያንኛ ትርጉሞች በይበልጥ የተጠ ቀሙበት ሲሆን በጳውሎስ ዘ ጳድዋ ተተርጉሞ በስትራ ውስ በ፲፱፻፻፳፰[29] ለተዘጋጀው የመጨረሻ የእንግሊዝኛ እትም ዋና መሠረት ሆኗል ።

ይዘት

በከፊል ለንጽጽር ከሚያገለግሉት (አንቀጽ ፲፰ ምዕራፍ ፪ ጉልት) (Charitable Legacies)[30] በስ ተቀር የፍትሐ ነገሥቱ የመጀመሪያ ክፍል (አንቀጽ ፩-፳፪) መንፈሳዊ ሕግን የሚመለከቱ ጉዳዮችን ብቻ ይይዛል ። ሁለተኛው ክፍል (ፍትሐ ሥጋዊ-አንቀጽ ፳፫-፺፩) እና አባሪው ግን ስለሚከተሉት ያወሳሉ ።[31] ፳፫ ፤ ምግብ ፥ ልብስ ፥ የመኖሪያ ሥፍራና ለክርስቲያ ኖች ተገቢ ስለሆነው መተዳደሪያ (ሥራ) ። ፳፬ ፤ መተ ጫጨት ፥ ጥሎሽ ፥ ጋብቻና የጋብቻ መፍረስ ፳፭ ፤ ዕቁ ባት ማኖር እንደማይገባ ። ፳፮ ፤ ስጦታ ። ፳፯ ፤ ብድር ፥ መያዣና ዋስትና ። ፳፰ ፤ ለጥቅም (ለአገልግሎት) ስለ ሚሰጥ ብድር ። ፳፱ ፤ አደራ ። ፴ ፤ ምግብና ፴፩ ፤ ባር ነትና ባርያን ነፃ ማውጣት ። ፴፪ ፤ ሞግዚትነት ፴፫ ፤ መሸጥ ፥ መግዛትና ተመሳሳይ ጉዳዮች ። ፴፬ ፤ ሽርክና (ተሳትፎ) ፴፭ ፤ በኃይል ማስገደድ ። ፴፮ ፤ ኪራይ ። ፴፯ ፤ ሕንፃ ፥ መንገድና ውኃ ። ፴፰ ፤ የንግድ ሥራዎች ። ፴፱ ፤ ብድርን (ዕዳን) ማመን ። ፵ ፤ የጠፉና ባለቤት የሌላ ቸው ዕቃዎች (ቁሳቁስ) ፵፩ ፤ ኑዛዜ ። ፵፪ ፤ ውርስ ። ፵፫ ፤ ዳኝነትና የዳኝነት ሥርዓት ። ፵፬ ፤ የንጉሥ መብትና ግዴታ ።፵፭ ፤ የብሉይ ኪዳንና የሐዲስ ኪዳን የተለያዩ ድንጋጌዎች ። ፵፮ ፤ የእግዚአብሔርን ስም በከንቱ የማ ንሳት ፥ የክህደትና የአስማት ወንጀል ቅጣት ድንጋ ጌዎች ። ፵፰ ፤ የዝሙት ወንጀል የቅጣት ድንጋጌዎች ። ፵፱ ፤ የሌብነት ወንጀል የቅጣት ድንጋጌዎች ። ፶ ፤ የስ ካር ፥ አራጣ እና የተለያዩ ወንጀሎች የቅጣት ድንጋጌ ዎች ። ፶፩ ፤ ውርስ ፥ ግዝረት ፥ ኑዛዜና የካህናት ሕግ የማውጣት ሥልጣን የቤተ ክርስቲያን ደንቦች ። አባሪ ስለውርስ ።

፪ ፤ ምንጮች ።

ፍትሐ ነገሥት በአገር ውስጥ መሠረት የሌለው መሆኑ በአማርኛ አፈ ታሪክ የባህር ሕግ ማለትም "ከባ ሕር ማዶ የመጣ ሕግ" ተብሎ በመጠራቱ ይታወቃል።[32] በአንድ በሕዝብ ዘንድ በታወቀ አፈ ታሪክ የሕግ መጽ ሐፍ (በሮማ ንጉሠ ነገሥት) ቆስጠንጢኖስ[33] ዘመነ መንግሥት ከሰማይ እንደወረደ ሲነገር ሌሎች ደግሞ ሠለስቱ ምዕት እንዳወጡት ይናገራሉ ። የፍትሐ ነገ ሥቱ የግዕዝ መቅድም በኒቂያ ጉባኤ (፫፻፳፭ ዓ/ም) ተሰ ብስበው የነበሩት ፫፻፲፰ የኦርቶዶክስ ጳጳሳት በንጉሠ ነገሥት ቆስጠንጢኖስ ጥያቄ የሕግ መጽሐፉን እንዳ ዘጋጁ በግልጽ የሚናገር ሲሆን የሁለቱም አፈ ታሪኮች ምንጭ የዚሁ የስሚ ስሚ ቅጅ ነው ።[34] በ፲፱፻፳፭ የአ ማርኛ እትም እንደተገለጸው ሲወርድ ሲዋረድ በመ ጣው ታሪክ ኢትዮጵያዊው ንጉሠ ነገሥት ዘርዓ ያዕ ቆብ (፲፬፻፸፬-፲፬፻፷፭) መጽሐፉን ከግብጽ አስመጥቶ ወደ ግዕዝ[35] ቋንቋ እንዳስተረጎመው ይነገራል ።[36] ፍትሐ ነገሥቱን ወደ ግዕዝ የተረጎመው ሰው ግብ ፃዊው ክርስቲያን ኢብን አል አሳል ባጠናቀረው የአ ረብኛው ጽሑፍ መጠቀሙ በተጨማሪ በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ባህል ተጠቅሶአል ።[36]

የኮፕት የሕግ መጻሕፍ (Coptic Nmocanon)

እንግዲህ ያለቦታቸው የተጠቀሱት አንዳንድ ግልጽ ስህተቶች ከተወገዱ የፍትሐ ነገሥት የቅርብ ምንጭ በቂ በሆነ የታሪክ ማረጋገጫ ሊታወቅ ይችላል ። ከመ ቅድሙ የመጀመሪያ ክፍልና ከአባሪው[37] በስተቀር መጽሐፉ በመጀመሪያ በአረብኛ ከተጻፈውና ከዝነኛው የኮፕት "የሕግ መጽሐፍ" ቃል በቃል የተተረጎመ ነው ።[38] የዚህም መጽሐፍ ሠላሳ የሚሆኑ የታመኑ ያልታተሙ ጽሑፎች በአውሮፓና በግብጽ ቤተ መጻሕፍት ሲገኙ ሁለት እትሞች በ፲፱፻፩ እና በ፲፱፻፳፯ ወጥተዋል ።[39] የዚህ የሕግ መጽሐፍ ደራሲ የፍትሐ ነገሥቱ መግቢያ እንደሚያመለክተው በቆስጠንጢኖስ ዘመነ መንግሥት አልነበረም ። የኮፕት ሥነ ጽሑፍ በገነነበት በ፲፫ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ክፍል ይኖር የነበረ ፣ የኮፕት ክርስቲያን ሊቅ የሆነ አስ-ሳፍ-ኢብን-አል-አሳል ነው ። እርሱም ለሰባ አምስተኛው የእስክንድርያ ፓትሪያርክ ቄርሎስ ሳልሳዊ ኢብን ላቅላቅ (፲፩፻፴፩-፲፩፻፵፫) የሕግ አማካሪ ሆኖ ከማገልገሉም በላይ በርከት ያሉ በተለይም ሃይማኖትን የሚመለከቱ ጽሑፎች አዘጋጅቷል ።[40] "አሳላዳውያን" (Assalades) በመ ንግሥታዊ መሥሪያ ቤቶችና በትምህርት (ምሁርነት) ከፍተኛ ደረጃ የነበራቸው ጥንታዊ የኮፕት ቤተሰብ (አውላድ አል አሳል) ነበሩ ።[41] ኢብን አል-አሳል በሚል ስም የሚታወቁ ቢያንስ አራት ወንድማማቾች ሲኖሩ ከነዚህ መሐከል ሦስቱ በሥነ ጽሑፍ የታወቁ ስለነበሩ የትኛው ኢብን አል አሳል የሕግ መጽሐፉን እንደጻፈ መጠነኛ ውዥንብር ነበር ። በቅድሚያ በተዘጋጀውና እምብዛም ባልታወቀው ቅጅ ደራሲነት የሚታወቀው ታናሽየው አል ሙታማን (አድ-ደውላ) አቡ ኢሳቅ ኢብራሂም ኢብን አል-አሳል[42] ሲሆን ሁለተኛው አል አሳድ አቡል-ፋለግ ሂሊህ ኢብን አል አሳል የውርስ ሕግ ማብራሪያ እንደደረሰ ይታወቃል ።[43] የሚታመ ነው ቅጅ ደራሲ ግን ታላቅየው አስ ሳፍ ኢብን አል-አሳል እንደሆነ በሚገባ የተረጋገጠ ይመስላል ።[44] ጥንታዊ ከሆኑት የእጅ ጽሑፎች በአንዱ እንደተመ ለከተው የመጽሐፉ ዝግጅት በመስከረም ፲፪፻፴፰ ተጠ ናቀቀል ። ሕግን እንደገና በማብራራት ረገድ ለትም ህርታዊ ተጠቃሽነት የታቀደ ቢሆንም መጽሐፉ ወዲያ ውኑ በዳኝነት ሥራ አካሄድ በግንባር ቀደም በመጠ ቀስ የሚያገለግልና የግብፅ ኮፕት ቤተክርስቲያን የመ ተዳደሪያ ጽሑፍ[45] (textus receptus) ሆኗል ።

የኮፕት ቋንቋ በሕግ ሥነ ጽሑፍ የነበረው መገልገያ ነት በ፲፭ኛው ምዕተ ዓመት ቀርቶ ስለነበር የዘመኑ የጥ ንት የሕግ ጽሑፎች የተዘጋጁት በአረብኛ ነው ። እነ ዚህም ጥንታዊ የሕግ ጽሑፎች በግሪክ-ሮማን ዘመን[46] እንደሚገኘው ጥንታዊ የኮፕት ፓፓይር (Papyri)[47] ሳይሆን በአጠቃላይ "የክርስቲያን አረብኛ ሥነ ጽሁፍ" ተብሎ ከሚጠቀሰው ክፍል ናቸው ። በግብፅ ውስጥ በእ ስላም አስተዳደር ሥር እንደነበሩት እንደ ሌሎቹ የክ ርስቲያን ማኅበረ ሰብ ሁሉ ኮፕቶችም በፍትሐ ብሔር ጉዳዮች ራሳቸውን የማስተዳደር በተለይም የቤተ ሰብ ሕግንና ውርስን[48] በሚመለከቱ ጉዳዮች የቤተ ክርስ ቲያን ባለሥልጣኖች የፍርድ ሥልጣን (episcopales audientia) ነበራቸው ። ይህም በኢትዮጵያ[50] የእ ስልምና ፍርድ ቤቶች ካላቸው ከፊል ነፃነት (አውቶ ኖሚ) የሚመሳሰል ነው ። ሆኖም አጠቃላይ ከሆነው የእስልምና የሸርያ ሕግ ጋር ሲነጻጸር ለምዕመናኑ ዝር ዝር ያለ ሥርዓተ ሕግ አላወጣም ። የግብጽ መለካው ያን (Melechites) በቅዱሳት መጻሕፍትና በተለያዩ መንፈሳዊ ምንጮች ሊያገኙ ከሚችሏቸው ተራ የግብረ ገብነት ደንቦች ባሻገር በ፭ኛ ክፍ አካባቢ "ለሰዎች ሕግ" (Personal Law) ባደረጉት ፍለጋ የግሪክ ባህ ንታይን የፍትሐብሔር ሕጎችን እየመረመሩ ወደ አረብኛ መተርጎም ጀመሩ ።

ሆኖም የኮፕት ማኅበረሰብ አብዛኛዎቹን ትርጓሜ ዎችና ቅንጅቶች[50] የተጠቀመውና የተቀበለው በሃይ ማኖት ትምህርት ረገድ አንዳንድ ማስተካከያ በማድ ረግ ነው ። በዚህ ዓይነት በኮፕት ቤተ ክርስቲያን እንደ ከሃዲ የሚቆጠሩ የባዛንታይን ነገሥታት ክርዕሱ ተሰ ርዘው ሕጎቻቸውም ለታላቁ ቆስጠንጢኖስና ለኒቂያው ጉባኤ ተሰጥተዋል ። ይህ በዕምነት ላይ የተመረኮዘ የማመሳሰል ድርጊት ሬይል[51] እንደገመተው ባለማ ወቅ የተፈጸመ ሳይሆን ሆነ ብሎ የተደረገ ነው ። ይህም በዘመኑ የነበረውን የኮፕት ትምህርት ሃይማኖት ቃል በቃል ለሚጠቅሰው[52] በፍትሐ ነገሥቱ መቅድም መጀ መሪያ ክፍል ላለው ቦታውን የሳተ ሐሳብና መጽሐፍም ለተሰጠው "የነገሥታት ሕግ" የሚል ቁንጽል ስያሜ ምክንያት ሆኖአል ።

የባዛንታይን የሕግ መጻሕፍት

ኢብን አል-አሳል የሕግ መጻሕፉ ተመሠረተባቸው የሚላቸውን ምንጮች በመግቢያው አመልክቷል ። ለመጀመሪያው መንፈሳዊ ክፍል ከቅዱሳት መጻሕፍትና የኮፕት ቤተ ክርስቲያን ደንቦች ውስጥ አስፈላጊ የሆ ኑት መሠረት ሲደረጉ[53] የሁለተኛው (ሥጋዊ) ክፍል ዋና ምንጭ ደግሞ "በንጉሡ ነገሥት ቆስጠንጢኖስ ቤተ መንግሥት"[54] ተጽፎአል የሚባለው አራት መጻ ሕፍት ያሉት "የነገሥታት ሕግ" ነው ።

ከነዚህ አራት መጻሕፍት ለሕግ ንጽጽር ተፈላጊነት ያላቸው ሦስቱ ብቻ ሲሆን አራተኛው "የብሉይ ኪዳን ትእዛዛት"[55] የሚባለው ነው ። "የነገሥታት ደንብ" አንደኛ ፤ ሁለተኛና ሦስተኛ መጻሕፍት ፤ በሕግ መጽ ሐፍና በኢትዮጵያ ውስጥ በተተረጎመው በምኅጻረ ቃል ጠስ (TS) ፤ መክ (MAK) እና መጅ (MAG) ተብለው የተጠቀሱት ፡ የፍትሐ ነገሥቱ ትክክለኛ ሥጋዊ ምንጮች ናቸው ። የእነዚህን ሦስት መጻሕፍት አመጣጥ ለማወቅና ለመለየት ሲባል በሕግ ታሪክና ቋንቋ ሊቃውንት ብዙ ምርምርና ክርክር ተካሂዶአል ። ሬንዶ በ፲፯፻፲፫[56] ሲጽፍ በመጀመሪያ በነርሱና በባ ዛንታይን ሮማ ሕግ መሐከል ግንኙነት እንዳለ አመል ክቷል ። እነዚህ ደንቦች (ሕጎች) ከግሪክ የሕግ መጻሕ ፍት ፡ ከቴዎዲዮስና ጀስቲንያን ጥንታዊ ጽሑፎች (Codex) ፤ አዳዲስ ሕጎች (Digesta) እና ሕገ መን ግሥቶች (Novella) እና ባሲሊካ (Basilica) በሚባል መጠርያ ከታወቁ ሕግጋት የተውጣጡ እንጂ ሌሎች አዲስ ሕጎች ያልነበሩ ሲሆን ሕጎቹ ከላይ በተ

ጠቀሰው አኳኋን ተቀናጅተው በክርስቲያኖች መሐከል የሚነሱ ክርክሮችን ለመዳኘት ያገለግሉ ነበር ። ሆኖም ሥርዓት ባለው መንገድ በተከታታይነት የተካሄዱ ጥናቶች ከዚህ የሚከተሉትን ውጤቶች አስገኝተዋል ።

ሀ/ ፕሮሸሪየን (Procheiron)

"የነገሥታቱ ደንብ" የመጀመሪያው መጽሐፍ በባዛንታይን ንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ባሲል ዘመቄዶንያ በ፰፻፸፱ በታወጀው የሮማውያን ሕግ ዝነኛ መመርያ የፕሮሸሪየን የአረብኛ ትርጉም መሆኑን አማሪ በ፲፰፻ ፶፱ አካባቢ ተገንዝቧል ። [57] ይህ ለመጀመሪያ ጊዜ በ፲፰፻፹፫ [58] የተገለጸና በሬይል [59] የተረጋገጠ ሲሆን ናሲኖ አንቀጽ በአንቀጽ ባደረገው ንጽጽር ከ፰፻ በላይ የሆኑ የፍትሐ ነገሥት ጠስ (TS) ጥቅሶች በአረብኛ የሕግ መጽሐፍ በኩል ፕሮሸሪየን ውስጥ አግኝቷል ። [60] ከግሪክ ወደ አረብኛ የተተረጎመው በ፲፰ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ ወይም በ፲፱ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ በመለካውያን ይመስላል ። [61]

ለ/ የሱሮ-ሮማውያን (Syrio-Roman) የሕግ መጽሐፍ

"የነገሥታቱ ደንብ ሁለተኛ መጽሐፍ" "የሱሮ ሮማውያን የሕግ መጽሐፍ" ተብሎ ከሚታወቀው ፡ በተጨማሪ "የንጉሥ ቆስጠንጢኖስ ፡ ቴዎድስየስና ሊዎ ሕግ" የሚል ርዕስ ከተሰጠው ፡ ወደ አረብኛ መተርጎሙን ሳቻ [62] በ፲፰፻፹ ተገንዝቧል ። ይህም ከ፰፻፫-፰፻፹ ባለው ጊዜ በግሪክ ቋንቋ ተጠናቅሮ ፡ ወደ ሶርያ ቋንቋ በ፯፻፺ እና ወደ አረብኛ በ፰፻፭ ተተርጉሞአል። [63]

ሴልብ [64] በቅርቡ ያደረገው ጥናት ቀደም ሲል ከተሰጡ ትርጉሞች በመቃረን [65] ፤ በመሠረቱ በሮማ ንጉሠ ነገሥት ግዛት ምሥራቅ ክፍል በሥራ ላይ የዋለ የሮማ ሕግ መግለጫ እንደሆነና ምናልባትም ለማስተማርያነት እንዲያገለግል እንደተጻፈ አመልክቷል ። [66] ይህም ምንጭ በፍትሐ ነገሥቱ ውስጥ ፹፱ ጊዜ መክ (MAK) ተጠቅሶአል ። ደ ኤሚልያ በጣም ጠቃሚ ስለሆነው ሽያጭን ስለሚመለከተው አንቀጽ ባደረገውም ጥናት የፕሮሸሪየንና የሱሮ-ሮማን አዝማሚያ እንዳለበት አሳይቷል ። [67]

ሐ/ ኤኮልጋ (Ecolga)

በፍትሐ ነገሥቱ ውስጥ ከተጠቃለሉት መጻሕፍት ምንጩን ለመለየት የሚያስቸግረው ሦስተኛው መጽሐፍ ሲሆን ይህም ከኢብን አል-አሳል የምንጭ አመለካከት ግራ የሚያጋባ መሆን በከፊል የሚመነጭ ነው ። ሪዴልና ናሲኖ ሦስተኛው መጽሐፍ ቁጥራቸው በጣም አነስተኛ የሆኑ ሥጋዊ ሕግጋት (ከነዚህም አብዛኛዎቹ የጋብቻ ጉዳይን የሚመለከቱ የሠለስቱ ምዕት (ኒቂያ) ሕግጋትና ትዕዛዝት) (Sanctorum Patrum 318 (Nicaenorium) Sanctiones et Decreta) [68] የአረብኛ ትርጉም መሆኑን ገምቷል ። በሌላ በኩል ግን ፍትሐ ነገሥት ውስጥ ያሉት ፵፭ መጅ (MAG) ጥቅሶች ፡ ጋብቻ ፡ ውስር ፡ የወንጀል ሕግ ፡ ጥገኝነትና ሥነ ሥርዓትን ጨምሮ ስለ ሕግ ጉዳዮች በዝርዝር የሚያወሱ ናቸው ። ኮስታንዞ [69] በ፲፱፻፸፯ አንቀጽ በአንቀጽ ያደረገው ትንታኔ ቢያንስ ፭፬ የመጅ (MAG) ጥቅሶች ፡ ኢብን አል-አሳል [70] የሚያውቀው መሆኑን ናሲኖ ባያምንበትም ከሌላ የታወቀ የሮማ የሕግ መጽሐፍ መመሳሰሉን አመልክቷል ። ይህም የታወቀው የሕግ መጽሐፍ በባዛንታይኑ ንጉሠ ነገሥት አሶርያዊ ሊዎ ሳልሳዊ እና በልጅዮው (እንደራሴውም) በቆስጠንጢኖስ አምስተኛ ኮፕሮንያሞስ [71] የታወጀው "ኤኮልጋ" (ምርጥ) የሚባለው ነው ። ጥቅሶቹ ቀደም ሲል ከነበረ የኤኮልጋ የአረብኛ ትርጉም በማውጣጣት መላካውያን በ፲፫ኛው ምዕተ ዓመት [72] ባዘጋጁትና የኒቅያ ደንቦች በተጠቃለሉበት ጽሑፍ የተመሠረተ ይመስላል ።

ከፍትሐ ነገሥት ክፍሎች እስካሁን ምንጩ ሳይታወቅ የቀረው አባሪው ብቻ ነው ። ይህም "የእስክንድርያው ፓትርያርክ አባ ቄርሎስ ከጳጳሳት ፡ ከዳኞችና ባላባቶች ጋር ያበጁት የውርስ ምዕራፍ" የሚባለው ነው ። ይህ በ፲፪፻፶፭ የታወጀውና ስለዚህም በቀዳሚው የኢብን ኤል አሳል የአረብኛ የሕግ መጽሐፍ የማይገኘው ምዕራፍ ከቄርሎስ ሳልሳዊ ኢብን ላቅላቅ ደንቦች የውርስ ምዕራፍ ቃል በቃል ወደ ግዕዝ የተተረጎመ ነው ። [73] እነዚህም ደንቦች በኢብን አል-አሳል የተረቀቁ ሊሆኑ ይችላሉ ። [74] ፍትሐ ነገሥቱም ውስጥ በድጋሚ የተጠቀሰው እነዚህ ክፍሎች የአባ ኮስማስ ምናልባትም በ፲፪፻፴፫ ያረፉት ፓትርያርክ ኩዝማን ሳልሳዊ ሊሆኑ ይችላሉ ፤ ጽሑፎችና ከላይ ከተጠቀሱት የባዛንታይን ምንጮች ተመሳሳይ የሆኑ በውል ባልታወቁ አንዳንድ የሕግ መጻሕፍት የተመሠረቱ ናቸው ።

የፍትሐ ነገሥቱ አባሪ [75] የአማርኛ ማብራሪያ ከኮስማስ ሌላ አባ ገብርኤል የሚባል ሰው ሲጠቅስ ፡ ይህም የውርስ ዝርዝር ዓይነቶችንና ደረጃዎችን (ለንጉሠ ነገሥት ቆስጠንጢኖስ) የሚሰጠውን እና በተለይም "የነገሥታቱን ደንብ" እንደምንጩ የሚያመለክተውን የኮፕት ፓትርያርክ ገብርኤል ዳግማዊ ኢብን ታሪክን (፭፻፭፴፭-፭፻፭፶፭) የውርስ ሕግጋት መጥቀሱ ሊሆን ይችላል ። [76]

የእስልምና አዝማሚያ

በመጨረሻም የሕግ መጽሐፍ ደራሲ የኖረበትንና የጻፈበትን ፖለቲካዊና ባሕላዊ አካባቢ ፡ ይህም የኮፕት ማኅበረ ሰብ ከሰባተኛው ምዕተ ዓመት ጀምሮ ሲጎዛ የቆየበትን የእስልምና ሥልጣኔ ያንጸባርቃል ። በታወቁ የትምህርተ ሃይማኖት ምክንያቶች ኢብን አል-አሳል የእስልምና ምንጮቹን ባይጠቅስም [77] በተለይም ሽያጭን ፡ ጉልትን ፡ ፍችን ፡ የወንጀል ቅጣትንና ሥነ ሥርዓትን [78] የሚመለከቱት የሕግ መጽሐፍ ድንጋጌዎች በቀጥታ ከእስልምና ሕግ የተወሰዱ (በይበልጥ ከመለካውያን ትምህርት ቤት [79]) መሆናቸው ተረጋግጧል ። የእስልምናና የሮማ ሕግጋት ጎን ለጎን ሲታዩ ፡ ለምሳሌም ከጥንታዊው የውርስ ሕግ በፊት እንደነበረው ሕጋዊ ድርሻ (portio legitma) በእስላም የኑዛዜ ሕግ [80] እንዳለው "የሚተው ሩብ (ድርሻ)" እና በሽያጭ ሕግ እንዳለው "በጋራ መኖር" ዓይነት አልፎ አልፎ ይገኛሉ ። [81]

ፍትሐ ነገሥቱ መሠረታዊ ድንጋጌዎችን ከአረብኛ ከመቀበሉም በላይ የሕግ ቲየሪ አቀራረቡም የአረብኛ መሠረት እንዳለው በግልጽ ያንጸባርቃል ። የአርዕስቱ ዝግጅት ከሮማውያን ይልቅ የእስልምናን ሥርዓት እንደ ሚከተል ፣ ምግብንና ልብስን የሚመለከቱ ክፍሎችም መጨመር ከሮማውያን የፍትሐ ብሔር ሕግ (ius civilie) ይልቅ ፊቅን (fiqh) እንደሚቀርብ ናሊኖ[82] አመልክቷል ። ሕግን እንደ ሃይማኖት ክፍል መቁጠር በእስልምና የተለመደ ሲሆን[83] ይህ ለሮማውያን የሕግ ሊቃውንት እንግዳ ነገር ነው ። የፍትሐ ነገሥቱም የአጻጻፍ ዘዴ የእስልምና የሕግ ሊቃውንት አቀራረብ ባሕርያዊ ገጽታዎች ይታዩበታል ። ኢብን አል-አሳል ለሕግ መጽሐፍ ያበረከተው አስተዋጽኦ ከታመኑ ምን ጮች በማውጣት በማውረድና በማመሳሰል መሆኑን በመግቢያው ገልጾአል ። ይህም የኩያ (quiyas) የእስልምና የሕግ ሊቃውንት የአሠራር ስልት በግልጽ የሚከተል ሲሆን ስለውርስ የሚደነግገው አባሪውም "የእስክንድርያው ፓትርያርክ አባ ቄርሎስ ከጳጳሳት ፣ ከዳኞችና ከባላባቶች"[84] ጋር ያበጁትን ሕጎች መጨ መሩ ከኢጅማ (ijma) የእስልምና ሕግ ቲዎሪ ባል ተለየ መንገድ ሥልጣኑን ከተባበረ ስምምነት ያገኘ መሆኑን ያመለክታል ።[85]

የሮማ ሕጎችን በእስልምና ሥርዓት ማበጀቱ የተሳ ካው አረብኛ የሮማን የሕግ ቃላት ለመገልበጥና ለማ ዘጋጀት በማመቸቱ ነው ።[86] ይህን አሠራር ከውርስ ሕግ ቃላት ምሳሌ በመጥቀስ ማሳየት ይቻላል ። የግሪኩ-ሮማን የሕግ ጽሑፎች ፋልኪደን (falkidion) በሮማውያን "ሌክስ ፋልሲዶያ" (Lex Falcidia) ከሚለው የተወሰደ በኑዛዜ መሠረት በሚደረግ ውርስ ስለሚኖር የማይቀር ድርሻ የሚያመለክት የግሪክ መጠ ሪያ ነው ።[87] የአረብ ትርጓሜዎችም በአረብኛው የፕ ሮቸሮን (Procheiron) ቅጅ መጨረሻ ልዩ ማስታወሻ ላይ ፋልኪዲዮን (falkidion) ወይም ፋልኪድ (ffalkid) በማለት ቃል በቃል ተርጉመውታል ።[88] የኢብን አል አሳል የሕግ መጽሐፍ ይህን ዓይነቱን ማብ ራሪያ በድጋሚ ያልጠቀሰው ጽንሰ ሐሳቡ በዘመኑ በሚ ገባ "አረባዊ" ስለሆነ የግብፅ የሕግ ባለሞያዎች ይረዱ ታል በሚል ግምት ሳይሆን አይቀርም ። ሆኖም መጽ ሐፉን ወደ ግዕዝ የተረጉመው ሰው ፋልኪደን (falki-dion) የሚለውን ቃል በቀጥታ ያለማብራሪያ መገል በጡ ቃሉን ትርጉም ሳያሳጣው አልቀረም ። በ፲፱፻፷፯ በወጣው የፍትሐ ነገሥት እትም የአማርኛ ማብራሪያ ይህን እንግዳ የሆነ ቃል "ውርስን የሚያስተላልፍ" ማለትም አውራሽ ሲል ገልጾታል ።[89]

በሮማ ንጉሠ ነገሥት ግዛት ምሥራቅ አውራጃዎች እንደሚታወቀው በሮማውያንና በእስልምና ሕግጋት መሐከል የነበረው በይነ ግብር (interaction) በዚህ የሕግ መጽሐፍ ይዘትና የጽንሰ ሐሳብ አደረጃጀት ተጽ ዕኖ ኖሮት ይሆናል ።[90] ሀበርላንድ በማጠቃለያው ፍትሐ ነገሥቱ "በእስልምና ሕግ የተመሠረተ ነው ፤ ይህም የእስልምና ሕግ ከሮማና የግሪክ ሕግ[91] (ius gentium) የመነጨ ነው " ሲል የሰጠው አስተያየት መሠረታዊ የሆነውን ነገር ያዛባል ። ያም ሆነ ይህ የዌ ንገርን ዝነኛ አባባል ማጤን ብልህነት ሳይሆን አይ ቀርም ።[92] "በአረብኛ ሰነዶች የሮማንና የባዛንታይንን የሕግ ቅርስ ወይም በሮማና በባዛንታይን ቅርስ አረብኛ ያለውን ተጽዕኖ ለማመልከት የሚሞክር ሰው የሮም ፣ የባዛንታይንና የአረቦች ታሪክ ፣ ቋንቋና ሕግ ሊቅ መሆን ይገባዋል ወይም ብዙውን ጊዜ በሚደራረቡ በነዚህ ሳይንሳዊ የትምህርት ክፍሎች ነፃ አስተያየቱን መሥ ንዘር የሚችል መሆን አለበት ። ለቀረነው ግን ከምርምር ተዛምዶ ያለው ብሩህ ሕሊና ብቻ ይተርፈናል ፤ ይህም ጥቂት የሥነ ጽሑፍ ማገናዘቢያዎችን ማቅረብ ብቻ ይሆናል ።"

ማጠቃለያ

በፍትሐ ነገሥቱ ሁለተኛ (ሥጋዊ) ክፍል ተጽዕኖ ስለነበራቸው ምንጮች የተገኙት የሥነ ጽሑፍ ማስ ረጃዎች ሲጠቃለሉ የሮማ የፍትሐ ብሔር በተለይም ፕሮሸሮን (Procheiron) ዋነኛው ሆኖ ይገኛል ።

ይህ ማጠቃለያ የሸርማንና የዊግሞርን[93] ግምት በከ ፊል ቢያቅፍም ፍትሐ ነገሥቱ ከጀስቲንያን መጽሐፍ (Corpus Iuris civilis) በጣም የተለየ መሆኑ ግልጽ ነው ። የተለያዩ ሦስት የግሪክና የሮማውያን የሕግ መጻሕፍት ወደ አንድ የሕግ መጽሐፍ ማቀናጀት ቅራኔዎች መፍጠሩ ግድ ሲሆን ይህም አንድ ወጥ የነ በረውን ሥርዓት አፍርሶታል ።[94] ሮማዊ ይዘቱ በየ ዘመኑ ከወጡ የነገሥታት ሕጎች ለምሳሌ በሲርያና ሮማ በሕግ መጽሐፍ ከታወቁት "ሕገ መንግሥቶች"[95] የተለያዩ አሻል (layers) የተወሰደ ነው ። በተጨ ማሪም ፍትሐ ነገሥቱ በክርስትና የመለወጥን የተለያዩ ደረጃዎች የሚያንጸባርቅ በተለይም በኤኮልጋ የሚታ ይና የፕሮሸሮንን ተጻራሪ አቅጣጫ የሚከተል ነው ።[96] በዚህም ዓይነት በምሥራቅ (የሮማ) የንጉሠ ነገሥቱ ግዛት የተደረገው ቁንጽል አጻጻፍና ቀላል ትምህርታዊ ዘይቤ መልኩን ለውጦታል ።[97] የመጀመሪያዎቹ ሕጎች ኢትዮጵያ ከመድረሳቸው በፊት እንኳን በተከታታይነት ሁለት ጊዜ የተተረጐሙ ፣ በባዛንታይን ግሪክና በኮፕት አረብኛ "ባህል የታነጹ" ፤ በመንፈሳዊም ረገድ በኮፕት አርቶዶክስ ፤ በግዛትና አስተዳደርም በእስልምና ሥር ስለወደቁ ምንጫቸው ከሆነው የሮም ሥልጣኔ ተለ ያይተው ቀርተዋል ።

ከላይ ከተመለከቱት የማያመቹ ሁኔታዎች አንጻር ሲታይ የዚህ ቁንጽል የሮማ ሕግ ፍጹም የተለየ ማኅ በራዊ አካባቢ ባለው በኢትዮጵያ የተሳካ አቀባበል ማግኘትና እንደሚስማማ መገልበጥ አስደናቂ ነው ። ከ፲፯ኛው ምዕተ ዓመት ጀምሮ በሚገባ የተጠናቀረውና በአሁኑ ጊዜ ለሚካሄድ ጥናት መሠረት የሆነው ፍትሐ ነገሥት ሕልውናና የማያቋርጥ ዕድገት (ለውጥ) የሕግ ሥርዓቶች በተለያዩ ባሕላት ለመጓዝና ለመዋሃድ ስላ ላቸው ችሎታ ምሳሌ ይሆናል ።

የሶሻሊስት ኢትዮጵያ የሥራ ክንውኖች በመሠረታዊ ሕጎች እንደታየው ።

በፋሲል ናሆም *

አብዮቱ ፤ ወሳኝ ወቅትነቱ ።

ኢትዮጵያ በዓለም ውስጥ ጥንታዊ ከሆኑት አገሮች አንዷ ናት ። ከክርስቶስ ልደት በፊት ከብዙ ምዕተ ዓመታት ጀምሮ አስደናቂና ያልተቋረጠ የነፃነት ታሪክ ይዛ የቆየች አገር ናት ።[1] ስለዚህም ከቅኝ አገዛዝ መንጋጋ በሃይል በመላቀቅ በጣም በቅርብ ጊዜ ሕልውናቸውን ከአገኙት ከአብዛኛዎቹ የአፍሪካ እና ሌሎች ታዳጊ አገሮች መካከል ጎላ ብላ ትታያለች ። በሌላው ረገድ ግን ፤ ኢትዮጵያ ገና በማደግ ላይ ያለች ሀገር ናት ፤ በዚህም የተነሳ የታዳጊ አገሮች ልዩ ምልክት የሆነውን አስከፊ የሶስዮ ኢኮኖሚ ኋላ ቀርነት አብራ ተካፍላለች ። ኢትዮጵያ ረዘም ያለ የነፃነት ታሪክ ፣ ኩሩና ወኔ ያለው ሕዝብና ገና ያልተነካ ሰፊ የተፈጥሮ ሀብት ቢኖራትም ፤ ባለመታደል እስከአሁን ድረስ ሕዝቦችዋ በድህነትና በኋላ ቀርነት የሚማቅቁበት አገር ሆና መቆየቷ ነው ። በኢትዮጵያ ሕዝብ ላይ ለረጅም ጊዜ እንደ ቀንበር ሆኖ ሲያስጨንቀው የቆየው የፊውዳሉ ሥርዓት ፣ መንግሥታዊ መዋቅሩና አስተዳደሩ በመሠረቱ ይህን ለመሰለው ሁኔታ ተጠያቂ ነው ። እንግዲህ ለብዙ ጊዜ የተጠበቀውን ሕዝባዊ አብዮት መፈንዳት ዋነኛ ምክንያት የሆነው ይህ ሁኔታ ነበር ።

ሕዝባዊ አብዮት አንድ ጊዜ ብቻ የሚፈጸም ድርጊት ወይም ሁኔታ አይደለም ፤ ረዥምና አስቸጋሪ የሆነ ሂደት እንጂ ። ይህ አብዮት ከቅርብ ጊዜ ወዲህ በተለይም በ፲፱፻፷፭ና በ፲፱፻፷፮ ዓ/ም መካከል ባሉት ዓመታት ውስጥ በሠርቶ አደሩ ፣ በወታደሩ ፣ በአርሶ አደሩ ፣ በተማሪውና በምሁሩ የለውጥ ፍላጎት ምክንያት በተደረጉት ትግሎች አያሌ ያለፉ ታሪኮች አሉት ። ይህም ጽሑፍ በሚዘጋጅበት ጊዜ የአብዮቱ ሂደት ገና በመጀመሪያ ገጽታው ላይ ስለሆነ የአብዮቱን ውጤቶች በትክክል ለመገምገምና ለመጨበጥ በቂ ጊዜ አይደለም ። ይሁንና ፣ በዚህ የመጀመሪያ ገጽታም ቢሆን ፍጹም መሠረታዊ የሆኑ የሥራ ክንውኖች ጎልተው ይታያሉ ። የዚህችም አጭር መቅድማዊ ጽሑፍ ዓላማ ባለፉት ዓመታት ውስጥ የአብዮቱ ዋና ዋና የሥራ ክንውኖች በመሠረታዊ ሕጎች ውስጥ እንዴት እንደተፈነጠቁ ለማየት እንጂ ዝርዝርና ጥልቅ ትንተና ለማድረግ አይደለም ።

የኢትዮጵያ አብዮት "የሕግ አብዮት" በመሆኑ ፣ በአብዮቱ ሂደት ውስጥ የተፈጸሙትን ዋነኞቹን የኢትዮጵያን የሥራ ክንውኖች ፣ የወጡትን መሠረታዊ ሕጎች በመመርመር ከሞላ ጎደል ትክክለኛ መልካቸውን ማቅረብ ይቻላል ። "የሕግ አብዮት" የሚለውን ሐረግ በዚህ ጽሑፍ ውስጥ እንዴት እንደተጠቀምን በት በአጭሩ መግለጽ ያስፈልግ ይሆናል ። ይኸውም ሁለት ትርጉም ያዘለ ነው ። መጀመሪያ "የሕግ አብዮት" የሚለው ሐረግ ቴክኒካዊ አገላለጽ ነው ። ይህም ማለት የኢትዮጵያ አብዮት አንዱ መለያ ጠባዩ መሠረታዊ ለውጦችን ለማምጣት በሕግ መጠቀሙ ነው ። እስካሁን የተደረጉት መሠረታዊ ለውጦች ሁሉ አግባብ ያለው ሕግ ተመክሮበት ሳይወጣ ወይም ሳይታወጅ አልተፈጸሙም ።[2] ይሁንና "የሕግ አብዮት" የሚለው ሐረግ በዚህ ጽሑፍ ውስጥ የተሰጠው ሁለተኛው ትርጉም ጥልቅ የሆነ ፍሬ ነገር ያዘለ ነው ። ይኸውም አብዮቱ አብዛኛውን ፊውዳላዊ በነበረው የኑሮ ሥርዓት ውስጥ ሲከማች በቆየው አጠቃላይ ጭቆናና በደል ላይ የተመሠረተ ፍንዳታ ነበር ። ዓላማውም አዲስ ፍትሕን ለመቀዳጀት ነው ። ፍትሕ ሲባልም ውስጉ ከሆነው ከግለሰብ አንጻር የሚታይ ሳይሆን ፣ ለጥቂቶቹ የከፍተኛው መደብ አባላት ልዩ መብት ማጎናጸፊያም ሳይሆን ፣ ሥርዓትን በተከተለና ሰፋ ባለ አስተሳሰብ ፣ ፍትሕ ለሰፊው ሕዝብ በሚል አንባር እንጂ ። ዓላማቸው ብዝበዛና ጭቆና የሆኑትን የቀድሞ ግንኙነቶችን በመለወጥ የሰውን ልጅ ማንነት በሚያረጋጣጡ ሰብአዊ ግንኙነቶች በመተካት እውነተኛውን ማህበራዊ ፍትሕ በማስገኘት ነው ። ይህ ማኅበራዊ ፍትሕ አዲስ የሆነና ከቀድሞ ሁኔታ የተላቀቀ ግለሰባዊ ፍትሕ ጭምር ማስገኘቱ አይጠረጠርም ። ሕግ ልዕልናን በሚቀዳጅበት በማንኛውም በከፍተኛ ደረጃው በተለይም የሕብረተሰባዊ ሕጋዊነት ፣ (ሶሻሊስት ሌጋሊቲ) ፣ ሁል ጊዜ የሚያልመው ከፍተኛውንና ከሁሉም ይበልጥ

---

* ዲንና ረዳት ፕሮፌሰር ፣ ሕግ ፋኩልቲ ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ ።

1 ስለ ኢትዮጵያ ታሪክ ከተጻፉት መጻሕፍት በጥቂቱ እነዚህን መመልከት ይቻላል ። ኮንቲ ሮሲኒ ስቶሪአ ደ ኢትዮጲያ (ሮማ ፲፱፻፳፰ እ ኤ አ) ፣ ጃን ዶረስ ለቴዮር (ፓሪስ ፲፱፻፶፩ እ ኤ አ የእንግሊዝኛ ትርጉም ፲፱፻፶፱ እ ኤ አ) ፣ ኢ ደብልዩ ባድጀ ኤ ሂስቶሪ አፍ ኢትዮጲያ ኑቢያ ኤንድ አቢሲኒያ (ዋራዝ ሁለት ለንደን ፲፱፻፷፫ እ ኤ አ) ። በተለይ ደግሞ ኤስ ፍበንሶን ዘ ሳርቫይቫል አፍ ኤትዮጲያን ኢንዲፓንደንስ (ለንደን ፲፱፻፷፭ እ ኤ አ) ፣ ማኅተመ ሥላሴ ወ/መስቀል ዝክረ ነገር (አዲስ አበባ ፲፱፻፶፭ እ ኤ አ) እና ተክለጻዲቅ መኩሪያ የኢትዮጵያ ታሪክ ከአጼ ልብነ ድንግል እስከ አጼ ቴዎድሮስ (አዲስ አበባ ፲፱፻፶፯ እ ኤ አ) መመልከት ይቻላል ።

2 ሕጋዊ በሆኑ ዘዴዎች ብቻ በመጠቀም አዲአዊውን ሕገ መንግሥታዊ ተቋም በተለይ በመጀመሪያው ወቅት ወደ ህብረተሰብአዊ ተቋም ማዛወር እንዳልተቻለ ግልጽ ነው ። ይህም የሆነበት ምክንያት የሥልጣን አያያዙ በማይነቃነቅ ሁኔታ ታስሮ ስለ ነበር ነው ።

የተሟላውን ፍትሕ ለማግኘት በመሆኑ ሁለቱ ማለትም ሕግና ፍትሕ በቲዎሪ የተሳሰሩ ናቸው ። የኢትዮጵያን አብዮት እንደ ‘‘የሕግ አብዮት’’ የቆጠርነውም በዚሁ ምክንያት ነው ። አብዮቱ የኢትዮጵያን ሰፊ ሕዝብ የኑሮ ሁኔታ ማሻሻልና ይህንንም ለማስፈጸም የሚያስችሉ ውሳኔዎች ለመስጠት አመች የሆኑ ዘዴዎችን ለመፍጠር ዓላማ ያላቸው መመሪያዎች እንዲወጡ አስችሏል ። እነዚህም የተከናወኑት በመሠረታዊ ሕጎች አማካይነት ነው ። እነዚህም መሠረታዊ ሕጎች የኢትዮጵያ ሰፊ ሕዝብ ፍላጎት እንዲገልጹ ፣ ሕብረተሰብአዊ አስተዳደር ግቡን ይመታ ዘንድ ማኅበራዊ ግንኙነቶችን እንዲቆጣጠሩ ፣ ብሎም የኢትዮጵያ የማኅበራዊና የመንግሥታዊ ሥርዓት መሠረቶች እንዲሆኑ የታሰቡ የሕግ መሠረታዊ አሳቦች ድምር ውጤት ናቸው ።

‘መሠረታዊ ሕጎች’ ሲባል በአንዳንድ ሰዎች አእምሮ ውስጥ የሕገ መንግሥትን ሀሳብ ሊያሳድር ይችል ይሆናል ። የሕግ ሰዎችም በመሠረታዊ ሕጎችና በሕገ መንግሥት መካከል ስላለው ግንኙነት መመራመር ይጀምሩ ይሆናል ። ሕገ መንግሥት ሲባል የሚታሰበው አብዛኛውን ጊዜ በአንድ ጽሑፍ ተወስኖ የቀረበ የመንግሥትን መሠረታዊ መመሪያዎች የያዘ መሠረታዊ ሕግ ነው ከተባለ ፣ ኢትዮጵያ እስከአሁን ድረስ ይህን የመሰለ በአንድ ጽሑፍ የተወሰነ በኦፊሴል የጸደቀ (de jure) ሕገ መንግሥት የላትም ። ይሁን እንጂ ይህ አባባል አንድን ሰው ኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት የላትም ወደሚለው የተሳሳተ አቅጣጫ ሊመራው አይገባም ፤ ኢትዮጵያ በአሁኑ ጊዜ ተግባራዊ (de facto) ሕገ መንግሥት አላትና ። ይህንንም የምንልበት ምክንያት ፣ ከዚህ ቀጥሎ የምንመለከታቸው ልዩ ልዩ መሠረታዊ ሕጎች ሕገ መንግሥታዊ ይዘት ያላቸው በመሆናቸው ነው ።[3]

እነዚህ መሠረታዊ ሕጎች እንደ ቅድመ ሕገ መንግሥት ሕገ መንግሥታዊ ደንቦች (constitutional acts) መታሰብ ይኖርባቸዋል ። ከዚህም በላይ እነዚሁኑ ከሁለት ቦታ መክፈሉ ተገቢና አመቺም ነው ። የመጀመሪያዎቹ ዓይነቶች ጊዜያዊ ሕገ መንግሥታዊ ደንቦች (provisional constitutional acts) ናቸው ። እነዚህም የቀድሞ ያረጀ ያፈጀ ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓት ለማስወገድና አዲስ ሕገ መንግሥታዊ መመሪያዎችን ፣ እንዲሁም አዲስ የውሳኔ አሰጣጥና የሥነ ሥርዓት ጥርጊያ መንገዶችን ለማውጣት ሲባል ሆን ተብሎ የታወጁ ጊዜያዊ ፣ ክፍት ቦታን የሚያሟሉ ፣ ሕገ መንግሥታዊ ደንቦች ናቸው ። እነርሱም በተፈጥሮአቸው ጊዜያዊ በመሆናቸው በኦፊሴል የፀደቀ (de jure) ሕገ መንግሥት የሚያስፈልግበት የፖለቲካ ወቅት ሲደርስ አዲስ ሕብረተሰብአዊ ሕገ መንግሥት ይተካቸዋል ። ስለዚህ እነዚህን ጊዜያዊ ሕገ መንግሥታዊ ደንቦች በዚህ ጽሑፍ ውስጥ እንመለከታቸውም ።

እዚህ ላይ የ፲፱፻፷፮ አዋጅ ቁጥር ፩ እና ተከታታይ ማሻሻያዎቹ የጊዜያዊ ሕገ መንግሥታዊ ደንቦች ጥሩ ምሳሌዎች መሆናቸውን ማስታወሱ ብቻ ይበቃል ።[4]

ሁለተኛዎቹ ዓይነቶች ይበልጥ ቀዋሚና መሠረታዊ የሆኑ ሕገ መንግሥታዊ ደንቦች ናቸው ። እነዚህን ደንቦች እንደ ቀዋሚ ሕገ መንግሥታዊ ደንቦች መቁጠር ዋነኛና (substantive) ሥነ ሥርዓታዊ ሕጎችን በሚመለከት ረገድ ተጨማሪ ዕድገትና ለውጥ አይኖርም ማለት አይደለም ። ነገር ግን አዲሱ ሕብረተሰብአዊ ሕገ መንግሥት በቀዋሚ ሕገ መንግሥታዊ ደንቦች ውስጥ ያሉት መሠረታዊ መመሪያዎች እንዲጠናከሩና በከፍተኛ ጥንቃቄ እንዲጠበቁ ያደርጋል ። በዚህ ጽሑፍም ትኩረት የሚሰጠው ለነዚሁ ለሁለተኞቹ ዓይነቶች ሕገ መንግሥታዊ ደንቦች ነው ።

ለዚህም ፣ አምስት መሠረታዊ ሕጎች በሕገ መንግሥታዊ ደንቦች መደብ ውስጥ በግልጽ የሚገቡ በመሆናቸው ሆን ተብሎ ተመርጠዋል ። እነዚህም አንድ ፣ የገጠርን መሬት የሕዝብ ሀብት ለማድረግ የወጣው አዋጅ ፤ ሁለት ፣ የገበሬዎች ማህበራትን ለማደራጀትና ለማጠናከር የወጣ አዋጅ ፤ ሦስት ፣ የከተማ ቦታና ትርፍ ቤትን የመንግሥት ንብረት ለማድረግ የወጣ አዋጅ ፤ አራት ፣ የከተማ ነዋሪዎች የህብረት ሥራ ማህበር ማጠናከሪያ የማዘጋጃ ቤቶች አዋጅና ፤ አምስት ፣ የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ ናቸው ።

የገጠሩ መለወጥ ።

በአንዳንድ የምሁራን አካባቢዎች ስለ ‘‘መሬት ይዞታ መሻሻልና’’ ስለ ‘‘መሬት ይዞታ ማሻሻያ ሕጎች’’ በሚነገርበት ጊዜ የመሬት ይዞታ ለውጥ የመጠን ለውጥ ብቻ ይመስል ፣ መሠረታዊ የዓይነት ለውጥ መኖሩን በመዘንጋት ፣ የተለያዩ ሕብረተሰቦች ያገኙአቸውን የመሬት ይዞታ ለውጥ ልምዶች አቀላቅሎ ማየት የተለመደ ነው ። የገጠርን መሬት የሕዝብ ለማድረግ የወጣውን አዋጅ[5] እንደ መሬት ይዞታ ማሻሻያ አዋጅ ብቻ መቁጠር ያልሆነ ስም መስጠት ብቻ ሳይሆን ፣ የአዋጁን ቁም ነገር መናቅና የሰጠውን አገልግሎት መርሳት ይሆናል ። አዋጁ የሚደነግገው ጥገናዊ ለውጥን ሳይሆን የቀድሞውን የገጠሩን ሥርዓት ፍጹም መለወጥ ነው ። አዋጁ[5] ከአዲስ መሠረት በመነሳት በአዲስ የታሪክ ገጽ ላይ እንድንጀምር ያደርጋል ። እንግዲህ ይህ አዋጅ ያለ ጥርጥር የአብዮቱ ወሳኝ ገጽ በመሆኑ ፣ አብዮቱ ከወለዳቸው በጣም መሠረታዊ ከሆኑት ሕገ መንግስታዊ ደንቦች መካከል አውራ ሆኖ ሊታይ ይገባል ።

ይህ አዋጅ የገጠርን መሬት የሕዝብ ሀብት በማድረግና የፊውዳሉን የምርት ግንኙነቶች ፈጽሞ በማቋ

---

3 ከመሠረታውያን ሕጎች ሌላ መሠረታውያን የሆኑ የፖሊሲ መግለጫዎች እንዳሉ መዘንጋት አያስፈልግም ። ከወጡት መግለጫዎች ከፍተኛው ብሔራዊ ዲሞክራሲያዊ አብዮታዊው መለስተኛ ፕሮግራም ነው ። ይህ መግለጫ ለአብዮቱ አጠቃላይ መመሪያ ቢሆንም ፣ ከዚህ ማለትም ስለመሠረታዊ ሕጎች ብቻ ከሚያወሳ ጽሑፍ ወጣ ብሎ ይገኛል ።

4 ጊዜያዊ ወታደራዊ መንግሥትን የተቋቋመበት አዋጅ ቁ ፩ የ፲፱፻፷፮ ዓ/ም ነጋሪት ጋዜጣ ፴፭ኛው ዓመት ቁጥር ፩ ። ይህ አዋጅና ማሻሻያዎቹ በጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግና የሚኒስትሮች ምክር ቤትን ሥልጣንና ኃላፊነት እንዲገና ለመወሰን በወጣው አዋጅ ቁ ፩፻፲ የ፲፱፻፷፱ ዓ/ም ነጋሪት ጋዜጣ ፴፮ኛ ዓመት ቁጥር ፲፫ ተጠቃልሎአል ።

5 የገጠር መሬት የሕዝብ ሀብት ለማድረግ የወጣ አዋጅ ቁ ፴፭ የ፲፱፻፷፮ ዓ/ም ነጋሪት ጋዜጣ ፴፬ ዓመት ቁ ፭፯ ።

ረጥ የፌውዳሉን መዋቅር ከመሠረቱ በመምታት ለወደፊቱ እንዳይንሰራራ አድርጎታል ። በገጠራቱ ኢትዮጵያ ለመሬት የሚሰጠው ክብርና ከፍተኛ ግምት በቀላሉ የሚታይ አይደለም ። በአዋጁ መግቢያ ላይ እንደ ተመለከተው "እንድ ሰው በህብረተሰቡ ውስጥ ሊኖረው የሚችለው የኑሮ ደረጃ ፣ መብት እንዲሁም ክብርና ማዕረግ የሚወሰነው ከመሬት ጋር ባለው ግንኙነት" ነው ። ከዚህም በላይ ገጠሩ የኢትዮጵያ ክፍል ከመቶ ዘጠና የሚሆነውን የኢትዮጵያን አካል ስለሚያጠቃልል በትክክል ዋነኛው ኢትዮጵያ ተብሎ ሊጠቀስ ይችላል ።

እዚህ ላይ ነው የፊውዳሉ ሥርዓት ሥረ መሠረቱ ፣ ሰውን በሰው መበዝበዝ ላይ የተመሠረተው የእርሻ ኤኮኖሚ ፣ በጣም ጥቂት በነበሩ ግለሰቦች እጅ የነበረውና ከትውልድ ሲተላለፍ የቆየው የመሬት የግል ባለ ሀብትነት ፣ እንዲሁም በኤኮኖሚ ፣ በማኅበራዊና በፖለቲካ መስክ በሰፊው ሕዝብ ላይ የሚደርሰው በደል በዘዴ እንዲስፋፋ ያደረገው ። ስለዚህ ነው ቡተወሳሰበ መንገድ የተደራረበውና ብዙ መልኮች ያሉት የጭሰኛውና የባላባቱ ግንኙነቶች ባጠቃላይም በእርሻው መስክ የነበረውን ግንኙነት መመታትና ፈጽሞ መለወጥ የነበረበት ። የአዋጁ መግቢያ በግልጽ እንደሚያስረዳው የተፈለገው የፊውዳሉን የመሬት ይዞታ ሥርዓት ሙሉ በሙሉ መደምሰስና በቦታውም አዲስ ሥርዓት መተካት ነው ። ይህ አዲስ ሥርዓት ሰፋ ያለ የኤኮኖሚ ፣ የማኅበራዊና የፖለቲካ ውጤት ይኖረዋል ። ለትክክለኛ የመሬት ድልድል ፣ ለገጠሩ ሕዝብ አስተማማኝ ሥራ ለማስገኘት ፣ በፊውዳሉ ሥርዓት ታፍኖ የነበረውን የሰው ጉልበት ወደ ኢንዱስትሪው ክፍለ ኤኮኖሚ እንዲሰማራ ለማድረግ ፣ የራስን በራስ አስተዳደር ለመመስረትና በዚህም ማኅበራዊ ፍትሕን የሚያስገኝ ሥርዓት ለመገንባት መሠረት ይሆናል ።

እነዚህን ግቦች ለመምታት የተወሰዱት እርምጃዎች ቀጥተኛ ነበሩ ። ከዚህ እንደሚከተለውም ባጭሩ እንጠቅሳቸዋለን ።

አንደኛ ፣ ከየካቲት ፳፭ ቀን ፲፱፻፷፯ ዓ/ም ጀምሮ የገጠር መሬት ሁሉ የኢትዮጵያ ሕዝብ የጋራ ንብረት እንዲሆን ተደረገ ።[6] በሌላ አነጋገር ከዚህ ጊዜ ጀምሮ የመሬት የግል ንብረትነት በመቅረቱ ማንኛውም ሰው ወይም ድርጅት የገጠርን መሬት ለመግዛት ፣ ለመሸጥ ወይም ለማስተላለፍ መብት አይኖረውም ማለት ነው ። ሁለተኛ ፣ የገጠር መሬት በዘር ፣ በጾታ ፣ በቋንቋና በሃይማኖት ምንም ልዩነት ሳይደረግ በግሉ ለማረስ ፈቃደኛ ለሆነ ለማንኛውም ኢትዮጵያዊ ሁሉ በይዞታ እንዲከፋፈል ተደነገገ ። በይዞታ የሚመደበው መሬት በተቻለ መጠን እኩል እንዲሆን ከመደረጉም በላይ በማንኛቸውም ጊዜ ከፒ ሄክታር እንዳይበልጥና የይዞታው መጠን እንደአካባቢው ሁኔቴና እንደመሬቱ ለምነት እንዲወሰን ተደረገ[7] ። ሦስተኛ ፣ አዋጁን በሥራ የመተርጎሙ ተግባር በየፒ፱ ሄክታር ክልል ውስጥና እንዲሁም በወረዳና በአውራጃ ደረጃ ለተቋቋሙት የገበሬ ማህበራት ተሰጠ ።[8]

የገጠርን መሬት የሕዝብ ሀብት ለማድረግ የወጣው አዋጅ በዚህ ጽሑፍ ውስጥ መገለጽ የማያስፈልጋቸውን በግል ባለሀብትነት ያልተያዙት የወል ርስትና የዘላን መሬቶችን የሚመለከቱ የሕግ አንቀጾችን ጨምሮ ልዩ ልዩ ዝርዝር ዘዴዎች አቅርቧል ።[9] ማህበራትን የማቋቋም ኃላፊነት ለእርሻና ሕዝብ ማስፈር ሚኒስቴር (የዛሬው ግብርና ሚኒስቴር) ከአገር አስተዳደር ሚኒስቴር ጋር በመተባበር እንዲሠራ የተሰጠ መሆኑን መጥቀሱ በቂ ነው ።[10]

የገበሬ ማህበራትን በሚመለከት ረገድ ሕገ መንግሥታዊ ትኩረት የሚሰጠውና ከገጠር መሬት አዋጅ ጋር የቅርብ ግንኙነት ያለው ሌላው ሕግ በታኅሣሥ ወር ፲፱፻፷፰ ዓ/ም የወጣው ፣ የገበሬዎች ማህበራት ማደራጃና ማጠናከሪያ አዋጅ ነው ።[11] አርእስቱ ራሱ እንደሚያመለክተው አዋጁ ለገበሬዎች ማህበራት ተጨማሪ ህልውና የሚሰጥና የሚያጠናክራቸው ነው ። አዋጁ በተጨማሪም የአገልግሎት የህብረት ሥራ ማህበራትን ፣ የአምራቾች የህብረት እርሻ ሥራ ማህበራትን ፣ የሴቶች ማህበራትንና የገበሬዎች ጥበቃ ጓዶችን ያቋቁማል ። ከዚህም በላይ አዋጁ ስለገበሬዎች ማህበራት የፍርድ ሸንጎዎች ሰፋ ባለ ሁኔታ ይዘረዝራል ። የገበሬዎች ማህበራት የፍርድ ሸንጎዎች የገጠርን መሬት የሕዝብ ሀብት ባደረገው አዋጅ ቀደም ብለው ተቋቁመዋል ። አዲስም ሆነ በቀጠሮ ላይ የነበሩትን የመሬት ክርክሮች የመዳኘቱ ተግባር ከመደበኛ ፍርድ ቤቶች ሥልጣን ውጭ ተደርጎ በወረዳና በአውራጃ ደረጃ ለሚገኙት የገበሬ ማህበራት የፍርድ ሸንጎዎች ተሰጥቷል ።

የህብረት ሥራ ማህበራትን በየደረጃው ማቋቋምና ማስፋፋት የተፈለገው አርሶ አደሩ በጋራ ከመሥራት የሚመነጩትን ጥቅሞች የሚያገኝበትን የህብረተሰብ አዊ እርሻን መሠረት ለመጣል ታስቦ ነው ።[12] እንግዲህ የህብረት ሥራ ማህበራት ተቋም በማህበራዊ ፣ በኤኮኖሚና በፖለቲካ መስኮች ከፍተኛ ቦታ ይዞ ይገኛል ። በዓይነታቸው የሚለያዩትንና በልዩ ልዩ የሥልጣን ደረጃ የሚገኙትን የህብረት ሥራ ማህበራት የማስተዳደሩ ሥራ በአርሶ አደሩ እጅ የሚገኝ በመሆኑ እነዚህ ተቋሞች የኤኮኖሚ እድገት ማግኛ መንገዶች መሆናቸው ብቻ ሳይሆን ፣ የመማሪያ ፣ ራስን በራስ የማስተዳደሪያና የአካባቢን ችግር የመፍቻ ፣ በልማት እንቅስቃሴዎች የመሳተፊያ ትምህርት ቤቶች በመሆን በተጨማሪ የሚያገለግሉ መሆናቸውም መጠቀስ ይገባዋል ።

---

6 የገጠር መሬት አዋጅ አንቀጽ ፫ (፩-፪) ።
7 የገጠር መሬት አዋጅ አንቀጽ ፬ ።
8 የገጠር መሬት አዋጅ አንቀጽ ፭ እስከ ፲፭ ።
9 የገጠር መሬት አዋጅ አንቀጽ ፲፱ እስከ ፳፯ ።
10 የገጠር መሬት አዋጅ አንቀጽ ፲፱ ።
11 የገበሬ ማህበራት ለማቋቋምና ለማጠናከር የወጣ አዋጅ ቁጥር ፴፭ የ፲፱፻፷፰ ዓ/ም ነጋሪት ጋዜጣ ፴፭ኛ ዓመት ቁ ፲፭ ።
12 የገበሬ ማህበራት አዋጅ አንቀጽ ፮ እና ፯ ።

የሴቶች ማህበራት መቋቋም በአብዮቱ ውስጥ የሴቶች የተደራጀ ተሳትፎ ለህብረተሰብአዊ ድል ፍጹም አስ ፈላጊ መሆኑን በመገንዘብ ላይ የተመሠረተ ነው ። ሴቶች በኢትዮጵያ ህብረተሰብ ውስጥ ረዘም ላለ ጊዜ ሁለተኛ ደረጃ ዜጋ ሆነው ቆይተዋል ። እንዲህ ያለው ሁኔታም መቃናት ብቻ ሳይሆን ጨርሶ መለወጥ አለ በት ። ሴቶች እንደወንዶች በአገራቱ የፖለቲካ ፣ የኤ ኮኖሚና የሶሻል እድገት ውስጥ በእኩል የመታየት መብት ሊኖራቸው ይገባል ። በሕግ የሰውነት መብት እንዲሁም ሰፋ ያለ ሥልጣንና ተግባር ያለው የሴቶች ማህበርን ማቋቋም በአንድ አብዮት ውስጥ ያለ የአንድ ማኅበራዊ ለውጥ ሂደት ዓይነተኛ ምልክቱ ነው ።

በመጨረሻም የገበሬዎች ማህበራት አዋጅ ገበሬዎ ችንና የገበሬዎችን ማህበራት ፣ እንዲሁም አብዮቱንና የወደፊት እድገቱንም ጭምር ለመጠበቅ የሚያስችሉ የጥበቃ ጓዶችን ያቋቁማል ። የጥበቃ ጓዶችም የየራሳ ቸውን አካባቢ የመጠበቅ ግዴታ አለባቸው ። የጥበቃ ጓዶች በተጨማሪም የሕዝባዊ ጦር (ሚሊሺያ) አስኳል ናቸው ፤ ስለሆነም አብዮቱን ከውስጥና ከውጭ ጠላ ቶች የመጠበቅ ከፍተኛ ኃላፊነት ተጥሎባቸዋል ።

የከተማው መለወጥ ።

ሕገ መንግሥታዊ ትኩረት የሚሰጠው ሌላው ሕግ የከተማን ቦታና ትርፍ ቤት የመንግሥት ንብረት ለማ ድረግ ሐምሌ ፲፱፻፷፯ ዓ/ም የወጣው አዋጅ ነው ።[13] ይህ አዋጅ የገጠርን መሬት ለሕዝብ ያደረገው አዋጅ ጓደ ኛና ማሟያ ነው ። የገጠር መሬት አዋጅ በፊውዳሉና በበዝባዥ የገጠር ግንኙነት ላይ ያስከተለውን መሠረ ታዊ ለውጥ ሁሉ ይህም አዋጅ በከተማው የፊውዳልና የበዝባዥ ግንኙነት ላይ አስከትለዋል ። አዋጁ ከጸናበት ቀን ጀምሮ የከተማ ቦታ የመንግሥት ሀብት ሆኗል ።[14] ስለዚህም የከተማ ቦታ የግል ንብረትነቱ በማክተሙ ማንኛውም ሰው ወይም ድርጅት የከተማን ቦታ የመግ ዛት ፤ የመሸጥ ወይም የመለወጥ መብት እንዳይኖረው ያደርጋል ። አዋጁ በመሬት ክበርቴና ጭሰኛ መካከል የነበረውን ግንኙነት ያጠፋል ። በተጨማሪም አዋጁ የኢትዮጵያ ዜጎች ለሆኑ ሁሉ የመኖሪያ ቤቶችን መሥ ሪያ የሚሆን እስከ ፭፻ ካሬ ሜትር የሚደርስ የከተማ ቦታ ፣ እንዲሁም በሚፈለገው መጠን ለመሥሪያ ቤት የሚሆን የከተማ ቦታ የይዞታው መብት ለመስጠት እንዲቻል አግባብ ላለው የሚኒስቴር መሥሪያ ቤት ሥልጣን ይሰጣል ።[15]

ቤቶችን በሚመለከት ረገድ ማንኛውም ሰው ወይም ቤተሰብ ከአንድ መኖሪያ ቤት በላይ በባለቤትነት እን ዳይዝ ተከልክሎ ማናቸውም ትርፍ ቤቶች ሁሉ ወዲ ያውኑ ወደ መንግሥት እጅ እንዲዛወሩ ተደርገዋል ።[16] ከዚህም በላይ የመኖሪያና የመሥሪያ ቤቶችን ለማከ ራየት መብት ያለው አካል መንግሥት ብቻ መሆኑን የቤት ኪራዮችም በግል ጥቅም ላይ በተመሠረተው አኳኋን ሳይሆን በቴክኒካዊ ግምት ይወሰናሉ ።[17]

አዋጁ የከተማ ነዋሪዎች የህብረት ሥራ ማህበራትን ያቋቁማል ። ይህም በመስከረም ፲፱፻፷፱ ዓ/ም ወደ ታወጀው የከተማ ነዋሪዎች የኅብረት ሥራ ማህበራት ማጠናከሪያና የማዘጋጃ ቤቶች አዋጅ ያመጣናል ።[18] አዋጁ በየደረጃው የተቋቋሙትን የከተማ ነዋሪዎች ማህበራት የሕግ ሰውነት እንዲኖራቸው ያደርጋል ። በተጨማሪም አዋጁ የከተማ ነዋሪዎችን ጉዳይ በማስ ፈጸም እንዲሁም አብዮቱን በመጠበቅና በማጠናከር ረገድ ለቀበሌ ፣ ለከፍተኛና ለአጠቃላይ የከተማ ነዋሪ ዎች ማህበራት ከፍ ያለ ሥልጣንና ተግባር ይሰጣል ። የከተማ ነዋሪዎች ማህበራትም የፖሊሲ አውጭ ኮሚቴ ዎች የሕዝብ ደህንነት ኮሚቴዎችና የፍርድ ሸንጎዎችን ያቋቁማሉ ።[19] የፖሊሲ አውጭ ኮሚቴዎች የከተማ ነዋሪዎችንና የአብዮቱን ጥቅም ለመጠበቅና ለማራመድ የሚያስችሉ አጠቃላይ የአስተዳደር ሥልጣኖች አሏ ቸው ። የሕዝብ ደህንነት ኮሚቴዎች የየአካባቢያቸውን ጸጥታ መጠበቅ ብቻ ሳይሆን የሕዝባዊ ጦር አባሎች ሊመለመሉ የሚችሉባቸው ምንጮች በመሆን ያገለ ግላሉ ። የፍርድ ሸንጎዎች የከተማ ቦታና ቤቶችን በሚ መለከት ረገድ የሚነሱ ክርክሮችን እንዲሁም አንስተኛ የፍትሐ ብሔር ጉዳዮችንና ቀላል ጥፋቶችን በዳኝነት ያያሉ ።[20] ጉዳዩ የሚመለከተው የሚኒስቴር መሥሪያ ቤት ከአጠቃላይ የማዘጋጃ ቤት ባለሥልጣኖች ጋር በመተባበር ለከተማ ነዋሪዎች ማህበራት ሥራ አስፈ ላጊ መመሪያዎችን ይሰጣል ፤ ሥራቸውንም ይቆጣጠ ራል ።

የሠራተኛ ጉዳይን በሚመለከት ረገድ የተደረገ ለውጥ ።

ልንመለከተው የሚገባ የመጨረሻው መሠረታዊ ሕግ በኅዳር ወር ፲፱፻፷፯ ዓ/ም የወጣው የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ ነው ።[21] ይህ አዋጅ የኅብረተሰብአዊ የሶሻልና የኤኮኖሚ ዋና ዋና መሠረታዊ አሳቦችን ያረጋግጣል ፤ የሠራተኛውንም መብቶችና የሥራ ሁኔታዎች በሚ ገባ ለመጠበቅ የሚያስችሉትን ሕጋዊ መዋቅሮች ይፈ ጥራል ። የአዋጁ መግቢያ "ሥራ ለሰው ልጅ ክብሩ ነው" በማለት መሠረታዊ መመሪያ ደንግጎልናል ፤ እንዲሁም በማያወላውል አኳኋን ማንኛውም ግለሰብ "የመሥራት መብትም ሆነ ግዴታ" እንዳለው ያስገ ነዝባል ። አዋጁ ሠራተኛውን የምርት ሁሉ ምንጭና መሠረት አድርጎ ይመለከተዋል ፤ ስለዚህም ክብዝበዛ ነፃ በመውጣት ደኅንነቱንና ጤንነቱን በትክክል በመ ጠበቅ ፣ እንዲሁም ትክክለኛ ክፍያ ማግኘቱን በማረ

13 የከተማ ቦታና ትርፍ ቤት የመንግሥት ንብረት ለማድረግ የወጣ አዋጅ ቁ ፬፮ ፲፱፻፷፱ ዓ/ም ነጋሪት ጋዜጣ ፴፭ኛ ዓመት ቁጥር ፬፩ ።
14 የከተማ ቦታ አዋጅ አንቀጽ ፫ ።
15 የከተማ ቦታ አዋጅ አንቀጽ ፭ ።
16 የከተማ ቦታ አዋጅ አንቀጽ ፲፭ ።
17 የከተማ ቦታ አዋጅ አንቀጽ ፳ ።
18 የከተማ ነዋሪዎች ማህበራት ማጠናከሪያና የማዘጋጃ ቤቶች አዋጅ ቁጥር ፭፻፱ የ፲፱፻፷፱ ዓ/ም ነጋሪት ጋዜጣ ፴፭ኛ ዓመት ቁ ፭ ።
19 የከተማ ነዋሪዎች ማህበራት አዋጅ አንቀጽ ፲ ።
20 የከተማ ነዋሪዎች ማህበራት አዋጅ አንቀጽ ፲፭ ።
21 የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ ቁጥር ፭፱ የ፲፱፻፷፱ ዓ/ም ነጋሪት ጋዜጣ ፴፭ኛ ዓመት ቁ ፲፩ ።

ጋገጥ የሠራተኛውን የኑሮ ደረጃ ማሻሻል ወሳኝ ነው ብሎ ይቆጥራል ። በተጨማሪም ለእያንዳንዱ ኢትዮጵያዊ በዘር ፣ በጎሣ ፣ በጾታና በሃይማኖት ምንም ልዩነት ሳይደረግ እኩል የሥራ ዕድል እንደሚሰጥ ይደነግጋል ። ይህንንም ለማድረግ አዋጁ የሥራ ዕድሎችን በማስፋፋትና የሥራ ፈትነት ችግሮችን በማስወገድ ዓላማ የተመሠረተ ስለ አገሪቱ የሰው ኃይል መጠንና ሙሉ አጠቃቀም ጥናት ማካሄድ አስፈላጊ መሆኑን ያምናል ።

አዋጁ በትክክል እንደሚያስረዳው ፣ ህብረተሰብአዊ ነትን መገንባትና ይህንንም ውጤት ለማስገኘት የሠራተኛውን ንቃተ ሕሊና ማሳደግ ፣ እንዲሁም ሠራተኛውን በአገሪቱ ዕድገት ውስጥ ሙሉ በሙሉ ተሳታፊ እንዲሆን ማድረግ አስፈላጊ ነው ። አዋጁ የሚደነግጋቸው መሠረታዊ ዓላማዎች ሊገኙ የሚችሉት ሠራተኞች በየሙያ ማኅበሮቻቸው ሲደራጁና የህብረተሰባዊ መመሪያዎችን መስመር በመከተል ተግባሮቻቸውን በሥነ ሥርዓት ሲከታተሉ ብቻ ነው ። የሞያ ማህበራት በልዩ ልዩ ደረጃ ሥልጣን ተሰጥቶአቸው የተቋቋሙ ዲሞክራሲያዊ ድርጅቶች ናቸው ። ሠራተኞች በአዋጁ እንደ ተገለጸው የሠራተኛ ማህበር አባላት መሆን ይችላሉ ። በአንድ ድርጅት ውስጥ ከሕ ያላነሱ ሠራተኞች እስካሉ ድረስ በዚህ ድርጅት ውስጥ አንድ የሙያ ማህበር ማቋቋም ይቻላል ። ከሕ በታች ሠራተኞች ባሏቸው ትናንሽ ድርጅቶች ውስጥ የሚገኙ ሠራተኞች ደግሞ ከሌሎች በተመሳሳይ ድርጅቶች ውስጥ ከሚሠሩ ሠራተኞች ጋር በአንድነት ሆነው ጠቅላላ ማህበርን ሊያቋቁሙ ይችላሉ ። እነዚህ በመጀመሪያ ደረጃ የሚገኙ ጠቅላላ ማህበራትና የሙያ ማህበራት በአሁኑ ጊዜ ቁጥራቸው ዘጠኝ የደረሰውን የኢንዱስትሪ ማህበራት እንዲያቋቁሙ በየኤኮኖሚ የሥራ ዘርፋቸው ይመደባሉ ። በመጨረሻም ዘጠኙ የኢንዱስትሪ ማህበራት በአንድነት ሆነው አገር አቀፍ የሆነውን መላው የኢትዮጵያ ሠራተኞች ማህበር ያቋቁማሉ ። መላው የኢትዮጵያ ሠራተኞች ማህበር በኢትዮጵያ ውስጥ የሚገኙት ሠራተኞች ሁሉ ከመወከሉም በላይ በዓለም አቀፍ የሠራተኞች ማህበራትም ውስጥ ወካይና ተጠሪ ይሆናል ።[22]

አዋጁ ሠራተኞች በአስተዳደር ሥራ እንዲሳተፉ ፣ የሥራ ቅልጥፍና እንዲጨምርና ሰላምና መተሳሰብ የተሞላበት የሥራ ግንኙነት እንዲፈጠር ባሉት ዓላማዎች መሠረት እነዚህን ዓላማዎች ከግቡ ለማድረስ የሚያስችሉትን የረቀቀ የሕግ ዘዴንና የተለያዩ ተቋሞችን ይፈጥራል ። እነዚህም ቁጥራቸው ከአሥር የማያንስ ሠራተኞች በሚገኙበት በእያንዳንዱ ድርጅት ውስጥ ከድርጅቱና ከሠራተኛው እኩል በኩል ተወካዮች ተገኝተውበት የሚቋቋመውን የሥራ ክርክር ኮሚቴን ይጨምራሉ ። እንደዚህ ያለው የሥራ ክርክር ኮሚቴ የግል የሥራ ክርክርን በሚመለከት ረገድ በመጀመሪያ ደረጃ የማየት ሥልጣን ያለው ሲሆን የውል የሥራ ክርክርን በሚመለከት ረገድ ጉዳዩ በስምምነት እንዲፈጸም የማድረግ ሚና ይጫወታል ።[23] አዋጁ በሌሎች ደረጃዎች የሠራተኛን ጉዳይ የሚመለከቱ ችሎቶች በአውራጃና በከፍተኛ ፍርድ ቤት ደረጃ ያቋቁማል ።[24] በተጨማሪም አዋጁ ስለ መሠረታዊ የሥራ ሁኔታዎች ፣ ስለሀብረት ስምምነቶች ፣ ስለ ለማጅ ሠራተኛ የሥራ ውልና አቀጣጠር እንዲሁም ተገቢ ስላልሆኑ የሥራ አፈጻጸሞች በዝርዝር ይደነግጋል ።

የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ የሥራንና የሠራተኛን ክቡርነት በማወጁና በሥራ አማካይነት ህብረተሰብአዊ ነትን ለመገንባት የሚያስችሉ ዓላማዎችን በመያዙ በሕጎች ዓለም ውስጥ ሕገ መንግሥታዊ ትኩረት ይሰጠዋል ፤ ስለሆነም እንደ ሕገ መንግሥታዊ ደንብ ሊቆጠር ይችላል ።

ከመደንገግ በሥራ ወደ መተርጎም ።

ከዚህ በላይ የመረመርናቸው መሠረታዊ ሕጎች ሁሉ ሕገ መንግሥታዊ ትኩረት የሚሰጣቸው ናቸው ። ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው በሕግ (በአፌሴል) የጸደቀ (de jure) ሕገ መንግሥት በሚወጣበት ጊዜ እዚህ ላይ የተነጋገርንባቸውን ሕጎች መሠረተ አሳብ አዝሎ የሚወጣና በከፍተኛ ጥንቃቄም የሚያስጠብቃቸውን ይሆናል ። ከዚህም በላይ እነዚህ መሠረታዊ ሕጎች ለኢትዮጵያ ሰፊ ሕዝብ በጣም ጠቃሚ የሆነ "የሕግ አብዮት" ምልክት መሆናቸው ግልጽ ነው ። ይሁን እንጂ በጽሑፍ የሚገኙትን ግቦች በሥራ ለመተርጎም የሚያስችሉ ዘዴዎችን የማውጣቱ አስፈላጊነት መፍትሔ የሚያሻው አሁንም ያለና ወደፊትም ያለማቋረጥ ጥረት የምናደርግበት ተግባር ነው ። በሌላ አነጋገር በጽሑፍ የቀረቡት ዝርዝር ጉዳዮች ሁሉ ዘለቄታው በሥራ መተርጎም ይኖርባቸዋል ማለት ነው ። ዓላማዎችንና መመሪያዎች አሳቦችን በሥራ መተርጎም ቀላል ተግባር አይደለም ። አስቸጋሪ ጉዳዮችን ውጤት ለማስገኘት ፍቱን በሆነ መንገድ ፕሮብሌሞችን ተንትኖ ማየትና ውሳኔ መስጠት ያስፈልጋል ። ከዚህም በላይ እነዚህ የፕሮብሌም ትንተናዎች ፣ የሕግ አስፈጻሚው የመንግሥት ዘርፍ በልዩ ልዩ የሥልጣን ደረጃዎች ዝርዝር ደንቦች እንዲያወጣላቸው ያስፈልጋል ። ይህም ማለት ባጠቃላይ ሁኔታ የሚገኙትን ደንቦች ደምና ሕይወት መስጠት ይሆናል ። እነዚህም ብዙውን ጊዜ የሕግ ማስታወቂያ እየተባሉ ሊታወጁ ይችላሉ ። ከዚህም በኋላ ለእነዚህ ደንቦች ዝርዝር የሥራ ፕሮግራምና መመሪያ ሥነ ሥርዓት በማውጣት ዓላማዎችን በሥራ ለመተርጎም ይቻላል ። ከዚህም በላይ ይህን የመሰለው በሥራ የመተርጎሙ ተግባር ተፈላጊውን ውጤት የማያስገኙትን ፣ እንደገና መመርመር የሚያስፈልጋቸውን ችግር አዘል ሕጎች ካሉ ለመጠቆም ያስችላል ። እንግዲህ በሥራ የማዋሉ ተግባር ለሕጎች ይበልጥ መሻሻል ጠቃሚ መሣሪያ የሚሆኑ መረጃዎችን በመስጠት ሊያገለግል ይችላል ። ለዚህም አግባብ ያለው ምርምር የማያቋርጥ ሂደት በሚታይባቸው በጽሑፍ ባሉት ደንቦችና ሁኔታዎች ላይ ባጠቃላይ በማተኮር ወደ ተረጋገጠ ውሳኔና ውጤት ሊደርስ ይችላል ።

---

22 የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ አንቀጽ ፵፱ እስከ ፶፪ ።

23 የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ አንቀጽ ፫፱ እስከ ፵፰ ።

24 የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ አንቀጽ ፶፩ እስከ ፩፪ ።

የኢትዮጵያን የመወለድ ሕግ በሚመለከት የተደረገ ተጨማሪ * ጥናት

ሕግ ፋካልቲ
Faculty of Law
ADDIS ABABA UNIVERSITY

ለልዩ ልዩ ሕጐች አጥኝ ዓለም አቀፍ አካዳሚ

ዘጠነኛ ጠቅላላ ጉባኤ በጆርጅ ክሽችኖቪች* የቀረበ

የልዩ ልዩ አገር ሕጎች አጥኝ ዓለም አቀፍ አካዳሚ

ለዘጠነኛው ዓለም አቀፍ አካዳሚ ጠቅላላ ጉባኤ የቀረበውን ጽሑፍ ከመመልከታችን በፊት ፣ የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ፋኩልቲ ከአካዳሚው ጋር ስለ አደረጋቸው ግንኙነቶች አጭር መግቢያ መስጠቱ ተገቢ ይመስለኛል ።

የአካዳሚው ጠቅላላ ጉባኤዎች በአራት ዓመት አንድ ጊዜ ይደረጋሉ ። የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ ፤

እ ኤ አ በ፲፱፻፷፪ ዓ/ም ሐምቡርግ ላይ ተደርጎ በነበረው በስድስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ፣ የኢትዮጵያን ፓርላማ የተግባር ክልሎች (ይህ ጽሑፍ በኢትዮጵያ ጥናቶች መጽሔት ፫ኛ ቮልዩም ገጽ ፭፭ ላይ በ፲፱፻፷፫ ዓ/ም እ ኤ አ ወጥቷል) ፤

እ ኤ አ ፲፱፻፷፮ ዓ/ም ኡፕሳላ ላይ ተደርጎ በነበረው በሰባተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ፣ በኢትዮጵያ ከጋብቻ ውጭ መወለድን የሚደነግጉ ሕጎችን (ይህ ጽሑፍ በኢትዮጵያ የሕግ መጽሔት ፫ኛ ቮልዩም ገጽ ፭፻፲፭ ላይ በ፲፱፻፷፮ እ ኤ አ ቀርቧል) ፤

እ ኤ አ በ፲፱፻፷፰ ዓ/ም ፒስካራ ላይ ተደርጎ በነበረው በስምንተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ፣ በኢትዮጵያ ፍትሐ ብሔር ሕግ ርትዕ ስላለው ሚና (ይህ ጽሑፍ በአፍሪቃ የሕግ መጽሔት ፫ኛ ቮልዩም ገጽ ፭፻፸፭ ላይ በ፲፱፻፷፱ ዓ/ም እ ኤ አ ወጥቷል) የሚያወሱ ሪፖርቶችን በማ ቅረብ የሕግ ፋኩልቲውን ወክዬ ተሳትፌአለሁ ።

እንዲሁም አካዳሚው እ ኤ አ በ፲፱፻፸፬ ዓ/ም ቴህራን ላይ ባደረገው በዘጠነኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ፋኩልቲው በዶ/ር ፋሲል ናሆም አማካይነት ሦስት ጽሑፎችን በማቅረብ የተሳተፈ ሲሆን ፣ በመጨረሻም እ ኤ አ በ፲፱፻፸ ዓ/ም ቡዳፔስት ላይ ተደርጎ በነበረው በአሥረኛው ጠቅላላ ጉባኤ እኔ ተገኝቼ አንድ በእኔ የተጻፈና ሌላ አቶ የኔካአል የኋላ እሸት በተባሉ የሕግ ባለሙያ የተዘጋጀ ጽሑፍ በማቅረብ ተሳትፌአለሁ ።

ሪፖርቶች ሁሉ በአካዳሚው መዝገብ ቤት ውስጥ በሚገባ የተቀመጡ ሲሆን ፣ ዝርዝራቸውም በአካዳሚው እትሞች ውስጥ ተጠቅሶአል ።

አካዳሚው የሚያወጣቸውን እትሞች መከታተልና ከአካዳሚው ጋር ግንኙነት ማድረግ ፣ ሕጎቻቸው ከተ ለያዩ የሕግ ሥርዓቶች ተቀናጅተው ለተነደፉና በአንድ በተወሰነ የሕግ ሥርዓት (ለምሳሌ በእንግሊዝ ወይም በፈረንሳይ) አቅጣጫ የተቀየሰ የሕግ ሥርዓት ለሌላቸው የአፍሪቃ አገሮች የተለየ ጠቃሚነት አለው ። የኢትዮ ጵያ የሕግ ሥርዓት ከተለያዩ የሕግ ሥርዓቶች መመን ጨቱ ጎልቶ የሚታይና በማደግም ላይ ያለ መሆኑ ፣ ከነዚህ አገሮች መካከል ኢትዮጵያን አንዲና ዋነኛዋ ያደርጋታል ። አካዳሚው በጠቅላጮቹና በሪፖርቶቹ አማካይነት የሚያደርጋቸው ጥናቶች እና ምርምሮች ይህን በአገር የማይወሰነውን የሕግ ሳይንስ እድገት ያፋጥኑታል ።

ባለፉት ሁለት ጉባኤዎች ካቀረብሁዋቸው ጽሑፎች አንደኛው በዚህ እትም የሚወጣ ሲሆን ሌላው ደግሞ በሚቀጥለው እትም ይወጣል ። ሁለቱም ሪፖርቶች ወቅታዊ ርዕሶችን የሚመለከቱ ናቸው ። በቅርቡ ያሻሻ ልሁት አንደኛው ጽሑፍ በፍርድ ቤቶች አካባቢም ሆነ ከፍርድ ቤቶች ውጭ አከራካሪ የሆነውን መወለድን የሚመለከት ነው ። ይህ ጽሑፍ አዲስ አቅጣጫዎችን በሚጠቁም እ ኤ አ በ፲፱፻፸፱ ዓ/ም በተዘጋጀው ማክ ያና ከተወሰነ ዘግየት ባለ አስተያየት የተሰጠበት ፍርድ የተደገፈ ነው ። እ ኤ አ በ፲፱፻፸፰ ዓ/ም የቀረበው ሁለ ተኛው ጽሑፍ ደግሞ ከኤኮኖሚ እድገት ጋር አብሮ የሚመጣውንና አዲስ የሕግ ችግሮች የሚያስነሳውን በተመረቱ ዕቃዎች መነሾ የሚመጣ ኃላፊነትን የሚመ ለከት ነው ።

---

* የሕግ ፕሮፌሰር ፣ ሕግ ፋኩልቲ ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

አሁን የማቀርበው ሪፖርት መሠረተ ሐሳብ ከዚህ ቀደም በሰባተኛው ጠቅላላ ጉባኤ "ከጋብቻ ውጭ መወለድን የሚደነግጉ ሕጎችን" በሚመለከት ከተወ ያየንበት ርእስ ጋር ይዶራረባል ። በሰባተኛው ጠቅላላ ጉባኤ የተገኘሁት እኔው በርእሱ[1] ላይ በወቅቱ ሰፋ ያለ ሪፖርት ያቀረብሁ ስለሆነ ፣ መደጋገም እንዳይሆን[2] በማለት በዚህ ጽሑፍ ርእሱን ከተለየ አቅጣጫ እመለ ከተዋለሁ ።

ሌላው ችግር የርዕሱን ስያሜ የሚመለከት ነው ። በኢትዮጵያ ሕግ በሰፊው የሚሠራበት "አባትነትና እናትነት የሚታወቅበት መንገድ" (ሕጋዊ ግምት) በጋ ብቻም ሆነ ከጋብቻ ውጭ መወለድን ለማስረዳት ያገ ለግላል ። የመወለድን ማስረጃ የሚመለከተው ክፍል ድንጋጌዎችም ቢሆኑ ፣ ለሁሉም ልጆች በተመሳሳይነት የሚያገለግሉ ናቸው ።[3] የመወለድ ውጤቶችም እንደ ዚሁ በማንኛውም ሁኔታዎች ተመሳሳይ ናቸው ። ስለ ሆነም ልጆችን በመከፋፈል በሰባተኛው ጠቅላላ ጉባኤ "የተፍጥሮ ልጆች" መባሉ ወይም በዘጠነኛው ጠቅላላ ጉባኤ "ከጋብቻ ውጭ የተወለዱ ልጆች" መባሉ ፣ ለኢትዮጵያ ሕግ ምንም ልዩነት አያስካከትልም ። በዚህ ምክንያት በዋና ሪፖርተሩ[4] የተነደፈውን የሪፖርቱን አቀራረብ ስልትና የሪፖርቱን ርእስ ለመለወጥ ተገድ ጀለሁ ።

በመሠረቱ ልጅነት ስለሚያስከትላቸው ውጤቶች ከመነጋገሩ በፊት የማን ልጅ መሆን ስለሚረጋገጥባቸው ሁኔታዎች መነጋገሩን ማስቀደም ያስፈልጋል ። እንደ ዚሁም የእናትነት መረጋገጥ በዚሁ ላይ የሚመሠረ ተውን የአባትነትን መረጋገጥ ይቀድማል ። የዚህ ጽሁፍ አቀራረብም በዚህ መሠረት የተዘጋጀ ነው ። "መወለድ" የሚለውን ቃል የምንጠቀመው በልጅና በእናቱ ወይም በአባቱ መካከል ያለውን ግንኙነት ወይም መተሳሰር ለማመልከት ሲሆን ፣ "አባትነትና እናትነት" የሚታወቅበት መንገድ የሚለውን ደግሞ የመወለድን ግንኙነቶች (መተሳሰሮች) የሚፈጥሩትን ወይም የሚ መሠርቱትን ሁኔታ/ዎች ለማመልከት ነው ።

ሀ/ እናትነት

በዚህ ርእስ የተመለከተውን ጉዳይ (፩) አመሠራረ ቱን (፪) የማያከራክር ማስረጃን (፫) አከራካሪ ማስረ ጃንና (፬) ክርክርን በተከታታይ እንመለከታለን ።

፩/ አመሠራረት

"በመወለድ ብቻ እናትነትን ለማስረዳት ይቻላል" (አንቀጽ ፯፻፴፱)[5]። በእናትና በልጅ መካከል ያለው ግንኙነት አንድ የአገባችም ሆነ ያላገባች ሴት ልጅ በመ ውለዷ ብቻ ይመሠረታል ። እዚህ ላይ ወሳኙ ጉዳይ ልጁ ከስዋ መወለዱ ብቻ ነው ።

የእናትዬዋ ስምምነት ወይም እናትነቷን መቀበል በኢትዮጵያ ሕግ አስፈላጊ አይደለም (በአንዳንድ አገ ሮች ሕጎች ከጋብቻ ውጭ የተወለደን ልጅ በሚመለ ከት እናትነትን በሙሉ ለማስረዳት የእናትዮዋ ስም ምነት ወይም እናትነቷን መቀበል አስፈላጊ ነው[6]) ።

፪/ የማያከራክር[7] የልጅነት ማስረጃ

አስተማማኝ የሆነ የልደት ማረጋገጫ መኖር ለግልም ሆነ ለአስተዳደር ሥራ ጠቃሚ ነው ። በዚህም ምክን ያት የፍትሐ ብሔር ሕጋችን እናትነት እና አባትነት በሕግ እንደታዘዘው ስለመወለድ ማስታወቂያ ሰነዋ (አንቀጽ ፭፻፭-፪) "በቅድሚያ በተዘጋጀ[8]" ለዚሁ ተግ ባር በተሾመ ሹም (አንቀጽ ፵፮ እና ተከታዮቹ) አማካ ይነት በሕዝብ ክብር መዝገብ (አንቀጽ ፲፭ እና ተከታ ዮቹ) በተመዘገበ የልደት ምስክር ወረቀት[9] (አንቀጽ ፭፻፭፱) መረጋገጥ እንዳለበት ይደነግጋል ። ይሁን እንጂ እነዚህና ሌሎች የሕዝብ ክብር መዝገብን የሚመለከቱ የሕግ አንቀጾች ፣ ልደት[10] መረጋገጥ ያለበት (በቅድ ሚያ ያልተዘጋጁ) "የታወቁ ጽሑፎችን" (አንቀጽ ፫ሺ፫፻፭፭-፪) በማቅረብ መሆኑን በሚገልጸው የመሸ ጋገሪያ አንቀጽ (አንቀጽ ፫ሺ፫፻፭፭-፭) ላልተወሰነ ጊዜ ታግዶዋል[11] ። ይሁን እንጂ እነዚህን የመሰሉ የታወቁ ጽሑፎችን በማዘጋጀት ተግባር የሰለጠኑ ባለሙያዎች ስለሌሉ[12] ፣ ይህም አንቀጽ በሥራ ሊተረጐም አይ ችልም ። በዚህ ተግባር የሰለጠኑ ባለሙያዎች ቢኖሩም ኖሮ እንኳን ፣ ቋሚ የሆነውና ያልታገደው የሕግ አን

• ለዘጠነኛው ጉባኤ ቀርቦ የነበረው ይህ ሪፖርት እዚህ መጽሔት ላይ የቀረበው በመጠኑ ተሻሽሎና አዲስ ሁኔታዎችን የሚመለከት ማከያ ተጨ ምሮበት ነው ።

1 ይህ ሪፖርት "የቅድሞው ሪፖርት" ተብሎ በዚህ ጽሑፍ ውስጥ የሚጠቀስ ሲሆን ይዘቱም ከጉባኤው ወዲህ ከተጨመረበት ማከያ ጋር እ ኤ አ በ፲፱፻፷፮ ዓ/ም በኢትዮጵያ የሕግ መጽሔት ፫ኛ ቮልዩም ከገጽ 511-523 ድረስ ታትሞ ወጥቷል ። እንዲሁም በዚህ ሪፖርት ላይ የተጨመረበት ማከያ በዚህ ጽሑፍ ማጠቃለያ ላይ ተጨምሮአል ።

2 በዚህ ርዕስ ላይ አዲስ ሕግ አልወጣም ።

3 በመድፈር ሥራ ወይም በመዋለፍ የሚፈጠሩ ሁኔታዎችን አይጨምርም (ከታች ይመልከቱ) ።

4 ፕሮፌሰር ጋብርኤል ካንቴሮ ከ ቨላደልድ ዩኒቨርስቲ ።

5 እንዳይደለ ካልተገለጸ በስተቀር "አንቀጽ" ሲባል የኢትዮጵያ የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ማለት ነው ።

6 እ ኤ አ በ፲፱፻፷፮ ዓ/ም ለሰባተኛው ጠቅላላ ጉባኤ በአውፊሊያን ጆንሴኮ የተረበውን አጠቃላይ ሪፖርት ገጽ ፰ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር ፪ ይመልከቱ ።

7 "የማያከራክር" ሲባል "አከራካሪ ከሆኑት ውጭ" ያሉትን ለማለት ነው ። "ስለሚያከራክሩ" የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 17 እና የቀድሞውን ሪፖርት ገጽ 519 ይመልከቱ ።

8 የማስረጃው አስፈላጊነት ከመፈጠሩ በፊት የተዘጋጀ ።

9 "አክት ደ ኔሳንስ" ።

10 የጋብቻና የሞትም እንደዚሁ ።

11 በነጋሪት ጋዜጣ ትእዛዝ ታትሞ እስካልወጣ ድረስ በሥራ ላይ ሊውሉ አይችሉም ።

12 ሴሎችን ሰዎች ስለመሾም ለአገር አስተዳደር ሚኒስቴር የተሰጠው አማራጭ (አንቀጽ ፫ሺ፫፻፭፭-፪) ሥራ ላይ የዋለ አይመስልም ። ከጣሊያን ወረራ የተነሳ ባለሙያዎች ኤርትራ ውስጥ በመጠኑ ያሉ ይመስላል ። እ ኤ አ በ፲፱፻፶፭ ዓ/ም "የማዘጋጃ ቤቶች አዋጅ" መሠረት ስለሚደረጉት የመወ ለድ ምዝገባዎች ሕጋዊ ተቀባይነት የቀድሞውን ሪፖርት የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር ፷፪ ይመልከቱ ።

ቀጽ (አንቀጽ ፯፻፫) ፥ የልደት የምስክር ወረቀት በሌ ለበት ጊዜ መወለድ መረጋገጥ ያለበት የታወቁ ጽሑ ፎችን በማቅረብ ሳይሆን "የልጅነት ሁኔታ" መኖሩን በማሳየት ነው ስለሚልና ይህም አንቀጽ ከመሸጋገሪ ያው አንቀጽ[13] ቅድሚያ ያለው ስለሆነ ፥ የታወቁ ጽሑ ፎችን በማቅረብም ቢሆን መወለድን ማረጋገጥ አይ ቻልም ማለት ነው ። ይህ አመለካከት ከፍርድ ቤቶች አሠራር ጋር ይመሳሰላል ።

በብዙ የውጭ አገሮች ሕጎች እናትነት የሚረጋገጠው በቅድሚያ የተዘጋጀውን የልጁን የልደት የምስክር ወረቀት በማቅረብ ነው ። ይሁን እንጂ ከላይ በተጠቆ ሙት ምክንያቶች የተነሳ በኢትዮጵያ ብዙኛና ትክክ ለኛ የሆነው የማያከራክር የእናትነት (የአባትነትም እንደዚሁ ፥ ከታች ይመልከቱ) ማረጋገጫ ዘዴ ፥ የልጅ ነት ሁኔታ መኖር ይመስላል ። ልጁ በወላጁ ፥ በወላጁ ዘመዶችና በሕብረተሰቡ እንደወላጁ ልጅ ተደርጎ መያዙን ማሳየት (በአራት ምስክሮች) ያስፈልጋል (አን ቀጽ ፯፻፫-፪) ። እናትነትን በሚመለከት ረገድ ይህ የማያከራክር የልጅነት ማስረጃ በሚገባ ይሠራል ።

"በሁኔታ መኖር" እናትነት የሚረጋገጠው በመሠ ረቱ በቃልና በተዘዋዋሪ መንገድ[14] ቢሆንም ፤ ይህንን "የሁኔታ መኖር" መቃወም የሚቻለው የሕጋዊ ሁኔታ ዎችን[15] አለመሟላት የሚያስረዱ አራት ምስክሮች አቅርቦ በማስመስከር ብቻ ነው (አንቀጽ ፯፻፫፩-፪) ። እናትነትን በሚመለከት ተቃውሞ የቀረበበት አንድም የከፍተኛ ፍርድ ቤት ጉዳይ[16] አላጋጠመኝም ።

፫/ አከራካሪ[17] ማስረጃ

እንደላይኛው ሁሉ በዚህም ረገድ እናትነትን በመ ቃወም[18] የቀረቡ ክርክሮች ያላጋጠሙኝ ቢሆንም ፥ ከአንቀጽ ፯፻፫፪-፯፻፫፫[19] ድረስ የተመለከቱትን ተቃ ውሞ ለማቅረብ አስፈላጊ የሆኑትን ሕጋዊ ሁኔታዎች መጥቀሱ ተገቢ ነው ።

የእናትነትን ሁኔታ መኖር "ለመጠየቅ" ክስ ሊቀርብ የሚችለው ጠያቂው የሁኔታው መኖር የሌለው እንደሆነ ወይም በዚሁ ሁኔታ መኖር ላይ ሕጋዊ ክርክር የተነ ሳበት እንደሆነ ብቻ ነው (ከላይ ይመልከቱ)[20] ። ከዚ ህም በላይ ጥያቄውን ተቀባይ የሚያደርጉ ሁኔታዎች መኖራቸውን አይቶ ፍርድ ቤት በቅድሚያ ፈቃድ ካል ሰጠ በስተቀር ፤ ክሱ ሊመሠረት አይችልም ። እነዚህ ሁለት ሁኔታዎች ከተሟሉ ፥ "ልደቱን" እና "ማንነ ቱን" (በተወለደው ልጅና በጠያቂው መካከል) የሚ ያስረዱት ወይም የሚያመለክቱት ተጨባጭ ሁኔታዎች ፍርድ ቤቱን ሊያሳምኑ በሚችሉ በማናቸውም ዘዴዎች ሊረጋገጡ ይችላሉ ።[21]

፬/ ክርክር

በአንቀጽ ፯፻፫፬ መሠረት በቅድሚያ የፍርድ ቤት ፈቃድ ከተሰጠ (የሁኔታ መኖር ሳይኖር በአከራካሪ ማስረጃ ጊዜ እንደሚሰጠው ዓይነት)[22] ፥ አለ ቸብሎ በሚታመን የእናትነት ሁኔታ ላይ በማንም ጉዳዩ በሚ ያገባው ሰው (አንቀጽ ፯፻፫፭) ክርክር ሊቀርብ ይችላል ። ፈቃዱ ከተገኘ በኋላ ፥ ተከራካሪው[23] የሁኔታው መኖር ባለው ሰው[24] ላይ ይህን ሁኔታ ሊፈጥሩ የሚችሉት ተጨባጭ ሁኔታዎች (ልደት ፥ ማንነት) ያለመኖራቸ ውን በማናቸውም ዘዴዎች ሊያረጋግጥ ይችላል ።

በእናትነት ሁኔታ መኖር ላይ (ማለትም ተከሳሽ ሁኔታውን ለማግኘት ስለሚኖረው "መብት") በከ ፍተኛው ፍርድ ቤት የቀረበ ክርክር አላጋጠመኝም ። በአጠቃላይ አነጋገር ፥ እናትነት በክርክር ደረጃ የሚያ ስከትላቸው ችግሮች ቢኖሩ በጣም ጥቂቶች ናቸው ።

ለ/ አባትነት

በኢትዮጵያ ውስጥ በተለያዩ ምክንያቶች[25] እናት ነትን ከማረጋገጥ ይልቅ አባትነትን ማረጋገጥ የበለጠ ያስቸግራል ። ይኸንኑ የሚደነግገው ሕግ ግልጽ አይ ደለም ፤ ይኸን በሚመለከት ረገድ ከፍተኛ ፍርድ ቤት የሚቀርቡ ጉዳዮች ብዙ ከመሆናቸውም በላይ የተሰጡት ፍርዶችም አብዛኛውን ጊዜ አከራካሪና በሕግ አተረጓ ጐማቸው የተለያዩ ናቸው ። ከዚህም በላይ ራሱ ግልጽ ያልሆነው የውርስ ሕግ ጉዳይ አብሮ ይነሳል ።

---

13 ያልተስተካከለው አጻጻፍ ከችኮላ የተነሳ የመጣ ይመስላል ። ስለዚሁ "ስለኢትዮጵያ የቤተሰብ ሕግ አንዳንድ ጥያቄዎች" የኢትዮጵያ የሕግ መጽሔት ቮልዩም ፱ ገጽ 205 እና የቤተሰብ ሕግ ጥያቄዎች ቁጥር 245 (ሕግ ፋኩልቲ ፤ አዲስ አበባ) በፕሮፌሰር ክሽችቢች ይመልከቱ ።

14 በቅድሚያ የተዘጋጀ የልደት የምስክር ወረቀትም ሆነ ሀ ከ ለ ለመወለዱ ቀጥተኛ ማስረጃ አስፈላጊ አይደለም (ከላይ ስለአመሠራረት የተጻፈውን ይመልከቱ) ።

15 በተለመደው ሁኔታ እንደልጅ ተደርጎ መያዙና እንደልጅ ተደርጎ መታወቁ ። በኢትዮጵያ የቤተሰብ ስም ባለመኖሩ የመጀመሪያው የተለመደ ሁኔታ ፥ ስም ፥ ለኢትዮጵያ ሕግ አሠራር አያገለግልም ።

16 ሁሉም በፍርድ ቤት ውሳኔ የተሰጠባቸው ጉዳዮች በሕግ ፋኩልቲ የማይታተሙ ወይም የማይመዘገቡ መሆናቸውን ማወቅ ይገባል ።

17 "አከራካሪ" ሲባል በልጅነት ሁኔታ መኖር ሳይሆን በሌሎች ቀዳሚ ሁኔታዎች የእናትና የልጅ ግንኙነት መኖሩን በማረጋገጥ የሚቀርብን ክስ ለማመልከት ነው ።

18 በፈረንሳይኛ "አክሲዮን አን ሪሰርሽ ደ ማተርኔቴ"

19 ከትርጉም ስህተት የተነሳ የእንግሊዝኛው ቅጅ በአመልካችነት ሊቀርቡ የሚችሉ ልጆች ብቻ እንደሆኑ ያስመስላል ። እናትም (አባትም) ሊሆኑ እንደሚችሉ አንቀጽ ፯፻፫፭ (፪) ያመለክታል ።

20 ይህ አመለካከት ትክክል ነው ። በንብረት ሕግም ሆነ (ተንቀሳቃሽ ንብረት አንቀጽ ፭ሺ፭፻፶፫) በመውለድ ሕግ (አንቀጽ ፯፻፫) ፥ ባለአጅ ወይም ባለ ይዞታ የሆነው ሰው "መጠየቅ" ሳያስፈልገው ፥ ባለአጅ ወይም ባለይዞታ መሆኑ ብቻ ባለመብት ለመሆኑ ማረጋገጫ ነው ።

21 በዚህ ረገድ "ስለባለሥልጣን ጽሑፍ" አሰጣጥ በአንቀጽ ፯፻፫፪ የተመለከተው ፥ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 12 በሚያብራራው የዚህ ጽሑፍ ክፍል በቀረበው ማብራሪያ ምክንያት ሊሠራ አይችልም ።

22 ከላይ ይመልከቱ ።

23 ለተጨማሪ ማብራሪያ የቀድሞውን ሪፖርት ገጽ 521 ይመልከቱ ።

24 እዚህ ላይ ክርክር የሚቀርብበት የእናትነት ሁኔታ በመኖሩ ላይ ሳይሆን በዚህ ሁኔታ መኖር መብት ላይ መሆኑን ማስታወስ ተገቢ ነው ።

25 ስለ አባትነት ሙሉ በሙሉ እርግጠኛ ለመሆን አለመቻሉ በሚገባ የሚታወቅ ከመሆኑም ሌላ ።

እናትነትን ለማስረዳት እንዳደረግነው ሁሉ አሁንም ፤ (፩) አመሠራረቱን (፪) የሚያከራክር ማስረጃን (፫) አከራካሪ ማስረጃን እና (፬) ክርክርን በቅደም ተከተል እንመለከታለን ።

፩/ አመሠራረት

እናት አንድን ልጅ በቀጥታ አርግዛ የምትወልድ በመሆኑ እናትነትን በመወለድ ማረጋገጥ የሚቻል ሲሆን ፤ አባት ግን በተመሳሳይ ሁኔታ የማይወልድ በመ ሆኑ ፤ አባትነትን በተመሳሳይ መንገድ ማረጋገጥ አይ ቻልም ። መወለድን ''በተፈጥሮ ሕቅ'' የማስረዳትን ዘዴ ደጋፊዎች እንኳን ቢሆኑ ፤ መወለድን ለማረጋገጥ ብዙ ጊዜ የሚጠቀሙት ሰውየው አባት ሊሆን የሚችል መሆኑን በሚያመለክቱት በሕጋዊ ''ግምት'' ወይም ''አባትነትን በማወቅ'' ነው ። እነዚህ ሁለት ዘዴዎች ሥር ሰደው የሚገኙት ''ከተፈጥሮ ሕቅ'' ሁኔታዎች[26] ይልቅ ከጥንት ጀምሮ በባልና ሚስት መካከል ''የሙተ ማመን ግዴታ'' ወይም ''ተስማሞቶ መቀበል'' መወ ለድን[27] በማረጋገጥ ረገድ አመዝነው በሚታዩባቸው ሕብረተ ሰቦች ነው ። የኢትዮጵያ ሕግ በነዚህ በሁለቱ አመለካካቶች መካከል ያለው የቲዎሪ ውዝግብ ሳያግ ደው የራሱን የተለየ አቋም ይዞ ይገኛል ። ቀጥሎ እንደ ሚታየው ሁለቱም አመለካከቶች ቢሆኑ ለኢትዮጵያ ሕግ አሠራር ሙሉ መፍትሔ ሊሰጡ አይችሉም ።

በኢትዮጵያ የአባትነት አመሠራረት ዓይነቶች ከዚህ የሚከተሉት ናቸው ፤—

(ሀ) ሕጋዊ ግምት (ለ) አባትነትን ማወቅ (ሐ) አንዳንድ ጊዜም በፍርድ የሚደረግ አባትነትን ማወቅ ።

፩ ፤ ሀ/ ሕጋዊ ግምት[28]

(፩) መሠረቱ

በብዙ የሰለጠኑ አገሮች የሚሠራበት ''በጋብቻ የተሳሰረ አባት ነው''[29] የሚለው ሕጋዊ ግምት የኢትዮጵያ ሕግ አካል ነው (አንቀጽ ፭፻፵፭) ። ይሁን እንጂ በኢትዮጵያ ይህ ሕጋዊ ግምት ሰፋ በማለት ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት የሚ ኖርንም ይጨምራል (አንቀጽ ፭፻፵፭) ። ስለሆነም በኢትዮጵያ ይህ ሕጋዊ ግምት ፤ ''በጋብቻ የተ ሳሰረም ሆነ ከጋብቻ ውጭ እንደባል የሚኖር አባት ነው'' ሊባል ይችላል ማለት ነው ። ዝቅ ብሎ እንደሚገለጸው[30] ይህ ሕጋዊ ግምት ብዙ ውን ጊዜ ሊለወጥ (ሊፈርስ) የማይችል በመሆኑ (አንቀጽ ፭፻፭)[31] ፤ በጋብቻም ሆነ ከጋብቻ ውጭ እንደ ባልና ሚስት መኖር[32] በነዚህ ሁኔታዎች የተረገዘና የተወለደን ልጅ አባትነት በማስረዳት ረገድ ተመሳሳይ ናቸው ። ይህ ሁኔታ ከተሟላ አባትነት በቀጥታ ''ከእናትነት'' መረጋገጥ ይገ (ከላይ ይመልከቱ) ።

(፪) የተለየ ሁኔታ

ከላይ የተመለከተው የአባትነት ግምት ጋብ ቻው ከፈረሰበት ወይም ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት መኖሩ ከቀረበት ጊዜ ጀምሮ እስከ ፫፻ ቀን ድረስ የሚወለዱትን ልጆች ይጨምራል (አን ቀጽ ፭፻፶፫-፩ እና ፭፻፶፭-፪) ። ይሁን እንጂ ልጁ የተወለደው ጋብቻው ከፈረሰ ወይም እንደ ባልና ሚስት አብሮ መኖሩ ከቀረ ከ፪፻፲ ቀናት በኋላ ከሆነ ፤ የልጁ ሕጋዊ አባት አባትነቱን ልጁን ለማወቅ (ለመቀበል) ለሚፈልግ ለሌላ ሰው አሳ ልፎ ለመስጠት በመዋዋል የአባትነቱን ግምት ለማስቀረት እንደሚችል ተመልክቷል ።[33] ስለ ልጁ ጥቅም መጠበቅ በሕጉ በግልጽ ያልተጠቀሰ ቢሆንም ፤ የአባትነቱን መተላለፍ ፍርድ ቤት ስምምነቱን እናትዮዋን ከሰማ በኋላ የሚያጸድ ቀው በመሆኑ መንፈሱ የተጠበቀ ይመስላል (አን ቀጽ ፭፻፭፯) ።[34]

የሁለት ሰዎች የአባትነት ግምት ሲኖር አባ ትነትን በውል ማስተላለፉ በሁለት በሕግ አባት ናቸው ተብለው በሚገምቱ ሰዎችም መካከል ሊደ ረግ ይችላል (አንቀጽ ፭፻፭፱) ። ይህ የሚፈጠረው አንደኛው ሰው በጋብቻ ምክንያት አባት እንደሆነ በሚገመትበትና ሴትዮዋ በዚሁ ጊዜ ከሌላ ሰው ጋር ከጋብቻ ውጭ እንደሚስት አብራ በመኖሯ[35] የተነሳ አባት እንደሆነ በሚገመትበት ጊዜ ነው[36] ። በሁለቱ ሰዎች መካከል የሚፈጠረውን ጥያቄ ለመፍታት የሚደረገውን ውል (የልጁን ጥቅም ለመጠበቅ ይመስላል) ፤ እናትዮዋን ከሰማ በኋላ (አንቀጽ ፭፻፭፫) ፍርድ ቤት ሊያጸድቀው ይገባል ። ጥያቄው በውል በማይፈታበት ጊዜ ቅድሚያ በጋብቻ ምክንያት አባት እንደሆነ ለሚ ገመተው ሰው እንዲሰጥ አንቀጽ ፭፻፭፬-ሀ ይደነ ግጋል ።

---

26 በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 6 የተጠቀሰውን አውራሊያን ጆኢስኩን ይመልከቱ ።

27 ከጋብቻ (መተማመን) ወይም ከስምምነት (ማወቅ) እንደሚመነጩት ።

28 ሰፋ ላለ ማብራሪያ የቀድሞውን ሪፖርት ገጽ 513 ይመልከቱ ።

29 ፓተር ኤዝ ኤስት ኪም ኑፕታይ ዴሞንስትራንት ።

30 ከዚህ በታች አከራካሪ የልጅነት ማስረጃ የሚለውን ይመልከቱ ።

31 በተለይም እናትዮዋ ከሌላ ወንድ ጋር ግንኙነት ነበራት ብሎ በመካራከር ለማፍረስ አይቻልም (አንቀጽ ፭፻፹፮) ።

32 አንድ ወንድና አንድ ሴት የጋብቻ ውል ሳይኖራቸው እንደባልና ሚስት አብረው ሲኖሩ የሚፈጠር ሁኔታ ነው (አንቀጽ ፭፻፹) ።

33 አንቀጽ ፭፻፷፭ እና የዚህን ሪፖርት መደምደሚያ ይመልከቱ ።

34 የቀድሞውን ሪፖርት ገጽ 518 ይመልከቱ ።

35 እንዲህ ያለው ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት መኖር በተለይም ባልዮው ለረዥም ጊዜ በማይኖርበት ወይም ባልና ሚስቱ አብረው በማይኖሩበት ሁኔታ ይዘወተራል ።

36 የአባትነትን መደራረብ በሚመለከት በቀድሞው ሪፖርት ገጽ 518 የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 61 ሌላ ምሳሌ ተሰጥቷል ።

፩ ፤ ለ/ማወቅ

ይህ ርዕስ በቀድሞው ሪፖርት[37] በሚገባ ተብራርቶ የቀረበ ስለሆነ ፥ በዚህ ጽሑፍ ውስጥ አንዳንድ ሁኔታ ዎችን ብቻ እንመለከታለን ።

ማወቅ የልጅነት ማረጋገጫ የሚሆነው አባትነትን በሚመለከት ብቻ ነው ።

በልጅነት ሊታወቅ የሚችል ፥ በሕጋዊ ግምት ወይም ቀደም ሲል በተደረገ መታወቅ (አንቀጽ ፯፻፶፯) [38] ሕጋዊ አባት የሌለው ልጅ ብቻ ነው (አንቀጽ ፯፻፶፯) ። ይህ ሁኔታ ከላይ ከተጠቀሰው ዓይነት በስተቀር ሌላ የአባትነት መደራረብ እንዳይኖር ይከላከላል ።

አንድ ሰው አንድ ጊዜ አባትነቱን አውቆ ከተቀበለ መቀበሉ የሚያስከትለውን ውጤት የማይፈልገው ቢሆ ንም እንኳን ማወቁ የጸና ይሆናል ። ተቀባዩ አባትነቱን በማወቁ የተነሳ ጥቅማቸው የሚነካ[39] ቢሆንም እንኳን የአዋቂው ዘመዶች ማወቁን ለመቃወም አይችሉም ።

አባትነትን ማወቅ በጽሑፍ መደረግ ያለበት ይሁን እንጂ (አንቀጽ ፯፻፶፰) ፥ በባለሥልጣን እንዲረጋገጥ አስፈላጊ አይደለም ።

የልጁ አባት የሞተ ወይም ሐሳቡን (ፈቃዱን) ለመ ግለጽ በማይቻልበት ሁኔታ ላይ የሆነ እንደሆነ የልጁ መታወቅ በአባቱ ወላጆች ሊደረግ ይችላል (አንቀጽ ፯፻፶፱) ።

የአባትዮው ልጁን ማወቅ በእናትዮዋ[40] ወይም እስዋ በሌለችበት ጊዜ በወላጆችዋ ተቀባይነት ካላገኘ በስተ ቀር ዋጋ አይኖረውም (አንቀጽ ፯፻፶፩) ። እንዲሁም የአ ባትዮው ልጁን ማወቅ ልጁ አካለ መጠን የደረሰ ሆኖ ካልተቀበለው ዋጋ አይኖረውም (አንቀጽ ፯፻፶፪) ። [41] ታዋቂው ተቃውሞ እስካልሰነዘረ ድረስ መታወቁን እንደተቀበለው ይቆጠራል (አንቀጽ ፯፻፶፫) ።

ልጅ ወይም የልጅ ልጅ ተክቶ የሞተን ልጅ ማወቅ ይቻላል (አንቀጽ ፯፻፶፬) ።

ልጂ ነው ሲል አባት የሰጠውን ቃል ለመለወጥ አይ ችልም ። ሆኖም ይኸንን ቃል የሰጠው አሳዳሪው ሳይ ስማማ አካለ መጠን ያላደረሰ አባት ከሆነ ፥ ይኸንኑ ቃሉን አካለ መጠን ከደረሰ በኋላ በአንድ ዓመት ውስጥ ሊለውጥ ይችላል (አንቀጽ ፯፻፶፭) ።

ማወቁ የተደረገው ኃይል በመጠቀም ከሆነ ፈራሽ ሊሆን ይችላል ። ልጁ ልጂ ነው ብሎ የተቀበለው ሰው ልጁ ከሱ ሊጸነስ የማይችል መሆኑን በግልጽ ካላስረዳ በስተቀር ፥ በስህተት ወይም በማታለል የተደረገ ነው በማለት ለማፍረስ አይችልም (አንቀጽ ፯፻፶፯) ። ስለዚህ ታማኝነት በሌላት ወዳጁ ልጁ ያልሆነውን ልጁ አድ ርጎ በመቀበል ስህተት የፈጸመም ሆነ በመታለል ልጁ ያልሆነውን ልጁ አድርጎ የተቀበለ ሰው በኋላ ቢጸጸት[42] የመካድ ክስ ከማቅረብ በስተቀር ምንም መፍትሔ የለ ውም ማለት ነው ።

በሕጋዊ ግምትም[43] ሆነ በማወቅ የተመሠረተ ሕጋዊ አባትነት ፥ ከአባትዮው በስተቀር በሌላ ሰው ክርክር ሊነሳበት አይችልም ።

፩ ፤ ሐ/በፍርድ ስለሚደረግ የአባትነት ማወቅ

አንድ ልጅ ሕጋዊ አባት የሌለው ሲሆንና የልጁ መጸነሻ ነው ተብሎ በሚታመነው ጊዜ ውስጥ[44] የልጁ እናት የመጠለፍ ወይም የመደፈር ሥራ ደርሶባት የወ ለደች እንደሆነ ፥ በተለየ ሁኔታ[45] "አባትነት በፍርድ እንዲታወቅ" ሊደረግ መቻሉን ሕግ ይደነግጋል (አንቀጽ ፯፻፶፰) ።

በእናትዮዋ መቅረብ የሚገባው[46] የዚህ ክስ የጊዜ ገደብ ልጁ ከተወለደበት ወይም በመጥለፉ ወይም በመ ድፈሩ ሥራ ላይ የወንጀል ፍርድ ከተሰጠበት ጊዜ አን ስቶ ሁለት ዓመት ይሆናል (አንቀጽ ፯፻፶፱) ። የመጥ ለፉ ወይም የመድፈሩ ሥራ ተረጋግጦ ፍርድ ከተሰጠና ጠላፊው ወይም የመድፈሩን ሥራ ፈጻሚው ልጁ ከእሱ[47] ሊፀነስ የማይችል መሆኑን በግልጽ ሊያስረዳ ካልቻለ በስተቀር አባትነቱን በፍርድ እንዲያውቅ መደ ረግ አለበት (አንቀጽ ፯፻፷) ።

ከዚህ በላይ ለተመከተው የአባትነት ማረጋገጫ ዘዴ ያለው ምክንያት ለሌሎቹ የአባትነት ማረጋገጫ ዘዴ ዎች ካለው ምክንያት የተለየ ይመስላል ። አንድ ሴትና ወንድ አብረው ከመኖራቸው የተነሳ[48] የአባት ነት ሕጋዊ ግምት መደረጉ ፥ ወይም ይህ በማይኖርበት ጊዜ በፈቃደኝነት አባትነት መታወቁ ፥ አብዛኛውን ጊዜ በእርግጥ የአባትነቱን መኖር በይበልጥ ያመለክ ታል ። አባትነቱን ተገዶ እንዲቀበል በተደረገ ጠላፊ ወይም የመድፈር ሥራ ፈጻሚ ረገድ ግን ይህ እውነት

---

37 የቀድሞውን ሪፖርት ገጽ 514-517 እና የዚህን ሪፖርት መደምደሚያ ይመልከቱ ።

38 ወይም ከዚህ በላይ በልዩ ሁኔታ በ/ሀ- ii ወይም ከዚህ በታች በ/ሐ ልጅነትን መወሰን ።

39 ለምሳሌ ቀለብ በመስጠት ግዴታ ወይም በውርስ ሕግ ረገድ ።

40 ይህ የእናትዮዋን ማንነት በቅድሚያ ማረጋገጥን ይፈልጋል (ብዙውን ጊዜ የእናትነት ሁኔታ መኖርን በማሳየት) ። እንደምንጊዜውም ሁሉ በዚህም ሁኔታ የአባትነት መረጋገጥ ከእናትነት መረጋገጥ ይከተላል ።

41 የአካለ መጠን መድረሻ ዕድሜ ፲፰ ዓመት ነው (አንቀጽ ፩፻፶፰) ።

42 የዚህን ሪፖርት መደምደሚያ ይመልከቱ ።

43 ከታች ስለክርክር የተጻፈውን ይመልከቱ ።

44 ከመጥለፉ ወይም ከመድፈሩ ሥራ በኋላ ከ፪፻፹-፫፻ ቀናች (አንቀጽ ፯፻፶፫ እና ፯፻፶፫) ።

45 አንቀጽ ፯፻፷፩ ይመልከቱ ።

46 እናትዮዋ ከሞተች ወይም ሐሳቧን ለመግለጽ በማትችልበት ሁኔታ ላይ ካለች በልጁ አሳዳሪ ።

47 ለምሳሌ ለመውለድ የማይችል መሆኑን በማሳየት ።

48 ጋብቻ ወይም ኪጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት መኖር ።

ሊሆን አይችልም ። ተገዶ አባትነቱን እንዲቀበል ማድረጉ ለፈጸመው የወንጀል ሥራ በተለየና[49] የግል ካሣ ዓይነት መልክ ባለው ቅጣት እንዲቀጣ ማድረግ ነው ። ይህንንም ፥ የመወለድ ውጤቶች በሁሉም ሁኔታዎች አንድ ዓይነት ናቸው ከሚለው መሠረተ ሐሳብ ውጭ ፥ በዚህ ሁኔታ አባትነቱን እንዲቀበል የተደረገው አባት ልጁን ሊያሳድገውና ሊደግፈው ግዴታ ያለበት ሆኖ ሳለ (አንቀጽ ፷፪፱-፩) ፥ ልጁ ግን በዚህ ሁኔታ የተቀበለውን አባቱን ''የመጦር'' ግዴታ የሌለበት በመሆኑ (አንቀጽ ፷፪፲) ለመገንዘብ ይቻላል ።[50]

የጠለፋ ወይም የመድፈር ሥራ ካልተፈጸመ በስተቀር አባትነት በፍርድ እንዲታወቅ ማድረግም ሆነ እንዲደረግ መጠየቅ አይቻልም (አንቀጽ ፷፭)[51] ። ይህ ገደብ ፥ በጋብቻ ወይም ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት አብረው ከሚኖሩ በስተቀር ፥ በአንድ ሴትና በአንድ ወንድ መካከል ያሉ ሌሎች ግንኙነቶች ሕጋዊ ውጤት የሌላቸው መሆኑን በሚገልጸው በአንቀጽ ፶፪፳፭ በተጨማሪ የተደገፈ ነው ። ከእነዚህ ሌሎች ግንኙነቶች (''አንዳንድ ጊዜ'' የሚደርሱ) የሚወለዱ ልጆች ሕጋዊ መተሳሰር ያላቸው ከእናትየዋ ጋር ብቻ ነው ።[52] የሚመለከታቸው ወገኖችም ሆነ ሌሎች ለማንኛውም ጉዳይ ቢሆን (ለምሳሌ ጥፋት በሌለበት ሁኔታ ከውል ውጭ በሆነ ግዴታ ካሣ ለመጠየቅ) እነኝህን ግንኙነቶች በማንሳት በፍርድ ቤት ሊጠቀሙባቸው አይችሉም በሚል የተደነገገው[53] ይህን ገደብ ይበልጥ ያጠነክረዋል ።[54]

በመጀመሪያ የተጠቀሱት ገደቦች ከ፲፱፻፶፲፱ ዓ/ም በፊት የነበረውን ''አባትነትን መፈለግ የተከለከለ ነው'' የሚለውን የፈረንሳይ ሕግ መሠረተ ሐሳብ[55] በጉልህ ያንፀባርቃሉ ።[56] ይህ አመለካከት በአሁኑ ጊዜ ብዙ አገሮች[57] አባትነትን መፈለግ እንዲቻል ሰፋ ያለ መንገድ[58] በመክፈት ከወሰዱት አዝማሚያ የሚቃረን ሆኖ ይታያል ። ከ፲፱፻፷ ዓ/ም በፊት በኢትዮጵያ አባትነትን የመፈለጊያ መንገዶች ሰፊ ነበሩ ። የአሁኖቹ ገደቦች ''ለመውረስ ዓላማ ብቻ መወለድን ለማረጋገጥ የሚቀርቡ መሠረተ ቢስ ክሶችን'' ለማስቀረት የተደረጉ ናቸው ።[59] እነዚህ ገደቦች ባሕላዊ ልምዶችን ስለሚቃረኑ አንዳንድ ጊዜ የሚያልፉዋቸው ፍርድ ቤቶች አይታጡም ። ስልዚህ በኢትዮጵያ ውስጥ የመወለድን ሕግ በሚመለከት ረገድ በፍርድ ቤቶች በኩል (ሕጉን በማላላት) ቀድሞ ወደነበረው ሁኔታ የመመለስ አዝማሚያ ይታያል ። በሕጉ ውስጥ የተተኮረባቸውን ጽንሰ ሐሳቦችና የሕጉን አቀራረብ በሚገባ አለመረዳት ለዚህ አመች ሁኔታን ፈጥሮዋል ። በተለይም አብዛኛውን ጊዜ ፍርድ ቤቶች ፥ በአባትነት አመሠራረት ዘዴዎችና (ለምሳሌ ማወቅ) በአባትነት ማስረጃ ዘዴዎች (ለምሳሌ የሁኔታ መኖር) መካከል ልዩነት አያደርጉም ።

፪/ የማያከራክር[60] ማስረጃ

ቀደም ሲል እናትነትን በማስረዳት ረገድ ስለማያከራክር ማስረጃ ሲወሳ በተጠቆሙት ምክንያቶች ፥ አባትነትንም በቅድሚያ በተዘጋጀ ''የልደት የምስክር ወረቀት'' (እንደሕጉ ትርጉም) ወይም ''በታወቁ ጽሑፎች'' አማካይነት ለማስረዳት የማይቻል ስለሆነ ፥ ብቸኛና ትክክለኛ የሆነው የማያጠራጥር የአባትነት ማረጋገጫ ዘዴ ፥ የልጅነት ሁኔታ መኖር ነው ።

ይህ ሁኔታ በሕጋዊ የአባትነት ግምት[61] እና በማወቅ[62] ረገድ የመወለድ ማረጋገጫ ዘዴዎች ያላቸው ድክመት የሚያስከትለውን ውጤት በጣም ይቀንሰዋል ። አንድ ልጅ በአንድ ሰው ፥ በሰውየው ዘመዶችና በሕብረተሰቡ እንደሰውየው ልጅ ተደርጎ ከተቆጠረና (አንቀጽ ፶፪፭-፪) ሰውየው ያለኑዛዜ ከሞተ ፥ ልጁ ወራሽነቱን ለማረጋገጥ የሚያስፈልገው በሚመለከታቸው ሁሉ እንደልጅ ተደርጎ መቆጠሩን በአራት ምስክሮች ማረጋገጥ ብቻ ነው (አንቀጽ ፶፪፭-፩) ።[63] ከዚህ በኋላ ማንም ተቃዋሚ ቢሆን በቅድሚያ በአራት ምስክሮች (አንቀጽ ፶፪፭-፪) ልጁ ''የልጅነት ሁኔታ'' የሌለው መሆኑን ለማረጋገጥ ካልቻለ በስተቀር ፥ ልጁ ልጅነቱን

---

49 በአንቀጽ ፪፲፮፭ እና ፪፲፯፭ ላይ ያልተመሠረተ ።

50 ሬኔ ዳቪድ ፥ ሉ ድርዋት ዱ ላ ፋሚል ዳን ሉ ኮድ ሲቪል ኢትዮጲን ፥ ሚላኖ ፥ ጉፍሬ ፥ 1967 ፥ ገጽ 66 ።

51 ይህ ሁኔታ በጋብቻ ፥ ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት በመኖር ወይም በማወቅ የተረጋገጠ አባትነት ''በፍርድ እንዲታወቅ የተደረገ አባትነት'' አለመሆኑን እንድንቀበል ያስገድደናል ።

52 ሆኖም በኋላ የሚደረግን የማወቅ ውጤት አያስቀረውም ።

53 ከፈረንሳይ ሕግ አሠራር የሚታረን ይመስላል (በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 56 የተጠቀሰውን ይመልከቱ) ።

54 ጆርጅ ክሽችኖቢች ፥ ''የፍትሐ ብሔር ሕግ ቁጥር 758-761 ፥'' የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት ፮ልዩም ፪ (፲፱፻፷፰) ፥ ገጽ 185 እንዲሁም አንቀጽ ፭፻፵፱ ይመልከቱ ።

55 ''የኖቬምበር ፲፱ ፲፱፻፲፱ ዓ/ም'' የፈረንሳይ ሕግ በዚህ ረገድ ያለውን አመለካከት አሻሽሎታል ። እንዲሁም በቅርቡ ''በጃንዋሪ ፮ ፲፱፻፸፱፪ ዓ/ም ሕግ'' የበለጠ መሻሻል ተገኝቷል ።

56 በጠለፋና በመድፈር ሥራ ሳቢያ ከሚሆነው በስተቀር ። ከዚያ ወዲህ ስለተደረጉ ለውጦች ፤
ጆ ቫይላል ፥ ለ ኢ፫ሉሲየን ዶ ላ ሴፎስላሲዮን ሱር ላ ፊሊየሽን ናቱሬል ፥ (ፓሪስ ፥ ኩጆስ ፥ ፲፱፻፷፮) ይመልከቱ ። እንዲሁም ስለ ፲፱፻፸፪ ዓ/ም ሕግ ፥ ዳኮት ኤንድ ሲፒተሪ ፥ ለ ነዙ ድርዋ ዶ ላ ፊሊየሽን ላይብራሪ ቴክኒክ ፥ ፲፱፻፸፪ ይመልከቱ ።

57 በ፲፱፻፷፯ ዓ/ም በአውሬሊያን ጆናስኮ ተገልጾአል (በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 6 ተጠቅሶአል) ።

58 ለምሳሌ በማሳት አስወለደ ተብሎ ሲጠየቅ ወይም በሌላ ሁኔታ አባትነቱን ሲያምን ።

59 የዚህን ጽሑፍ መደምደሚያ ይመልከቱ ።

60 ለዚህ ቃል ትርጉም የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 7 ይመልከቱ ።

61 ጋብቻን ወይም ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት አብሮ መኖርን በሚመለከት ።

62 በጠለፋ ወይም በመድፈር ሥራ (አንቀጽ ፶፪፭) አባትነት በሕግ የሚመሠረትበት ሁኔታ በጣም ጥቂት ነው ፤ በዚህ ረገድ ፍርድ ቤት የሚቀርብ ጉዳይ የለም (በባሕልና በልምድ የዚህ ውጤት ብዙ ጊዜ ጋብቻ ሲሆን አንዳንድ ጊዜ ደግሞ የበቀል እርምጃ ወይም ቅጣት ይሆናል) ። ሆኖም በአንቀጽ ፶፪፭ የተመለከተውንና በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 38 የተጠቀሰውን የተለየ የአባትነት አመሠራረት ዘዴ መገንዘብ ይገባል ።

63 እንዲሁም ብዙ ጊዜ ፍርድ ቤቶች የሚቀርቡት ምስክሮች አያንዳንዳቸው ለልጅነት ሁኔታ መኖር አስፈላጊ የሆኑትን ሁኔታዎች በሙሉ እንዲያረጋግጡ የማያስገድዱ ስለሆነ ፥ አንዲሚላ የሚጠይቀውን ይቀንሱታል ።

በአባትነት አመሠራረት ዘዴዎች እንዲያረጋግጥ ሊያ ደርገው አይችልም ። ተቃዋሚው በዚህ ሁኔታ ካረጋ ገጠ ብቻ ነው ልጁ በሕጉ መሠረት እንደ "ማወቅ" ያሉትን የመወለድ ማረጋገጫ ዘዴዎች በመጠቀም ልጅነቱን ማስረዳት የሚገባው ። ፍርድ ቤቶች አንዳንድ ጊዜ በነዚህ ሁለት ደረጃዎች መካከል ያለውን ልዩነት አይረዱም ። በአንዳሩ ግን "ማወቅ" አለ ሊያሰኙ የሚ ችሉት ሕጋዊ ሁኔታዎች በሙሉ ሳይሟሉ ፣ ለምሳሌ ሰውየው ብቻ ልጁን እንደልጅ አድርጎ መቁጠሩን ብቻ "ለልጅነት ሁኔታ"[64] እንደበቂ ማስረጃ በመቁ ጠር ለልጁ ሲያደሉ ይታያል ።

"ለመሆኑ እናቱ ያልታወቀች ልጅ የልጅነት ሁኔታ በመኖሩ ብቻ አባቱ እንዲታወቅለት እንዲያረጋግጥ ሊፈ ቀድለት ይችላል ወይ ?"[65] በቀድሞው ሪፖርት እንዳ ብራራሁት የዚህ መቻል ትርጉም የለሽ ይመስላል ። ይሁን እንጂ በአንቀጽ ፮፻፫-፪[66] አጻጻፍ ይህን ማድረግ በግልጽ የተከለከለ አይደለም ።

፫/ አከራካሪ[67] ማስረጃ

የልጅነት ሁኔታ የሌለው ልጅ አባትነትን[68] ለመ ጠየቅ ሲፈልግ ፤

ሀ/ በጋብቻ የተፀነሰ ወይም የተወለደ መሆኑን ፣ ወይም

ለ/ ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት በመኖር የተፀ ነሰ ወይም የተወለደ መሆኑን ፣ ወይም

ሐ/ የታወቀ መሆኑን የሚያስረዱ የመወለድ ሁኔታዎች መኖራቸውን ማረጋገጥ አለበት ።[69]

እናትነትን በሚመለከት የመወለድ ሁኔታዎች በማና ቸውም ዘዴ ሊረጋገጡ የሚችሉ ሲሆኑ ፣ ጋብቻን ፣ ከጋ ብቻ ውጭ እንደ ባልና ሚስት አብሮ መኖርንና መታ ወቅን በሚመለከት ግን ይኸንኑ ለማረጋገጥ የሚቻልባ ቸው በትክክል ሥራ ላይ መዋላቸው ለአካራካሪ የል ጅነት ማስረጃ መሠረት የሆኑ የየራሳቸው የማረጋገጫ ዘዴዎች አሏቸው ።

፫-ሀ/ ጋብቻ

"የጋብቻ የምስክር ወረቀት" (በሕጉ መሠረት)[70] ወይም "የታወቁ ጽሑፎች" ቀዳሚ ሲል በቀረ ቡት ምክንያቶች ለመወለድ ማረጋገጫ ሊሆኑ እንደማይችሉ ሁሉ ፣ ለጋብቻም እንደዚሁ በሕግም ሆነ (አንቀጽ ፫፻፫፻፭፭-፩) በሌላ ሁኔታ (አንቀጽ ፫፻፫፻፭፭-፪) ማረጋገጫ ሊሆኑ አይችሉም ። ይህም "የባልና የሚስትነትን ሁኔታ መኖር"[71] (በባልና በሚስት መካከል) ብቸኛና ትክክለኛ የሆነ የሚያከ ራክር የጋብቻ ማረጋገጫ ዘዴ እንዲሆን ያደረገው ይመስላል ።

ይህም ሲባል ፣[72] የባልና የሚስትነቱ ሁኔታ መኖር ልጁ ከሚወለድበት ወይም ከሚጸነስበት ሕጋዊ ጊዜ ጋር የተያያዘ መሆን አለበት (አንቀጽ ፮፻፵፫) ። በልጁ እናትና የልጁ አባት በተባለው ሰው መካከል ክርክር ያልተነሳበት የባልና የሚስትነት ሁኔታ[73] ከሌለ (አን ቀጽ ፮፻፫) ፣ ጠያቂው ወገን (ልጅ ወይም አባት-አንቀጽ ፮፻፫፭) በጉዳዩ ለመቀጠል በቅድሚያ የፍርድ ቤት ፈቃድ[74] ማግኘት ይገባዋል ። የፍርድ ቤት ፈቃድ ካገኘ በኋላ ጋብቻው መፈጸሙን ማረጋገጥ ይችላል (አንቀጽ ፭፻፫፯-፭፻፹) ። አባትነትን ለማስረዳት በሚ ቀርብ ክስ ፣ ጋብቻው ልጁ ከመጸነሱ ወይም ከመወለዱ በፊት የተፈጸመ መሆኑን ማስረዳት ያስፈልጋል ። በሌላ በኩል ግን ልጁ ከመጸነሱ ወይም ከመወለዱ በፊት ጋብቻው ፈርሶአል የሚባል እንደሆነ ይኸንኑ የማስረ ዳቱ ኃላፊነት የተከሳሹ ነው ። የጋብቻ መፍረስ በጋ ብቻው ጊዜ የተገኘውን የመወለድ ግንኙነት ወይም መተሳሰር የማይለውጠው መሆኑን መግለጹ ተገቢ ይመስላል ።[75]

፫-ለ/ ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት መኖር

እንደጋብቻ ሁሉ (የምስክር ወረቀት ያለመኖሩ ሳይነሳ) ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት አብሮ ለመኖርም የሚያከራክር ማስረጃው የዚሁ ሁኔታ መኖር ነው ።[76] በሁለቱም ሁኔታዎች የሚገ

---

64 ለምሳሌ እንደልጅ ተደርጎ ለማይያዝና ለማይታይ ልጅ ለመኖሪያና መማሪያ የሚያስፈልገውን ወጭ በመክፈል ።

65 የቀድሞውን ሪፖርት ገጽ 520 ይመልከቱ ።

66 "በአንድ ሰው ወይም በአንዲት ሴት እንደልጅ ተደርጎ መያዙ" የሚለውን ይመልከቱ ።

67 ለዚህ ቃል ትርጉም የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 17 ይመልከቱ ።

68 አወዛጋቢ የሆነውንና በልጅ የሚቀርብ የመወለድ ጥያቄ መቅረብ ያለበት በእናትየዋ ላይ ነው የሚለውን የአንቀጽ ፮፻፫፭-፪ ትርጉም በሚመለከት "ስለኢትዮጵያ የቤተሰብ ሕግ አንዳንድ ጥያቄዎች" የኢትዮጵያ የሕግ መጽሔት ፫ልዩም 9 ገጽ 207 እና "የቤተሰብ ሕግ ጥያቄ" ቁጥር 24 (ሕግ ፋኩልቲ ፣ አዲስ አበባ) በፕሮፌሰር ክሽኖቢች ይመልከቱ ።

69 በኢትዮጵያ ሕግ አባትን መፈለጊያ ዘዴዎች ሰፊ አይደሉም ። በእንዳንድ አባትን መፈለጊያ ዘዴዎች ሰፊ በሆኑባቸው አገሮች ይኸው የሚመሠረተው በቅድሚያ ለምሳሌ ማሳሳት የተፈጸመ መሆኑ ወይም የታመነ መሆኑ ሲረጋገጥ ነው (በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 56 የተጠቀሰውን ጀ ቫይዳልን ይመ ልከቱ ።) በኢትዮጵያ የአባትነት ማረጋገጫ ዘዴዎች በሕግ የተወሰኑ ናቸው ።

70 አንቀጽ ፮፻፶፭ ይመልከቱ ።

71 በመወለድ ሕግ በሚደረገው ዓይነት የሚተረጉምና በዚያው ሁኔታ የሚረጋገጥ ወይም የሚፈርስ (አንቀጽ ፮፻፶፱-፮፻)

72 በ"አከራካሪ" የልጅነት ማስረጃ አባትነትን ማስረዳት ለሆነው ።

73 አንቀጽ ፮፻፭ ፣ ቀደም ሲል በተሰጡት ምክንያቶች (የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 12 የሚያብራራውን ክፍል ይመልከቱ) ፣ ከእሁን ወዲያ በዚህ ጽሑፍ ውስጥ "የታወቁ ጽሑፎች" አይጠቀሱም ።

74 የሃይማኖት የጋብቻ የምስክር ወረቀትን (አንቀጽ ፭፻፫፱) ፣ "የጋብቻ ውልን" (አንቀጽ ፮፻፹፫-፭) ፣ ወይም ጠንካራ የሆኑ የአካባቢ ማስረጃዎችን መሠረት በማድረግ ።

75 አንቀጽ ፮፻፶፭-፫ እና በዚህ እትም ውስጥ የሚገኘውን የጀ. ክሽችኖቢች የፍርድ ትችት ያገናዝብ ።

76 በእኔ አስተያየት ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት አብሮ መኖርን ለማረጋገጥ የሁኔታን መኖር መጠየቁ ማረጋገጡን በጣም ከባድ ስለሚያደርገው አስፈላጊ አይመስለኝም ። የኢትዮጵያ ቤተሰብ ሕግ ጥያቄ ቁጥር 17 (አዲስ አበባ ፣ ሕግ ፋኩልቲ) ጀ ክሽችኖቢች ይመልከቱ ።

ኘው መወለድ የሚያስከትለው ውጤት አንድ በመሆኑ ፥ ለዚህ ጽሑፍ ዓላማ ሁለቱ ሰዎች በሕግ ባልና ሚስት ሆነው መኖራቸውን (አንቀጽ ፯፻፺፱) ወይም ሳይጋቡ እንደ ባልና ሚስት አብረው (አንቀጽ ፯፻፲፰) መኖራቸውን ለይቶ ማስረዳቱ አስፈላጊ አይደለም ።[77] ይልቁንስ አስፈላጊው ጉዳይ አብሮ መኖሩ ከልጁ መወለጃ ወይም ሕጋዊ መነፀሻ ጊዜ ጋር የተያያዘ መሆኑ ነው ።

ሕግ አውጭው በዚህ ደረጃ ላይ ማቆም ሲገባው ፥ ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት በመኖር ሁኔታ ላይ (አንቀጽ ፯፻፳፭ እና ፯፻፲፰) ክርክር ሲነሳበትና አራት ምስክሮች ቀርበው ስለአለመኖሩ ሲመሰክሩ (አንቀጽ ፯፻፲፱) ሁኔታው ስለመኖሩ ለማስረዳት የሚቻልበትን ሁለተኛ መንገድ በአንቀጽ ፯፻፳፭ ደንግጓል (ይህ በጋብቻ ሁኔታ መኖር ላይ ክርክር ሲነሳ የሚደረገውን የማስረጃ አቀራረብ ሥርዓት ያላግባብ በመከተል የተነደፈ ነው ፥ - አንቀጽ ፯፻፲፪-፯፻፲፭) ። ይሁን እንጅ ይህ አንቀጽ በሥራ ላይ ሊውል የማይችል በመሆኑ ፍርድ ቤቶች አይጠቀሙበትም ።[78]

፫-ሐ/ ማወቅ

አባትነትን ማወቅ በጽሑፍ መደረግ ያለበት ሲሆን፥ "በምስክሮች ሊረጋገጥ አይችልም"[79] (አንቀጽ ፯፻፶፫) ። ማወቅን ለማስረዳት ጽሑፉ ራሱ በማስረጃነት መቅረብ ይኖርበታል ።[80] በአንቀጽ ፭፻፶፯ የተገለጸውን "የታወቁ ጽሑፎችን" አሠራር በማገናዘብ የተጠቆመው ልዩ ሁኔታ ቀደም ሲል በቀረቡት አጠቃላይ ምክንያቶች የሚሠራ አይመስልም ።[81]

፬/ ክርክር

በጋብቻ ወይም ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት አብሮ በመኖር[82] በሚመሠረት አባትነት ላይ ክርክር ሊነሳ የሚችለው በሕጋዊ አባትዮው በራሱ[83] ብቻ እና በቀድሞው ሪፖርት በተገለጹት ምክንያቶች ብቻ ነው ። አብዛኛውን ጊዜ እነዚህ ምክንያቶች ሰውየው በልጁ ሕጋዊ የመፀነሻ ጊዜ ሁሉ ከእናትዮዋ ጋር ለመገናኘት አለመቻሉ (አንቀጽ ፯፻፹፫) ወይም ልጁ ፈጽሞ ከሱ ሊወለድ የማይችል መሆኑ (ለምሳሌ ለመውለድ የማይችል በመሆኑ) ናቸው (አንቀጽ ፯፻፹፮) ።[84] እናትዮዋ ከሌላ ወንድ ጋር ግንኙነት ማድረጓ ወይም እምነት አጉዳላ ልጇን ከሌላ ሰው የወለደችው መሆኗን ማመኗ አባትነትን ለመቃወም በቂ ምክንያቶች አይደሉም (አንቀጽ ፯፻፹፮) ።

በአንድ በታወቀ ከጋብቻ በመነጨ የአባትነት ጉዳይ አባት የተባለው ሰው የተከሳሽ ለመሆኑ የሕክምና የምስክር ወረቀት ቢቀርብም ፥ አባትዮው እያለ ልጇ አይደለም ያላላውን ልጅ እሱ ከሞተ በኋላ ልጇ አይደለም በማለት የቀረበውን ክርክር የከፍተኛው ፍርድ ቤት በተገቢ ሁኔታ ውድቅ አድርጎታል ።[85]

ሐ/ የመወለድ ውጤቶች

በማንኛውም ሁኔታ ቢመሠረትም የሕጋዊ መወለድ ውጤቶች ለሁሉም ልጆች አንድ ናቸው ።[86] ለምሳሌ ሁሉም ልጆች ከአባትዮው ወይም ከእናትዮዋ ቀለብ የማግኘትም ሆነ (አንቀጽ ፭፻፵፭-፪) አባትዮውን ወይም እናትዮዋን የመውረስ (አንቀጽ ፭፻፸፪) መብታቸው እኩል ነው ።

በአንጻሩ ግን በሕግ ያልተመሠረተ ሆኖም ግን ግልጽ የሆነ የዲቃላ ልጅነት ጋብቻን በማስከልከል ረገድ[87] ብቻ በቂ የመሆን ውጤት አለው (አንቀጽ ፭፻፹፬) ።

መደምደሚያ

፩/ በጋብቻም ሆነ ከጋብቻ ውጭ የተወለዱ ልጆችን በሚመለከት ረገድ በውጭ ሀገሮች የሚደረጉ አዳዲስ የሕግ ለውጦች አንዳንዶቹ በቅርቡ ሕጋዊ እኩልነትን ያስገኙ ሲሆን ፥ ሌሎቹ ደግሞ ቀስ በቀስ ይህን እኩልነት ለማምጣት በመሞከር ላይ ናቸው ። ይህ እኩልነት በኢትዮጵያ ውስጥ ሥር ሰዶ የቆየ ነው ።

፪/ በጋብቻና ከጋብቻ ውጭ የተወለዱ ልጆችን ሕጋዊ እኩልነት በተግባር ለመተርጎም የመወለድ ግንኙነቶች የሚረጋገጡባቸውን ዘዴዎች ሰፋ ማድረግ ያስፈልጋል ። ይህን አመለካከትና አቅጣጫ የውጭ ሀገሮች የሕግ አሻሻዮች የሚከተሉት ይመስላል ። በዚህ ረገድ ኢትዮጵያ የተለየ አቅጣጫ ስትከተል

---

77 የበላይነት በሌለው በዚህ አንቀጽ (እና በአንቀጽ ፯፻፳፭) የእንግሊዝኛ ቅጅ ሳይጋቡ እንደባልና ሚስት መባሉ ቀርቶ እንደባልና ሚስት ስለተባለ ልዩ ነቱን መገንዘብ የበለጠ አስቸጋሪ ነው ።

78 የቤተሰብ ሕግ ጥያቄዎች ቁጥር 18 (አዲስ አበባ ፥ ሕግ ፋኩልቲ) በጅ. ክሽችኖቢች ይመልከቱ ።

79 ለምሳሌ አይተነዋል ወይም በአንቀጽ ፭ቪ፯፻፭፯(፪) መሠረት በፊርማችን አጽድቀነዋል በሚሉ ።

80 ስለሆነም እነዚህን መሰል ሰነዶችን በፍርድ ቤት ማስመዝገብ ይጠቅማል ።

81 እንዲሁም ይህ ማገናዘብ ከአንቀጽ ፭፻፸፮ መንፈስ ጋር የማይጣጣም በመሆኑ ።

82 አንቀጽ ፯፻፹፭ "ራሱ ለአወቀ" አባት የሚሠራ ቢሆንም ፥ ከአንቀጽ ፯፻፸፮-፪ ጋር ይጋጫል ።

83 "ልጇ አይደለም" በማለት የሚቀርብ ክስ ።

84 ሌላው ምክንያት ደግሞ ክርክሩን ከሚያቀርበው ሰው ሚስት ወይም ከጋብቻ ውጭ እንደሚስት አብራ ከምትኖር ሴት አንድ ልጅ እናትነትን በሚጠይቅበት ጊዜ የሚነሳ ነው ። ይህ ሁኔታ በአንቀጽ ፯፻፹፬ ፥ ፯፻፹፯ (፪-ቸ) የሚሸፈን ይመስላል ።

85 በዚህ እትም ውስጥ የሚገኘውን በጅ. ክሽችኖቢች የቀረበውን የፍርድ ግምገማ ይመልከቱ ።

86 በጠለፋ ወይም በመድፈር ሥራ ከሚመነጨው ልዩ ሁኔታ በስተቀር (ከላይ ይመልከቱ) ።

87 "ፖፐሊካይ ኦነስታቲስ" — ፖፐሊክ ኦነስቲ

ትታያለች ። ምክንያቱም በአንድ በኩል በጋብቻና ከጋብቻ ውጭ በተወለዱ ልጆች መካከል ያለውን ልማዳዊ እኩልነት አጥብቃ የያዘች ሲሆን ፣ በሌላ በኩል ግን ከ፲፱፻፷ዓ/ም ወዲህ ቀደም ሲል ሰፊ የነበሩትን የመወለድን ማረጋገጫ ዘዴዎች አጥብባለችና ነው ። ለዚህ የማጥበብ እርምጃ መነሻ ምክንያቱ ለመውረስ ዓላማ ብቻ መወለድን ለማረጋገጥ የሚቀርቡ መሠረተ ቢስ ክሶችን መከላከል ነው ። ሊወረሱ የሚችሉ የግል ንብረቶች አነስተኛ በሆኑባቸው አገሮች ከላይ የተጠቀሰው ምክንያት የሚያስከትለው ተጽእኖ እምብዛም ስለሆነ ፣ በሶሻሊስት አገሮች መወለድን የማረጋገጫ ዘዴዎች ሰፊ ናቸው ። በኢትዮጵያ እነኝህ ዘዴዎች በሕግ ሰፊ ባይሆኑም ፣ በፍርድ ቤቶች የላላ አተረጓጎም ምክንያት ለቀቅ ብለው ይታያሉ (የግርጌ ማስታወሻ ቁጥሮች ፷፬-፷፭ እና የሚያብራሩትን ክፍል ይመል ከቱ ።)

ፒ/ በኢትዮጵያ አባትነትን የማረጋገጫ ዘዴዎች የተ ወሰኑ ናቸው ።

ከዚህ ቀጥለን በዘጠነኛው ጠቅላላ ጉባኤ በሌ ሎች አገሮች ሪፖርቶች ያልተጠቆሙ የኢትዮ ጵያን ሕግ የተለዩ ሁኔታዎች እንጠቁማለን ፤

ሀ/ ኢትዮጵያ ከእናትዮዋ ጋር ከጋብቻ ውጭ እንደባል በሚኖር ሰው ላይ ሕጋዊና ተቃራኒ ማስረጃ ሊቀርብበት የማይችል የአባትነትን ግምት ትጥላለች ። ለዚህ ዓላማ እንዲህ ዓይ ነቱ ሰው እንደ ባል ይቆጠራል ።

ለ/ በኢትዮጵያ ውስጥ እናትነት ብቻ ሳይሆን አባትነትም በሁኔታ መኖር ብቻ ሊረጋገጥ ይችላል (በሕጉ የተገለጹት የመወለድ ማረጋገጫ ዘዴዎች መኖራቸውን ማሳየት ሳያስፈልግ) ። በዚህ ረገድ በሁኔታ መኖር መወለድን በማረጋገጥ እና (አንቀጽ ፯፻፫-፩-፪) የተንቀሳቃሽ ንብረቶች ባለይዞታ በመሆን ባለንብረትነትን በማረጋገጥ (አንቀጽ ፩ሺ ፩፻፺፫ እና ፩ሺ፩፻፺፬) መካከል ግልጽ የሆነ ተመሳሳይነት አለ ።

ሐ/ ማወቅ በእናትዮዋ ተቀባይነት ማግኘት እንዳለበት በሚደነገጉ የአንዳንድ አገሮች ሕጎች ፣ እናትዮዋ ሳትቀበል ከሞተች ወይም ሐሳቧን ለመግለጽ በማትችልበት ሁኔታ ከሆነች ማወቁ ሕጋዊ ውጤት አይኖረውም ። በኢትዮጵያ ግን እናትዮዋ በዚህ ሁኔታ ብትሆንም መቀበሉ በእናትዮዋ ወላጆች ወይም በልጁ ሞግዚት ሊደረግ ይችላል ።

መ/ ኢትዮጵያ ውስጥ "በመታለል" አባትነቱን ያወቀን[88] ሰው አባትነት ፣ ማወቁን ያደረገው ሰው ራሱ አባት ሊሆን የማይችል መሆኑን በማያወላውል ሁኔታ ካላረጋገጠ በስተቀር[89] አባትነቱን ማወቁን ማፍረስ አይቻልም ።

ሠ/ በተፈጥሮ ሐቅ ወይም አንድ ሰው ያለውን ሁኔታ አሳልፎ መስጠት የለበትም በሚለው መሠረተ ሐሳብ ላይ በሚያተኩሩ አገሮች አንጻር ፣ በአንዳንድ ሁኔታዎች በኢትዮጵያ ውስጥ አባትነት ከሕጋዊ ወላጁ ልጁን ልጁ ነው ወደሚል ሌላ ሰው በውል ለማስተላለፍ ይችላል ። የሁለት ሕጋዊ አባቶች መደራረብ በሚኖርበትም ጊዜ መደራረቡ በሁለቱ አባት ተብለው በሚገመቱት ሰዎች መካከል በውል ሊፈታ ይቻላል ።

፬/ ቀደም ሲል ከተገለጸው የእኩልነት "መሠረተ ሐሳብ" ሌላ ፣ የኢትዮጵያ የመወለድ ሕግ ግልጽ የሆኑ አዝማሚያዎች እንደሚከተለው ሊጠቃለሉ ይችላሉ ፤

ሀ/ ምንም የማያከራክር የልጅነት ማስረጃ (በሁኔታ መኖር) እና በመጠኑ ሊያከራክር የሚችል[90] በመወለድ ሐቅ የሚመሠረት አከራካሪ የእናትነት ማስረጃ ፤

ለ/ ምንም የማያከራክር የአባትነት ማስረጃ (በሁኔታ መኖር) ፤

ሐ/ ፩/ አከራካሪ ማስረጃን ፤ ፪/ አባትነትንና ፫/ ከጋብቻ ውጭ ተወልደው ያልታወቁን ወይም ከጋብቻ ውጭ እንደ ባልና ሚስት በመኖር ሁኔታ ባለመወለዳቸው አባት የሌላቸውን ልጆች በሚመለከት ጠንካራ ገደብ አለው ። ከዚህ በላይ በተጠቆሙት ሦስት ማብራሪያዎች ምክንያት የእነኝህ ገደቦች ውጤት በአንቀጽ ፯፻፷፩ ከሚነበበው መለስተኛ ሆኖ ይገኛል ።

መ/ በፖሊሲ አንፃር የኢትዮጵያ መወለድ ሕግ ዓላማ የውርስ ክርክሮችን በመቀነስ ሰላማዊ ቤተሰቦች እንዲኖሩ ማድረግ ነው ።[91] ይህ ዓላማ ፣

፩/ የልጁን ጥቅም ከመጠበቅና[92] የተፈጥሮ ሐቁን ከማውጣቱ ዓላማ ጋር የተመጣጠነ ሲሆን[93] ፤

---

88 አንዳንድ ጊዜም "ከማክበርና ሰውን ላለማስከፋት ሲባል" ወይም በሌላ ምክንያት ማወቁ ሊደረግ ይችላል ።

89 አንቀጽ ፯፻፶፮(፪) ፣ ሆኖም ልጁ ሌላ ሕጋዊ አባት ካለው ማወቁ ከመጀመሪያው ፈራሽ ነው (አንቀጽ ፯፻፵፯) ።

90 "በመጠኑ ሊያከራክር የሚችል" መባሉ በጉዳዩ ለመቀጠል በቅድሚያ የፍርድ ቤት ፈቃድ ማግኘት አስፈላጊ መሆኑን ለመጠቆም ነው ። (አንቀጽ ፯፻፭፫-፯፻፵፬) ። ከዚያ በኋላ የመወለዱ የተፈጥሮ ሐቅ በማንኛውም መንገድ ሊረጋገጥ ይችላል (የአባትን ወላጅነት ለማረጋገጥ ይህን ማድረግ አይቻልም ።)

91 በአባትነት አመሠራረትና አንዴ ከተመሠረተ በኋላ ልጁ አይዶለም በማለት ሊቀርብ በሚችል ክርክር ላይ በተጣሉት ገደቦች የተደገፈ ዓላማ ።

92 ለምሳሌ በመቀበል አስፈላጊነት (አንቀጽ ፯፻፶፩-፯፻፶፪) ወይም በፍርድ ቤት መጽደቅ አስፈላጊነት (አንቀጽ ፯፻፷፫ እና ፯፻፷፯) የተደገፈ ዓላማ ።

93 ሁለቱ ዓላማዎች ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት በሚመሠረት አባትነት ረገድ የሚገናኙ ይመስላሉ (አንቀጽ ፯፻፵፮) ።

፪/ አንድ ሰው ያለውን ሁኔታ አሳልፎ መስጠት የለበትም[94] ከሚለው መሠረተ ሐሳብ ርቆ ይገኛል ።

አዲስ አዝማሚያዎችን የሚጠቁም ተጨማሪ መግለጫ ፤ ፲፱፻፸፱ እ. ኤ. አ.

ሀ/ በፍርድ ቤቶች በኩል ስላለው አዝማሚያ

የመወለድ "ማረጋገጫ" ደንቦችን[95] ላላ አድርጎ በመተርጎም በመወለድ "አመሠራረት" ረገድ ያሉትን ጠበቅ ያሉ ደንቦች ላላ ባለ ሁኔታ እንዲሠራ ባቸው የማድረጉ አዝማሚያ ካለፉት ጥቂት ዓመታት ወዲህ በፍርድ ቤቶች አካባቢ ጎልቶ ይታያል ። በሕብረተሰብአዊት ኢትዮጵያ የመወለድ ጥያቄን ለውርስ ዓላማ የማንሳቱ አዝማሚያ እየቀነሰ የሚሄድ በመሆኑ ፤[96] በርከት ያሉት ክሶች የሚነሱት ለልጃቸው ቀለብ እንዲቆረጥላቸው በሚፈልጉ ያላገቡ እናቶች ነው ። በመወለድ ሕግ ረገድ ለወጥ ለማድረግ ከመታቀዱም[97] በፊት ቢሆን ፥ ፍርድ ቤቶች ያላገቡ እናቶች ያለባቸውን ችግር በመመልከት ፥ አባት በተባለው ሰው ላይ "ቀለብ የመስጠት" ትእዛዝ (አንቀጽ ፷፱፮-፩) ለማስተላለፍ ሲሉ "ለሁኔታ መኖር" ወይም /እና "ለማወቅ" አስፈላጊ የሆኑትን ሕጋዊ ሁኔታዎች ላላ አድርገው እንዲተረጉሙ ይገደዱ ነበር ። ይኸውም ከዚህ በሚከተሉት መንገዶች ይደረጋል ፤

፩/ አራቱም ምስክሮች እያንዳንዳቸው (አንቀጽ ፸፱፫፩-፩) ለሁኔታ መኖር አስፈላጊ የሆኑትን ሦስቱንም ሁኔታዎች (አንቀጽ ፸፱፫-፪) ማለትም ልጁ (፩) አባቱ በተባለው ሰው ፤ (፪) በዚሁ ሰው ዘመዶችና (፫) በሕብረተሰብ እንደልጁ ተደርጎ መታየቱን እንዲያረጋግጡ ባለመጠየቅ ፤

፪/ ማወቅ ተቀባይነት እንዲኖረው "በጽሑፍ መደረግ ያለበት" (አንቀጽ ፸፱፵፮-፩) ሆኖ ሳለ ባይሆንም ለሁኔታ መኖር አስፈላጊ ከሆኑት ሁኔታዎች መካከል የመጀመሪያው (ልጁ በሰውየው እንደልጁ ተደርጎ መታየቱ) ከተሟላ ማወቅ እንዳለ በመቁጠር ፤

፫/ የሁኔታ መኖር ፈራሽ ሲሆን የሚችል የአባትነት ማስረጃ ሲሆን ፥ ማወቅ ደግሞ ሊሻር የማይችል የአባትነት መመሥረቻ ዘዴ ሆኖ ሳለ እነዚህን ሁለት የተለያዩ ድንጋጌ ሐሳቦች በማሳከርና ባለመለየት ናቸው ።

ከዚህ በላይ የተጠቆሙትን አዝማሚያዎች የሚያረጋግጡ ፍርዶችን በሌላ የዚህ መጽሔት እትም ለማቅረብ ሙከራ ይደረጋል ።

ለ/ በሕግ መሻሻል ረገድ ስላሉት አዝማሚያዎች

በሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ሥር በተቋቋመው የሕግ አሻሻይ በኩል ሕጉን ግልጽ የማድረግና ከሕብረተሰብአዊነት ፍልስፍና ጋር እንዲስማማ የማድረግ ዓላማ አለ ። የመጀመሪያው ደረጃ የሕግ ማሻሻሉ ሥራ በተለያዩ ንኡሳን አጥኚ ኮሚቴዎች አማካኝነት ተጠናቅቋል ። አንደኛው ንኡስ ኮሚቴ የፍትሐ ብሔር ሕግን የመጀመሪያ ሦስት መጽሐፎች የሠራ ሲሆን ፥ ይህ ጽሑፍ የሚመለከተው ክፍልም በሁለተኛው መጽሐፍ ውስጥ የሚገኝ ነው ። ከዚህ በታች "ሕግ አሻሻይ" ሲባል የፍትሐ ብሔር ሕግ ፭ኛ ፥ ፮ኛ ፥ እና ፫ኛ መጻሕፍትን ረቂቅ ያዘጋጀው (ጁን ፲፱፻፸፮ ፥ አዲስ አበባ) የሕግ አሻሻይ ፭ኛው ንኡስ ኮሚቴ ማለት ሲሆን ፥[98] "ረቂቅ ሕግ" ማለት ደግሞ ይኸው ንኡስ ኮሚቴ ያዘጋጀው የመወለድ ሕግ ረቂቅ ምዕራፍ (የአራተኛው አንቀጽ ረቂቅ አካል) ማለት ነው ።

በረቂቁ ሕግ ላይ ሰፋ ያለ ግምገማ ለማድረግ ጠለቅ ያለ ምርምር ማድረግ ያስፈልጋል ። ከዚህም በላይ የሕግ አሻሻዩ ኮሚቴ ሥራ የዋናውን ኮሚሽን አመለካከት የሚያንፀባርቅ መሆኑ ስለ ማይታወቅ ፥ በዚህ ደረጃ ግምገማ ማድረጉ አጉል ችኩልነት ይሆናል ። ስለዚህ በዚህ ጽሑፍ አንዳንድ መሠረታዊ ጉዳዮችን ብቻ እንመለከታለን ። የዚህ ጽሑፍ ዓላማ ከዚህ በታች የተመለከቱትን ሦስት ጥያቄዎች መመለስ ይሆናል ፤

፩/ ረቂቁ ሕግ የመወለድን ሕግ ችግሮች ምን ያህል ያቃልላል ?

፪/ ረቂቁ ሕግ ከጋብቻና ከጋብቻው ውጭ በተወለዱ ልጆች መካከል ያለውን እኩልነት ምን ያህል ይጠብቃል ?

፫/ ከጋብቻ ውጭ የተወለዱ ልጆችን ጥቅም ለመጠበቅ ፍርድ ቤቶች የሚከተሉትን ላላ ያለ የአሠራር አዝማሚያ ረቂቁ ሕግ ምን ያህል ያንፀባርቃል ወይም ይቃረናል ?

ለ — ፩ ማቃለል ወይም ግልጽ ማድረግ

የሕግ አሻሻይ ኮሚቴው አንዱ ትልቁ አስተዋጽኦ እርስ በርሱ የሚቃረንና የተወሳሰበ ከመሆኑ የተነሳ ግልጽ ለማድረግ ችሎታ ያላቸው እንኳ ዳኞች የተቸገሩበትን የመወለድን ሕግ ማቃለሉና ግልጽ

---

94 አንቀጽ ፸፱፷፪ እና ፸፱፷፭ ።

95 ከላይ የመደምደሚያውን ቁጥር 2 ይመልከቱ ።

96 ከላይ የመደምደሚያውን ቁጥር 2 ይመልከቱ ።

97 ከዚህ በታች (ለ)ን ይመልከቱ ።

98 "አንቀጽ" ሲባል የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ማለት ሲሆን "ረቂቅ አንቀጽ" ማለት ደግሞ የረቂቁ ሕግ አንቀጽ ማለት ነው ።

ማድረጉ ነው ።[99] በረቂቁ የመወለድ ሕግ ፡ ‘‘የአባት ነትን መደራረብ’’ የሚመለከተው ክፍል ፡ ወይም ‘‘መወለድን ማረጋገጥን’’ ከሚመለከተው ክፍል ብዙዎቹ አንቀጾች (አንቀጽ ፯፻፸፪-፯፻፸፯)[100] እንዲቀሩ በመደረጉ ወይም ሌሎች ክፍሎች አጠር ባለ ሁኔታ በመዘጋጀታቸው ቅር የሚሰኝ የሕግ ባለሙያ አይኖርም ።

ለ — ፪ እኩልነት

አሁን ባለው ሕግ በጋብቻና ከጋብቻ ውጭ በተ ወለዱ ልጆች መካከል ‘‘እኩልነት’’ ያለ መሆኑን በግልጽ የሚጠቁም አንቀጽ የለም ። አባታቸው ለተረጋገጠላቸው ልጆች የዚህ መገለጽ አስፈላጊ አይደለም ። ምክንያቱም ፡ (፩) በቀለብ መቀበልም ሆነ (አንቀጽ ፭፻፷-፩) በውርስ ሕግ (አንቀጽ ፭፻ ፹፬) በሁለቱ መካከል ያለው እኩልነት የማያ ወላውል (ልዩነት አይደረግም) በመሆኑ እና (፪) የአባትነት አመሠራረት በጋብቻም (አንቀጽ ፯፻፵፭) ሆነ ከጋብቻ ውጭ (አንቀጽ ፯፻፵፮) ለተወለዱ ልጆች በተመሳሳይነት የሚሠራ በመሆኑ በሁለቱ መካከል ያለውን እኩልነት ስለሚያረጋግጥ ነው ። እንዲሁም (፫) ላላ ያሉትም ሆኑ (አንቀጽ ፯፻፫-፯፻፫፩) ጠበቅ ያሉት (አንቀጽ ፯፻፫፪-፯፻፫፯) የመ ወለድ ማረጋገጫ ደንቦች ለሁሉም ልጆች በእኩ ልነት የሚሠሩ ናቸው ። በነዚህ ሁሉ ምክንያቶች የእኩልነትን መሠረተ ሐሳብ በግልጽ መጠቀሙ አስፈላጊ አልነበረም ።

በአንጻሩ ረቂቁ ሕግ በጋብቻና ከጋብቻ ውጭ በተወለዱ ልጆች መካከል ‘‘እኩልነት’’ አለ (ረቂቁ ሕግ አንቀጽ ፪፻፸፫)[101] በማለት ይጀምርና በሚቀጥለው ክፍል (የአባትነት አመሠራረት) ግን ይሽን መሠረት ሐሳብ በመጻረር ‘‘በጋብቻ የተወለዱ ልጆች’’ እና ‘‘ከጋብቻ ውጭ የተወለዱ ልጆች’’ በማለት በሁለት ከፋፍሎ ተመሳሳይ ባል ሆነ ሁኔታ ይመለከታቸዋል (ከታች ለ—፫—፭ ይመልከቱ) ። ይህ ክፍፍል አሁን ባለው ሕግ አሠ ራር ምንም አግባብ የለውም ፤ ለውጥም አያ መጣም ።[102] በረቂቁ ሕግ በጋብቻና ከጋብቻ ውጭ የተወለዱ ልጆችን መወለድ በማረጋገጥ ረገድም ተመሳሳይ ባልሆነ መንገድ ይታያሉ (ከታች ለ— ፫-፪ ይመልከቱ) ። ከቀለብ መቁረጥ ግዴታና ከው ርስ ረቂቅ ሕግ በግልጽ (ረቂቅ ሕግ አንቀጽ ፫፻፫[103]) እንደሚታየው መወለዳቸው (ልጅነታቸው) በተረ ጋገጠላቸው ልጆች መካከል ያለው እኩልነት ግን እንደተጠበቀ መሆኑን መገንዘብ ይገባል ።

ለ - ፫ ላላ ያለ አመለካከት ? ፭/ በመወለድ አመሠራረት

የመወለድን ሕግ (፭) በአመሠራረቱ (፪) በማስረ ዳቱ ለማላላት ይቻላል ። ሁለቱ ጽንሰ ሐሳቦች አብዛኛውን ጊዜ ተሳክረው የሚታዩ ቢሆንም ፡ ለየብቻ እንመለከታቸዋለን ።[104] ከዚህ በታች (ሀ) በሕጋዊ ግምት ፡ (ለ) በማወቅ እና (ሐ) በፍርድ እንዲታወቅ በማድረግ አባትነት እንዴት እንደ ሚመሠረት እንመለከታለን ።

ሀ/ ሕጋዊ ግምት

ረቂቁ ሕግ በሕጋዊ ግምት የአባትነትን መመሠረት ቀላል ከማድረግ ይልቅ ከጋብቻ ውጭ ባሉ ሁኔታ ዎች[105] ሕጋዊ ግምት እንዳይሠራ በማድረግ የበ ለጠ አጥብቦታል (የአንቀጽ ፯፻፵፭ መንፈስ ተሠ ርዞአል) ።

ለ/ ማወቅ

ፍርድ ቤቶች የረቂቁን ሕግ አንቀጽ ፪፻፷፪(፭)[106] በመተርጎም ረገድ እንደሚወስዱት አቋም ፡ በማ ወቅ አባትነትን መመሠረት ቀላል ወይም ከባድ ሊሆን ይችላል ። ብዙኃኑ የኢትዮጵያ ሕዝብ መጻ ፍና ማንበብ የማይችል በመሆኑ አብዛኛው በል ማድ የሚደረግ ማወቅ በጽሑፍ አይሆንም ። በተ ጨማሪም አብዛኛውን ጊዜ በልማድ ማወቅ ፡ ካል ተሟላ የሁኔታ መኖር እንደሚገኝ ተደርጎ ይወ ሰዳል (ከላይ ሀ-፪ ይመልከቱ) ። ሆኖም ይህ ልማ ዳዊ አመለካከት ወይም ሌሎች በጽሑፍ ያልተ ደረጉ ማወቆች ‘‘ተቀባይነት የሚያገኙ’’ ከሆነ ፡ ማወቁ የተደረገበት የጽሑፍ ‘‘ስነድ’’ መቅረብ ያለበት መሆኑን የሚደነግገው ማስረጃን የሚመ ለከተው የረቂቁ ሕግ ክፍል (ከታች ለ-፫-፪-ለ ይመልከቱ) በሥራ ላይ ሊውል አይችልም ።

ሐ/ በፍርድ የሚደረግ አባትነትን ማወቅ

የረቂቁ ሕግ አንቀጽ ፪፻፷፯[107] የጠለፋ ወይም

---

99 የቤተሰብ ሕግ ጥያቄዎች (አዲስ አበባ ፡ ሕግ ፋኩልቲ ፡ ፲፱፻፹፯) በጆ ክሸችኖቢች ይመልከቱ ።

100 ከላይ የተመለከተውን ቁጥር 24-25 ይመልከ ፡ ።

101 ‘‘አንቀጽ ፪፻፸፫. የልጆች እኩልነት፡-በጋብቻ እና ከጋብቻ ውጭ በተወለዱ ልጆች መካከል ልዩነት አይደረግም ።’’

102 የዚህን ሪፖርት መግቢያ ይመልከቱ ።

103 ‘‘አንቀጽ ፫፻፫. የመጀመሪያ ደረጃ ወራሾች’’፡-

(፩) ሚችን ለመውረስ ቅድሚያ ያላቸው ልጆቹ ናቸው ።

(፪) የሚቹ ልጆች ከሚቹ ንብረት እኩል ድርሻ ይኖራቸዋል ።’’

104 ባለው ሕግ ‘‘ዲተርሚኔሽን’’ የሚለው ቃል ‘‘አስረተይንሚንት’’ እንደሚለው ቃል ተደርጎ በስህተት ከፈረስንጎሳይኛ የተተረጐመው እንዲለውጥ ባለመደረጉ በረቂቁ ሕግ (የእንግሊዝኛ ቅጅ) መመሰቃቀሉ (ኮንፊውሽን) ብሷል ። በረቂቁ ሕግ ክፍል ፪ የተመለከቱት ሁኔታዎች (ከዚህ በታች ሀ ለ እና ሐ ይመልከቱ) አባትነት የሚመሠረትባቸው ሲሆኑ ፡ የአባትነት መኖር ግን የሚረጋገጠው የመወለድን ማስረጃ በሚመለከተው በረቂቁ ሕግ ክፍል ፪ ነው ።

105 በኢትዮጵያ ውስጥ የተለመዱ ናቸው ።

106 ‘‘አንቀጽ ፭፻፷. ማወቅ የሚፈፀምበት ሁኔታ (ፎርም)፡-አባትነትን ማወቅ በጽሑፍ ወይም በታወቀ ባሕላዊ ሁኔታ መደረግ አለበት ።’’

107 ‘‘አንቀጽ ፪፻፷፯. በፍርድ ስለሚደረግ አባትነትን ማወቅ፡-ልጁ ተረዝ ተብሎ በሚገመትበት ጊዜ የልጁ እናት የድፍረት ሥራ፡ ጠለፋ ወይም ማሳት የተፈጸመባት ከሆነ ፡ በዚሁ ወንጀል የተፈረደበት ሰው በፍርድ አባትነቱን እንዲያውቅ እንዲደረግ ክስ ሊቀርብበት ይችላል’’ (ሰረዝ የተጨመረ) ።

የመድፈር ሥራ በሚፈጸምበት ጊዜ አባትነት በፍርድ የሚታወቅ መሆኑን በመደንገግ ያለውን ሕግ (አንቀጽ ፮፻፹፰) ይዘት የሚያስተጋባ ከመሆኑም በላይ ፥ ይኸው "በማሳትም" ጊዜ ሊደረግ የሚችል መሆኑን ይገልጻል ። ሆኖም "ማሳት" የሚመለከተው "አካለ መጠን ያልደረሱ" ሴቶችን ለመጠበቅ የተደነገገውን የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አንቀጽ ፮፻፺፮ በመተላለፍ ወንጀል መፈጸምን ("በፍርድ መቀጣት") መሆኑ በግልጽ ስለተጠቆመ ፥ በዚህ ሁኔታ አባትነት በፍርድ እንዲታወቅ ማድረግ በጣም ጠባብ ነው ። ይህ ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት በመኖር በሕጋዊ ግምት አባትነት የሚመሠረት በመሆኑ ይጠቀሙ የነበሩትን አካለ መጠን የደረሱ ሴቶችንም ጭምር አያጠቃልልም (በዚህ ሁኔታ ሕጋዊ ግምት በረቂቁ ሕግ ተሰርዞአል ፥ ከላይ ሀ-፫ ይመልከቱ) ።

በብዙ አገሮች ሕጎች በሕግ የልጁ መፀነሻ ተብሎ በሚገመተው ጊዜ ከጋብቻ ውጭ እንደባል ከእናትዮዋ ጋር አብሮ መኖር (በብዙ ሕብረተሰባዊ አገሮች እንደዚህ ነው) ወይም በማንኛውም ሁኔታ ከእናትዮዋ ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነት መፈጸም (ወንጀል ቢሆንም ባይ ሆንም) ፥ በፍርድ አባትነት እንዲታወቅ ክስ ለማቅረብ በቂ ነው ። ለእንዲህ ዓይነት ክሶች ምን መከላከያዎች ለማቅረብ እንደሚቻል ወይም እንደማይቻል ከአገር ወደ አገር ይለያያል ።[108]

ለ - ፫ ላላ ያለ አመለካከት? ፪/ በመወለድ ማስረጃ

አሁን በሥራ ላይ እንዳለው ሕግ ሳይሆን "የመወለድን ማስረጃ" የሚመለከተው ረቂቅ ሕግ፥ "በጋብቻ የሚወለዱ ልጆችን" (ረቂቅ አንቀጽ ፪፻፫፻፮) እና "ከጋብቻ ውጭ የሚወለዱ ልጆችን" (ረቂቅ አንቀጽ ፪፻፫፻፯) ለየብቻ ያያል ። ሆኖም የሁለቱም አንቀጾች ንኡስ አንቀጽ (፩) ከዚህ በታች በ-ሐ በተጠቆሙት ምክንያቶች በሥራ ላይ ሊውል የማይችለውን የመወለድን ወይም የልደት ማረጋገጫ ጽሑፎችን በሚመለከት በመሠረቱ ተመሳሳይ ናቸው ። እንዲሁም "የሁኔታ መኖር"[109] በመወለድ ማስረጃነቱ ከነበረበት የሁለተኛ ደረጃ ወደሦስተኛ ደረጃ ዝቅ የሚያደርጉት የነዚሁ አንቀጾች ንኡስ አንቀጽ (፫) ተመሳሳዮች ናቸው ። ስለሆነም የሁለቱ ረቂቅ አንቀጾች መሠረታዊ ልዩነት የሚመነጨው ከንኡስ አንቀጽ (፪) አጻጻፉ ነው ።

ሀ/ የረቂቁ አንቀጽ ፪፻፫፻፮ (በጋብቻ የተወለዱ ልጆች) ንኡስ አንቀጽ (፪)[110] ክስ አቅራቢው የአባትነት ሕጋዊ ግምት እንዲኖር በሚያደርጉ ሁኔታዎች አባትነትን እንዲያረጋግጥ ይፈቅድለታል ። እነዚህ ሁኔታዎች በጋብቻው ጊዜ መወለድ ወይም መፀነስ ናቸው (ረቂቅ አንቀጽ ፪፻፺፭-፩[111]) ። ሆኖም ሕግ አሻሻዩ "የሁኔታ መኖርን" (አንቀጽ ፮፻፺፱) ጨምሮ አሁን በሥራ ላይ ያሉትን የጋብቻ ማረጋገጫ ደንቦች (አንቀጽ ፮፻፳፰-፮፻፴፯) ሰርዞአቸዋል ። ይህ ሁኔታ ፥ ብዙውን ጊዜ እንደሚሆነው ሁሉ የጋብቻ የምስክር ወረቀት ማቅረብ በማይቻልበት ጊዜ ፥ አባትነትን "በጋብቻ አማካይነት" ማረጋገጥን እንዳይቻል ያደርገዋል ።

ለ/ የረቂቁ አንቀጽ ፪፻፫፻፯ (ከጋብቻ ውጭ የተወለዱ ልጆች) ንኡስ አንቀጽ (፪)[112] ክስ አቅራቢው አባትነትን ለማረጋገጥ ማወቅ የተደረገበትን "ሰነድ" (ማወቁ በባህላዊ መንገድ በቃል ቢደረግስ ? ለ-፫-፩-ለ ይመልከቱ) ወይም በፍርድ አባትነት እንዲታወቅ የተደረገበትን ሰነድ (ሆኖም በፍርድ አባትነት የሚታወቅባቸው ሁኔታዎች ጠባብና የተለዩ ናቸው ፤ ለ-፫-፩-ሐ ይመልከቱ) እንዲያቀርብ ይፈቅድለታል ።

ከዚህ በላይ በተመለከቱት ችግሮች አንጻር ፥ በማስረጃነት ደረጃው በቲዎሪ ዝቅ የተደረገው "የሁኔታ መኖር" ፥ መወለድን በማረጋገጥ ረገድ በረቂቁ ሕግም ሰፊ ሚና መጫወቱን የሚቀጥል ይመስላል ።[113]

ሐ/ የሕዝብ ክብር መዝገብ

አሁን በሥራ ላይ ያለውም ሆነ (አንቀጽ ፮፻፴፱) ረቂቁ ሕግ (ረቂቁ አንቀጽ ፪፻፫፻፮ እና ፪፻፫፻፯) መወለድ መረጋገጥ ያለበት በልደት ማረጋገጫ ጽሑፍ[114] መሆኑን በመሠረቱ ይደንገጉና ፥ ይኸው በሌለበት ጊዜ ግን መወለዱ በሌሎች ዘዴዎች እንዲረጋገጥ ይፈቅዳሉ ። በሌሎች አገሮች ብዙ ጊዜ የማያጋጥመው የልደት ማረጋገጫ ጽሑፍ አለመኖር በኢትዮጵያ አብዛኛውን ጊዜ የሚያጋጥም ስለሆነ ፥

---

108 በዚህ ረገድ ያሉትን ልዩነቶች ለመመልከት የተለየ ጽሑፍ ማዘጋጀት ያስፈልጋል ። ለምሳሌ የፖላንድን የቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 85-86 ይመልከቱ ። እንዲሁም የአንዳንድ ምዕራባውያን አገሮችን አመለካከት የሚጠቁመውን (ስለሶቭየት ሕግ የተጻፈው አሁን የሚሠራበትን የሚመለከት ስላልሆነ ማለፉ ይሻላል) በዲ. ላዛክ ፥ ፖሊሽ ፋሚሊ ሎው (ሎይደን ፲፱፻፷፰ ከገጽ 162-165) ይመልከቱ ። አዲስ የሕግ መሻሻሎች ከጋብቻ ውጭ ለተወለዱ ልጅና ለእናቱ ያደላሉ ፤ ለምሳሌ ፥ ፒ ሴዳዊን ፥ ሶቭየት ሌጅስሌሽን አን ማሬጅ ኤንድ ፋሚሊ (ሞስኮ ፥ ፲፱፻፷፫) ይመልከቱ ።

109 ለ "ሁኔታ መኖር" በረቂቁ አንቀጽ ፪፻፭፰ የተሰጠው ትርጉም አሁን በሥራ ላይ ባለው ሕግ አንቀጽ ፮፻፴ (፩) ከተሰጠው ትርጉም ጋር አንድ ነው ።

110 "የመወለዱን የምስክር ወረቀት ለማቅረብ የማይቻል ከሆነ መወለዱ የአባትነት ሕጋዊ ግምት እንዲኖር በሚያደርጉት ሁኔታዎች ሊረጋገጥ ይችላል ።" ይላል ።

111 "በጋብቻው ጊዜ የተፀነሰ ወይም የተወለደ ልጅ አባቱ ያው የእናትዮዋ ባል ነው ። " ይላል ። ይህ አሁን በሥራ ላይ ካለው ሕግ አንቀጽ ፮፻፶፩ አጻጻፍ ጋር አንድ ነው ።

112 የልደቱን ማረጋገጫ ጽሑፍ ለማቅረብ የማይቻል ከሆነ ፥ መወለዱ ፥ ማወቁ የተደረገበትን ሰነድ ወይም አባትነትን ማወቁ በፍርድ እንዲደረግ የታዘዘበትን የፍርድ ቤት ሰነድ በማቅረብ ሊረጋገጥ ይችላል ።" ይላል ።

ይህ የሚሆነው ".....ሰነዶችን ላለማቅረብ በቂ ምክንያት ካለ መወለድ በሁኔታ መኖር ሊረጋገጥ ይችላል" (ረቂቁ አንቀጽ ፪፻፫፭-፫) የሚለውን ፍርድ ቤቶች በጠባቡ ካልተረጎሙት ነው ። ሰነዶቹ መጀመሪያውኑ ባይኖሩስ ?

114 በጥምቀት ማረጋገጫ አይደለም ።

መወለድን በሌሎች ይሽን ያህልም አስተማማኝ ባልሆኑ ዘዴዎች (በተለይም "በሁኔታ መኖር") ማረጋገጥ የግድ አስፈላጊ ነው ። መወለድን በል ደት ማረጋገጫ ጽሑፍ ማረጋገጥ የሞት ፣ የጋ ብቻና የመወለድ ሁኔታዎች በሚመዘገቡበት በሕ ዝብ ክብር መዝገብ ችግሮች መፍትሔ ማግኘት ላይ ይመሰረታል ።

የሕዝብ ክብር መዝገብን የሚመለከቱ ደንቦች አብዛኛውን ጊዜ የፍትሐ ብሔር ሕግ አካል አይ ደሉም ። የሕዝብ ደህንነትን (ጥቅምን) የሚመለከቱ ስለሆነ የአስተዳደር ሕግ አካል ናቸው ። አስተማ ማኝ የሆነ የመወለድ ፣ የጋብቻና የሞት ዝርዝር ሁኔታዎችን የሚያብራራ መዝገብ መኖር አንድ ዘመናዊ ሕብረተሰብ የአስተዳደር ፣ የማህበራዊ ፣ የኤኮኖሚና የወታደራዊ ዕቅዶቹን በትክክል እንዲ ነድፍ ያስችለዋል ። ሆኖም ይህ በዚህ ሁኔታ ተመ ዝግበው የተያዙ ጽሑፎች በፍትሐ ብሔር ሕግ ላይ የሚኖራቸውን ጠቃሚ ሚና አያስቀረውም ። ምክንያቱም ውጤታቸው በአንድ ሰው መወለድ ፣ ጋብቻ ወይም ሞት ለሚወሰኑ የፍትሐ ብሔር ጉዳ ዮች እነዚህ ጽሑፎች በቅድሚያ የተዘጋጁ አስተ ማማኝ ማስረጃዎች ስለሚሆኑ ነው ። እ ኤ አ በ፲፱፻፵፭ ዓ/ም በወጣው "የማዘጋጃ ቤቶች አዋጅ" መጠነኛ ሙከራ ተደርጎ የነበረ ቢሆንም ፣[115] በ፲፱፻፶፪ ዓ/ም የፍትሐ ብሔር ሕጉ በታወጀበት ጊዜ አጠቃላይ የሆነ የሕዝብ ክብር መዝገብ አሠ ራር ለመፍጠር ተጨባጭ ሁኔታዎች የተሟሉ አል ነበሩም ። ይሁን እንጂ የፍትሐ ብሔር ሕጉ (አን ቀጽ/ታይትል/፩ ምዕራፍ ፫) የክብር መዝገብ ጽሑ ፎቹንና የክብር መዝገብ ሹሞችን የሚመለከቱ የተብራሩ ደንቦችን የያዘ ሲሆን ፣ እነዚህ ደንቦች ግን በመሸጋገሪያ አንቀጽ ፫፻፫፹፭-፩ አማካይነት "በነጋሪት ጋዜጣ ታትሞ ትእዛዝ እስከሚወጣበት ቀን ድረስ" በሥራ ላይ እንዳይውሉ ታግደዋል ። በሥራ ላይ እንዲውሉ እስካሁን ያልተደረገ ሲሆን ወደፊትም በቅርቡ የሚቻል አይመስልም ። ሆኖም በቅርቡ በወጣው "የከተማ ኗሪዎች ማህበራትና የማዘጋጃ ቤቶች አዋጅ ቁጥር ፭፻፬/፲፱፻፹፯" አማ ካይነት በተፈጠሩት ፍሬአማ እድገቶች አኳያ ለወደፊቱ ተስፋ ሊደረግ ይችላል ። በዚህ አዋጅ አንቀጽ ፶/፲፱ መሠረት "ከቀበሌ ኗሪዎች ማህ በራት ግዴታዎች አንዱ" በቀበሌው ውስጥ የሚ ሆኑትን መወለዶች ፣ ጋብቻዎችና ሞቶች የሚ መለከት መዝገብ መያዝ ነው ። በዚህ ሐረግ የተ ጠቆመው ዓላማ በሥራ ላይ እንዲውል ግን ከዚህ በታች ከተመለከቱት አቅጣጫዎች ባንዱ ተጨ ማሪ የአፈጻጸም ደንቦችን ማውጣት ያስፈልጋል ፤ ይኸውም ፤

— ወረዳ በወረዳና ቀስ በቀስ የታገደውን የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ /ታይትል/፩ ምዕራፍ ፫ አንዳንድ አንቀጾች በሥራ ላይ እንዲውሉ በማድረግ ፤ ወይም

— የታገደውን የፍትሐ ብሔር ሕግ ክፍል በሌላ ተስማሚ ክፍል በመተካት ከላይ እንደተጠ ቆመው ቀስ በቀስ በሥራ ላይ እንዲውል በማ ድረግ[116] ሊሆን ይችላል ።

የሕዝብ ክብር መዝገብን የሚመለከተው ክፍል አለመሟላት ከሚያስከትላቸው ውጤቶች ፣ በተ ለይም የሚከተሉት በመወለድ ሕግ ተመራማሪ ዎች ትኩረት ሊደረግባቸው ይገባል ።

ቀደም ሲል እንደተጠቆመው ብቸኛና ትክክለኛ የሆነው የማያከራክር የእናትነት (የሪፖርቱን ሀ-፪ ይመልከቱ) እና የአባትነት (የሪፖርቱን ለ-፪) ማረጋገጫ ዘዴ (የሪፖርቱን የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር ፯ ይመልከቱ) የሁኔታ መኖር ነው ። በዚህ ደረጃ በአንቀጽ ፯፻፳፱ (እና አንቀጽ ፯፻፴-፩) ላይ "የልደት ማረጋገጫ ጽሑፍ" የሚለው ሐረግ በታ ገደው የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ (ታይትል) ፩ ምዕራፍ ፫[117] የተመለከተውን ጽሑፍ እንጂ ሌላ ለማለት አለመሆኑን ማብራራት ያስፈልጋል ። "የልደት ማረጋገጫ ጽሑፍ" የሚለው ሐረግ ከአጠቃላይ ሁኔታዎች ጋር መታየት አለበት ። በ"ሕግ" መሠረት በተዘጋጀ "ጽሑፍ" የጋብቻን መረጋገጥ የሚደነግገው አንቀጽ ፯፻፶፰ ፣ ለዚሁ አንቀጽ አፈጻጸም "ሕግ" ማለት የሕዝብ ክብር መዝገብን እና ሹሞችን የሚመለከተው የታገደው የምዕራፍ ፫ አንቀጾች መሆናቸውን ከሚጠቁሙት ከአንቀጽ ፯፻፭(፫) እና ፯፻፯ (፫) ጋር አብሮ እንደ ሚነበበው ሁሉ ፣ መወለድ በልደት ማረጋገጫ ጽሑፍ መረጋገጥ ያለበት መሆኑን የሚደነግገው አንቀጽ ፯፻፳፱ እንደዚሁ ፣ የተባለው ጽሑፍ የታ ገዱት አንቀጾች ከታወጁ በኋላ በእነዚሁ መሠረት የተዘጋጀ መሆኑን ከሚጠቁሙት ከሌሎች የቤተ ሰብ ሕግ አንቀጾች ጋር አብሮ መታየት ይኖርበ ታል ። በእርግጥም "የልደት ማረጋገጫ ጽሑፍ" በመጀመሪያ ደረጃ የሚገኝ የመወለድ ማረጋገጫ መሆኑ ትርጉም የሚኖረው ፣ ለዚሁ ሰነድ ከፍተኛ የአስረጅነት ድርሻ[118] የሚሰጠው የታገደው አን ቀጽ ፯፻ (ወይም ሌላ ተመሳሳይ አንቀጽ) ከሌሎች የሕዝብን ክብር መዝገብ ትክክለኛነት ከሚያረጋ

115 አዋጅ ቁጥር 74 ፣ አንቀጽ ፱ ። የማዘጋጃ ቤት ባለሥልጣን ጋብቻ በሚያስፈጽምበት ጊዜ እንኳን የጋብቻውን ውል በመዝገብ አይመዘግብም ።

116 የሕግ አሻሻጩ ከሚቴ የታገደውን ክፍል የሰረዘው ሲሆን በምትኩም ሌላ አሳስገባም (ጉዳዩን ለአስተዳደር ሕግ በመተው ይሆን ?)

117 አንቀጽ ፫፻፫፻፴፭(፩) ለምንነጋገርበት ርዕስ አግባብ የሌላቸውን አንቀጾች ፶፮ ፣ ፭፭ ፣ ፭፰ እና ፭፻፴፪ አያግድም ።

118 በአንቀጽ ፯፯ መሠረት ደንበኛ ሆነው የተመዘገቡ የክብር መዝገብ ጽሑፎችን ለመቃወም ማስረጃ ለማቅረብ "የዳኞች ፈቃድ ያስፈልጋል" ። ስለ ሆነም በእርግጥ አባት ሳይሆን በእናትየዋ አባት መሆኑ ተጠቅሶ ይኸው በደንበኛ በክብር መዝገብ የተመዘገበበት ሰው ይኸው የምዝገባ ስህተት እን ዲታረምለት ለመጠየቅ በመጀመሪያ የፍርድ ቤት ትእዛዝ ማግኘት አለበት (አንቀጽ ፭፻፴፭) ።

ግጡ የታገዱ አንቀጾች ጋር አብሮ መታወጁን መግ
ንዘብ ሲቻል ብቻ ነው ። እነዚህም የሚገኙት ፤

— በአንቀጽ ፸፬-፹፱ (የሕዝብ ክርብ መዝገቦችን ይመለከታል) ፤

— በአንቀጽ ፺-፺፰ (በመዝገቦቹ የሚመዘገቡትን ጉዳዮች ይመለከታል) ፤

— በአንቀጽ ፺፱-፩፻፫ (በተለይም የልደትን ማረ
ጋገጫ ጽሑፍ ይመለከታል) ፤ እና

— በአንቀጽ ፩፻፬-፩፻፲፩ (በሕግ መሠረት አለ
መፈጸም የሚያስከትላቸውን ቅጣቶች ይመ
ለከታል) ነው ።

በተለይም ከዚህ የሚከተሉትን በጥሞና መመልከት ይገባል ፤

ሀ/ የልደት ማረጋገጫ ጽሑፍ ሕጻኑ በተወለደ በሦስት ወራት ውስጥ በሕዝብ ክብር መዝገብ መመዝገብ አለበት (አንቀጽ ፷፱-ሀ) ። ይህ የሆነው ሁኔታውን የሚገልጹት ሰዎች በሕይወት እያሉና ነገሩን "ሳይዘነጉት" ምዝገባው የሚደረግ መሆኑን ለማ ረጋገጥ ነው ። ጽሑፉ በክብር መዝገብ ካልተመዘ ገበ ወይም በክብር መዝገብ እንዲገባ የተደረገው የተጠቀሰው የጊዜ ገደብ ካለፈ በኋላ ከሆነ (በፍርድ መሠረት ካልሆነ በስተቀር) በመዝገቡ ውስጥ እንደተጻፉ ጽሑፎች ሳይሆን እንደተራ ማስረጃ ብቻ ይቆጠራል (አንቀጽ ፺፰ እና ፷፫) ።

ለ/ የልደት ማረጋገጫ ጽሑፍ አባት እና እናትን መግ
ለጽ አለበት (አንቀጽ ፺፱-መ) ።

ሐ/ ሕፃኑ ሲወለድ ይኸው በአባቱ ፥ ወይም እሱ ይህን በማያደርግበት ጊዜ በእናቱ (ወይም በአሳዳጊው ወይም በጠባቂው) አለዚያም መወለዱን የሚያ ውቅ ከሆነ በሕዝብ ክብር መዝገብ ሹመ መገለጽ አለበት (አንቀጽ ፩፻፩) ። በሌሎች አገሮች እንደሚ ደረገው ሁሉ[119] ይህ ግዴታ በሌሎች የልጁን መወለድ ባዩ ሰዎች ላይም ቢኖር ጥሩ ነው ።

መ/ መወለዱን የመግለጽ ግዴታ ያለባቸው ሰዎች በተ ጠቀሰው የሦስት ወር ጊዜ ውስጥ መወለዱን ሳይገ ልጹ ቢቀሩ ፥ ወይም ለመግለጽ እምቢተኛ ቢሆኑ ፥ ወይም እያወቁ የተሳሳተ መግለጫ ቢሰጡ በሕግ ይቀጣሉ (አንቀጽ ፩፻፸፪-፩፻፸፫) ።

የእነዚህ ዓይነት አንቀጾች አለመኖር የሕዝብ ክብር መዝገብ ለመንግሥት ስታቲስቲክስ የሚያበረክተውን ዋጋ ላይነካው (ላይጎዳው) ይችላል ። ሆኖም መወለድን ማረጋገጥን ጨምሮ ፍትሐ ብሔር ሕግን በሚመለከት የሚያበረክቱትን የማስረጃነት ዋጋ በጣም ይቀንሰዋል (ይጎዳዋል) ። እንዲያውም ትክክለኛ ለመሆናቸው መጠ ባበቂያ ካልተደረገላቸው ከሕዝብ ክብር መዝገቦች የሚ ገኝ ሐሳብ በረቂቁ ሕግ አንቀጽ ፪፻፫፮-፪፻፫፯ የሁለተኛ ደረጃ ከተሰጣቸው ሰነዶች ከሚገኝ ሐሳብ ያነሰ ሊሆን ይችላል ።

በመጨረሻ የታከለ

በዚህ ሪፖርትም ሆነ በተጨማሪው መወለድን በሚ መለከት ረገድ መሠረታዊ የሆኑ አማራጭ የፖሊሲ ሐሳቦች አላቀረብሁም ። ይሁን እንጂ በዚህ የመጨረሻ ማከያ ላይ የኢትዮጵያ የመወለድ ሕግ በጣም ላላ ባለ አኳኋን መሻሻል ያለበት ስለመሆኑ (የማከያውን ለ-ኗ ይመልከቱ) ያለኝን አስተያየት በአጭሩ ብጠቁም እንደ ስህተት የሚቆጠር አይመስለኝም ። መሻሻል ያለበት መሆኑን የሚደግፉ ምክንያቶች የሚከተሉት ናቸው ።

ሀ/ ይህ ፖሊሲ በብዙ ሶሻሊስትና አንዳንድ ሶሻሊስት ባልሆኑ አገሮች[120] ግልጽ በሆኑ ሰብአዊ እና/ ወይም የእኩልነት ምክንያቶች በሥራ ላይ ውሏል ።

ለ/ በተለይም ይህ ፖሊሲ ብዙ አባት የለሽ ልጆች ባሉበትና እነዚህንም በድጋፍ ለማሳደግ (ሶሻል ዌልፌር) መንግሥት ሕግ ለማውጣት በማይችል በት በኢትዮጵያ ሁኔታ ተቀባይነት ሊኖረው ይገ ባል ።

ሐ/ አካለ መጠን ያልደረሰን ልጅ በልማዳዊ ሁኔታ ማሳደግ የሚያስከትለው ወጭ በኢትዮጵያ በጣም ቀላል ስለሆነ ፥ ከጋብቻ ውጭ የወለደ አባት ይኸ ንን ወጭ በቀላሉ ሊሸፍነው ይችላል ።

ስለዚህ የሚከተሉት እርምጃዎች እንዲወሰዱ ሐሳብ አቀርባለሁ ።

ሀ/ በአንቀጽ ፺፱፬ የተደነገገው የአባትነት ሕጋዊ ግምት በአንቀጽ ፺፱፰ በተመለከተው ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት አብሮ መኖርንም በሚመ ለከተው ረገድ ተፈጻሚነቱ እንደተጠበቀ እንዲ ቆይ ፤

ለ/ ከአንቀጽ ፺፱፬-፺፱፰ ያለውን በመሰረዝ በም ትኩ ልጁ ከተወለደበት ጊዜ በፊት ከ፫፱ እስከ ፩፻፹ ቀኖች ባለው ጊዜ ውስጥ ከእናትዮዋ ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነት በፈጸመ ሰው ላይ በፍርድ አባትነቱን እንዲያውቅ ክስ ለማቅረብ የሚያስችሉ አንቀጾች ማስገባት ። በዚህ ሁኔታ ለሚቀርብ ክስ የሚከተሉት እንደመከላከያ ሊወሰዱ ይችላሉ ።

ሀ/ በተባለው ጊዜ ውስጥ እናትዮዋ ግልጽ በሆነ ሁኔታ በሽርሙጥና በመሰማራት የቆየች ከ ሆነ ፤ ወይም

119 ለምሳሌ የፈረንሳይ ፍትሐ ብሔር ሕግን አንቀጽ ፶፮ ይመልከቱ ።

120 በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 118 የተጠቀሰውን ይመልከቱ ። እንዲሁም ጅ.ጋሪሲያ ካንቴሮ ፥ "ስ ሲቲዌሰን ጁሪዲክ ዴዝ ኤንፋንት ኔስ ሆርስ ማሪጅ" በ ራፖርትስ ዲኔሩ አ ኮንግሬስ ኢንተርናሲዮናል ዱ ድርዋት ኮምፓሬ (ብራስልስ ፥ ፲፱፻፸፯) ውስጥ የተጻፈውን ለምሳሌ ገጽ 348 ይመልከቱ ።

ለ/ ተከሳሹ ለመውለድ የማይችል መሆኑ[121] ወይም በደም ምርመራ የልጁ አባት አለመ ሆኑ ከተረጋገጠ ፤
ወይም

ሐ/ በተባለው ጊዜ ውስጥ እናትዮዋ ከሌላ ሰው ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነት የፈጸመች ከሆነና የዚሁ ሰው አባት መሆን የበለጠ አስተማ ማኝ[123] ከሆነ ። ለዚህ መመዘኛዎች ሰው የው ከሴትዮዋ ጋር ግንኙነት ያደረገበት ጊዜ ብዛት ፣ ወይም/እና ግንኙነቱ የተደረገበት ጊዜ (አማካይ መሆኑ) ፣ ከልጁ ጋር ያለው መመሳሰል ፣ የባለሙያ (ጀይኖኮጅስት) አስተያየት ወዘተ ሊሆኑ ይችላሉ ።

መ/ በመጨረሻ ይርጋ[124] ።

በመጨረሻም ፣ የሕግ አሻሻዩ ኮሚሽን አባሎች በሙሉ ወንዶች ስለሆኑ ፣ ከዚህ በላይ የተጠቆሙትን ነጥቦች በሚመለከት ረገድ የኢትዮጵያን የሴቶች ማህ በር ማማከሩ ጠቃሚ ሊሆን እንደሚቻል መጠቆም እወዳለሁ ።

---

121 ለጽንስ መከላከያ የሆኑ መድኃኒቶች ይወሰዱ የነበረ መሆኑን መጨመሩ በማስረጃ ረገድ ከፍተኛ ችግሮች ያስከትላል ።

122 ኤክሰፕቲቭ ነሎ የም ንኩምቢንቱም ተብሎ የሚታወቀው መከላከያ ነው ።

123 የፖላንድ የቤተሰብ ሕግ አንቀጽ ፹፭(፪) የሚደነግገው (ይህ በ፲፱፻፹፰ ዓ/ም በተደረገው የሕግ መሻሻል አልተለወጠም) ። እንዲሁም ለዞክን ከገጽ 164-165 ይመልከቱ (በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 108 ተጠቅሶአል) ።

124 በአንዳንድ አገሮች ልጁ የሚያቀርበው ክስ (ብዙ ጊዜ በእናትዮዋ የሚቀርብ) ጥብቅ የይርጋ ገደብ አለበት ። በጣም አጭር በሆነበት በአውስትሪያ አንድ ዓመት ነው ። (ሲቪል ጀስትዝቡች ፣ አንቀጽ ፫፻፳) ። ከላይ የተጠቀሰውን ለዞክን የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 108 ገጽ 161 ቁጥር 130 ይመልከቱ ። ዓላማው የማይረቡ ክሶችን በማምጣት የሚፈጸመውን ለመቆጣጠር ይመስላል ። ይህ የይርጋ ገደብ በሕጋዊ ግምት ወይም በማወቅ ወይም በልደት ማረጋገጫ ጽሑፎች ወይም በሁኔታ መኖር የሚመሠረቱ መወለዶችን አይመለከትም ።

ዓለም አቀፍ ስምምነቶች እና ሦስተኛ መንግሥታት

ዶክተር ዝጀሰዋብ ባትስዋብ ጋሊትስኪ*

ዓለም አቀፍ ስምምነቶች መንግሥታትን የሚያስ ገድዱ የሥነ ምግባር ሕግጋት በተስማሚዎቹ መንግ ሥታት ላይ ይመሠርታሉ ። ስምምነቶቹም ዓለም አቀፍ ፣ የተወሰነ ክፍለ ዓለምን የሚመለከቱ ወይም የተወሰኑ መንግሥታትን የሚመለከቱ ሊሆኑ ይችላሉ ። ተስማ ሚዎቹ መንግሥታትም በስምምነቶቹ የገቡባቸውን ግዴታዎች የሚጻረሩ ድርጊቶች መፈጸም የለባቸውም ።

በፍትሐ ብሔር ታዋቂ በሆነው እና ከሮማውያን ፍትሐ ብሔር በተወሰደው "ፓክታ ተርቲስ ነክ ኖሰንት ነክ ፕሮሱንት" (ስምምነቶች ተፈጻሚነት የሚኖራ ቸው በተስማሚዎቹ ወገኖች ብቻ ነው) በሚለው መርህ (ማክሲም) መሠረት ስምምነቶች በሦስተኛ ወገኖች ላይ መብትም ሆነ ግዴታ ሊያስከትሉ አይችሉም ። ይህ መርህ በፍትሐ ብሔር የውል ሕግ ጠቅላላ አስተሳሰብ ላይ የተመሠረተ ሲሆን[1] በዓለም አቀፍ ሕግ ደግሞ በአገሮች ነፃነት እና የበላይ ገዥነት (ሶቨሪይኒቲ) ሕግ ጋት አንፃር ሲታይ ተጨማሪ ድጋፍ አለው ። ስለሆነም ፣ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች ተፈጻሚነት ሊኖራቸው የሚ ገባው በተዋዋይ ወገኖች መካከል ብቻ ስለሆነ ፣ በመ ሠረቱ በስምምነቶቹ ተካፋይ ባልሆኑ ሦስተኛ አገሮች ላይ መብትም ሆነ ግዴታ አይመሠርቱም ።

ይህ መሠረተ ሐሳብ ተቀባይነት አግኝቶ የሚሠራበት ለመሆኑ ከስምምነት ለሚመነጭ ግዴታ መሠረቱ ፈቃድ ነው[2] በሚል መርህ ከተመሠረቱ የመንግሥታት አድራጎ ቶች ፣ የዓለም አቀፍ ፍርድ ቤቶች ውሳኔዎች እና የሕግ ምሁራን ጽሑፎች በቂ ማስረጃ ይገኛል[3*] ። የዚህንም መ ሠረተ ሐሳብ ተግባራዊ መሆን በሦስተኛ አገሮች ላይ ሊፈ ጸሙ ከሚይችሉ መብቶችና ግዴታዎች ማየት ይቻላል ።

ለምሳሌ ፣ "በፖሊሽ አፐር ሳይለስያ ላይ ጀርመን አለኝ ስላለው መብት" ቋሚው የዓለም አቀፍ ፍርድ ቤት ከመጀመሪያው የዓለም ጦርነት በኋላ ጦርነቱን ለማቆም የተደረጉትን ልዩ ልዩ ስምምነቶች በማስመ ልከት እንደሚከተለው ወስኖአል ፡-

"ስምምነት ተፈጻሚ የሚሆነው በተስማሚዎቹ አገ ሮች ላይ እንጂ በሦስተኛ አገሮች ላይ በቀጥታ ተፈጻሚ ነው ማለት እንደማይቻል ሁሉ ጦርነትን የማቆም ስም ምነት ጠባይ ያለው ሰነድ ለሦስተኛ አገሮች በማንኛ ውም ሁኔታ ሁሉ መብት ይሰጣል ብሎ መገመት ፈጽሞ አይቻልም ። ስምምነት ሕግ የሚመሠርተው በተስማ ሚዎቹ መካከል ብቻ ነው ።"[4] በዚህ መሠረት ፍርድ ቤቱ ፖላንድ በጦርነቱ ማቆም ስምምነት ተካፋይ ስላ ልነበረች በስምምነቱ መጠቀም አትችልም በማለት ወስኗል ።

እንደዚሁም ፣ "የቾርሎው ፋብሪካ"ን በሚመለከት ጉዳይ ቋሚው ፍርድ ቤት ፖላንድ በጦርነት ማቆም ስምምነቱ ተካፋይ ስላልነበረች በስምምነቱ መጠቀም አትችልም በማለት ወስኗል ።[5]

በሦስተኛ አገሮች ላይ ወደፊት ግዴታን ይመሠር ታሉ ተብለው የሚገመቱትን ዓለም አቀፍ ስምምነቶች በሚመለከት አንፃር "የአደር ወንዝ ዓለም አቀፍ ኮሚ ሽን የወሰን ክልል" በሚመለከት ጉዳይ ቋሚው ፍርድ ቤት በብዙ አገሮች መካከል ተደርጎ የነበረው የባርሰሎና ስምምነት በስምምነቱ ተካፋይ ባልነበረችው በፖላንድ ላይ ተፈጻሚ ይሆናል ብሎ ለመወሰን አልፈለገም ። ፍርድ ቤቱ ፣ "የቨርሳይ ዓለም አቀፍ ስምምነት[6] አን

---

*ረዳት ፕሮፌሰር ሕግ ፋኩልቲ አዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ ፣ በዓለም አቀፍ ሕግ ሌክቸረር ፣ ዎርሶው ዩኒቨርስቲ ።

1 በሮም የውል ሕግ የታወቁትን "ግዴታ ሦስተኛ ወገንን አይመለከትም (አብሊጋስዮ ተርትዮ ኖን ኮንትራሂቱር) ፣ ስምምነቶች ከተስማሚዎቹ ውጭ በሌሎች ሰዎች ላይ ተፈጻሚ አይሆንም (ፓክታ ኖን አብሊጋንት ኒሰጀንቱስ ኢንተር ኳስ.ኢኒሸያ) የሚሉትን መርሆዎች (ማክሲም፡ስ) ይመለከቷል ።

2 "በዓለም አቀፍ ስምምነቱ ያልተካፈሉትን ብሔሮች (ሦስተኛ ብሔሮች ተብለው የሚጠሩ) በምንነቱ ሊመለከታቸው የማይችል (ረብ ኢንተር አልየስ አክታ) በመሆኑ ስምምነቶች ከተስማሚዎች ውጭ በሦስተኛ ወገኖች ላይ ጥቅም ሆነ ግዴታ አያስከትሉም (ፓክታ ተርቲስ ነክ ኖስንት ነክ ፕሮሱንት) የሚለው መሠረተ ሐሳብ በሕጋዊ አስተሳሰብ ሆነ በተክክለኛ አስተሳሰብ (ከሞን ሰንስ) የተደገፈ ነው ።" ሎርድ ማክነይር ፣ ዘሎው ኦፍ ትሪቲስ ፣ (ሎንደን ፣ እ ኤ አ ፲፱፻፴፩) ገጽ 309 ።

3 ቾ.ኤ.ሩስ ፣ ፕሪንሲፕ ጀንሮ ዱ ድርዋ ኢንተርናስዮናል ፕብሊክ ፣ (ፓሪስ እ ኤ አ ፲፱፻፵፱) ቦልዩም 1 ፣ ገጽ 453 ። በተጨማሪ የሚከተሉትን ይመለ ከቷል አር.ኤፍ.ሮክሰቡር ፣ ኢንተርናሽናል ኮንቨንሽንስ ኤንድ ተርድ ስቴትስ ፣ (በስቶን እ ኤ አ ፲፱፻፲፯) ገጽ 19 ፤ ኤ.ካቫል የሪ ፣ "ረገል ጀነራል ዱ ድርዋ ደ ላፕይ ፣ ረስወይ ደ ኩር ፣ አካዳሚክ ደ ድርዋ ኢንተርናስዮናል (ዘ ሕግ ፣ እ ኤ አ ፲፱፻፴፱) ቦልዩም 26 ፣ ገጽ 257 ፣ ዲ አምዚሎቲ ፣ ኩር ደ ድርዋ ኢንተርናስዮናል ፣ (ጂ ጊደል ትርጉም ፣ ፓሪስ እ ኤ አ ፲፱፻፴፱) ፣ ገጽ 414 ፣ እና ኤል.ኤፍ.ኤል. ኦፐንሽይም ፣ ኢንተርናሽናል ሎው ኤ ትሪቲስ ፣ (፰ኛ እትም በኤች ላውተርፓሽት ፣ ሎንዶን ኒውዮርክ እ ኤ አ ፲፱፻፶፭) ፣ ቦልዩም ፩ ገጽ 995

* ለአተረጓጐሙ ሲባል የጸሐፊው የግርጌ ማስታወሻ የትርጉሙ የግርጌ ማስታወሻ ፤ የጸሐፊው የግርጌ ማስታወሻ ፤ የትርጉሙ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር ሆኖዋል ።

4 ፓብሊኬሽንስ ኦፍ ዘ ፕሮማነንት ኮርት ኦፍ ኢንተርናሽናል ጀስቲስ ፡ ጀጅመንትስ ፡ ኦርደርስ ኤንድ አድባይዘሪ ኦፒንየንስ ፡ (እ ኤ አ ፲፱፻፳፯) ሲርይስ ኤ ቁ 7 ገጽ 24-29

5 ፒ.ሲ.አይ.ጀ. ፐርማነንት ኮርት ኦፍ ኢንተርናሽናል ጀስቲስ ማለትም ቋሚው ዓለም አቀፍ ፍርድ ቤት) ፓብሊኬሽንስ (እ ኤ አ ፲፱፻፳፰) ሲርይስ ኤ ቁ 17 ገጽ 43-46 ፤ አንዋል ዳይጀስት 1927-28 ጉዳይ ቁ. 286 ገጽ 416-17 ትንም ይመለከቷል ።

6 ይህ አንቀጽ ዓለም አቀፍ ይዘት አላቸው ተብለው የሚገመቱትን ባሕረ ሰላጤዎችና ወንዞችን በሚመለከት ረገድ በዓለም አቀፍ ስምምነቱ ከአንቀጽ ፫፻፴፪-፫፻፴፯ የተደነገጉት ሕጎች "በተባበሩት ኃያላን መንግሥታት (አላይድ ኤንድ አሶስየትድ ፓወርስ) በሚደረገው እና በመንግሥታት ሕብረት (ሊግ ኦፍ ነሽንስ) በሚጸድቀው ዓለም አቀፍ ስምምነት ሕግ ሊተኩ እንደሚችሉ እና ይህ ዓለም አቀፍ ስምምነት በተለይ በአደር ወንዝና በሌሎችም ተፈጻሚነት እንደሚኖረው ይደነግጋል ።

ቀጽ ፫፻፴፭ትን መሠረት በማድረግ ነገሩን ብናየው እንኳ ፥ የቫርሰሎና አለም አቀፍ ስምምነትን ማጽደቅ አስፈላጊ አይሆንም ለማለት ስለማይቻል የቫርሰሎና ዓለም አቀፍ ስምምነት ሳይጸድቅ በቨርሳይ ዓለም አቀፍ ስምምነት አንቀጽ ፫፻፴፭ የተደነገጉትን ውጤቶች ያስከትል ማለት አይቻልም”[7] ሲል ወስኗል ።

በተመሳሳይ “በአፐር ሳቮይ ፍሪ ዞንስ እና በጀኽስ ወረዳ ጉዳይ” ቋሚው ፍርድ ቤት ፍሬ ዞንስን ለማስ ቀረት የተደረገው የቨርሳይ ዓለም አቀፍ ስምምነት ክፍል ፪ ፥ አንቀጽ ፭፻፴፭ ፤

“ስዊትዘርላንድ በስምምነቱ ስላልተካፈለች ከስም ምነቱ በኋላ የፈቀደችውን ግዴታ በሚመለከት አንፃር ካልሆነ በስተቀር ስምምነቱ ሊፈጸምባት አይችልም”[8] በማለት ወስኗል ።

ማክስ ሁበር የተባሉት ዳኛ ፖልማስ ደሴት በተ ባለው ስፓኝ ከሌሎች አገሮች ጋር ባደረገችው ዓለም አቀፍ ስምምነት ስፓኝ በፖልማስ ደሴት ያላትን መብት ሌሎች አገሮች አውቀውላታል በማለት የቀረበላቸውን ክርክር መርምረው በሰጡት ውሳኔ ፤

“የስምምነቱ ትክክለኛ አተረጓጐም ምንም ቢሆ ንም ፥ የሦስተኛ ነፃ አገሮችን መብቶች ያስቀራል ብሎ መተርጎም እንደማይቻል ግልጽ ነው ። ‘ፊሊፒንስ’ የስፓኝ ግዛት መሆኗን በማረጋገጥ ስፓኝ ከሦስተኛ አገሮች ጋር የፈጸመቻቸው ስምምነቶች በኔዘርላንድስ ላይ ተፈጻሚ ሊሆኑ እንደማይችሉም ግልጽ ነው”[9] በማለት ይህን መሠረተ ሐሳብ በመከተል ወስነዋል ።

የሐርባርድ ምርምር (ሪሰርች) ስምምነቶችን በሚመ ለከት ረገድ ይህን ተቀባይነት ያገኘውን የዓለም አቀፍ ሕግ እንደሚከተለው ገልጾታል ፥ “አንድ ስምምነት በስምምነቱ ተካፋይ ባልሆነ አገር ላይ ግዴታን ሊያስ ከትል አይችልም” ።[10]

በአሁኑ ዓለም አቀፍ ሕግ “ፓክታ ተርቲስ ነክ ኖሰ ንት ነክ ፕሮሱንት” በሌሎች አገሮች የውስጥ ጉዳይ ጣልቃ አለመግባት ከሚለው ሐሳብ ጋር በቀጥታ የተ ያያዘ ነው ።[10(ሀ)]

በዓለም አቀፍ ሕግ ኮሚሽን በተዘጋጀው ረቂቅ[11] የተ መሠረተው እ ኤ አ በ፲፱፻፷፱ ዓ/ም የወጣው ስምምነ ቶችን ስለሚመለከት ሕግ የቨየና ዓለም አቀፍ ስምም ነት (ኮንቨንሽን) አንቀጽ ፴፬ እንደሚከተለው ይደነ ግጋል ፡-

“አንድ ስምምነት በሦስተኛ አገር ፈቃድ ካልሆነ በቀር መብትም ሆነ ግዴታ ሊያስከትል አይችልም ።”

የዓለም አቀፍ ኮሚሽን እ ኤ አ በ፲፱፻፷፱ ዓ/ም ለዚህ አንቀጽ ለጊዜው ሰጥቶት የነበረውን “የስምምነቶች ውጤት በተስማሚ ወገኖች ላይ ብቻ ተፈጻሚነት እን ዲኖራቸው የሚያዝ ጠቅላላ ሕግ” የሚለውን ርዕስ በመጨረሻ “ሦስተኛ ብሔሮችን የሚመለከት ጠቅላላ ሕግ” በሚል ርዕስ ተክቶታል ። እንደዚሁም ይህ “አንድ ስምምነት ተፈጻሚነት የሚኖረው በተስማሚዎቹ ወገ ኖች መካከል ብቻ ነው ” ተብሎ ተደንግጎ የነበረ ውን አንቀጽ ለግለሰቦች ተፈጻሚነት አይኖረውም ወደ ሚል ያልሆነ ግምት እንዳያመራ በማሰብ ከላይ በተጠ ቀሰው አንቀጽ ተተክቷል ።

“ፓክታ ተርቲስ ነክ ኖሰንት ነክ ፕሮሱንት” የሚ ለው መርህ በዓለም አቀፍ ሕግ የተለየ ሁኔታን በሚመ ለከት ረገድ ተፈጻሚነት ይኖረዋል ወይስ አይኖረ ውም ? የሚለው ጥያቄ ሁልጊዜ አከራካሪ ነበር ። ኮሚ ሽኑንም በሐሳብ የከፋፈለው ይኸው ነጥብ ነበር ። ዓለም አቀፍ ስምምነቶች ተካፋይ ባልሆኑ ወገኖች ላይ ግዴ ታን የማያስከትሉ በመሆናቸው ፥ ግዴታን በሚመለከት ረገድ መርሁ ምን ጊዜም ቢሆን ተፈጻሚ ነው በሚለው ሐሳብ ላይ የኮሚስዮኑ አባላት ሙሉ በሙሉ የተስማሙ ሲሆን በሐሳብ የተለያዩት ዓለም አቀፍ ስምምነቶቹ ተካፋይ ላልሆኑ ወገኖች መብት ያስገኛሉ ወይስ አያስ ገኙም በሚለው ጥያቄ ላይ ነበር ።

በዚህ መሠረተ ሐሳብ ላይ የተመሰረተ ሳይሆን አን ዳንድ ጊዜ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች ባልተካፋሉባቸው

---

7 ፒ ሲ አይ ጀ ፓብሊክሽንስ (እ ኤ አ ፲፱፻፳፱) ሲሪይስ ኤ ፥ ቁ 23 ፥ ገጽ 21 ።

8 ከላይ የተጠቀሰው (እ ኤ አ ፲፱፻፴፪) ሲሪይስ ኤ/ቢ ፥ ቁ 46 ፥ ገጽ 141 ።

9 ሪፖርትስ አፍ ኢንተርናሽናል አርቢትራል አዋርድስ ፥ (የተባበሩት መንግሥታት እትም) ቦልዩም 2 ፥ ገጽ 31 ።

10 “ሪሰርች ኢን ኢንተርናሽናል ሎው አፍ ትራቲስ” አሜሪካን ጀርናል አፍ ኢንተርናሽናል ሎው ፤ (እ ኤ አ ፲፱፻፴፭) 29 ቮልዩም ማሚያ (ሳፕሊመንት) ።

10(ሀ) ኢንሳይክሎፒድያ ጥራዋም የድዝይና ሮዶወጎ ኤ ስቶሉንኮው ም ድዝይናሮድ ውይች (የዓለም አቀፍ ሕግና ግንኙነት ኢንሰይክሎፒድያ) ፥ (ዋርሶው እ ኤ አ ፲፱፻፷፮) ፥ ገጽ 253 ።

11 ዓለም አቀፍ ስምምነቶችና ሦስተኛ ብሔሮችን በሚመለከት ረገድ በተባበሩት መንግሥታት የዓለም አቀፍ ሕግ ኮሚሽን የቨየናው ዓለም ዓቀፍ ስምምነትን ባዘጋጀበት ጊዜ የተደረገውን ከፍተኛ ዋናት መጥቀሱ አስፈላጊ ነው ። ኮሚሽኑ እ ኤ አ በ፲፱፻፷፱ ዓ/ም ባደረገው የመጀመሪያ ስብሰባው የዓለም አቀፍ ስምምነቶች ሕግጋት በሕግ ለመቀረጽ (ከዲፊከሽን) አመቺ ናቸው በማለት ከገለጻቸው ሕግጋት አንዱ ነበር ። ነገር ግን ፥ ኮሚሽኑ በሥራ ብዛት ምክንያት እስከ እ ኤ አ ፲፱፻፷፭ ዓ/ም ድረስ ምንም ለማድረግ አልቻለም ነበር ። እ ኤ አ በ፲፱፻፷፭ ዓ/ም ባደረገው አሥራ ሦስተኛ ስብሰ ባው ፥ ኮሚሽኑ በፊት መርጧቸው በነበሩው አዘጋጆች በተጠቆመው መሠረት የተቀረጸ ሕግ (ኮድ) ከማዘጋጀት ይልቅ ተስማሚ ለሆነ ኮንቨንሽን (ስም ምነት) መሠረት የሚሆን የዓለም አቀፍ ስምምነት ሕግ በሰር ሐምፈሪ ዋልዶክ ኃላፊነት እንዲዘጋጅ ወሰነ ። በአሥራ አራተኛው (እ ኤ አ በ፲፱፻፷፪ ዓ/ም) ፥ በአሥራ አምስተኛው (እ ኤ አ በ፲፱፻፷፫ ዓ/ም) እና በአሥራ ስድስተኛው (እ ኤ አ በ፲፱፻፷፬ ዓ/ም) ስብሰባው ኮሚሽኑ በአዘጋጁ. በቀረበለት ሪፖርት መሠረት ዓለም አቀፍ ስምምነቶችን ከሚመለከተው ሕግ የመጀመሪያዎቹን ሦስት ክፍሎች አጸደቀ ። መንግሥታት ያቀረቡለትን አስተያ የቶች መሠረት በማድረግ ፥ ኮሚሽኑ ክፍሎቹን ጎአስ ከፍሎቹንና የአንቀጾቹን ትዶም ተከተል በማሻሻል የመጨረሻውን የዓለም አቀፍ ስምምነቶች ሕግ እ ኤ አ በ፲፱፻፷፮ ዓ/ም አጸደቀ ። በዚህ ጉዳይ ፥ ሪፖርት ዘ ኢንተርናሽናል ሎው ኮሚሽን አን ዘ ወርክአፍ ኢትስ ኤይቲንዝ ሰሽን (የዓለም አቀፍ ረቂቅሕግ ኮሚሽን አሥራ ስምነተኛ ስብሰባ ዘገባ)— ጀኔቭ—ሚይ4—ጁላይ29፤ ፲፱፻፷፮ ዓ/ም ድራፍት አርቲክል አን ዘ ሎው አፍ ትሪቲስ—ጀኔቭ ኤኤስ አፍ ሬክ 21 ፥ ሳፕሊ (ማሚያ) ቁ 9 በኤ/6309 /ሪቭ 1/ ይመለከቷል ። እነዚህ ረቂቅ አንቀጾች እ ኤ አ በ፲፱፻፷፰-፲፱፻፷፱ በቨየና ለተደረገው ዲፕሎማቲክ ስብሰባ መሠረት ሆነው የዓለም አቀፍ ስምምነቶች ሕግ ስምምነት አዘል በሆነ መልክ ተረቀቀ ።

ሦስተኛ አገሮች ላይም በአንዳንድ ሁኔታዎች ተፈጻሚ ነት እንዳላቸው አያከራክርም ። አከራካሪ የሚሆነው እነዚህ ልዩ ሁኔታዎች ተቀባይነትና ሕጋዊነት የሚ ኖራቸው በምን ዓይነት ጉዳዮችና እስከምንስ ድረስ ነው የሚለው ነጥብ ነው ። በመሠረቱ እነዚህ የተለዩ ሁኔታዎች በሁለት ሊከፈሉ ይችላሉ ። እነዚህም ፡ ፩/በሦስተኛ አገሮች ላይ ግዴታዎችን የሚያስከትሉ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች (ፓክታ ኢን ደትሪመንቱም ተርቲ) ፡ እና ፪/ ለሦስተኛ አገሮች መብቶችን የሚያስ ገኙ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች (ፓክታ ኢን ፋቮሬም ተርቲ) ናቸው ።

እነዚህን ሁለት ሁኔታዎች ከማየታቸን በፊት ፡ ከነ ዚህ ሁለት ሁኔታዎች ውጭ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች በሦስተኛ አገሮች ላይ ተፈጻሚ የሚሆኑባቸውን ሁኔ ታዎች መመርመር አስፈላጊ ይሆናል ።

ለምሳሌ ተስማሚዎቹ አገሮች በፊት ሰጥተውት ከነ በረ ይበልጥ ጥቅም የሚሰጡ አንቀጾች የያዘ የንግድ ዓለም አቀፍ ስምምነት ከተስማሚዎቹ አገሮች ጋር በሌላ ስምምነት ከሁሉም በበለጠ የመታየት መብት (ሞስት ፌቨርድ ኔሽን ክሎዝ) ባገኙ ሦስተኛ አገሮችም ተፈጻሚ ይሆናል ። ነገር ግን እነዚህን አገሮች በሙሉ በተዘዋዋሪ መንገድ የሚያያይዝ ተቀባይነት ያገኘ ሁኔታ አለ ። በመሆኑም ‘‘ሦስተኛ አገር ማለት በዓለም አቀፍ ስምምነት ያልተካፈለ አገር ማለት ነው’’12 የሚለ ውን በቬየና ስምምነት የሚገኘውን ጠቅላላ ሕግ አይ ከተልም ።

አንዳንድ ጊዜ ደግሞ አንድ አገር ምንም እንኳን በአ ንድ ዓለም አቀፍ ስምምነት ተካፋይ ባይሆንም በሌላ ዓለም አቀፍ ስምምነት ግዴታውን ከተቀበለ ያልተካፈ ለበትን ስምምነት ማክበር ይኖርበታል ። ለምሳሌ ‘‘የፖ ላንድ ዜጎችን አያያዝ በዳንዚግ’’ በሚለው ጉዳይ ቋሚው ፍርድ ቤት በቨርሳይ ዓለም አቀፍ ስምምነት ክፍል ፪ አንቀጽ ፭፻፬ አንፃር የዳንዚግ ነፃ ከተማን አቋም መርምሯል ። ምንም እንኳን የዳንዚግ ነፃ ከተማ በስምምነቱ ባትካፈልም በሌሎች ነፃ ከተማዋን እና በሷ እና በፖላንድ የሚኖረውን ሕጋዊ ግንኙነት ባቋ ቋሙት ሰነዶች ስምምነቱን እንደተቀበለችው ተቆጥ ራለች ። ፍርድ ቤቱ በሐሳቡ ማጠቃለያ ‘‘ነፃዋ ከተማ ፡ ዋናዎቹ ቃል ኪዳን የገቡ ኃያላን አገሮች በቨርሳይ ዓለም አቀፍ ስምምነት አንቀጽ ፭፻፬ መሠረት በመ ደራደር የደረሱበትን ስምምነት መቀበሏ እርግጠኛ በመሆኑ አንቀጹን መቀበሏ አያጠራጥርም’’13 በማለት ወስኗል ።

በሦስተኛ አገሮች ላይ ግዴታዎችን የሚያስከትሉ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች (ፓክታኢን ደትሪመንቱም ተርቲ)

በአጠቃላይ አነጋገር ያለ አንድ ሦስተኛ አገር ፈቃድ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች መብትም ሆነ ግዴታ ሊያስ ከትሉ አይችሉም የሚለውን ሕግ በማስፋፋት፡ የቨየና ዓለም አቀፍ ስምምነት (ኮንቨንሽን) በሦስተኛ አገሮች ላይ ግዴታን ስለሚያስከትሉ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች የሚከተለውን መሠረተ ሐሳብ አስፍሯል ፡- ‘‘አንድ ዓለም አቀፍ ስምምነት በሦስተኛ አገር ላይ ግዴታን የሚያስከትለው ስምምነቱን የመሠረቱት አገሮች ስም ምነቱ በሦስተኛ አገር ግዴታን እንዲያስከትል ሐሳብ ሲኖራቸው እና ሦስተኛው አገርም ግዴታውን በማያ ሻማ ሁኔታ በጽሑፍ ሲቀበለው ነው ።’’14

ይህ ሕግ በስምምነቱ ተካፋይ ያልሆነ ሦስተኛ አገር በስምምነቱ ተገዳጅ ከመሆኑ በፊት መሟላት ያለባ ቸውን የሚከተሉትን ሁለት ሁኔታዎች ይደነግጋል ፡-

፩/ ተስማሚዎቹ አገሮች አግባብ ባለው የስምምነቱ ክፍል በስምምነቱ ተካፋይ ባልሆነው አገር ግዴታ እንዲ መሠረት ማድረግ ፡ እና

፪/ በስምምነቱ ተካፋይ ያልሆነው ሦስተኛው አገር ግዴታውን ለማክበር በማያሻማ ሁኔታ መስማማት ።

ይህም ዓለም አቀፍ ስምምነቱን በመጀመሪያ በተፈ ራረሙት አገሮች እና በሦስተኛው አገር ተጨማሪ ስም ምነት መኖር እንዳለበት ያሳያል ። በዚህ አንፃር ሲታይ የሦስተኛው አገር ግዴታ ሕጋዊ መሠረቱ ዓለም አቀፍ ስምምነቱ ሳይሆን ተጨማሪው ስምምነት ይመስላል ። የሆነ ሆኖ ሁኔታው የሚያሳየው ዓለም አቀፍ ስምምነቱ ተካፋይ ባልሆነበት አገር መፈጸሙን ነው ።

የሕጉን አሠራር በይበልጥ ለመረዳት ቋሚው ፍርድ ቤት በፍሪዞንስ ጉዳይ የቨርሳይ ስምምነት አንቀጽ ፭፻፸፭ትን በማስመልከት የወሰደውን አቋም መመርመር ይጠቅማል ። ስዊትዘርላንድ በቨርሳይ ስምምነት አል ተካፈለችም ። ነገር ግን ስምምነቱ ከመፈረሙ በፊት በስምምነቱ አንቀጽ ፭፻፸፭ ትስማማ እንደሆነ በፈረ ንሳይ መንግሥት ተጠይቃ ነበር ። የስዊትዘርላንድ ፌዴራል ምክር ቤትም አንዳንድ ሁኔታዎች ከተሟሉ አንቀጽ ፭፻፸፭ትን ስዊትዘርላንድ እንደምትስማማበት ገልጾ ነበር ። ስዊትዘርላንድ በአንቀጹ ይዘት ካልተስማ ማችባቸው ምክንያቶች አንዱ የድሮዎቹ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች በጊዜው ከነበረው ተጨባጭ ሁኔታ አብ ረው አይሄዱም15 የሚል ይገኝበታል ። ፈረንሳይ የዱ ሮዎቹ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች በአንቀጽ ፭፻፸፭ ተሸ ረዋል በማለት ያቀረበችውን ክርክር ፍርድ ቤቱ አል

12 የቨየና ዓለም አቀፍ ስምምነት (ኮንቨንሽን) አንቀጽ ፪ እና ፭ (ኤች) ።

13 ‘‘ፒ ሲ አይ ጄ ፓብሊክሽንስ (ኤ ኤ አ ፲፱፻፳፫) ፡ ሲ.ፒ.ይ.አ ቢ ፡ ቁ 44 ገጽ 30 ።

14 አንቀጽ ፴፭ ።

15 ማለትም የፍሪ ዞንስ ከጊዜው ተጨባጭ ሁኔታ ጋር አብሮ ያለመሄድና መሻርን በማረጋገጥ ።

ተቀበለውም ። ያልተቀበለበትም ምክንያት ስዊትዘር ላንድ አንቀጽ ፱፻፴፭ትን ሙሉ በሙሉ አልተቀበለች ውም በማለት ነበር ። ፍርድ ቤቱ "ስዊትዘርላንድ በቨ ርሳይ ስምምነት ያልተካፈለች ስለሆነ በተቀበለችው መጠን ካልሆነ በቀር አንቀጽ ፱፻፴፭ በስዊትዘርላንድ ላይ ተፈጻሚነት አይኖረውም ፤ ስዊትዘርላንድ አንቀጽ ፱፻፴፭ትን እስከ ምን ያህል እንደተስማማችበት የሚ ወስነው በሜይ ፭ ቀን ፲፱፻፲፱ ዓ/ም ለፈረንሳይ የላ ከችው ማስታወሻ ነው ። ምክንያቱም የስዊስ መንግ ሥት አንቀጽ ፱፻፴፭ትን "ተቀብሎታል" ማለት የሚ ቻለው በዚህ ማስታወሻ በተገለጹት ገደቦች መሠረት ነው"[16] በማለት በፍርድ ሐተታው ገልጾታል ።

አንድ ዓለም አቀፍ ስምምነት በሦስተኛ አገር ላይ ኃላፊነትን ወይም ተስማሚ ያልሆኑ ግዴታዎችን መመሥረት ይችላል ። ለምሳሌ ተስማሚዎቹ አገሮች በራሳቸው ላይ እንደዚህ ዓይነቶቹን ግዴታዎች ከመ ሠረቱ በኋላ ሦስተኛ ብሔሮች በተመሳሳይ ሁኔታ በግ ዴታዎቹ እንዲስማሙባቸው እንደሚጥሩ ቃል የሚ ገቡበት ጊዜ ሊኖር ይችላል ። የተባበሩት መንግሥታት ቻርተር አንቀጽ ፪ የሚደነግገውም እንዲህ ዓይነቱን ሁኔታ ነው ። የአንቀጹ ይዘት የሚከተለው ነው ፦-"ዓለም አቀፍ ሰላምንና ፀጥታን ለመጠበቅ አስፈላጊ በሆነው መጠን የተባበሩት መንግሥታት አባል ያልሆኑ አገሮች እነዚህን መሠረታዊ ዓላማዎች[17] በመከተል እንደሚ ተባበሩ ጽሕፈት ቤቱ የማረጋገጥ ግዴታ አለበት ።"

የአንታርክቲክ ዓለም አቀፍ ስምምነትም (በዲሰ ምበር ፩ ቀን ፲፱፻፶፱ ዓ/ም በዋሺንግቶን ከተማ የተፈረመ) ተመሳሳይ ድንጋጌ ያለው አንቀጽ ይገኝ በታል ። በዚህ ስምምነት መሠረት ተዋዋዮቹ ወገኖች "በስምምነቱ የተገለጹትን መሠረታዊ ዓላማዎች የሚ ፃረሩ ድርጊት ማንም ሰው እንዳይፈጽም አስፈላጊውን ጥረት ለማድረግ" ተስማምተዋል ። ይህ አንቀጽ በተ ጨማሪ ተስማሚዎቹ ወገኖች የሚያደርጉት "ተገቢው ጥረት" "ከተባበሩት መንግሥታት ቻርተር ጋር" የማ ይቃረን መሆን እንዳለበት መደንገጉ ሳይገለጽ መታለፍ የለበትም ። ይህን ገደብ የአንታርክቲክ ዓለም አቀፍ ስምምነትና የተባበሩት መንግሥታት አባል ያልሆነ አገር እንዴት ይመለከተው ይሆን ? የሚል ጥያቄ ያስ ነሳል ።

ሦስተኛ አገር በቀጥታ የግባበት ግዴታ ባይኖርም ተስ ማሚዎቹ አገሮች የሚፈጽሙት ድርጊት ሕገ ወጥ እስካ ልሆነ ድረስ ፣ ሦስተኛው አገር የሚፈጽማቸው ድርጊ ቶች የስምምነቶቹ ተፃራሪ አለመሆናቸውን የማረጋገጥ ግዴታቸውን ለመወጣት የሚከለክላቸው ነገር አይ ኖርም ። ሆኖም እንደዚህ ዓይነቱ ዓለም አቀፍ ስም ምነት በሦስተኛው አገር ላይ ግዴታ እንደማይመሰ ርት መታወቅ አለበት ።

ሌላው መታየት ያለበት ሁኔታ በፀብ አጫሪ አገር ላይ ግዴታን የሚመሠርት ዓለም አቀፍ ስምምነት ነው ። ለዚህ ሁኔታ ጀርመንን በሚመለከት አንፃር የፓትስዳም ዓለም አቀፍ ስምምነት መጥቀሱ ጠቃሚ ይሆናል ። በኮሚሽኑ ውይይት ስምምነቱ በፀብ አጫሪ አገር ላይ ተፈጻሚ የመሆኑ ጉዳይ አጠያያቂ ሆኖ ነበር ። ኮሚሽኑ የፀብ አጫሪ አገር ጉዳይ የስምምነቱን መሠረተ ሐሳብ አይመለከተውም የሚል አቋም ወስዷል ። በዚህ ጊዜ ኮሚሽኑ በዓለም አቀፍ ስምምነቱ ረቂቅ አንቀጽ ፶፱ መሠረት የአንድ አገር ፈቃደኛነት በኃይል ወይም በማስፈራራት ሲገኝ ውጤት የማይኖረው በማስገደድ የተገኘው ፈቃድ "የተባበሩት መንግሥታት ቻርተ ርን መሠረተ ሐሳብ የሚፃረር ድርጊት ለማስፈጸም ሲሆን ብቻ ነው"[18] በሚል ሐሳብ ተስማምቷል ። ስለዚህ በፀብ አጫሪ አገር ላይ በግድ ተፈጻሚ የሚሆን የዓለም አቀፍ ስምምነት አንቀጽ ከተባ በሩት መንግሥታት ቻርተር መሠረተ ሐሳቦች ጋር የማይፃረር ከሆነ ሕጋዊ ስለሚሆን የኮሚ ሽኑን ዓለም አቀፍ ስምምነት ረቂቅ አንቀጽ ፶፱ኘን አይፃረርም ። ኮሚሽኑ የአንዳንድ መንግሥታትን ማሳ ሰቢያ በመከተል ፀብ አጫሪ አገርን በሚመለከት ረገድ በቻርተሩ መሠረት በሚወሰዱት እርምጃዎች አንዳንድ ግዴታዎች በፀብ አጫሪ አገር ላይ ተፈጻሚ እንዲሆኑ ቻርተሩ ስለሚደነግግ እነዚህን ግዴታዎች በሚመለ ከት አንፃር የሦስተኛው አገር ፈቃድ እንደማያስፈልግ የሚደነግግ አጠቃላይ በሆነ ይዘት የተዘጋጀ ንድፈ ሐሳብ በረቂቁ አንቀጽ ፷ ሆኖ እንዲጨመር ወሰነ ።[19]

ሦስተኛ አገርን የሚመለከቱ ዓለም አቀፍ ግዴታዎች የመሰረዝን ወይም የማሻሻልን ሁኔታ በቭየና ስምምነት (ኮንቨንሽን) እንደሚከተለው ተደንግጓል ፦-

"የተስማሙት በሌላ አኳኋን መሆኑ ካልተረጋ ገጠ በቀር ፣ ግዴታው ሊሰረዝ ወይም ሊሻሻል የሚ ችለው በተስማሚዎቹ አገሮችና በሦስተኛው አገር ፈቃድ ብቻ ነው ።"[20]

ግዴታውን ለመሰረዝ የፈለገው ሦስተኛው አገር እስከ ሆነ ድረስ ይህ ሕግ በትክክለኛ አቋም የተመሠ ረተ ይመስላል ። ነገር ግን ግዴታውን ለመሠረዝ የፈ ለጉት ተስማሚዎቹ ወገኖች ከሆኑ የሦስተኛውን አገር ፈቃድ የማግኘቱ ጉዳይ ቀላል አይሆንም ። ተዋዋዮቹ ወገኖች ግዴታውን የማስፈጸም መብታቸውን ለመ ተው በሚወስኑበት ጊዜ የሦስተኛው አገር ፈቃድ መጠ የቅ አለበት ማለቱ ትክክለኛ ላይሆን ይችላል ። ሆኖም እንደዚህ ዓይነቱ ሁኔታ በሚያጋጥምበት ጊዜ ችግር የመኖሩ ዕድል በጣም የመነመነ ነው ። የዓለም አቀፍ ሕግ ኮሚሽን ይህን አቋም የወሰደው በዓለም አቀፍ ግንኙነት እንደዚህ ዓይነቶቹ ቀላል ሁኔታዎች በጣም

---

16 ፒ ሲ አይ ጄ ፓብሊኪሽንስ (አ ኤ አ ፲፱፻፳፭) ፣ ሲርይስ ኤ ፣ ቁ22 ገጽ 17-18 እና (አ ኤ አ ፲፱፻፴፪ ዓ/ም) ፣ ሲርይስ ኤ/ቢ ፣ ቁ46 ፣ ገጽ 141 ።

17 በተባበሩት መንግሥታት ቻርተር በአንቀጽ ፪ እንደተደነገገው ።

18 የቭየና ዓለም አቀፍ ስምምነት (ኮንቨንሽን) አንቀጽ ፶፱ " - - በተባበሩት መንግሥታት ቻርተር የተደነገጉትን የዓለም አቀፍ ሕግ መሠረተ ሐሳቦች መጣስ")

19 የቭየና ዓለም አቀፍ ስምምነት (ኮንቨንሽን) አንቀጽ ፷፭ ፣ "ፀብ አጫሪ አገር በተባበሩት መንግሥታት ቻርተር መሠረት ስለ ፀብ አጫሪነቷ በዓለም አቀፍ ስምምነት የሚወሰኑባት ግዴታዎች እንደተጠበቁ ይሆናሉ ።"

20 አንቀጽ ፶፮(፩) ።

ጥቂቶች ናቸው ፤ አብዛኛውን ጊዜ የሦስተኛ አገር ግዴታ የበለጠ ጥልቀትና ክብደት ያዘለ ግንኙነትን የሚመለከት ስለሚሆን ማንኛውም የግዴታ ለውጥ በጋራ ስምምነት መደረግ አለበት ከሚል እምነት የተ ነሳ መሆን አለበት ።

ለሦስተኛ አገሮች መብቶችን የሚያስከትሉ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች (ፓክታ ኢን ፋቦረም ተርቲ) ።

ከላይ እንደተገለጸው ሁሉ ግዴታዎችን በሚመለከት ረገድ የሦስተኛ አገር ስምምነት ምንጊዜም ቢሆን አስ ፈላጊ ለመሆኑ በኮሚሽኑ ሙሉ በሙሉ ስምምነት ቢደ ረስበትም ፣ አንድ ዓለም አቀፍ ስምምነት በስምምነቱ ተካፋይ ላልሆነ ሦስተኛ አገር መብት ያስገኛል ወይስ አያስገኝም ? በሚለው ጥያቄ ላይ የሐሳብ ልዩነት ተፈ ጥሮ ነበር ። ከኮሚሽኑ አባሎች ከፊሎቹ መብትን በሚ መለከት ረገድ ተስማሚዎቹ አገሮች እስከፈቀዱ ድረስ ዓለም አቀፍ ስምምነቱ ተስማሚ ባልሆነው ሦስተኛ አገር ላይ መብት ለመፍጠር ይችላል ፤ ነገር ግን ተስማሚ ያልሆነው ሦስተኛው አገር መብቱን የመቀበል ወይም በመብቱ የመጠቀም ግዴታ አይኖርበትም የሚል አቋም ነበራቸው ።

ይህ የሐሳብ ልዩነት የመነጨው ለሦስተኛ አገሮች ጥቅም ስለሚደረጉ ውለታዎች በዓለም አቀፍ ሕግ ምሁ ራን መካከል በነበረው የሐሳብ ልዩነት ነው ። ዓለም አቀፍ ስምምነቶች ለሦስተኛ አገሮች ጥቅም የሚሰጡ ገደቦች ሊይዙ እንደሚችሉ በምሁራኑ መካከል ስም ምነት ቢኖርም ፣ ሦስተኛው አገር የመብቱ ባለቤት ለመሆን ስምምነቱን ማጽደቅ አለበት ወይስ የለበትም ? በሚለው ጥያቄ የአቋሙ ልዩነት እስከ አሁን ድረስም አለ ።

ለምሳሌ ያህል ለሦስተኛ አገር ጥቅም የሚደረግ ገደብ ሦስተኛው አገር እንዲቀበል ከሚቀርብ ውል ያል ተለየ ፣ ተፈጻሚ እንዲሆንም የሦስተኛውን አገር መቀ በል የሚጠብቅ ድርድር ነው ፤ ሦስተኛው አገር ሲቀበ ለውም ሁለተኛ ስምምነት ተደርጓል ማለት ነው ። ከዚህ ስምምነት በኋላም ሦስተኛው አገር ተዋዋይ ወገን እንጂ ሦስተኛ አገር ነው ለማለት አይቻልም የሚል አቋም ነበር ። ይህም አቋም ነጉለስኮ በሚባሉ ዳኛ በፍ ሬዞንስ ጉዳይ እንደሚከተለው ተገልጾአል ፡-

“የዓለም አቀፍ ስምምነት (ኮንቨንሽን) ለሦስተኛ አገር መብት የያዘ ሊሆን ይችላል ። ነገር ግን በአንድ አገር ሕግ የአንድ ሦስተኛ ወገን መብት የሚመነጨው ከስምምነቱ አንቀጾች ሲሆን ፣ በዓለም አቀፍ ሕግ መሠ ረት ግን ተዋዋዮቹ አገሮች መብት ከተሰጠው ሦስተኛ አገር ጋር የመጀመሪያው ዓለም አቀፍ ስምምነት ክፍል አካል የሚሆን ተጨማሪ ስምምነት ለማድረግ በጋራ ግዴታ ይገባሉ ።”[21]

ነገር ግን ዶ አረካርጋ እንዳሉት ፤

“ይህ የውል ማቅረብ ጽንሰ ሐሳብ ከሃምሳ ዓመት በፊት የፍትሐ ብሔር ምሁራን ስቲፑላስዮን ኢን ፋቮረም ተርቲ የሚባለውን ፅንሰ ሐሳብ ባሁለት ተከታታይ ውሎች ለመግለጽ የሰነዘሩት ሐሳብ ነው ። ይህ ጽንሰ ሐሳብ በዓለም አቀፍ ሕግ ተቀባይ ነት ሊኖረው አይገባም ፤ ምክንያቱም ጥቅምን መቀ በል ሁለተኛ ውል መዋዋል ነው ማለት አይቻ ልም ።”[22]

ይህ ውልን መቀበል ሊባል አይቻልም ። ሦስተኛው አገር መፈጸም ያለበት ድርጊት ለሁለተኛ ስምምነት የሚያስፈልግ ፈቃድ መስጠት ሳይሆን በዓለም አቀፍ ስምምነት ያለውን መብት መቀበል ብቻ ነው ። ሦስተኛው አገር በመብቱ የመጠቀም ወይም መብቱን ላለመቀበል ያለው መብት የተጠበቀ ነው ። ስለዚህ ስምምነቱን መቀበል በዚህ አንጻር ሲታይ ፣ ተጠ ቃሚው መብቱን እንዳልናቀው የሚያስቆጥር ድር ጊት ብቻ ይሆናል ።[23]

የቭየና ስምምነት (ኮንቨንሽን) “አንድ ዓለም አቀፍ ስምምነት ሦስተኛው አገር ካልፈቀደ በስተቀር መብት አያስገኝለትም” የሚለውን አንቀጽ ፴፬ትን በማስፋፋት ግዴታዎችን በሚመለከት ረገድ ካለው አቋም ለየት ያለ አቋም ይዞአል ። በዚህም መሠረት የስምምነቱ አንቀጽ ፴፮ የመጀመሪያው አዲስ መስ መር ተቃራኒ ሐሳብ ካልተገለጸ በስተቀር የሦስተ ኛው አገር ፈቃድ እንደተሰጠ ይቆጠራል በማለት ይደ ነግጋል ። ኮሚሽኑ የአንቀጹ ይዘት ይህ እንዲሆን የመረጠበት ምክንያት መብቱ የተሰጠው በአጠቃ ላይ አገሮችን ለመጥቀም ወይም የተወሰኑ አገሮችን ለመጥቀም በሚሆንበት ጊዜ ሕጉን በቀላሉ ሥራ ላይ ለማዋል እንዲቻል በማሰብ ነው ።

ኮሚሽኑ እንደተገነዘበው ሁሉ ተጠቃሚዎቹ አገ ሮች የተለያዩ ሊሆኑ ይችላሉ ። በቨርሳይ ዓለም አቀፍ ስምምነት ስዊትዘርላንድን[24] እና ዴንማርክን[25] ለመ ጥቀም እንደተደረገው ሁሉ አንዳንድ ጊዜም በገደብ መጠቀም የሚችሉ አገሮች የተወሰኑ ሊሆኑ ይችላሉ ። ከሁለተኛው ዓለም ጦርነት[26] በኋላ በተደረጉት የሰላም ዓለም አቀፍ ስምምነቶች እንደሚታየው ደግሞ አንዳ ንድ ጊዜ የገደቡ ተጠቃሚዎች የተወሰኑ አገሮች ሊሆኑ

---

21 ፒ. ሲ. አይ. ጄ. ፓብሊከሽንስ (እ ኤ አ ፲፱፻፴፱) ፣ ሲሪይስ ኤ ቁ 22 ፣ ገጽ 36-37

22 ኢ. ጀ. ዶ. አሬካጋ ፣ “ትርቲ ስቲፑሌሽንስ ኢን ፊቨር አፍ ተርድ ስቴትስ” ፣ አሜሪካን ጆርናል አፍ ኢንተርናሽናል ሎው ፣ (እ ኤ አ ፲፱፻፶፮) ፣ ቦል ዩም 50 ፣ ገጽ 352 ።

23 “በዓለም አቀፍ ስምምነት የሚገኙ በስምምነቱ ላልተካፈለ ሦስተኛ አገር ጥቅም የሚሰጡ አንቀጾች በሦስተኛው አገር ተቀባይነት ማግኘት አለ ማግኘታቸው የሚወሰነው በሦስተኛው አገር ነው” ከሚለው እ ኤ አ በፌብርዋሪ ፳ ቀን ፲፱፻፷፰ ዓ/ም ከተደረገው የሐሳናው ስለ ዓለም አቀፍ ስም ምነቶች ሕግ ስምምነት (ኮንቨንሽን) ከአንቀጽ ፴ ጋር ማነጻጸር ጠቃሚ ይሆናል ።

24 የቨርሳይ ዓለም አቀፍ ስምምነት አንቀጽ ፫፻፶፭ እና ፴፮ ።

25 የቨርሳይ ዓለም አቀፍ ስምምነት አንቀጽ ፭፻፶ ።

26 ከፊንላንድ (አንቀጽ ፴፱) ኢታሊ (አንቀጽ ፵፮) ፣ ቡልጋሪያ (አንቀጽ ፴፰) ፣ ሐንጋሪ (አንቀጽ ፴፪) እና ሩማንያ (አንቀጽ ፴) የተደረገትን የሰላም ስምምነቶች በአሜሪካን ጆርናል አፍ ኢንተርናሽናል ሎው ፤ (እ ኤ አ ፲፱፻፵፰) ቦልዩም 24 ፣ ሳፕሊመንት (ማሟያ) ይመለከቷል ።

ይችላሉ ። እነዚህ የሰላም ዓለም አቀፍ ስምምነቶች በጦርነቱ የተሸነፉ አገሮች በጦርነቱ ያገኙት ጥቅም በስምምነቶቹ ላልነበሩትና ጥቅሙ ለሚገባቸው አገሮች መልቀቅ እንደነበረባቸው ደንግገዋል ። የተባበሩት መንግሥታት ቻርተርም ፣ ለምሳሌ ያህል ፣ አባል ያልሆኑ አገሮች የሚመለከታቸው እስከሆነ ድረስ በሴኩሪቲ ካውንሲል በሚደረገው በማንኛውም ያለመግባባት ውይይት እንዲካፈሉ (አንቀጽ ፴፪) ወይም አለመግባባቱን ያስከተሉት ነገሮች ለሴኩሪቲ ካውንሲል ወይም ለጠቅላላው ስብሰባ እንዲያቀርቡ (አንቀጽ ፴፭) መብት ይሰጣቸዋል ። በመጨረሻም ይህ ሦስተኛ አገሮችን ለመጥቀም የሚደረገው ገደብ ፣ በዓለም አቀፍ ወንዞች ባሕረ ሰላጤዎችና ክልሎች ትራንስፖርትን ስለማካሄድ ነፃነት[27] እንደተደነገገው ሁሉ መብቱን በአጠቃላይ ለብሔሮች መስጠትን ይመለከታል ።

እነዚህን ፍሬ ነገሮች በሚመለከት ረገድ የቭየና ስምምነት (ኮንቬንሽን) ለሦስተኛ አገሮች የሚሰጥ መብት "ለሦስተኛው አገር ለተወሰኑ ሦስተኛ አገሮች ወይም ለአገሮች በሙሉ"[28] እንዴት ሊመነጭ እንደሚችል ይደነግጋል ።

መብቱ የሚሰጣቸው አገሮች እንደሚፈቅዱ በመገመት ስምምነቱ ወሳኝ አድርጎ የሚቆጥረው የተስማሚዎቹ አገሮች የስምምነቱ አንቀጽ መብቱን እንዲያስገኝ በማቀድ መስማማት ነው ። "ከአንድ ዓለም አቀፍ ስምምነት ለሦስተኛ አገር መብት የሚመነጨው ተስማሚዎቹ አገሮች ሦስተኛው አገር መብት እንዲኖረው በማቀድ የተስማሙበት አንቀጽ ሲኖር ነው።"[29]

እንግዲህ ከስምምነቱ የሚመነጭ ከጥቅም ብቻ የተለየ ሕጋዊ መብት ለአንድ ሦስተኛ አገር ሊኖር የሚችለው ተስማሚዎቹ አገሮች ከላይ የተገለጸው ሐሳብ ሲኖራቸው ብቻ ነው ።

ሐሳቡን በሚመለከት ረገድ መደበኛው ዓለም አቀፍ ፍርድ ቤት እ ኤ አ በ፲፱፻፴፱ ዓ/ም በፍሪ ዞንስ ጉዳይ በሰጠው ፍርድም እንደሚከተለው ወስኗል ፦

"ሌሎች አገሮች በፈጸሙት ስምምነት የተገኘ መብት አለ ወይስ የለም ? የሚለው ጥያቄ መታየትና መወሰን ያለበት በያንዳንዱ ጉዳይ ነው ፤ ለሦስተኛ አገር ጥቅም ያዘለ ስምምነት የተስማሙት አገሮች መብቱ ተሰጥቶኛል ለሚለው አገር መብቱ እንዲያገለግል ያቀዱ ለመሆናቸውና አገሩም ይህን መብት ለመቀበሉ መረጋገጥ አለበት ።"[30]

የሐርባርድ ሪሰርች (ምርምር) አንቀጽ ፲፮ (ለ) ሦስተኛ አገር ጥቅም አለኝ ለማለት የሚችለው ጥቅሙ ይሰጠኛል የሚለው አንቀጽ የተደረገው "በግልጽ በስምምነቱ ላልተካፈለ ወይም ስምምነቱን ላላጸደቀ ሦስተኛ አገር ጥቅም እንዲሰጥ ታቅዶ ሲሆን ነው"[31] በማለት ይደነግጋል ።

በቭየና ስምምነት (ኮንቬንሽን) በአንቀጽ ፶፮፮ በዓለም አቀፍ ወንዝ ወይም ለመርከብ አገልግሎት በሚያገለግል ባሕረ ሰላጤ በምን ሁኔታ መጠቀም እንደሚቻል እንደተደነገገው ሁሉ ተጠቃሚው አገር በመብቱ መጠቀም የሚችለው በስምምነቱ ስለመብቱ አጠቃቀም የተደነገጉትን ገደቦች በመከተል መሆን አለበት ።[32]

እንደዚህ ዓይነት ገደቦች በስምምነቱ መኖር አለባቸው ወይም በስምምነቱ መሠረት መነደፍ አለባቸው ማለት ግን የተስማሚዎቹ አገሮች ለሦስተኛ አገሮች የሰጡት መብት የማሻሻል ሥልጣናቸውን ይወስንባቸዋል ማለት ሊሆን አይችልም ።

የቭየናው ስምምነት (ኮንቬንሽን) እንደዚህ ዓይነቱ የማሻሻል ሥልጣን የተሰጡት መብቶችን እስከመሰረዝ ሊደርስ እንደሚችል ይደነግጋል ።

ተጠቃሚው አገር ሳይስማማበት ተስማሚዎቹ አገሮች በተከታይ ስምምነት መብት የሚሰጠውን የስምምነቱን አንቀጽ ለማሻሻል ወይም ለመሠረዝ ይችላሉ ወይስ አይችሉም ? ለሚለው ጥያቄ በዓለም አቀፍ ሕግ ምሁራን ሦስት የተለያዩ አቋሞች ነበሩ ።

አንደኛው ጠበብ ያለው አቋም ፣ ሦስተኛው አገር በስምምነቱ መጠቀም የሚችለው መብት የሚሰጠው የስምምነቱ አንቀጽ በሥራ ላይ እስካለ ድረስ ብቻ ሆኖ ፣ ሦስተኛው አገር አንቀጹ ተፈጻሚ እንዲሆን የመጠየቅ ሕጋዊ መብት ስለሌለው ተስማሚዎቹ አገሮች በማንኛውም ጊዜ ለሦስተኛው አገር መብት የሚሰጠውን አንቀጽ የማሻሻል ወይም የመሠረዝ መብት አላቸው የሚል ነው ።[33]

ሁለተኛው አቋም ዓለም አቀፍ ስምምነቱ በተስማሚዎቹ አገሮች መካከል ተፈጻሚነቱ እስካልተቋረጠ ድረስ የሦስተኛው አገር የተጠቃሚነት መብት እንደ ተጠበቀ ይቆያል የሚል ነው ። በዚህ አቋም ፣ ሦስተኛው አገር ሳይስማማበት ተስማሚዎቹ አገሮች ለሦስተኛው አገር ስጥተውት የነበረውን መብት በሌላ ስምምነት ማስቀረት እንደሚችሉ ግልጽ ነው ።[34]

---

27 ለምሳሌ ፣ ምንም እንኳን ተስማሚዎቹ ብሔሮች ትልቋ ብሪታንያ ፣ የተባበሩት የአሜሪካ መንግሥታት እና ፓናማ ብቻ የነበሩ ቢሆንም ፣ እ ኤ አ በ፲፱፻፳፩ ዓ/ም በታላቋ ብሪታንያ እና በተባበሩት የአሜሪካ መንግሥታት የተደረገው የቭይ ፓውንስፎተ ዓለም አቀፍ ስምምነት እና እ ኤ አ በ፲፱፻፲፫ ዓ/ም በተባበሩት የአሜሪካ መንግሥታት እና በፓናማ መካከል የተደረገው የቭይ ቭሪላ ዓለም አቀፍ ስምምነት የፓናማ ካናል ለማንኛውም አገር የንግድ መርከብና የጦርነት መርከብ ክፍት እንደሚሆን ይደነግጋሉ ።

28 አንቀጽ ፴፮ ፤ ፓራግራፍ ፩ ።

29 ከላይ የተጠቀሰው

30 ፒ. ሲ. አይ. ጀ. ፓብሊከሽንስ (እ ኤ አ ፲፱፻፴፪ ፣ ሲርይስ ኤ/ቢ ፣ ቁ 46 ፣ ገጽ 147-8

31 ከላይ በግርጌ ማስታወሻ 10 የተጠቀሰውን ይመለከቷል ።

32 "የተባበሩት መንግሥታት አባል ያልሆነ አገር" አለመግባባቱን በሚመለከት ረገድ "በቻርተሩ እንደተደነገገው አለመግባባትን በሰላማዊ መንገድ የማስወገድ ግዴታ አስቀድሞ ከተቀበለ'፤ "የሚመለከተውን ማንኛውንም አለመግባባት ለሴኩሪቲ ካውንሲል ወይም ለጠቅላላው ስብሰባ ማቅረብ ይችላል" በማለት የሚደነግገውን የተባበሩት መንግሥታት አንቀጽ ፴፩(፪) ትን በተጨማሪ ይመለከቷል ።

33 ኤሌ ኤ ፓዶስታ ኮስታ ፣ ማንዋል ዶ ዶረክ ኢንተርናስዮናል ፑብሊክ ፣ (ሁለተኛ እትም ፣ ቦናስ አይረስ እ ኤ አ ፲፱፻፵፯) ፣ ፓራግራፍ 137 ፣ ኤል ኤም ሞሬኖ ኩታና ፣ ዶረክ ኢንተርናስዮናል ፑብሊክ ፣ (ቦናስ አይረስ እ ኤ አ ፲፱፻፶) ፣ ጂ ሳልቨዩን ፣ "ለ ረግል ዝነራል ደላ ፕይ ፣" ረስወይ ደ ኩር (እ ኤ አ ፲፱፻፴፫) ቦልዩም 46 ፣ ገጽ 29-30

34 ለምሳሌ የሐርባርድ ሪሰርች (ምርምር) አንቀጽ ፲፮(ለ) እንደሚከተለው ይደነግጋል ፤ "አንድ ዓለም አቀፍ ስምምነት በስምምነቱ ተካፋይ ላልሆነ አገር ጥቅም የሚሰጥ ከሆነ ፤ አገሩ ስምምነቱ ፀንቶ በሚቆይበት በማንኛውም ጊዜ ጥቅሙን የመጠየቅና የማስፈጸም መብት አለው ።

ሦስተኛው አቋም ፥ ተስማሚዎች አገሮች ከፈቀዱ በሚያደርጉት ስምምነት ለሦስተኛ አገር መብት ለመ ስጠት ይችላሉ ፤ መብቱ ከተሰጠ በኋላ ማስቀረት የሚ ቻለው ግን ባለመብቱ ሦስተኛው አገር ሲስማማበት ብቻ ነው[35] የሚል ነው ።

በዚህ ከላይ በተገለጸው ሕግ መሠረት በሌሎች ተስ ማሚ አገሮች በተደረገ ስምምነት የተገኘ መብት አለ ወይስ የለም የሚለው ጥያቄ እያንዳንዱን ስምምነት በመመርመር የሚመለስ ጥያቄ ሆኖ ፥ ሦስተኛው አገር መብት አለኝ ማለት የሚችለው ተስማሚዎቹ አገሮች በስምምነቱ ግዴታ ለመቀበል ሲፈቅዱ ብቻ ነው ። ቋሚው ዓለም አቀፍ ፍርድ ቤትም በፍሬ ዘንስ ጉዳይ በ፲፱፻፴፪ ዓ/ም በሰጠው ፍርድ[36] የወሰደው አቋም ይኸው ነበር ።

አንዳንድ ጊዜ ይህን ጥያቄ ዓለም አቀፍ ስምምነቱ ራሱም ይወስነዋል ። ለምሳሌ በቨርሳይ ዓለም አቀፍ ስምምነት በአንቀጽ ፫፻፹፮ እንደተደነገገው ፥ በዚህ ስም ምነት በአንቀጽ ፫፻፹[37] የተሰጠው መብት ተፈጻሚ ይሁንልኝ በማለት የፍርድ መፍትሔ መጠየቅ በስም ምነቱ ተካፋይ ባይሆንም የማንኛውም አገር መብት ነው ።

እርግጠኛ የሆነ የማይሻር መብት የመስጠት ፈቃድ በግልጽ የሚታይ ወይም ከነገሩ አካባቢ ሁኔታ የሚወ ሰን ሊሆን ይችላል ። ለምሳሌ ያህል ፥ በአንድ የሰላም ዓለም አቀፍ ስምምነት አንድ መንግሥት ከግዛቱ ውስጥ በከፊል ለሌላ መንግሥት አሳልፎ ለመስጠት ግዴታ ቢገባም ፥ የሦስተኛው አገር መብት ግልጽ የሆነና የማ ይሻር መብት ካልሆነ ይህ ስምምነት ግቡን ሊመታ አይችልም ።[38]

በሌላ በኩል የማይሻር መብት የመስጠት ፈቃድ ያል ነበረ ለመሆኑ ከዓለም አቀፍ ስምምነት ታሪክ እና ከነገሩ ሁኔታ ማየት ይቻላል ። ለምሳሌ ፥ የአሜሪካ ሰኔት በሔይፓውንሰፎቱ ዓለም አቀፍ ስምምነት የመ ጀመሪያ ረቂቅ ውስጥ በፓናማ ካናል በመርከብ መጠ ቀምን በሚመለከት ረገድ ሦስተኛ አገሮች ስምምነቱን ለማጽደቅና ለመቀበል ስለሚችሉበት ሁኔታ ተደንግ ገው የነበሩትን አንቀጾች አስቀርቷል ። እነዚህ የስም ምነቱ አንቀጾች የተሰረዙት ለሦስተኛ አገሮች መብት የሚሰጡ ግዴታዎችን ለማስቀረት ታቅዶ ስለሆነ ፥ ይህ ሁኔታ ሊሻሻል የሚችለው ተስማሚዎቹ አገሮች በሚያደርጉት ተከታታይ ስምምነት ይመስላል ።

በ፲፱፻፷፬ ረቂቅ ኮሚሽኑ ከአንድ ዓለም አቀፍ ስም ምነት ለሦስተኛ አገሮች ስለሚመነጭ መብት ሆነ ግዴታ የወሰደው አቋም መብቱን ሆነ ግዴታውን የሚ ሰጠው አንቀጽ "የሚሰረዝ መሆኑ ከስምምነቱ ካልተ ረጋገጠ በቀር ፥ ሊሰረዝ ወይም ሊሻሻል የሚችለው በሦስተኛው አገር ስምምነት ብቻ ነው"[39] የሚል ነው ።

ነገር ግን ስለዚህ ጉዳይ በኋላ በተደረገው ውይይት ከላይ የተጠቀሰው የ፲፱፻፷፬ ረቂቅ ተስማሚዎቹ አገ ሮች ለሦስተኛ አገር ጥቅም ያደረጉትን ስምምነት የመ ሰረዝ ወይም የማሻሻል መብታቸውን አለአግባብ ያጠ ብባቸዋል ፤ ለሦስተኛው አገር የተሰጠው መብትም አላግባብ ነው[40] የሚል አቋም በአንዳንድ መንግሥታት ለኮሚሽኑ ተገለጸ ። ከዚህም ሌላ ተስማሚ አገሮች ለሦ ስተኛ አገሮች መብት ከመስጠት እንዲቆጠቡ በመገ ፋፋት የአገሮችን የአሠራር ነፃነት ያደናቅፋል ። እነ ዚህን ሁኔታዎች በመገንዘብ ኮሚሽኑ በ፲፱፻፷፮ ረቂቁ የሦስተኛ አገር መብት ሊሰረዝ የማይቻለው መብቱ የማይሻር መብት መሆኑ ወይም ያለ ሦስተኛው አገር ፈቃድ የማይሻሻል መሆኑ ሲረጋገጥ ብቻ ነው[41] በሚል ሕግ የ፲፱፻፷፮ ረቂቁን አሻሽሎታል ።

ስለዚህ ለሦስተኛ አገር የተሰጠው መብት የማይሻር መሆን አለመሆኑ መወሰን ያለበት የዓለም አቀፍ ስም ምነቱን ይዘት ወይም ተስማሚዎቹ አገሮችና ሦስተ ኛው አገር ያደረጉትን ስምምነት ወይም መግባባት መሠ ረት በማድረግ እያንዳንዱን ጉዳይ በመመርመር ነው ።

ነገር ግን ፥ የሦስተኛ አገር መብት ሊሰረዝ ወይም ሊሻሻል የሚችለው መብቱ በተስማሚዎቹ አገሮች ሊሠረዝ ወይም ሊሻሻል እንደሚቻል ታቅዶ የተሰጠ መብት መሆኑ ሲረጋገጥ ብቻ ነው የሚለው ሕግ ግዴታ ለማስቀረት የሦስተኛው አገር ስምምነት አስፈላጊ ነው ከሚለው ጋር ሲነፃፀር ግራ የሚያጋባ ሕግ ነው ።

---

35 ጀ. ኤል. ባየርሊ ፥ "ረግል ጀነራል ዱ ድርዋ ደ ላ ፕይ" ረስወይ ደ ኩር (አ ኤ አ ፲፱፻፴፯) ኤፍ ኤል ፥ አፐንሐይም ፥ ከላይ የተጠቀሰው፣ገጽ 927 ፥ ኤ. ጀ. አረካ ፥ ከላይ የተጠቀሰው ፥ ገጽ 344-45

36 ፒ ሲ አይ ጀ ፓብሊከሽንስ (አ ኤ አ ፲፱፻፴፪) ፥ ሲርይስ ኤ/ቢ ፥ ቁጥር 46፣ ገጽ 147-8

37 "የክየል ካናል እና አካባቢዎቹ ለማንኛውም ከጀርመን ጋር በሰላም ለሚገኝ አገር የንግድ ወይም የጦር መርከቦች ፍጹም በሆነ እኩልነት ክፍትና ነፃ ይሆናል ።"

38 ለምሳሌ ኡራጉዋይ ነፃ ሆና የወጣችበት በአርጀንቲናና በብራዚል መካከል እ ኤ አ በአክቶበር ፴ ቀን ፲፰፻፸፭ ዓ/ም የተደረገ የሰላም ስምምነት ።

39 የአ ኤ አ ፲፱፻፴፪ ዓ/ም ረቂቅ ፥ አንቀጽ ፴፭ ።

40 ሪፖርት . . . ሳፕሊመንት (ማሚያ) ቁ ፱/ኤ6309/ረብ 1 / ቦልዩም 2 ፣ ገጽ 60

41 እንደዚሁም የቨየናው ዓለም አቀፍ ስምምነት አንቀጽ ፴፮ ።

መደምደሚያ ።

የቨየናው ስምምነት (ኮንቨንሽን) በዓለም አቀፍ ወንዞች ወይም ባሕረ ሰላጤዎች የመጠቀም መብትን ፣ ወይም አንዳንድ አካባቢዎችን ወይም ግዛቶችን ገለል ተኛ ወይም ከጦር ትጥቅ ነፃ ስለማድረግ እንደተደረጉት ዓለም አቀፍ ስምምነቶች ተጨባጭ የዓለም አቀፍ ሕግን ለመደንገግ[42] የታቀደ ስምምነት አለመሆኑ መገንዘብ ይገባል ። ልማድ (ካስተም) አንዳንድ ጊዜ በአንድ ዓለም አቀፍ ስምምነት የተደነገጉትን ሕግጋት ከተስማሚዎቹ አገሮች ውጭ ተፈጻሚ ዓለም አቀፍ ሕግ እንዲሆኑ የሚያደርገውን አስተዋጽኦ በመገንዘብ ስምምነቱ ያቀፋቸው አንቀጾች "በዓለም አቀፍ ሕግ ተቀባይነት ባገኘው የዓለም አቀፍ ልማድ መሠረት በሦስተኛ ብሔሮች ተፈጻሚ መሆን የሚገባቸውን ሕጎች ተፈጻሚ ከመሆን አያግዱም"[43] በማለት ይደነግጋል ። ምንም እንኳን ይህ አንቀጽ የሚገኘው ዓለም አቀፍ ስምምነቶችና ሦስተኛ አገሮች በሚለው በስምምነቱ ክፍል ከሚገኙት አንቀጾች ውስጥ በመጨረሻ ቢሆንም ለጉዳዩ መሠረታዊ የሆነውን ጥያቄ ይነካል ።

ዓለም አቀፍ ግንኙነትና በአገሮች መካከል የሚደረጉ ግንኙነቶች እየተስፋፉ በመሄድ ላይ መሆናቸውን ስንመለከት ፣ "ፓክታ ኢንፍቮረም ተርቲ" ወይም "ፓክታ ኢን ደትሪመንቱም ተርቲ" የሚባሉት የቆዩ አስተሳሰቦች አግባብ እንደሌላቸው እንገነዘባለን ። የአሁኑ የዓለም አቀፍ ስምምነቶች ሕጋዊ ይዘት እንደ ዚህ በቀላሉ ሊታይ አይቻልም ። በአሁኑ ዘመን ዓለም አቀፍ ስምምነቶች አብዛኛውን ጊዜ በስምምነቶቹ ባል ተሳተፉ አገሮች ላይ መብቶችና ግዴታዎች ይመሠርታሉ ።[44] በሌላ በኩል ሲታይ ሦስተኛዎቹ አገሮች የትኛቹ ናቸው ብሎ ለመወሰን ያስቸግራል ። አንዳንድ ጊዜ በስምምነቱ አባላት ያልሆኑ አገሮች ስምምነቱን ለማዘጋጀት በሚደረገው ስብሰባ ተመልካቾች በመላክ ወይም ተስማሚ አገሮችን በማማከር[45] በስምምነቱ ድርድር ይካፈላሉ ። ምንም እንኳን በቨየናው ዓለም አቀፍ ስምምነት የተቀነባበሩት ሕጎች ጥቅማቸው በቀላሉ የማይገመት ቢሆንም ፣ በአሁኑ ጊዜ እና ለወደፊቱም በጣም አስፈላጊ የሆነውና ትኩረት ሊሰጠው የሚገባው በዘልማድ የሚመሠረቱት ሥነ ምግባሮች በልማዳዊ ዓለም አቀፍ ሕግ ተቀባይነት አግኝተው "ኢዩስ ኮግንስ" ማለትም የዓለም አቀፍ ጠቅላላ ሕግ አካል ስለሚሆኑበት ሁኔታ ነው ።

---

42 ለምሳሌ የኑረምበርጉ ዓለም አቀፍ ጦር ፍርድ ቤት በመሬት ስለሚደረገው ወጊያ በሔግ ዓለም አቀፍ ስምምነት (ኮንቨንሽን) የተደረጉት ስምምነቶች ተፈጻሚነት ያላቸው ከልማድ የመነጩ የዓለም አቀፍ ሕግ መሆናቸውን ገልጾአል ።

43 አንቀጽ ፬፮ ።

44 ለምሳሌ የፓትስዳሙ ዓለም አቀፍ ስምምነት ተሸናፊዋ ጀርመኒ ግዛት እንድትለቅ ግዴታ ሲጥልባት ፣ በዚሁ አኳያ ፖላንድ ግዛት እንድታገኝ መብት ሰጥቷታል ። ጀርመኒ እና ፖላንድ በስምምነቱ አልተካፈሉም ።

45 ለምሳሌ የፓትስዳም ዓለም አቀፍ ስምምነትን በሚመለከት ረገድ ፣ ፖላንድ በዚህ ሁኔታ ትገኝ ነበር ።

ቀደም ሲል በተሰጡት የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት ስለሚከብዱ ወንጀሎች ክስ አቀራረብ የተለየ ሥነ ሥርዓትና ዓላማው ፤ በማናቸውም ሁኔታ ተፈጻሚነት ይኖረዋል ወይ ?

በዮሴፍ ገብረ እግዚአብሔር*

የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ ፭፻፲፬ ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት ከባድ ቅጣት ስለሚያስቀጡ ወንጀሎች የተለየ የክስ አቀራረብ ሥነ ሥርዓት ይደነግጋል ። በዚህ አንቀጽ መሠረት አንድ ተከሳሽ ፈጸመ የተባለው ወንጀል ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት ከባድ ቅጣት ያስቀጣዋል ከተባለ ቅጣትን በሚያከብደው ወንጀል አይከሰስም ። መከሰስ ያለበት ቅጣቱን በማያከብድበት ወንጀል ነው ። አቃቤ ሕጉ ተከሳሹ ቀደም ሲል የጥፋተኝነት ውሳኔ ተሰጥቶበት የነበረ መሆኑን ማስረዳት ያለበት ተከሳሹ በተከሰሰበት ቅጣትን በማያከብደው ወንጀል ጥፋተኛ ሆኖ የተገኘ እንደሆነ ብቻ ነው ።

በዚህ አንቀጽ ላይ ሊነሳ የሚችለው ጥያቄ ተከሳሹን ቅጣቱን በሚያከብደው ወንጀል መከሰስ ሲቻል ለምን የተለየ ሥነ ሥርዓት አስፈለገ ? የሚለው ነው ። ለዚህ ጥያቄ ግልጽ ሆኖ የሚታየው መልስ ፥ ክስ በፍርድ ቤት እንዲሰማ የሚደረግበት ምክንያት ወንጀል ተፈጽሞ እንደሆነ ለማስረዳት ነው ። ይሽውም ፥ አንድ ተከሳሽ ቀደም ሲል በፈጸመው ወንጀል ጥፋተኝነቱ በፊት የተወሰነ ስለሆነ እንደገና ማስረዳት አስፈላጊ አይሆንም ። በክስ ማመልከቻ መገለጽና በማስረጃ መረጋገጥ ያለበት አዲሱ የወንጀል ክስ ብቻ ነው ። ቀደም ሲል የጥፋተኝነት ውሳኔ የተሰጠበት ነገር በአዲሱ የክስ ማመልከቻ ላይ መገለጽ የለበትም የተባለው ስለዚህ ነው የሚል ሊሆን ይችላል ።

ሆኖም ይህን የተለየ ሥነ ሥርዓት መቀየስ ያስፈለገው ከላይ በተገለጸው ምክንያት ብቻ ነው ለማለት አስቸጋሪ ይሆናል ። ዓቃቤ ሕጉ ተከሳሹ "... ከዚህ ቀደም በወንጀል የተቀጣበትን ለፍርድ ቤት ማስረዳት ..."[1] እንዳለበት ተደንግጓል ። ይህ ሲታይ ልዩ ሥነ ሥርዓት ያስፈለገበት ምክንያት ከላይ የተገለጸው ብቻ ቢሆን ኖሮ ቀደም ሲል የጥፋተኝነት ውሳኔ የተሰጠበትን ወንጀል ዓቃቤ ሕጉ ክሱ በፍርድ ቤት በሚሰማበት ጊዜ ከጥፋተኝነት ውሳኔ በኋላ ብቻ ማስረዳት እንዳለበት መደንገጉ ባላስፈለገም ነበር ። ስለዚህ ዓቃቤ ሕጉ ቀደም ሲል የተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎችን ማስረዳት ያለበት ተከሳሹ በተከሰሰበት ቅጣትን በማያከብደው ወንጀል ጥፋተኛ ሆኖ ከተገኘ በኋላ ነው ተብሎ የተደነገገበት ሌላ ምክንያት መኖር አለበት ።

የተለየ ሥነ ሥርዓት ያስፈለገበት ምክንያት በወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁ. ፭፻፴፭ የተደነገገውን መሠረተ ሐሳብ ተግባራዊ ለማድረግ መስሎ ይታያል ። በዚህ አንቀጽ መሠረት ፥ በሕግ በተለየ ሁኔታ ካልተደነገገ በስተቀር[2] ተከሳሹ በተከሰሰበት ወንጀል ጥፋተኛ መሆኑ ካልተረጋገጠ ፥ ቀደም ሲል ውሳኔ የተሰጠባቸው ጥፋቶች ለፍርድ ቤቱ መገለጽ የለባቸውም ፤ በቀዳሚ ምርመራ አድራጊ ፍርድ ቤት መዝገብ ውስጥም መገለጽ የለባቸውም ።

የቁ. ፭፻፴፭ ዓላማ ክሱን የሚሰማው ፍርድ ቤት በተከሳሹ ላይ አስቀድሞ የጥፋተኝነት ግምት እንዳያሳድር ለመከላከል ሆኖ ይታያል ። ፍርድ ቤቱ ክሱን ከመስማቱ በፊት ተከሳሹ ከክሱ በፊት የፈጸማቸው ወንጀሎች መኖራቸውን ካወቀ ተከሳሹ የተከሰሰበትን ወንጀል ፈጽሟል ወይስ አልፈጸመም?[3] የሚለውን ጭብጥ በመያዝ በንጹሕ ሕሊና ማስረጃውን መመርመር ሲገባው ተከሳሹ ይህንንም ወንጀል ሳይፈጽም አይቀርም

---

* ሌክቸረር ፥ ሕግ ፋኩልቲ ፥ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

1 የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ 114(2)

2 "ሕጉ በተለይ በግልጽ ካልፈቀደ በቀር" የሚለው ሐረግ የማስረጃ ሕግን ለማስመልከት የታቀደ ይመስላል ። በዚህ ቁጥር የተደነገገው ሕግ "ኮመን ሎውን" በሚከተሉ ሐገሮች የማስረጃ ሕግ ነው ። ይህን ለመገንዘብ ፒ ኤን ራማስዋሚ እና ኤስ ራጀግፓላን ፥ ውድሮፍ ኤንድ አሚር አሲስ ሎው ኦፍ ኤቪደንስ ኢን ኢንድያ (ሎው ቡክ ካምፓኒ አላሃባድ ፥ ፲፭ኛ እትም እ ኤ አ ፲፱፻፷፫) ቮልዩም 2ሣጽ 11597 እና ጂ.ዲ.ኖክስ ፥ አን ኢንትሮዳክሽን ቱ ኤቪደንስ (ሱንዶን ስዊት ኤንድ ማክስዌል ፱ኛ እትም እ ኤ አ ፲፱፻፷፯) ገጽ 136-41 ይመለከቷል ። የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓታችን የውጭ ሀገር ሕግ ምንጮች ከሞን ሎው እና ሲቪል ሎው ለመሆናቸው ፥ ስታሊን ዜድ ፊሸር ፥ ኢትዮፒያን ክሪሚናል ፕሮሲጀር ኤ ሶርስ ቡክ (ሕግ ፋኩልቲ አዲስ አበባ ዩኒአርስቲ ከአክስፎርድ ዩኒአርስቲ ጋር በመተባበር ያሳተመው ፥ እ ኤ አ ፲፱፻፷ ዓ/ም) ገጽ 4-12 (ታሪካዊ መግቢያ) ይመለከቷል ። ስለሆነም የሲቪል ሎውን ይዘት በመከተል በሥነ ሥርዓት ሕግ የማስረጃ ሕግ ተደንግጎ እናያለን ። ይህ የሲቪል ሎው አሠራር ስለመሆኑ ስለ ማስረጃ የሚደነግጉት ነገር ግን በፍትሐ ብሔር ሕግ የሚገኙት የፍትሐ ብሔር ሕጋችን ቁ 2001-2021 ይመለከቷል ።

3 የበፊት ጥፋቶች ከጥፋተኝነት ውሳኔ በፊት የማይገለጹበት ምክንያት ይህ ለመሆኑ ጆን ኤች.ዊግመር ፥ ኤ ትሪቲስ አን ዘ አንግሎ አሜሪካን ሲስተም ኦፍ ኤቪደንስ ኢን ትራያልስ አት ኮሞን ሎው (ቦስቶን ፥ ሊትል ፥ ብራውን ኤንድ ኮምፓኒ ፥ ፫ኛ እትም ፥ እ ኤ አ ፲፱፻፵፯) ቮልዩም ፯ ገጽ 412-415 እና 454-456 ይመለከቷል ።

ወደሚል ግምት እንዳያመራ ለመከላከል የታቀደ ሆኖ ይታያል ። የፖሊስ ምርመራ መዝገብ በቁ ፭፻፴፰ አለመጠቀሱም ሲታይ ይህ አንቀጽ እንዲከላከል የታቀደው ይህን ክሱን የሚሰማ ፍርድ ቤት ሊያድርበት የሚችለውን ከላይ የተገለጸውን ግምት መሆኑን ያመለክታል ። የቀዳሚ ምርመራ መዝገብ ክሱን ለመስማት ብቸኛ ሥልጣን ላለው ለከፍተኛው ፍርድ ቤት[4] በፍርድ ቤቱ ሬጅስትራር በኩል መቅረብ አለበት ። የወንጀል ክሶችን በሚመለከት አንፃር ፥ የሬጅስተሩ ሥልጣን ለችሎቶች ማከፋፈል እንደመሆኑ ፥ የቀዳሚ ምርመራ መዝገብ ክሱን ለመስማት ሥልጣን ወዳለው የከፍተኛው ፍርድ ቤት ችሎት[5] በሬጅስትራሩ አማካይነት መተላለፍ እንዳለበት የታወቀ ነው ። የፖሊስ ምርመራ ራፖር ግን መላክ ያለበት ለዐቃቤ ሕጉ[6] ነው ። በመሠረቱ ፥[7] የፖሊስ ምርመራ ራፖርን በሚመለከት ረገድ ክሱ በሚሰማበት ጊዜ በነገሩ አግባብ ካላቸው መካከል ዐቃቤ ሕጉ ብቸኛ ሥልጣን አለው ። ከተጠቀሰው አንቀጽ በግልጽ እንደሚታየውም ፥ ዐቃቤ ሕጉ የጥፋተኝነት ውሳኔ ለማስገኘት መተማመን ያለበት ቀደም ሲል በተከሳሹ በተሰጡ የጥፋተኛ ውሳኔዎች ሳይሆን ተከሳሹ ፈጽሟል ተብሎ በተከሰሰበት ወንጀል ተመርምሮ በተገኘው ማስረጃ ብቻ ነው ። ስለዚህ ፥ ቀደም ሲል የተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች መኖራቸው በቀዳሚ ምርመራ መዝገብ ከተገለጸ ክሱን የሚሰማው ፍርድ ቤት ክሱን መስማት ከመጀመሩ በፊት ተከሳሹ ቀደም ሲል ወንጀል መፈጸሙን ያውቃል ፤ ካወቀም ይህንንም ወንጀል ሳይፈጽመው አልቀረም የሚል ግምት ሊያሳድርበት ይችላል ። ከሆነም የቁ. ፭፻፴፰ ዓላማን የሚቃረን ይሆናል ።

የፖሊስ ምርመራ ራፖርን በሚመለከት ረገድ ግን በራፖሩ ሥልጣን ያለው ዐቃቤ ሕግ በመሆኑ ቀደም ሲል የተሰጡ የጥፋተኛ ውሳኔዎች በፖሊስ ምርመራ ራፖር ቢገለጹ ክሱ በትክክለኛ መንገድ እንዳይታይ ሊያደርገው አይችልም የሚል እምነት ያለ ይመስላል ።[8] ቅጣትን ለማክበድ ቀደም ሲል የተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ካሉ መጠቀስ ያለባቸው ተከሳሹ ጥፋተኛ መሆኑ ከተረጋገጠ በኋላ ቅጣት ከመወሰኑ በፊት ነው ። ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት ስለሚከብዱ ወንጀሎች ክስ አቀራረብ የተለየ ሥነ ሥርዓት መደንገግ ያስፈለገበት ምክንያት በቁ. ፭፻፴፰ የተደነገገው ዓላማ ተግባራዊ ሆኖ ክሱ በገለልተኛነት እንዲሰማ ለማድረግ ባይሆን ኖሮ የተለየ ሥነ ሥርዓት ባለስፈለገም ነበር ።

አንድ ተከሳሽ ልማደኛ ወንጀለኛ መሆን አለመሆኑን ማስረዳት የሚቻለው ቀደም ሲል የተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎችን በማስረዳት መሆኑ ግልጽ ነው ። በአንድ በንብረት ላይ በሚፈጸም ወንጀል የተጠረጠረ ግለሰብ ሲያዝና ምርመራ ሲደረግ ድርጊቶቹ የተለያዩ ወንጀሎች ናቸው ሊያሰኝ በሚያስችል "አዲስ ጥፋት"[9] ተደጋጋሚ የስርቆት ወንጀሎች ፈጽሞ ሊገኝ ይችላል ። እንደዚህ በሚሆንበት ጊዜ ቅጣት የሚወሰነው በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥሮች ፷፭ እና ፭፻፹፱ በመሆኑ ምንም እንኳን ውጤቱ ቅጣትን ማክበድ ቢሆንም ቅጣቱ የሚከብደው በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ. ፭፻፹፱ እንጂ ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት አይደለም ። ቀደም ሲል የተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች አንድ ወንጀለኛ የወንጀሉን ድርጊት እንደሞያ ሥራው አድርጎ የሚጠቀምበት መሆን አለመሆኑን ለመወሰንም ይረዳሉ ። ለምሳሌ ያህል አንድ በማስወረድ ወንጀል ተከሶ ጥፋተኛ ሆኖ የተገኘ ወንጀለኛ በዚህ ወንጀል የበፊት ጥፋቶች ያሉት መሆኑን ዐቃቤ ሕጉ ለማስረዳት ከቻለ ክሱን የሚመረምረው ፍርድ ቤት ወንጀለኛው የማስወረድ ወንጀልን እንደሞያው አድርጎ የሚጠቀምበት መሆኑን ለመወሰን ይችላል ።

ከላይ እንደተገለጸው ሁሉ ዐቃቤ ሕጉ አንድ ተከሳሽ ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት በከባድ ወንጀል የጥፋተኝነት ውሳኔ ሊሰጥበት ይገባል የሚል እምነት ካደረበት ፥ ተከሳሹ መከሰስ ያለበት ቅጣት በማያከብደው ወንጀል ሆኖ ክሱ መቅረብ ያለበት ቅጣቱን የሚያከብደውን ወንጀል ለማየት ሥልጣን ላለው ፍርድ ቤት ነው ። ስለዚህ በቁ. ፭፻፹፰ የተገለጸው ዓላማ ግቡን እንዲመታ ለማድረግ የታቀደው ልዩ ሥነ ሥርዓት ሙሉ በሙሉ ተፈጻሚነት ሊኖረው የሚችለው ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት የሚከብዱ ወንጀሎችን ክስ የሚያየው ፍርድ ቤት እና ቅጣትን የማያከብዱት ወንጀሎችን ክስ የሚያየው ፍርድ ቤት አንድ ሲሆን ነው ።

የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት የሚከብዱ ወንጀሎችን በሁለተኛው ታላቅ ክፍል በሚገኙት በተለያዩ ቁጥሮች ይደነግጋል ።

በዚህ በሁለተኛው ታላቅ ክፍል የሚገኙት ቁጥሮች ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት የሚከብዱ ወንጀሎችን የሚገልጹ ሐረጎች "የዘ

---

4 የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ 80(2)

5 ዐቃቤ ሕጉ ጥፋተኛ ስማድረግ በቂ ማስረጃ የሌለ መሆኑን የተገነዘበ እንደሆነ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ 42(1) (ሀ) መሠረት ክሱ አላቀርብም የማለት ግዴታ አለበት ። ምንም እንኳን ይህ ቁጥር የቀዳሚ ምርመራ መዝገብን ባይጠቅስም ፥ የሥነ ሥርዓቱ ሕግ ቁ ፹/፪ እና ፭፻፱(፩) ብንመረምር ቁ ፵፪(፩) (ሀ) በቂ ማስረጃ በማያመለክት ቀዳሚ ምርመራ መዝገብም ተፈጻሚ መሆን ይኖርበታል ። በዚህ ነጥብ ፥ ፒ ግራሽን "ላ ኖቬል ፕሮሲጀር ፔናል ኢትዮጵያን ፥" ረብ ፔናል ስዊስ ፫፱አኔ እ ኤ አ ፲፱፻፷፫ የግርጌ ማስታወሻ ቁ ፭፱ በስታንሌ ዜድ ፊሸር ፥ ኢትዮጵያን ክሪሚናል ፕሮሲጀር ኤ ሶርስ በክ (ሕግ ፋኩልቲ አዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ ከእክስፎርድ ዩኒቨርስቲ ጋር በመተባበር ያሳተመው እ ኤ አ ፲፱፻፷፱ ዓ/ም) ፥ ገጽ 200 ይመለከቷል ።

6 የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ ፭፻፯(፪)

7 የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ ፭፻፵፭ትን ይመለከቷል ።

8 ትክክለኛ የሆነ ምርመራን በሚመለከት አንፃር የበፊት ጥፋቶች አጉል ግምት ሊያሳድሩ አይችሉም ወይ ? የሚል ጥያቄ ለመጠየቅ ይቻላል ። ሆኖም ሕጉ በዚህ ነጥብ የደነገገው የለም ።

9 የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ 60-63 ይመለከቷል

ወትር የሞያ ሥራው ያደረገ" (በመንግሥቱ የቀረጥና የግብር ገቢዎችና በጠቅላላ የገንዘብ ጥቅሞቹ ላይ ስለ ሚሠሩ ወንጀሎች ቁ. ፻፻፷፭) ፡ "ልማዳዊ ወይም የሞያ ሥራ ሆኖ የተያዘ ጉዳይ" (ግልጽ በሆኑ ገንዘቦች ፡ ማሕ ተሞች ቴምብሮችና መሣሪያዎች ላይ ስለሚሠሩ ወን ጀሎች ቁ. ፻፻፹፭ (፩)) ፡ "ሞያው አድርጎ ይዞት እንደ ሆነ" (በሕዝብ ጥቅሞችና በማሕበራዊ ኑሮ ላይ ስለሚ ሠሩ ወንጀሎች ፡ የንግድ ዕቃዎችን ወደ ሐሰተኝነት ስለ መለወጥ ፡ ቁ. ፻፻፻ (፩)) ፡ "እንደ ሞያ ሥራው አድርጎ የያዘ እንደሆነ" (በቁ. ፩፻፲፩ እና ፩፻፲፯ ስተገለጹት ወን ጀሎች ማክበጃ)) ፡ "የማስወረድን ተግባር ሥራው አድርጎት እንደሆነ" (የማስወረድ ወንጀል ማክበጃ) ፡ "ሞያ አድርጎ የያዘ" (በመልካም ጠባይና በቤተ ዘመድ ላይ ስለሚደረጉ ወንጀሎች ፡ ቁ. ፭፻፭ (፩) (ለ)) ፡ "ሞያ ተብሎ በተያዘው አቃጣሪነት" (በመልካም ጠባይና በቤተ ዘመድ ላይ ስለሚደረጉ ወንጀሎች ፡ በሌላ ሰው አመንዝራነት ስለ መጠቀም ቁ. ፭፻፭) ፡ "ስርቆት ፡ ወይም ሌሎች ወንጀሎችን ሥራው አድርጎ የያዘ እንደሆነ" (በሀብት ላይ ስለሚሠሩ ወንጀሎች ፡ ቁ. ፭፻፴፭ (፫)) (ሀ)) " የጦር መሣሪያ ይዞ የወንበዴነት ወንጀል መሥራትና ወንበዴዎችም ባንድ ክፍል የተቋቋሙ የውንብድና ማህበረተኞች የሆኑ እንደሆነ" (በሀብት ላይ ስለሚሠሩ ወንጀሎች ፡ ቁ. ፭፻፴፯ (፪) ሁለተኛው አዲስ መስመር) ፡ "ያታላይነት ሥራ ሞያው አድርጎት እንደሆነ" (በንብ ረት መብቶች ላይ ስለሚሠሩ ወንጀሎች ፡ ቁ. ፭፻፵፰ (ሁ)) ፡ እና "እንደ ሞያ ሥራው አድርጎ ይዞአል በሚያሰኝ ሁኔታ" (በንብረት መብቶች ላይ ስለሚሠሩ ወንጀሎች ቁ ፭፻፸፪ (ሀ)) ናቸው ።

እነዚህን የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ የሁለተኛውን ታላቅ ክፍል ቁጥሮችን ስንመረምር ፡ ቀደም ሲል በተሰጡ የጥ ፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት ወንጀል ለማከበድ ሁለት መንገዶች መቀየሳቸውን እንገነዘባለን ። እነዚህም ፡-

ሀ/ ወንጀል የማክበድ ሁኔታን የሚያስከትሉ ድርጊ ቶች በአንድ የልዩ ክፍል ቁጥር ዘርዝሮ በመግለጽ እነዚህ ድርጊቶች ሲሟሉ ከአንድ ፍርድ ቤት ሥልጣን ውጭ ሊሆን በማይችለው ቅጣቱን በማያከብደው ወን ጀል ተከሶ ጥፋተኛ ሆኖ የተገኘው ወንጀለኛ ቅጣቱ እንዲከብድበት በመደንገግ ፤[10]

ለ/ ወንጀል የማክበድ ሁኔታን የሚያስከትሉ ድርጊ ቶች በአንድ የልዩ ክፍል ቁጥር ዘርዝሮ ይህን የልዩ ክፍል ቁጥር ራሱን የቻለ ከባድ ወንጀል በማድረግ ቅጣ ቱን ከማያከብደው ወንጀል በመለየት ። በዚህ መንገድ የተለዩት ቅጣትን የማያከብዱ ወንጀሎች ክስ እና ቅጣ ትን የሚያከብዱ ወንጀሎች ክስ የማየቱ ሥልጣን በአ ንድ ፍርድ ቤት ወይም በተለያዩ ፍርድ ቤቶች ሊሆን ይችላል ።[11]

ቅጣቱን የሚያከብዱ ሁኔታዎች የተደነገጉት ከላይ በፊደል (ሀ) በተገለጸው መንገድ ሲሆን የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ ፭፻፴፭ ዓላማ ምንጊዜም ቢሆን ተግባራዊ ይሆናል ። ይህ የሚሆንበት ምክንያ ትም የልዩ ክፍሉ ቁጥር የተደነገገው የተለየ ወንጀልን ለመወሰን ሳይሆን በክፍሉ የተመለከቱት ወንጀሎች ቅጣትን በሚያከብድ ሁኔታ ሲፈጸሙ ቅጣቱ እንዴት መክበድ እንዳለበት በአጠቃላይ ክፍሉን የሚመለከቱ የማክበጃ ሁኔታዎች የሚደነገግ ስለሆነ እንደዚህ ዓይ ነቱ አንቀጽ የፍርድ ቤቶችን ሥልጣን በሚመለከት ረገድ የተወሰነ አንድ ፍርድ ቤት ብቻ እንዲያየው ሊደ ረግ የማይቻል በመሆኑ ነው ። ስለዚህ ቀደም ሲል በተ ሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት ቅጣት የሚያ ከብድ ክስ ወይም ቅጣት የማያከብድ ክስ ያው ሥልጣኑ የተወሰነው በአንድ ፍርድ ቤት ብቻ ስለሆነ ፡ አንድ ተከሳሽ ቅጣትን በማያከብድ ወንጀል ተከሶ በመቅረቡ ብቻ ፍርድ ቤቱ ይህ የሆነው ቀደም ሲል በተሰጡ የጥ ፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት መሆን አለበት የሚል ግምት ለመውሰድ አይችልም ።

ቅጣትን የሚያከብዱ ሁኔታዎች የተደነገጉት ከላይ በፊደል (ለ) በተገለጸው መንገድ ሲሆን ግን ቅጣት የማ ያከብደውን ወንጀል እና ከባዱን ወንጀል ለማየት ሥል ጣን ያለው ፍርድ ቤት አንድ ፍርድ ቤት ካልሆነ የወ ንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ. ፭፻፴፭ ዓላማ በተለየው ሥነ ሥርዓት ምክንያት ተግባራዊ ሊሆን አይ ችልም ። ይህንንም የተለየው ሥነ ሥርዓት ከሚደነግ ገው ከቁ ፭፻፲፬ ራሱ ለመገንዘብ ይቻላል ። ቅጣት የማያ ከብደውን ወንጀል እና ከባዱን ወንጀል ለማየት ሥል ጣን ሊኖራቸው የሚችል ፍርድ ቤቶች በተለያየ ደረጃ የሚገኙ ፍርድ ቤቶች ሊሆኑ እንደሚችሉ ይኸው አን ቀጽ ጠቁሞ ይህ በሚሆንበት ጊዜ ቀደም ሲል በተሰ ጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት ቅጣትን በሚ ያከብድ ወንጀል መቀጣት ያለበት ተከሳሽ መከሰስ ያለ በት ቅጣትን በማያከብደው አንቀጽ ሆኖ ክሱ ግን መቅ ረብ ያለበት ቅጣትን የሚያከብደውን ወንጀል ለማየት ሥልጣን ባለው ፍርድ ቤት መሆን እንዳለበት ይደነ ግጋል ።

ይህንንም ሁኔታ በይበልጥ ለማብራራት ፡ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ. ፭፻፴፯ (፩) የተደነገገውን እንመልከት ። ለጊዜው የዚህን ቁጥር ንኡስ ቁጥር ፩ (ለ)ን ወደ ጎን በመተው ሌሎቹን የቅጣት ማክበጃ ሁኔታዎች ብንመ ረምር ፡ በክስ ማመልከቻው መዘርዘር ያለባቸውና ክሱ በሚሰማበት ጊዜም በማስረጃ መረጋገጥ ያለባቸው ሆነው እናገኛቸዋለን ። ይህም የሚሆንበት ምክንያት የወንጀሉ መክበድ የተመሠረተው ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተ ኛነት ውሳኔዎች ባለመሆኑ ነው ። በዚሁ ቁጥር ንኡስ ቁጥር ፩ (ለ) የተደነገገውን ስንመለከተው ግን የቅጣቱ ማክበጃ ምክንያት ቀደም ሲል የተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች መሆናቸው በግልጽ ይታያል ። የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ. ፭፻፴፭ ሥልጣን የአውራጃ ፍርድ ቤት የቁ. ፭፻፴፭ ደግሞ የከፍተኛ ፍርድ ቤት ቢሆን ኖሮ ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች ምክንያት በቁ. ፭፻፴፭ መቀጣት የሚገባው ተከሳሽ መከሰስ ያለበት

10 ለምሳሌ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ፻፻፷፭ እና ፻፻፹፭ን ይመለከቷል ።

11 ለምሳሌ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ ፭፻፴ እና ፭፻፴፭ እና ፭፻፴፯ እና ፭፻፴፯ን ይመለከቷል ።

በቁ. ፮፻፴፮ ሆኖ ክሱ ግን መቅረብ ይኖርበት የነበረው በከፍተኛ ፍርድ ቤት ይሆን ነበር ። ነገር ግን ፥ ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኛነት ውሳኔዎች ምክንያት በቁ. ፮፻፴፮ ለመቀጣት አንድ ተከሳሽ በቁ. ፮፻፴፮ መከሰስ ይኖርበታል ። በመሆኑም ከፍተኛው ፍርድ ቤት ተከሳሹ በቁ. ፮፻፴፮ ተከሶ የቀረበው ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኛነት ውሳኔዎች ምክንያት ብቻ መሆኑን በግልጽ ሊያውቅ ይችላል ማለት ነው ።

ቅጣት የማያከብደውን እና የሚያከብደውን የወንጀል ክስ ለማየት ሥልጣን የተሰጠው አንድ ፍርድ ቤት ብቻ ቢሆን ኖሮ ይህ የቁጥር ፩፻፴፭ ዓላማ ተግባራዊ አለመሆን በቲኦሪ ደረጃ ብቻ የሚያከራክር ሆኖ ይቀር ነበር ። ይህ መሆን አለመሆኑን ለመረዳት እነዚህን ከላይ የተጠቀሱትን ወንጀሎች በሚመለከት ረገድ የፍርድ ቤቶች የሥልጣን ክፍፍል መመርመር አስፈላጊ ነው ።

የተሰረዘው ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት አንደኛ ሰንጠረዥን ስንመለከት ከላይ በፊደል (ለ) በተገለጸው መንገድ ከተመደቡት ወንጀሎች ውስጥ ከከባድ ለተፈጥሮ ግብር ተቃራኒ የሆነ የአመንዝራነት ሥራ (ቁ. ፮፻፩ (፩) (ለ)) እና ከከባድ ስርቆት (ቁ. ፮፻፴፭ (፫) (ሀ)) በስተቀር ቅጣትን የማያከብዱትን እና የሚያከብዱትን ወንጀሎች ለማየት ሥልጣን የተሰጠው ፍርድ ቤት አንድ ሆኖ እናገኘዋለን ። ስለዚህ እነዚህን ወንጀሎች በሚመለከት ረገድ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ. ፩፻፴፭ ዓላማ ምንጊዜም ቢሆን ተግባራዊ ይሆናል ።

ከዚህ ከተሰረዘው አንደኛ ሰንጠረዥ እንደሚታየው ፥ ከባድ ለተፈጥሮ ግብር ተቃራኒ የሆነ አመንዝራነትን እና ከባድ ስርቆትን በሚመለከት ረገድ የቀድሞ የፍርድ ቤቶች ክስን የማየት ሥልጣን ክፍፍል የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ. ፩፻፴፭ን ዓላማ ያፈርሰዋል ።

የተሻሻለው የፍርድ ቤቶች ሥልጣን ክፍፍል ግን[12] የተፈጥሮ ግብር ተቃራኒ የሆነ አመንዝራነትንና ማክበጃውን ወንጀል የማየት ሥልጣን የአውራጃ ፍርድ ቤት ብቻ እንዲሆን በመወሰን የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ ፩፻፴፭ ዓላማ ተግባራዊ እንዲሆን አድርጎታል ። ይሁን እንጂ ሥርቆትን እና ከባድ ስርቆትን በሚመለከት ረገድ ማሻሻያው ሕግ ስርቆት የወረዳ ፍርድ ቤት ሥልጣን ፥ ከባድ ስርቆት ደግሞ የአውራጃ ፍርድ ቤት ሥልጣን እንዲሆን በመወሰኑ ፥ አውራጃው ፍርድ ቤትም ፥ ምንም እንኳን ክሱን መስማት ከመጀመሩ በፊት ተከሳሹ አሁንም እንደአመሉ የተከሰሰበትን ድርጊት ሳይፈጽም አይቀርም የሚል ግምት ሊያድርበት የሚችል ቢሆንም በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ ፩፻፲ መሠረት የስርቆትን ክስ የመቀበል ግዴታ ስላለበት የስርቆት ወንጀልን በሚመለከት ረገድ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ ፩፻፴፭ ዓላማ ሙን ጊዜም ተግባራዊ ሊሆን አይችልም ። ታዲያ ይህ ግምት በተከሳሹ ላይ ለሚሰጠው የጥፋተኛነት ውሳኔ ምክንያት ሊሆን አይችልም ማለት ይቻላል ወይ ?

መደምደሚያ

የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ ፩፻፴፭ ዓላማ ሁል ጊዜ ተግባራዊ ሊሆን አይችልም የሚል ግምት ያለ ለመሆኑ ዓላማውን ተግባራዊ ለማድረግ በቁ. ፩፻፲፬ በተደነገገው ልዩ ሥነ ሥርዓት ተጠቁሟል ። ዓላማው የስርቆትንና የከባድ ስርቆትን ወንጀሎች በሚመለከት ረገድ ምን ጊዜም ተግባራዊ እንደማይሆን በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት በቁ ፩፻፲ አስቀድሞ ታይ ቷል ።

ነገር ግን ከላይ እንዳየነው ሁሉ ፥ የተለየ ሥነ ሥርዓቱ ዓላማ ቁ. ፩፻፴፭ትን በተግባር በመተርጎም የአንድ ተከሳሽ የበፊት ጥፋቶች በተከሰሰበት ክስ በማስረጃ ጥፋተኛ ሆኖ ከመገኘቱ በፊት ፍርድ ቤቱን ጥፋት ፈጽሟል ወደሚል አጉል ግምት እንዳያመሩት ለማድረግ ነው ። ዳኛ ሰው ነውና የዚህ ዓይነቱ ግምት በጥፋተኛነት ውሳኔ አሰጣጡ ላይ ተጽእኖ ሊያሳድርበት እንደሚችል አያጠራጥርም ። ስለዚህ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ. ፩፻፴፭ ዓላማ ቀደም ሲል በተሰጡ የጥፋተኛነት ውሳኔዎች ምክንያት በሚከብድ በማንኛውም ወንጀል ሁሉ ተፈጻሚነት ቢኖረው ትክክለኛ ፍትሕን ለማስገኘት የሚያስችል መሣሪያ ስለሆነ የሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ፥ የሕግ ማሻሻያ ኮሚቴ በጉዳዩ ቢያስብበት ጠቃሚ እንደሚሆን ጸሐፊው ያምናል ።

---

12 የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት አንደኛ ሠንጠረዥ ማሻሻያ ደንብ ፥ ፲፱፻፭፰ ዓ/ም ቁ ፫ ፥ የሕግ ክፍል ማስታወቂያ ቁ ፲፯ ነጋሪት ጋዜጣ ፥ ፴፬ኛ ዓመት ፥ ቁ ፴፰ ።

በፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ፩ሺ፯፻፷፯ ላይ

የተሰጠ አስተያየት ።

በጆ. ክሽችኖቢች*

አንቀጽ ፩ሺ፯፻፷፯ ከመንግሥት መሥሪያ ቤት ጋር ስለሚደረግ ውል

፩/ ከመንግሥት መሥሪያ ቤት ጋር የተደረጉ ውሎች ሊሻሻሉ የሚችሉት ፥ የውሉ ስምምነቶች የተፈጸሙበት የዋነኛው ስምምነት ሁኔታ በሕዝባዊ ባለ ሥልጣን የተለወጠ ሲሆንና ከመንግሥት መሥሪያ ቤት ጋራ የተዋዋለው ሰው የውሉን ግዴታ ለመፈጸም የከበደ የገንዘብ ጉዳት የሚያመጣበት ወይም ለመፈጸም የማይቻል ሲሆን ነው ።

፪/ ስለእንደዚህ ያለው ጉዳይ በአስተዳደር መሥሪያ ቤቶች ስለ ተፈጸሙ ውሎች ሁሉ በዚህ ሕግ ስለ አስተዳደር ክፍል መሥሪያ ቤት ውሎች የተነገሩት ድንጋጌዎች ተፈጻሚ ይሆናሉ ። (ከቁ ፫ሺ ፭፻፯—፫ሺ፭፻፺፫)

ከዚህ አንቀጽ የሚከተሉትን መገንዘብ ይቻላል ፡-

፩/ እኔ እንደማስታውሰው የአሁኑ ንኡስ አንቀጽ (፩) ይዘት ፥ በፍትሐ ብሔር ሕጉ ውስጥ ከመንግሥት ጋር የሚደረጉ ውሎችን የሚመለከት ሰፊ አንቀጽ (ታይትል 19) እንዲጨመር ከመወሰኑ በፊት ገና እ.ኤ.አ. በ፲፱፻፺፬ ዓ/ም ራሱን በቻለ አንቀጽነት የተዘጋጀ ነበር ። በኋላ ግን በዚህ ሁኔታ ተዘጋጅቶ የነበረው አንቀጽ የአንቀጽ ፩ሺ፯፻፷፯ ንኡስ አንቀጽ ፩ ሆኖ ንኡስ አንቀጽ ፪ እንዲጨመርበት ተደረገ ። በንኡስ አንቀጽ ፪ የአንግሊዝኛው ቅጂ አንቀጽ ፫ሺ፭፻፺፯ መሆኑ ቀርቶ ፫ሺ፭፻፺፯፩ መባሉ ግልጽ የሆነ የጽሑፍ ስህተት ስለሆነ መታረም ይገባዋል ።

፪/ በዚሁ በኋላ በተጨመረው ንኡስ አንቀጽ ፪ መሠረት ከመንግሥት የአስተዳደር ክፍል መሥሪያ ቤቶች ጋር የሚደረጉ ውሎችን በሚመለከት አግባብ አላቸው ተብለው የተጠቀሱት አንቀጾች ፥ በግልጽ እንደሚታየው ከንኡስ አንቀጽ ፩ ጋር የሚቃረኑት የመንግሥት ሥርዓት ንኡስ ክፍል አንቀጾች (ከአንቀጽ ፫ሺ፭፻፺፯-፫ሺ፭፻፺፺) ናቸው ። ስለሆነም የአንቀጽ ፩ሺ፯፻፷፯ ንኡስ አንቀጽ ፩ ተሽሮ ንኡስ አንቀጽ ፪ በሚከተለው ሁኔታ በመሻሻል ራሱን የቻለ አንድ አንቀጽ መሆን ይገባዋል ፥

አንቀጽ ፩ሺ፯፻፷፯ ከመንግሥት መሥሪያ ቤት ጋር ስለሚደርግ ውል

የአስተዳደር መሥሪያ ቤቶች የሚያደርጓቸውን ውሎች ከሚደነግገው አንቀጽ (ታይትል) ውስጥ የመንግሥትን ሥርዓት የሚመለከተው ንኡስ ክፍል አንቀጾች (ከአንቀጽ ፫ሺ፭፻፺፯-፫ሺ፭፻፺፫) ከአስተዳደር መሥሪያ ቤቶች ጋር በሚደረጉ በማናቸውም ውሎች ተፈጻሚዎች ይሆናሉ ።

ይህ አንቀጽ የቃላትን መደጋገም በማስወገድ ፥ የአስተዳደር ክፍል መሥሪያ ቤቶች የሚያደርጓቸውን ውሎች ከሚደነግገው አንቀጽ (ታይትል) ውስጥ "የመንግሥት ሥርዓት" የሚመለከተው ክፍል ብቻ የአስተዳደር መሥሪያ ቤት ውል ተብለው የሚታወቁትን (በአንቀጽ ፫ሺ፭፻፸፪ እንደተተረጐመው) እና የአስተዳደር ክፍሎች የሚያደርጓቸውን የአስተዳደር መሥሪያ ቤት ውል ያልሆኑትን ማናቸውንም ውሎች በሚመለከት ተፈጻሚነት ያለው መሆኑን በግልጽ ያሳያል ።

የዚህ አንቀጽ በዚህ ሁኔታ መስተካከል አሁን ያለው የአንቀጽ ፩ሺ፯፻፷፯ አጻጻፍ ከፈጠረው አስፈላጊ ያልሆነ ጭንቀት ፍርድ ቤቶችን ይገላግላቸዋል ።

---

* የሕግ ፕሮፌሰር ፥ ሕግ ፋኩልቲ አዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ

በከፍተኛው ፍርድ ቤት

የተሰጠ ፍርድ ።

የኢትዮጵያ መንግሥት

የከፍተኛው ፍርድ ቤት

የፍ ብ መ/ ቁ ፫፱፪/፷፪

የካቲት ፷፪ ቀን ፲፱፻፷፷፪ ዓ/ም

ዳኞች ፤ ፩

፪

፫

አመልካች የይ.ኃ. ሞግዚት አቶ ዘ. ዓ.

ተቃዋሚዎች ፩ ወ/ሮ የ. ኪ. ማ.

፪ ” የ. አ. ኪ. ማ.

መዝገቡን መርምረን የሚከተለውን ውሳኔ ሰጥተናል ።

ውሳኔ

አመልካች መስከረም ፷፱ ቀን ፲፱፻፷፰፪ ጽፈው ባቀረቡት አቤቱታና መጋቢት ፷፩ ቀን ፲፱፻፷፰፪ ዓ/ም አሻሽለው ባቀረቡት የክስ ማመልከቻ ላይ ይ.ኃ. ማ. የተባለው ሞግዚት የሆኑለት ልጅ ወ/ሮ ማ.እ. እና አቶ ኃ. ማ. ል. በ፲፱፻፶፭ ዓ/ም ተጋብተው ከላይ ስሙ የተጠቀሰው ልጅ በ፲፱፻፶፯ ዓ/ም ከሁለቱ ሰዎች በጋብቻ ውስጥ ሲወለድ አቶ ኃ. ማ. ሰኔ ፲፮ ቀን ፲፱፻፷፩ ዓ/ም ከዚህ ዓለም በሞት የተለዩ ስለሆነ ይ.ኃ. ማ. የአቶ ኃ. ማ. ልጅ መሆኑ ይታወቅልን በማለት ነው ። ከአቤቱታቸውም ጋር ፭/ መስከረም ፷፱ ቀን ፲፱፻፶፱ ዓ/ም አቶ ኃ.ማ.ለይ. ኃ.ማ. ማሳደጊያ የሚሆን በየወሩ ፶ ብር (ሃያ ብር) ለመክፈል የተስማሙበት አንድ ገጽ ሰነድ ፪/ መስከረም ፷፯ ቀን ፲፱፻፷ ዓ/ም አቶ ኃ.ማ.እና ወ/ሮ ማ. ተጋብተው ሲኖሩ ለመፋታት ስለፈለጉ የፍቺው ውሳኔ እስከ ተሰጠበት ጊዜ ድረስ ተለያይተው ለመኖር የተስማሙበትና እስከፍቺው ውሳኔ ድረስ አቶ ኃ. ማ. ለወ/ሮ ማ. በወር ፴ ብር (ሠላሳ ብር) ቀለብ ለመክፈል የተስማሙበት አንድ ገጽ ሰነድ ፫/ በጎዳር ፴ ቀን ፲፱፻፷ ዓ/ም አቶ ኃ. ማ. እና ወ/ሮ ማ. ባልና ሚስት ሆነው መኖራቸውን በመግለጽ ከዚህ ቀን ጀምሮ ግን መፋታቻቸውን የሚያመለክት አንድ ገጽ ሰነድ በማስረጃነት አያይዘው አቅርበዋል ።

ተቃዋሚዎቹም ለክስ ማመልከቻው በግንቦት ፲፮ ቀን ፲፱፻፷፩ ዓ/ም በተጻፈ መልሳቸው ላይ አቶ ኃ. ማ. ል. የወንድማቸው ልጅ መሆኑን በመግለጽ በጠላት ወረራ ዘመን አቶ ኃ. ማ. የስድስት ዓመት ልጅ ሆኖ ጣሊያንን ተከትሎ የመጣ ራያ አባለዘሩን ሙልጭ አድርጎ የሰለበው በመሆኑ ከሴት ጋር ለመገናኘት ፥ ሚስት ለማግባትም ሆነ ልጅ ለመውለድ የማይችል ስለሆነ ከወ/ሮ ማ. ጋር የቀጣሪና የግርድና እንጂ የባልና ሚስት ግንኙነት የላቸውም ፤ ይ. የተባለውም ልጅ የአቶ ኃ. ማ. ልጅ አይደለም በማለት መልስ ከሰጡ በኋላ ፭ኛ/ በሰኔ ፲፮ ቀን ፲፱፻፷፭ ዓ/ም አቶ ኃ.ማ.በዳግማዊ ምኒልክ ሆስፒታል ተመርምሮ ስልብ እንደሆነ የተረጋገጠበት በሰኔ ፷፮ ቀን ፲፱፻፷፭ ዓ/ም ከሆስፒታሉ የተሰጠ የምስክር ወረቀት ፪ኛ/ አቶ ኃ. ማ. እካሉ የጎደለ መሆኑን በመግለጽ ንጉሡ እንዲረዱት በጎዳር ፷፮ ቀን ፲፱፻፸፮ ዓ/ም ማመልከቻ ያስገባበት ፫ኛ/ በዚሁ ማመልከቻ መሠረት የተጠቀሰው ጉዳት ደርሶበት እንደሆነ እንዲያስመስክር በታዘዘው መሠረት በጥር ፲፫ ቀን ፲፱፻፸፯ ዓ/ም ሦስት ምስክሮች ቀርበው አቶ ኃ. ማ. የተሰለበ መሆኑን የመሠከሩበት ጎዳር ፲፮ ቀን ፲፱፻፷፰ ዓ/ም በቁ ፬፻፹፮/፷፰ በተጻፈ ደብዳቤ አማካይነት ከሊጋባው ጽ/ቤት የተላኩ ሁለት ገጽ ሰነዶችን አቅርበዋል ።

አመልካችም በበኩላቸው አቶ ኃ. ማ. እና ወ/ሮ ማ. ባልና ሚስት ሆነው በሚኖሩበት በጋብቻቸው ጊዜ ውስጥ ይ.ኃ.ማ. የተወለደ ለመሆኑ ያስረዳን በመሆናችን ልጅነቱ እንዳይታወቅ የሚያደርግ ምንም ዓይነት ማስተባበያ ተቃዋሚዎች ሊያቀርቡ አይችሉም ። በሕጉ መሠረት ይ. ልጅ ስለሆነ ተቃዋሚዎች ይህንን የመሰለ እንደመካድ ዓይነት መቃወሚያ በልጅነት ማሳወቂያ መዝገብ ውስጥ በመከላከያነት ሊያቀርቡ አይገባም ። የመካድን መብት የሚጠቀመበትም በፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ፶፻፶፫ ውስጥ የተዘረዘሩት ሰዎች እንጂ የወንድም ልጆች ሊጠቀሙበት አይችሉም ፤ አቶ ኃ. ማ. ራሱም ቢሆን ልጅ ለመሆኑ አምኖ ያቀፈውና ቀለብ የቆረጠለት ከመሆኑም በላይ ልጅ እንደተወለደለት በኢትዮጵያ ድምጽ ጋዜጣ ያወጣ ስለሆነ ተቃዋሚዎች ይህንን ለመካድ አይችሉም ሲሉ ተከራክረዋል ።

ይህም ፍርድ ቤት የሁለቱንም ወገኖች ክርክር ከመረመረ በኋላ ጥቅምት ፷፩ ቀን ፲፱፻፷፭ ዓ/ም በዋለው ችሎት አመልካች ስለአቶ ኃ. ማ. እና ስለወ/ሮ ማ. ጋብቻ ካቀረቧቸው ሰነዶች ሌላ ሁለቱ በ፲፱፻፶፯ ዓ/ም ተጋብተው ይ. የተባለውም ልጅ በ፲፱፻፶፯ ዓ/ም በጋብቻ ውስጥ ለመወለዱ አራት ምስክሮች እንዲያስመስክሩ ተቃዋሚዎችም አራት የመከላከያ ምስክሮች እንዲያሰሙ አዘዘ ። በአመልካች በኩል የቀረቡት ምስክሮች አራቱም አቶ ኃ. ማ. እና ወ/ሮ ማ. በባልና ሚስትነት አብረው መኖራቸውንና በጋብቻቸውም ጊዜ ይ. ኃ. ማ. የተወለደ ለመሆኑ በአንድ ቃል መስክረዋል ። በመከላከያነት ከቀረቡት አራት ምስክሮች ውስጥ ሦስቱ ስልብ ነው በማለት ሲመሰክሩ ከነዚሁ መካከል ሁለቱ ወ/ሮ ማ. ገረድ እንደሆነች አቶ ኃ.ማ. ነግሮናል ፤ ልጅ የተወለደው ግን ወ/ሮ ማ. ከአቶ ኃ. ማ. ቤት እያለች ነው ሲሉ አንደኛው ምስክር ግን ወ/ሮ ማ. እና አቶ ኃ. ማ. በአንድ ክፍል ውስጥ ይተኙ ነበር በማለት መስክረዋል ።

በአመልካችና በተቃዋሚዎች በኩል የቀረበው ክርክርና ፍሬ ነገር ከዚህ በላይ እንደተዘረዘረው ሲሆን በመጀመሪያ ደረጃ መወሰን የሚገባው ጭብጥ በአቶ ኃ. ማ.

እና በወ/ሮ ማ. መካከል ሕጋዊ ጋብቻ አለ ወይስ የለም ? የሚለው ነው ።

በአቶ ኃ. ማ. እና በወ/ሮ ማ. መካከል የጋብቻ ውል እንደተፈጸመ በጽሑፍና በሰው ምስክር መረጋገጡ ታውቋል ። ይሁን እንጂ ፍትወተ ሥጋ ለመፈጸም ካል ተቻለ ጋብቻው ሊፈርስ የሚችል ለመሆኑ የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ፭፻፻፯ ፣ ፭፻፻፭ (ሐ) ይገልጽልናል ። ፈቃድ በስህተት የተሰጠ ነው በማለት ለጋብቻው መፍረስ ጥያቄ ሊያቀርብ የሚችለውም ፣ ፈቃዱን በስህተት የሰጠው ተጋቢ (አንቀጽ ፭፻፻፭) ፣ ፈቃዱን በስህተት የሰጠው ተጋቢ ቤተ ዘመድ (አንቀጽ ፭፻፻፮ (፭) ፣ ፭፻፭፬) ዐቃቤ ሕግ (አንቀጽ ፭፻፻፮(፪) ብቻ ሊሆኑ ፣ ሌላ ማንም ሰው ቢሆን ይህንን ጥያቄ ሊያቀርብ እንደማይችል የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ፭፻፻፮(፫) ይገልጽልናል ። ዐቃቤ ሕግም ቢሆን ይህን ዓይነት መቃወሚያ ሊያቀርብ የሚችለው ጋብቻው በተከበረበት ጊዜ ብቻ መሆን እንዳለበት የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ፭፻፻፫ (፭) ያስረዳል ። ፈቃዱን በስህተት የሰጠው ተጋቢም ቢሆን የጋብቻን ማፍረስ ጥያቄ ለማቅረብ የሚችለው ስለሌላው ወገን ፍትወተ ሥጋን ለመፈጸም አለመቻሉን በተረዳው በስድስት ወር ጊዜ ውስጥ (አንቀጽ ፭፻፻፭ (፭)) ፣ ወይም በማናቸውም ሁኔታ ጋብቻው ከተፈጸመ ከሁለት ዓመት በኋላ ሊቀርብ እንደማይችል አንቀጽ ፭፻፻፭ (፪) ያስረዳል ።

አቶ ኃ. ማ. ከሴት ጋር ምንም ዓይነት ግንኙነት ሊያደርግ የማይችል ሙልጭ ያለ ስልብ ለመሆኑ በተቃዋሚዎች በኩል የቀረበው የጽሑፍና የሰው ማስረጃ በበቂ ሁኔታ ያስረዳል ። ይሁን እንጂ አቶ ኃ.ማ. እና ወ/ሮ ማ. ጋብቻቸውን የፈጸሙት በ፲፱፻፻፭ ዓ/ም መሆኑ ሲረ ጋገጥ ወ/ሮ ማ. ሆኑ ወላጆቻቸው ወይም ዐቃቤ ሕጉ የመጨረሻ የፍቺ ውሳኔ (ስምምነት) እስከተደረገበት ጊዜ ማለትም እስከ ፲፱፻፻፮ ዓ/ም ድረስ አቶ ኃ. ማ. ፍትወተ ሥጋን ለመፈጸም የማይችሉ ናቸው በማለት ጋብቻው እንዲፈርስ በጊዜው ያልተጠየቀ በመሆኑ ፣ የአሁኑ ተቃዋሚዎችም ይህንን ዓይነት ክርክር ለማቅረብ መብት ስለሌላቸው ፣ ጋብቻ ስለመኖሩም በአመልካች በኩል በበቂ ሁኔታ የተመሰከረ ሲሆን በተቃዋሚዎች በኩል የመከላከያ ምስክሮች በበቂ ሁኔታ የጋብቻውን መኖር ያላስተባበሉ በመሆናቸው በአቶ ኃ.ማ.እና በወ/ሮ ማ. መካከል ከ፲፱፻፻፭ ዓ/ም እስከ ፲፱፻፻፮ ዓ/ም ድረስ ሕጋዊ ጋብቻ አለ ብለን ወስነናል ።

ስለጋብቻው ውሳኔ ከተሰጠ ስለ ውጤቱ መመርመር ሁለተኛው መወሰን የሚገባው ጭብጥ ነው ። ሁለት ሰዎች ተጋብተው ሲኖሩ በጋብቻው ውስጥ የሚወለደው ልጅ ባል የተባለው ለተወለደው ልጅ ሕጋዊ አባቱ እንደ ሆነ የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ፭፻፸ (፭) ፣ ፭፻፸፭ ፣ ፭፻፸፫ (፭) ፣ በግልጽ ያስረዳሉ።አቶ ኃ.ማ. እና ወ/ሮ ማ. ከ፲፱፻፻፭ ዓ/ም እስከ ፲፱፻፻፮ ዓ/ም ድረስ በባልና ሚስትነት አብረው ሲኖሩ በ፲፱፻፻፱ ዓ/ም ይ. ኃ. ማ. ከወ/ሮ ማ. የተወለደ በመሆኑ ከዚህ በላይ በተጠቀሱት የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጾች መሠረት አቶ ኃ.ማ.የይ ኃ.ማ. ሕጊዊ አባት ናቸው ብለን ወስነናል ።

በሕጉ መሠረት ልጅነቱ የተወሰነበት ወገን የተጠቀሰውን ልጅ አባትነቱ ከተወሰነበት ሰው ሊወለድ አይችልም የማለት ክርክር ሊያቀርብ የሚችለው የመካድን ክስ በማቅረብ ስለሆነ ይህ የመካድ ክስ በልጅነት ማሳወቂያ መዝገብ ውስጥ በመከላከያነት ሊቀርብ ይችላል ወይስ አይችልም ? የሚለው ሌላው ጭብጥ ነው ። የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ፭፻፸፰፪ እና እንዲሁም ተከታታዮቹ ቁጥሮች አተኩረን ብንመለከት የመካድ ክስ በመሠረቱ ሊቀርብ የሚችለው በመጀመሪያ ልጅነቱ በሕግ የተወሰነ ሲሆን ብቻ ነው ። አመልካች ይ.ኃ.ማ. የኃ. ማ. ልጅ ለመሆኑ ይታወቅልን በማለት ክስ የመሠረቱ ሲሆን ፍርድ ቤቱ ልጅ ነው የሚለውን ውሳኔ ሳይሰጥ ወይም በሕጋዊ ግምት ልጅነቱ ሳይረጋገጥ የመካድን ክስ ለማቅረብ አይችልም ።

የመካድ ክስ በመከላከያነት ሊቀርብ ይችላል ቢባልም እንኳን የአሁን ተቃዋሚዎች እንደሚሉት ይ.ኃ.ማ. ልጅ አይደለም በማለት የመካድ ክስ ሊያቀርቡ ይችላሉ ወይስ አይችሉም ? የሚለው በመጨረሻ መወሰን የሚገባው ጭብጥ ነው ።

በሕጉ መሠረት አባትነቱ የተወሰነበት ወገን ሊወለድ አይችልም የሚለውን የመካድ ክስ ሊያቀርብ የሚችለው አባት ነው የተባለው ሰው ብቻ እንደሆነ የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ፭፻፸፭ (፭) ይገልጽልናል ። ሆኖም ይህ አጠቃላይ ድንጋጌ በአንቀጽ ፭፻፻፫ ሥር ለሚመጡት ሁኔታዎች ልጅነት በመፍጠር ሌሎችም ሰዎች የመካድን ክስ ለማቅረብ እንዲችሉ አድርጓል ። እነዚህም ሰዎች አባት ነው የተባለው ሰው ወዳታች የሚቆጠሩ ተወላጆች (አንቀጽ ፭፻፻፫ (፫)) ናቸው ። ሌላ ሰው ግን ይህንን ጥያቄ ለማቅረብ የማይችል ስለመሆኑ የፍትሐ ብሔር ሕግ ፭፻፻፫ (፫) ያስረዳል ። የአሁን ተቃዋሚዎች የአቶ ኃ. ማ. አክስቶች በመሆናቸው በአንቀጽ ፭፻፻፫ ሥር ከተዘረዘሩት ሰዎች ውጭ ስለሆኑ የመካድን ጥያቄ ለማቅረብ መብት የላቸውም ብለን ወስነናል ።

በአንቀጽ ፭፻፻፫ ሥር የተዘረዘሩት ሰዎች ቢሆንም እንኳን በዚህ መብት ለመጠቀም የሚችሉት አባት ነው የተባለው ሰው ችሎታ እያለው የመካድን ክስ ለማቅረብ በተሰጠው ጊዜ ውስጥ ሳያቀርብ የሞተ እንደሆነ ወይም ችሎታ ያጣ እንደሆነ ብቻ ለመሆኑ አንቀጽ ፭፻፻፫ (፭) ይገልጽልናል ። ይህም ጊዜ ልጁ በተወለደ በአንድ መቶ ሰማንያ ቀን ውስጥ ብቻ ለመሆኑ የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ፭፻፻፮ (፭) ያስረዳል ። ይ. ኃ. ማ. የተወለደው በ፲፱፻፻፯ ዓ/ም ሲሆን ይህ የመካድ ክስ በመቶ ሰማንያ ቀን ውስጥ ያልቀረበ በመሆኑ ተቃዋሚዎች ይህንን የመካድ ክርክር አሁን ሊያቀርቡ አይችሉም ብለን ወስነናል ።

በእነዚህ ሁሉ ምክንያቶች ይ.ኃ.ማ. ሕጋዊ ልጅ ነው ብለን ልጅነቱን አውቀንለታል ። ተቃዋሚዎችም ለአመልካች ኪሣራ እንዲከፍሉ አዘናል ። የኪሣራው መጠን ዝርዝር በፍ/ ሥ/ ሥ/ ቁ ፬፻፸፫ - ፭፬ መሠረት ተዘጋጅቶ ሲቀርብ ይወሰናል ። የውሳኔው ግልባጭ ለሚፈልገው ወገን ለሚፈልገው መሥሪያ ቤት ይላክ ። ይህ ፍርድ ዛሬ የካቲት ፭፪ ቀን ፲፱፻፭፬ ዓ/ም አዲስ አበባ ባስቻለው የከፍተኛው ፍ/ቤት ሦስተኛ ፍትሐ ብሔር ችሎት ተሰጠ ።

በፍርዱ ላይ የቀረበ ትችት ።

በጆርጅ ክሽችኖቪች*

የቤተ ዘመድ ሕግ ፣ ስለ መወለድ ፣ አባት ነው ስለ ሚያሰኝ ግምትና በዚሁ ላይ ስለሚነሳ ክርክር አመልካች ይ. ኃ. ማ.

ተቃዋሚዎች ወ/ሮ የ. ኪ. ማ. እና ወ/ሮ የ. አ. ኪ. ማ.

የአዲስ አበባ ከፍተኛ ፍርድ ቤት የፍትሐ ብሔር መዝገብ ቁጥር ፫፪፪/፷፪፪ ዓ/ም

በዚህ ትችት ውስጥ እላይ የተመለከተውን የከፍተኛውን ፍርድ ቤት ውሳኔ እንመረምራለን ።

በአንድ ቀደም ሲል በቀረበ የመወለድ ጉዳይ ላይ ፣[1] የጠቅላይ ፍርድ ቤት ውሳኔ ሰጥቷል ። በሰጠውም ውሳኔ ፤

"በፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ፯፻፵፭ እንደተጻፈው በጋብቻው ጊዜ የተፀነሰው (ወይም የተወለደው) ልጅ አባቱ ያው የናቱ ባል ነው" ፤ እና

"ልጁ አይደለም ብሎ ከሶ ከልጅነቱ ቢያስወግ ደው ራሱ አመዛዝኖ የሚያደርገው እንጂ ሌላ ማናቸ ውም ሰው የሱ ልጅ አይደለም ብሎ ለመክሰስ አይ ችልም" (የፍ. ብ. ሔ. ቁ. ፯፻፺) ብሏል ።

ይህ ፍርድ ቤቱ ለሕጉ የሰጠው ትርጉም በመሠረቱ ትክክልና[2] አሁን ትችት ከሚቀርብበት ከፍ. ፍ. ቤት ከሰጠው ውሳኔ ጋር ተስማሚ ነው ። ይሁን እንጂ አሁን ትችት የሚቀርብበት ጉዳይ ከቀድሞው ለየት ያለ በመሆኑ አስተያየት የሚሰጥበት ሆኖ ተገኝቷል ።

በጠቅላይ ፍ. ቤቱ ውሳኔ በተሰጠበት ጉዳይ ልጁ ሕጋዊ አባቱን በመካድ ያቀረበው ክርክር ከሌላው አባቴ ነው ከሚለው ሰው መወለዱ እንዲረጋገጥና እን ዲወርሰው ካቀረበው ጥያቄ ጋር ተጣምሮ የቀረበ ክስ ነው ።

በሌላ በኩል ግን ፣ በዚህ አብዛኛውን ጊዜ በማያ ጋጥመው ጉዳይ ሕጋዊ አባት የሆነው የሟቹ አክስቶች ሟቹን ለመውረስ ጥያቄ ከማቅረባቸው በፊት ልጁ ከሟቹ መወለዱ እንዲታወቅለት የቀረበውን ጥያቄ በመቃወም ተከራክረዋል ። ሕጋዊ አባት የሆነው ሰው በአካል ስልብ መሆኑም ጉዳዩን የተለየ አድርጎታል ።

የከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጠውን ልል አስተያየት አትኩሮ ሲመለከቱት ፍርድ ቤቱ ሦስት ዋና ዋና ጭብጦችን የመዘነ መሆኑን ያሳያል ። እነዚህም ጭብጦች ከዚህ የሚከተሉት ናቸው ፡-

፩/ ልጁ በተወለደበት ጊዜ ፣ ሟቹን የልጁ ሕጋዊ አባት የሚያደርገው የጋብቻ ግንኙነት በእርሱና በልጁ እናት መሐከል ነበርን ?[3]

፪/ ልጁን "ለመካድ" የሚቀርብ ክስ ከላይ በቁጥር (፩) በተመለከተው ሁኔታ ሕጋዊ ልጅነቱ ከመ ረጋገጡ በፊት ሊቀርብ ይችላልን ?

፫/ ልጁን "ለመካድ" የሚቀርብ ክስ በሟቹ አክስ ስቶች ሊመሠረት ይችላልን ? ምንም እንኳን በከ ፍተኛው ፍርድ ቤት የተሰጠው ውሳኔ ውጤት ከሕጉ ጋር ተስማሚ ቢሆንም ፍ/ቤቱ ከዚህ በላይ በተመለከቱት ጭብጦች ላይ የሰጠው ሐተታ ጉዳ ዩን ለመወሰን ከሚያስፈልገው በላይ ሆኖ ይታ ያል ።[4]

ይህም ከዚህ በታች የተጠቀሱትን ስህተቶች ሊያስ ከትል ችሏል ። እነዚህን የተጠቀሱትን ሦስት ጭብጦች በቅደም ተከተል እንመለከታቸዋለን ።

፩ኛ/ ጭብጥ

ሀ/ ምንም የጋብቻ ውል ወይም ጽሑፍ አልቀረበም ። ፍርድ ቤቱ የጋብቻውን መፈጸም ያረጋገጠው በሌላ ማስረጃ ነው ። ይኸውም በተባሉት ባልና ሚስት መካከል (በሕሊና ግምት)[5] የባልና ሚስትነት

---

* የሕግ ፕሮፌሰር ፣ ሕግ ፋኩልቲ ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ

1 ይግባኝ ባዮች ፣ ገ. ጀ. እና ጀ. በ. ፣ መልስ ሰጭ ታ. የጠቅላይ ፍ/ቤት ፣ የፍትሐ ብሔር ይግባኝ ቁጥር ፭፻፴፭/፶፭ ዓ/ም የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት (እ ኤ አ ፲፱፻፷፭) ፣ ቅጽ 5 ፣ ገጽ 53 ።

2 በፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽ ፯፻፶፫ የተጠቀሱት ሰዎች "በርሱ ምትክ" የመካድን ክስ ሊያቀርቡ የሚችሉት በአንቀጽ ፯፻፶፫(፩) የተመለከቱት የተ ለዩ ሁኔታዎች ሲኖሩ ብቻ ነው ። የዚህ አንቀጽ ርዕስ የእንግሊዝኛው ትርጉም ትክክል ስላልሆነ አሳሳች ነው ። ርዕሱ "የተለየ ሁኔታ" ተብሎ መነበብ ይኖርበታል (ትኩረት የተጨመረ) ።

3 በነገራችን ላይ ፣ የእንቀጽ ፯፻፶፭ ሕግ ግምት ቢነሳ ኖሮ ፣ ይህን "የጋብቻ ግንኙነት" ጭብጥ አስፈላጊ አይደለም ሊያሰኘው አይችልም ነበርን ?

4 የፈረንሳይ/እና የሌሎችም የአብዛኞዎቹ "የተጻፈ ሕግ" ያላቸው አገሮች ፍርድ ቤቶች የሚከተሉትን ዘዴ በሚቃረንሁኔታ ፣ ስታይልስ እፍ አፔሌት ጆዲሻል ዲሲሽንስ (ኡፐሳላ እ ኤ አ ፲፱፻፷፭) እና ፍክ ሽሚት ፣ ዘ ራሲዮ ዴሲዴንዲ (ኡፐሳላ እ ኤ አ ፲፱፻፷፭)ን ያስተያዩአል ።

5 የተሰጠው ፍርድ በዚህ ነጥብ ላይ ግልጽ አይደለም ።

ሁኔታ መኖሩን በአንቀጽ ፮፻፶፱-፮፻[6] በታዘዘው መሠረት (በፍርዱ ውስጥ አንቀጽ በግልጽ አልተ ጠቀሰም) የአራት ምስክሮችን ቃል አስረጅነት በቂ አድርጎ በመውሰድ ነው ።[7]

ለ/ ፍርድ ቤቱ እዚህ ላይ ማቆም ሲገባው ፣ ከዚህ አልፎ ጋብቻው የፀና መሆን አለበት በማለት በአ ንቀጽ ፮፻፶፭ ያልተመለከተ ሁኔታ ጨምሯል ። የዚህ ዓይነቱ ሁኔታ በሕጉ ውስጥ የለም ። የጋብቻን ሁኔታ አለመጠበቅ በሚያስከትለው ቅጣት (አንቀጽ ፮፻፵ ፣ ፮፻፶ ፣ ፮፻፲፪ ፣ ፮፻፲፭ ፣ ፮፻፲፯ ፣ ፮፻፲፰) ምክንያት የተደረገ የጋብቻ መፍ ረስ እንደ ውል[8] ሕግ (አንቀጽ ፭ሺ፰፻፲፭) ወደ ኋላ ተመልሶ የሚሠራ ውጤት የለውም ። ቁጥር ፮፻፶፯ ፣ ንኡስ ቁጥር (፪ትን[9] እና በንኡስ ቁጥር (ሮ) ውስጥ ፣ "ያሉ ከሆነ ፣ ከፈረሰው ጋብቻ የተወለ ዱትን ልጆች ጥቅም" የሚሉትን ቃላት ይመለ ከቷል (ትኩረት የተጨመረ) ።[10]

ሐ/ ለአንቀጽ ፮፻፶፭ አሠራር ጋብቻው የፀና መሆን ይገባዋል ("በጋብቻ አብሮ መኖር") የሚባል ቢሆን ኖሮ እንኳን ፣ የሚች አክስቶች ጋብቻው "የፀና" አይደለም በማለት ያቀረቡትን ተቃውሞ አንቀጽ ፮፻፲፭ (፭)ድን[11] ብቻ በመጥቀስ ውድቅ ለማድረግ ይችል ነበር ። በዚህ ዓይነት ባይታገድም እንኳን ፣ የጋብቻውን መፍረስ ሊጠይቅ የሚች ለው ያገባው ሰው የሩካቤ ሥጋ ግንኙነትን መፈ ጸም የማይችል[12] መሆኑን ሳያውቅ የቆየው ሌላው ተጋቢ ወገን ብቻ መሆኑን በሚጠቁሙት በአ ንቀጽ ፭፻፶፮ እና ፭፻፶፭ (ሐ) መሠረት ውድቅ ማድ ረግ ይቻል ነበር ። ፍርድ ቤቱ እነዚህን አንቀጾች ጠቅሶ ነበር ፣ ነገር ግን በዚሁ በማቆም ፈንታ ለዚህ ጉዳይ አግባብ ከሌላቸው ስለ ጋብቻ "መቃወ ሚያ" ከሚያወሱት አንቀጾች (ቁጥር ፭፻፶፮ ንኡስ ቁጥር (፭) እና (ሮ) ጋር) በአንድነት አትቶባቸዋል።[13] በተጨማሪም ፣ ጋብቻው ከተፈጸመ በኋላ "መቃወ ሚያም" ሊቀርብ አይችልም (አንቀጽ ፭፻፶፫) ። በጊዜው ቢቀርብም ኖሮ እንኳን ለጋብቻው መፍ ረስ ምክንያት አይሆንም (አንቀጽ ፮፻፲፱ (ሮ))።

፪ኛ/ ጭብጥ

ይህም ፍርድ ቤቱ ግልጽ ባልሆነ መንገድ የተነሳው "ሌላ ጭብጥ" ከሦስተኛው ጭብጥ ውጤት አንጻር ሲታይ (እታች ይመለከቷል) አስፈላጊነት የሌለው ይመ ስላል ። ከዚህም በላይ ፣ በዚህ ላይ የሚደረግ ሐተታ መደጋገምን ወይም እርስ በርስ መቃረንን ያስከ ትላል ። ፍርድ ቤቱ አንቀጽ ፮፻፫፪ እና የሚከተሉ ትን አንቀጾች[14] መሠረት በማድረግ እንደገለጸው ሁሉ "በሕጋዊ ግምት ኃ. ማ. የይ. አባት መሆኑ የተረጋገጠ ለመሆኑ ፍርድ ቤቱ ከመወሰኑ በፊት የመካድን ክስ ማቅረብ አይቻልም" ከተባለ ጭብጡ አስቀድሞ እንደተወሰነ ስለሚቆጠር ፣ (ሀ) ይህ ውሳኔ ቀደም ሲል እንደተወሰደ ከተቆጠረ ይህንኑ እንደጭብጥ መያዝ ለምን አስፈለገ ? ወይም (ለ) ገና በጭብጡ ላይ ውሳኔ ያልተደረሰበት ከሆነ ስለ "መካድ" መተቸት እንዴት ተቻለ ?[15]

፫ኛ/ ጭብጥ

የመጨረሻው ጭብጥ ጥያቄዎችን የያዘ ነው ። እነ ዚህም ፣ ፭ኛ/ የሚች አክስቶች ሚቹ ልጁን ለመካድ ያለውን መብት ሊጠቀሙበት ይችላሉን[16] ?
፮ኛ/ ይችላሉ ቢባልስ በጊዜው አንስተውታልን ?

ለመጀመሪያው ጥያቄ "አይችሉም" በማለት ፍ. ቤቱ ተገቢ መልስ ሰጥቷል ። ለመጀመሪያው ጭብጥ "አይችሉም" የሚል መልስ ከተሰጠ ክሳቸውን በጊዜ አቅርበዋል ወይስ አላቀረቡም ለሚለው ጥያቄ መልስ መስጠቱ የሚቹን አክስቶች ሕጋዊ አቋም ስለማይለ ውጠው ፍርድ ቤቱ በዚህ ላይ ሐተታ መስጠቱ አስፈ ላጊ አልነበረም ።

ፖሊሲ

"የፍትሐ ብሔሩ የመወለድ ሕግ"[18] አንዱ ዓላማ የውርስ ክርክሮችን መቀነስና እንዲሁም መሠረተ ቢስ በሆኑ የአባትነት ክሶች ወይም ክርክሮች የተነሳ የቤተ ሰቦች ሰላምና ደህንነት እንዳይናጋ ለመከላከል ቤተ ሰቦችን በጣም ደካማ ከሆኑ የአባትነት ጥያቄዎች ወይም

---

6 አንቀጽ የሚለው የምን እንደሆነ ባልተገለጸበት ቦታ የፍትሐ ብሔር ሕግ አንቀጽን ያመለክታል ።

7 በሶስት ምስክሮች ብቻ በቀረበ የማፍረሻ ማስረጃ ፊት (አንቀጽ ፮፻፶፱/፪) እንደተተረጎመው "የባልና ሚስትነት ሁኔታ ለመኖሩ" ጥቆማ ለማያደር ግው ።

8 "ውል" በአንቀጽ ፭ሺ፮፻፵፭ እንደተተረጎመው ።

9 "መፋታት" ውጤቱ ወደኋላ ተመልሶ የሚሠራ አይደለም ፣ ስለ መወለድ ዮተይነገገውንም አይነካም ።

10 የሕግ መሻሻል አጥኚ ኮሚቴ ፭ ፣ እ ኤ አ የ፲፱፻፷፯ ዓ/ም ረቂቅ ፣ አንቀጽ ፻፻፭፮(፪) በዚህ ነጥብ ላይ እንዲያውም የበለጠ ግልጽ ነው ። ሬኔ ዳቪድ (የኛ የፍትሐ ብሔር ሕግ አርቃቂ) ፣ ለ ድርዋ ደ ላ ሩሚይለ ዴ ኮድ ሲቪል ኢትዮጵየ (ሚሊኖ ፣ ጎር ዮፍሬ ፣ እ ኤ አ ፲፱፻፷፮) ገጽ 57 ፣ ካቴሪን አ ዶኖቫን ፣ "ቮይድ ኤንድ ቮይደብል ማሮ የጅስ ኤን ኢትዮጵየን ሎዞየኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት (እ ኤ አ ፲፱፻፷፪) ፣ 8ኛ ቮልዩም ቁ. 2 ገጽ 446 እና 454 ያስተያዩአል ።

11 በእንግሊዝኛው ትርጉም ውስጥ "ሁሉኤቨር" የሚለውን (ከፈረንሳይኛው ዋና ጽሑፍ በተሳሳተ መንገድ የተተረጎመ) ዘ ፕርሰን ሁ) ("ሰልዊ ኪ") ተብሎ እንዲነበብ በማድረግ ያስተካክሏል ። የአማርኛውን ትርጉም ያስተያዩአል ።

12 ይህ ከአማርኛው የተወሰደ ነው ። የእንግሊዝኛውም የፈረንሳይኛው ቅጅዎች አንቀጽ ፭፻፶፭(ሐ) የበለጠ ጠንከር በማለት የብልትን አለመኖር ይጠ ይቃሉ ።

13 የጋብቻን መፈጸም ለማስቀረት ያለ የመቃወም መብት "ምክንያቶች" በማሳየት ላይ የተወሰነ አይደለም ።

14 በተለይም አንቀጽ ፮፻፶፫ እና ፮፻፶፭ ይመልከቷል ።

15 ፍ.ቤቱ "የመካድ ክስ በመከላከያ ማስረጃነት ሊቀርብ የሚችል መሆኑን" ያለምክንያት ይጠቁማል ። ይህ አባት ለተባለው ሰው ብቻ የሚቻለው ሁኔታ ሊነሳ የሚቻለው እናትነትን ለመመሥረት ከሚነሳ ክስ ጋር በመያያዝ ነው (አንቀጽ ፮፻፵፱) ።

16 በዚህ ጉዳይ ውስጥ ስልብ ለሆነው ለወንድማቸው ልጅ ፣ ልጅ መውለድ "ፍጹም አለመቻሉን" (አንቀጽ ፮፻፶፭) በማንሳት ።

17 ፍርድ ቤቱ አንቀጽ ፮፻፲፫ አጣሞ ያነበበ መሆኑ በግልጽ ቢታይም ይህ የሰጠው የአሰታ መልስ ትክክል ነው ።

18 የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት (እ ኤ አ ፲፱፻፷፯) ፫ኛ ቮልዩም ። በተለይ ፣ ገጽ ፭፻፲፭ድን እና ፭፻፷፫ትን በአጭሩ ይመለከቷል ።

ክርክሮች ለመጠበቅ እንደሆነ መሆኑን ተመልክተናል ።[19]

ይህ ፖሊሲ መወለድን በተፈጥሮ ሕቅ ከማረጋገጥ ዓላማ ቅድሚያ ተሰጥቶታል ። ይህንንም ፣ በጋብቻና ከጋብቻ ውጭ እንደባልና ሚስት በመኖር የሚመሠረት አባትነት ማፍረሻ የማይቀርብበት ሕጋዊ ግምት ለመ ሆኑ ፣ መረዳት ይቻላል ።[20] ይህ በከፍተኛ ፍርድ ቤት በትክክል የተወሰነው ጉዳይ ሕጉን ለመከተል ሲባል ምን ያህል ግልጽ የሆነ የተፈጥሮ ሐቅን (መሰለብ) ጉልህ በሆነ መንገድ ማለፍ እንደሚቻል በጥሩ ሁኔታ ያመለክታል ። ለመሆኑ በዚህ ለየት ያለ ጉዳይ የተሰጠው ውሳኔ ለሕጉ መሠረት የሆነውን ፖሊሲ አሟል ቷል ወይ ? ስልቡ ከመሞቱ በፊት ከሚስቱ ጋር ተፋ ትተው የነበረ መሆኑ ሲታይ ጥበቃ ይደረግለት የነበረው የሰላማዊ ቤተሰብ ደህንነት ነበር ማለት ይቻላል ወይ ? ለዚህ ጥያቄ የሚሰጠው መልስ የትኛውም ቢሆን ግልጽ ሕግ ከሐቅም ሆነ ከፖሊሲ በላይ ይሆናል ።[21] የሆነው ሆኖ የዚህ ጉዳይ ውጤት ትክክለኛ ነው ፣ ምክንያቱም ሟቹ የተቀበለውንና እንደራሱ ልጅ አድርጎ ይመለከ ተው የነበረውን ልጅ ጥቅም ጠብቋልና ነው ።

ሥነ ሥርዓት

ሳይናዘዝ የሞተ ሰው ውርስ "ሲከፈት" (አንቀጽ ፷፱፭) ፣ አብዛኛውን ጊዜ የአባትነት ጥያቄዎች የሚ ነሱት ለውርስ (ወይም በውርሱ ለመሳተፍ) ሲባል ነው ።[22] የልጅነት ሁኔታ (አንቀጽ ፯፱፫) የሌላቸው ልጆች በቁጥር ፯፱፫፱ና በሚከተሉት አንቀጾች መሠ ረት ፣[23] የአባትነት ሕጋዊ ግምትን ወይም አባትነትን ማወቅን ድጋፍ በማድረግ ለመውረስ ይጠይቃሉ ። በውርስ ሕግ የተደነገጉት ሥርዓቶች አብዛኛውን ጊዜ ይታለፋሉ ። በመሠረቱ በአንቀጽ ፯፱፬፩ ፣ ፯፱፬፩ ወይም ፯፱፬፯ መሠረት የሟቹ ሕጋዊ ልጅ የሆነ የውርስ ጠያቂ ሟቹ አባቱ ስለመሆኑ የፍርድ ማረጋገጫ እንዲሰጠው መጠየቅ ሳይኖርበት (ሯ፫ኛውን የግርጌ ማስታወሻ ይመ ለከቷል) ፣ የተጠቀሱትን የሕግ አንቀጾች ተፈጻሚነት በማስረዳት በአንቀጽ ፱፱፯፯ መሠረት የወራሽነት የም ስክር ወረቀት እንዲሰጠው በቀጥታ ማመልከት ይገ ባዋል ። ፍርድ ቤቱ ብዙ ልጆች ሲኖሩ እያንዳንዱ ልጅ ማመልከቻ ከማቅረቡ አስቀድሞ ስለውርስ ማጣራት የተደነገጉትን ሕጎች እንዲከተል ማድረግ ይኖርበታል ። ኑዛዜ የሌለ ሲሆን በአንቀጽ ፮፱፬፱ እና በሚከተሉት አንቀጾች መሠረት ልጅ ወደታች ተወላጅ ያልሆኑ ዘመ ዶችን በማገልገል ሕጋዊ ወራሽ ይሆናል ። ልጁ በቀ ጥታ የውርሱ አጣሪ ስለሆነ (አንቀጽ ፱፯፬፯) ፣ ኑዛዜ እንዳለ መፈለግ (አንቀጽ ፱፱፮፱) ፣ ኑዛዜ ከሌለ በእርሱ አስተያየት ውርሱ እንዴት እንደሚከፋፈል ለባለጉዳ ዮች ማስታወቅ አለበት (አንቀጽ ፱፱፱፱) ።[24] "ባለ ጉዳዮች" የሚባሉት የሟቹ ሌሎች ልጆች ብቻ ናቸው (አንቀጽ ፱፱፱፭ (፫)ትን ያስተያዩአል) ። እንደነዚህ ያሉት ልጆች ሁሉ ፣ በሕይወት ያሉም ሆኑ "በምትክ ነት የቀረቡ" (አንቀጽ ፮፱፬፱(፫)) ፣ "የሚካፈሉ" (አን ቀጽ ፮፱፬፱(፱) እና አብረው የሚያጣሩ[24] (አንቀጽ ፱፱ ፬፯) በመሆናቸው ፣ ከመካከላቸው ባንዱ ላይ ተቃውሞ አቅርበውበት ፍርድ ቤቱ እንደአስፈላጊነቱ ተጨማሪ ማስረጃ እንዲያቀርቡ ከሚያደርገው በስተቀር (አን ቀጽ ፱፱፯፭(፱)) ፣ ልጆች በአንድነት በአንቀጽ ፱፱፯፭ መሠረት ስለወራሽነታቸውና እኩል የሚካፈሉ ስለ መሆናቸው የሚያስረዳ የምስክር ወረቀት ለማግኘት በአንድነት ጥያቄ ቢያቀርቡ ምንም ችግር አይፈጥ ርም ።

ትችት በተሰጠበት ጉዳይ ውስጥ የልጁ ሁኔታ ከዚህ የበለጠ ቀላል ነበር ። ከከፍተኛው ፍርድ ቤት ውሳኔ እንደሚታየው የሟቹ ብቸኛ ልጅ ነበር ። ስለዚህ ወራ ሽና አጣሪ እርሱ ብቻ እንደመሆኑ ብቸኛ ወራሽነቱን የሚገልጽ የምስክር ወረቀት ከማግኘቱ በፊት ሊያስታ ውቃቸው የሚገባ "ባለጉዳዮች" አልነበሩም ። የልጁ ዓላማ ለመውረስ ነበር ከተባለ (በሞግዚቱ አማካይ ነት) ፤ በአንቀጽ ፱፱፯፭ የተመለከተውን ግልጽ ሥርዓት መከተል ነበረበት ።

---

19 እላይ በተጠቀሰው መጽሔት ውስጥ ፣ ፲፱ኛ የግርጌ ማስታወሻ ።

20 በዚያው መጽሔት ውስጥ ገጽ 513-514

21 ይበልጡን በአጠቃላይ ለሕጎች አተረጓጎም ከሚሠራው ከአንቀጽ ፭ሺ፭፻፴፫ ዓላማ የተወሰደ ። ይህ ዓላማ የሕዝቡን በሕግ ላይ የመተማመን ችሎታ ያጠናክራል ። አለዚያ ሕግ ማውጣት ራሱ ዋጋ የሌለው ይሆናል ።

22 በተተቸው ጉዳይ ውስጥ የይ. ማመልከቻ ዓላማ ይኸው የነበረ መሆኑን ያለጥርጥር መረዳት ይቻላል ።

23 እነዚህን ጥያቄዎች ሲመለከቱ ፍ/ቤቶች ብዙውን ጊዜ በማይሻሻል ሁኔታ ፣ (፮) "በግልጽ የታወቀ ጽሑፍን" አስፈላጊነት (አንቀጽ ፭፻፴፪) ፣ (፱) የልጅነት ሁኔታው አንዲታወቅለት ለማድረግ በእንድ ልጅ የሚቀርብ የዚህ ዓይነቱ ጥያቄ ሊቀርብ የሚችለው ፣ የልጁ አባት ነው የሚባለው ሰው በክሱ ውስጥ እንዲገባ ተደርጎ ፣ በእናትዮዋ ወይም በወራሾችዋ ላይ ብቻ ነው የሚለውን ሕግ (አንቀጽ ፭፻፴፯ (፱-፫) ለመለጠፍ ሁኔታዎች ብቻ የተወሰነ ነው የሚለውን ሕግ (አንቀጽ ፭፻፴፭) ያልፋሉ ። ለእነዚህ ተስማሚ ያልሆኑ አንቀጾች የሕግ አውጭው ማብራሪያ አስፈላጊ ነው ። "ኒው ኩዊዝስ ኢን ፋሚሊ ሎው ፡" የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት (እ ኤ አ ፲፱፻፸፫) ፲ልዩም 9 ፣ ገጽ 204 ተመልከት ።

24 እርሱ ራሱ ፣ ወይም አካለ መጠን ያላደረሰ ሰው ከሆነ ፣ በሞግዚቱ አማካይነት (አንቀጽ ፱፱፶፩) (፩) ከ፱፱፻፱ ጋር ባንድነት ።

25 በትርጓሜው መሠረት "ባለጉዳዮች" ባልሆኑ ራቅ ባሉ ዘመዶች አይደለም ።

፩/ ከላይ የተመለከቱት አስተያየቶች የቀረቡት በታላቅ ትህትና ነው ። ከላይ ትችት የተሰጠበት የመወለድ ጉዳይ ውጤት ሙሉ በሙሉ ትክክል ቢሆንም ፣ የፍርዱ አጻጻፍ ይህ ያህል አይደለም ። የሌሎች እንዳንድ ፍርዶች አጻጻፍም ቢሆን እንደዚሁ ነው ። ይህ የፍርድ ቤቶች የአጻጻፍ ችግር አብዛኛውን ጊዜ የሚመነጨው ከፍርድ ቤቶች ሳይሆን በፈረንሳይኛው ዋና ጽሑፍ የተተረጎሙት የአማርኛና የእንግሊዝኛ ቅጅዎች (እና አንንዳንድ ጊዜ የፈረንሳይኛው ጽሑፍ ራሱ) ትርጉማቸው አሻሚ ከመሆኑና ሕጉን የሚያብራሩ ጽሑፎችም ካለመኖራቸው ነው ።

፪/ እኔ እስከማውቀው ድረስ ፣ የሕጋዊ ልጁን አባትነት ሕጋዊው አባት ራሱ ካልሆነ በስተቀር ሌሎች ሰዎች ለመካድ እንደማይችሉ በሚደነግገው ሕግ ላይ (አንቀጽ ፮፻፯)[26] ፍርድ ቤቶች የጸና አቋማቸውን ቀጥለዋል ።

26 በአንቀጽ ፮፻፶፫ በተመለከተው የተለየ ሁኔታ ጊዜ አንጂ ።

PREFACE

The last issue of the *Journal of Ethiopian Law* came out at the eve of the Revolution towards the end of 1973. That was another decade and another era. The Ethiopian nation has since passed through a lot of upheavals and undergone a fundamental reorientation of its values. The struggle is not over for it is a dynamic one that touches every aspect of the life of the nation. And Law and Justice are not areas least affected by the Revolution. This could very well be exemplified by the fact that a major characteristic of the Ethiopian Revolution has been its employment of the machinery of the law in bringing about fundamental social changes. As a matter of fact no basic change has been implemented without corresponding legal prescription.

We dedicate this and ensuing issues of the *Journal of Ethiopian Law* to the heroic Ethiopian people in their continuous struggle for social and individual justice in all sectors of life. At the same time we rededicate the Law and all its institutions to the Revolution and to the building of a Socialist society. We recognize the cardinal fact that the life of the law is a continuous struggle by nations, by classes and by individuals to bring about peace, justice and prosperity.

At this juncture an eminent jurist's teachings come to mind:

> *The law is not mere theory, but living force. And hence it is that Justice which, in one hand, holds the scales, in which she weighs the right, carries in the other the sword with which she executes it. The sword without the scales is brute force, the scales without the sword is the impotence of law. The scales and the sword belong together, and the state of the law is perfect, only where the power with which Justice carries the sword is equalled by the skill with which she hold the scales.*

To concieve of a modern socialist state is to visualise the sword and the scales pro perly balanced. And to effectively balance the sword and the scales a profound instruction- in the law and legal scholarship geared towards providing the best service to the nation is essential and a case in priority. The law, although recognised as one of the components of

social superstructure, it has in the course of time proved itself to be a most powerful component of the superstructure, precisely because of its capacity to affect and influence the social base by serving as a powerful policy instrument of the state.

That the *Journal of Ethiopian Law* reemerges after so many years of hibernation testifies to the heights the popular Revolution has reached. And taking its inspiration from the Revolution itself, the Journal pledges to contribute its share of upholding the revolutionary torch to build the new, strong and prosperous Ethiopia where peace and justice shall be nurtured.

We expect and hereby invite all professionals, be they academicians, court officials or lawyers serving in various capacity in and out of government, to rally round the Journal by contributing publishable materials and the necessary advice and support. We also thank all those whose contribution made possible this first issue of the *Journal of Ethiopian Law* after the Revolution.

Board of Editors

PROGRESS REPORT FROM THE DEAN
1971-72 E.C. (1978-80)

Fasil Nahum, Dean
Faculty of Law
Addis Ababa University

MAJOR DEVELOPMENTS 1971-72 E.C.

The significant task of making the Faculty of Law responsive to national needs at this crucial revolutionary period of intensive socialist change has never been felt more strongly. The challenge has been accepted with the clear conviction that the future holds greater achievements than the past. The establishment of the Faculty of Law in 1963 and subsequent first decade, which immediately followed the codification of Ethiopian Law, laid the foundation for relevant instruction and research in the legal field in Ethiopia. Though the intellectual atmosphere of the time was elitist and apolitical, intended to copy, reflect and not rise beyond the classical academic tradition, the establishment of the Faculty of Law on Ethiopian soil, and the examination of Ethiopian problems, was necessarily a major development. The social upheaval from 1974 onwards saw the temporary disintegration of the Faculty of Law, through dispersion of its academic staff; the majority of its large expatriate staff left Ethiopia, and its small and young Ethiopian staff were involved either in further studies abroad or in helping to fill up vacuums in important government offices.

As a matter of fact, the Faculty of Law has yet to recover from its acute staff shortage. The academic year 1978-79 saw us start with only six full-time instructors and one half-time instructor comprising the whole academic staff of the Faculty of Law. On the other hand, the Faculty has never in its history had more students. Coupled with this, the purposeful curricular experimentations geared towards providing the students with the best possible legal education, has made these years a hectic and difficult period. Yet it is through struggle that one moves forward and the faculty is amply compensated for its struggles in terms of the results it has achieved. Some of the highlights of its achievements are the following:

I. Curricular Development

A. *Curriculum Workshop:* After several years of experimenting with the curriculum of the Faculty in order to produce technically competent and politically attuned graduates to serve as a policy-maker component of government administration, we arranged for a curriculum workshop. The workshop was an intensive 3-day meeting that took place from July 13 to 15, 1979, in which academic staff, graduates and government officials participated. The Ministry of Law and Justice as our primary employer and the institution most concerned was represented by a strong four-man delegation headed by the Permanent Secretary. Chief legal advisers from most government institutions and High Court and mass organization tribunal judges also participated. In addition, a Higher Education Commission representative and the Academic Vice-President of the University participated both as lawyers and in their official capacity. The workshop was a complete success in terms of the far-reaching policy decisions it recommended. The implications of these recommendations and their implementation is of course a longterm project to be carefully worked out by the Faculty.

Further details can be gathered from the minutes of the workshop, which are attached as Appendix I, and its 21-point resolution attached as Appendix II.

B. *Curriculum* Based on the suggestions of the Curriculum Workshop as well as on further Faculty discussions, the new curriculum has already been prepared for implementation from academic year 1979-80 onwards. Curricular experimantation is, of course, an on-going process, and the curriculum will have to be reviewed at yearly intervals.

II. Research and Publication

The Faculty has long been aware of the fact that research and publication are vital components of teaching in the University. In a professional school such as the Faculty of Law, research and publication assume even greater importance. Thus, although the acute staff shortage made research and publication nearly impossible in the past several years, the Faculty decided that a courageous new start has to be made in these areas.

A. *Journal of Ethiopian Law.* With this in mind, the Faculty has revived the *Journal of Ethiopian Law*. A staff of editors has been named; articles, cases and comments have been solicited; and an editorial board has been established. The Journal is a very delicate institution, as it is not only a forum for relevant research but provides an organic communication medium for the legal profession both within the country and internationally. Morover, this publication has to portray Ethiopia's revolutionary socialist strides in basic law as well as to give an accurate picture of technical legal issues. Thus the editorial board of the Journal has been selected with care to include high government officials, senior judges and senior faculty members. The composition of this all-lawyer group is intended to gather top-notch legal experts and politically competent individuals to assure the quality of our publication. At the time of writing this report, the first issue of the Journal is being sent to the printer. I should express the Faculty's gratitude for the active encouragement the University administration has shown in the revival of the Jpurnal.

B. *Consolidated Laws of Ethiopia.* Another publication which the Faculty has decided should be revived is the *Consolidated Laws of Ethiopia.* The new laws that the Provisional Military Government of Socialist Ethiopia has promulgated have yet to be consolidated. The work, however, is vital for many governmental and popular institutions. Editors have been appointed and the work is under way.

C. *Faculty and Individual Research.* In addition to their teaching, faculty-wide and university-wide administrative duties Faculty members have also been involved in faculty and individual research projects, of which the *Journal of Ethiopian Law* articles and comments are the first fruits.

III. External Relations

No Faculty can stand alone, and, in a professional school particularly, the need to be in constant touch with realities outside the Faculty is an absolute necessity. The Faculty of Law has these years tried various strategies to be in touch with other institutions.

A. *Inter-University Cooperation.* At the academic level we have made a good start in mutual cooperation with two socialist universities, namely Warsaw University in Poland and Leipzig Karl Marx University in the German Democractic Republic. We have acquired two assistant professors from Warsaw School of Law and Administration on two-year contracts. We also had a visiting professor from Lepizig, for five weeks in 1979. In addition to lectures in the Faculty, the visiting professor gave a successful public lecture on socialist constitutions to a packed body of over 1500 university students. These are initial efforts which should continue by way of exchange of teachers, students and publications to make the cooperation fruitful.

B. *Cooperation with Governmental Institutions.* As to our relationship with our alumni and government officers, the

Curriculum Workshop earlier mentioned and the *Journal* have been two very good vehicles for vital and relevant communication. The High Court and Supreme Court Presidents have already promised us their full cooperation in acquiring copies of court decisions both for instructional and research purposes. Moreover, lawyers in government offices have shown interest in our Faculty and have promised to supply us with current legal material which should greatly enhance the instruction and research quality of the Faculty.

IV. Staff Recruitment

As pointed out earlier, staff shortage has been our number-one problem. We have taken several steps to alleviate the problem: (i) On a temporary basis one immediate solution to the problem has been that of hiring part-time instructors from among qualified and highly competent government officials. But this clearly has its disadvantages, as these officials are busy individuals whose primary commitment is elsewhere. We will continue to use part-time instructors where absolutely necessary, but on a much diminished scale. Particularly where we lack competent staff members qualified in highly technical areas, the use of part-time instructors is one way out of the problem. (ii) The employment of expatriate staff is also another way of alleviating the problem. Expatriate staff are particularly welcome because of the experience they have from other developed socialist legal systems as well as their experience from other academic institutions. (iii) The major method of solving staff shortage, however, remains the recruitment of qualified and highly competent Ethiopian lawyers. Academic pursuits form a life-long career, and law is necessarily intertwined with social realities. These two factors combined force us to concentrate on the last-mentioned approach to solving the staff shortage of the Faculty. Here some headway is being made. Three new staff members have been recruited and two others have returned from further studies abroad. Thus, it is with a sense of accommplishment and relief that I report the Faculty's movement in the right direction as far as staff recruitment is concerned. Obviously what we have is a young and relatively inexperienced staff. Its professionalization is a long-term process for which research and further training opportunities have to be made available. Short-term summer sessions such as have been made available the last two summers and this summer, in which several faculty members visited the USSR and GDR, are welcome. But more substantial longer-term exposure to research and training in appropriate institutions will have to be planned so as to achieve the maximum. Finally, let me point out that we have several staff members undertaking further studies, whose return is eagerly awaited.

V. Degree Students Statistics

The academic years 1978-80 saw the Faculty enroll a larger student population than ever before. A healthy trend has also been started of accepting a relatively large group of female students, thus opening the legal profession to women. As a matter of fact, more female students have been accepted these years than in all previous years put together. Still, the female student population is not more than 10 per cent of the total. The breakdown of the students enrolled in the Faculty these years is as follows:

Class	1978-79	1979-80
Entering Law Class	100 students	85 students
Law I	" 67	" 87 "
" II	" 37	" 60 "
" III	" 26	" 43 "
" IV	" 23	" 14 "
Evening LL.B	" 20	" 22 "

Of these, 40 students have graduated in 1978-79 from the Law IV and Advanced Law III classes and 75 students are graduating in 1979-80 from Law IV, Law III and Evening LL.B class.

VI. Law Programmes

In the past the Faculty experimented with

various levels of law programmes including those leading to the LL.B Degree, the Diploma and the Certificate in Law.

A. *Diploma in Law Programme.* After consultation with many government organizations, a 2-year Diploma in Law programme has been started in the academic year 1979-80 and 100 students have enrolled. This programme, whose language of instruction is Amaric, is geared towards enhancing the quality of middle-level legal workers in government. To begin with, the programme is being offered only in Addis Ababa, but if circumstances are favourable, there is no reason why it cannot later be made available in other regional centres.

B. *Other Programmes.* Once fully staffed the Faculty should probably think of continuing to offer evening LL.B. programmes. It is also timely to start thinking of an LL.M. programme as well as various short term programmes *tailored* to meet specific needs such as mass organizations' tribunals etc. These are matters for consideration in the future.

VII. Looking Ahead

The Faculty is fully aware of its great responsibility to provide the trained legal man-power needs of today's and tomorrow's Ethiopia. Education, moreover, is neither limited to one type of programme, nor to class instruction. To furnish a better focus on justice and law in a fast evolving society is a difficult if challenging and exciting task. The Ethiopian Revolution, which in the final analysis is a quest for justice - social justice - is the lodestar directing the efforts of the Faculty. And the Faculty confidently looks forward with the hope that it will overcome whatever difficulties arise and continue to become the source from which lawyers emanate to serve Socialist Ethiopia in its quest for justice.

Appendix I

ADDIS ABABA UNIVERSITY
FACULTY OF LAW
MINUTES OF THE CURRICULUM WORKSHOP HELD AT AMBO
JULY 13—15, 1979

Participants:-

Dr. Fasil Nahum	Dean Faculty of Law, Chairman
Ato Kebede Gebre Mariam	Permanent Secretary, Ministry of Law and Justice
Ato Bililllegn Mandefro	Academic Vice President of Addis Ababa University
Maj. Abebe Guangul	Commissioner for Pensions
Ato Abebe Workie	Judicial Administration Department Head, Ministry of Law & Justice
Ato Abraham Tesfaye	Legal Adviser, National Bank
Ato Alemu Denekew	Legal Adviser, Ministry of Transport & Communication
Ato Assefa Birru	President of the Labour Division, High Court
Ato Assefa Liben	President of the High Court
Ato Fisseha Bayih	Vice President of Ethiopian Bar Association
Dr. Z. Galicki	Assistant Professor, Faculty of Law
Prof. G. Krzeczunowicz	Professor, Faculty of Law
Dr. H. Leszczyna	Assistant Professor, Faculty of Law
Ato Shimeles Hussien	Legal Adviser, Ethiopian Insurance Corporation
Ato Solomon Jiru	Labour Relations Head, Ministry of Industry
Ato Tamiru W. Agegnehu	High Court Vice President
Ato Tekeba Ayalew	Addis Ababa Overall Urban Dwellers Association Tribunal Chairman
Dr. Worku Ferede	Research Head, Higher Education Commission
Ato Worku Tefara	Assistant Professor, Faculty of Law
Ato Yittayih Zelalem	Assistant Lecturer, Faculty of Law
Ato Yoseph G. Egziabher	Lecturer, Faculty of Law
Ato Belaynehe Seyoum	Lecturer, Faculty of Law, Secretary

The workshop came to order at 3:00 p.m. on July 13, 1979. The Dean invited the Academic Vice President to open the workshop. The Academic Vice President in his opening speech said that as law is a reflection of the economic base a number of changes have been taking place in the law as the political economy of Ethiopia has been drastically changing in view of its effort to build a new social and economic system based on justice. He noted that Higer Education in Ethiopia is aimed at accommodating the gains of the Ethiopian Revolution and enhancing the contribution of education to the development of science, technology, literature and other areas which directly or indirectly affect the broad asses of Ethiopia. He noted the objectives of Higher Education as follows:-

a) to spread the understanding of scientific socialism and make every effort where by the theory could be successfully implemented in practice;

b) to educate the young generation so that the country can have trained manpower which can intelligently dissect the problems of the broad masses and find the best way of tackling them;

c) to contribute to the development of the productive forces and engage in research which will help enhance such contribution;

d) to produce a person who is "Red and Expert"; a person who does not look at the problems of society from only a technical point of view but also from the socio-economic and political conditions of the country at large;

e) to provide on-the-job training to Ethiopians so as to enhance their cont ibution to the development of the country; and

f) to do research in various fields and make the results known to governmental and mass organisations and find means and ways whereby the results could be implemented.

He brfiefly mentioned the achievements of the Addis Ababa University within the last two years and noted:-

1. the change of curriculum in the different faculties to accomodate subjects of immediate and practical importance to the nation;

2. the establishment of a second medical faculty with close cooperation of the German Democratic Republic and particularly having close working relationships with Leipzig Karl Marx University;

3. the establishment of postgarduate studies so as to ameliorate the acute shortage of skilled manpower in the country and particularly the shortage of teachers in the University;

4. the merger of a number of departments under the umbrella of the Faculty of Social Sciences so as to avoid the unnecessary duplicity of functions and enhence their efficiency.

5. the maintenance of a close working relationship with the Leipzig Karl Marx University in GDR, with Belgrade University Yugoslavia and with the University of Vilnius in the Soviet Union.

Thereafter, the Chairman of the workshop, Dr. Fasil Nahum made an introductory remark. He noted that the Ethiopian Revolution is a quest for social Justice and maintained the fact that this cannot easily be achieved without having a lawyer who is a policy making component of the overall administration. He also said that the workshop is aimed at revising the curriculum of the Faculty of Law in the light of the developments in the country. The Dean said that eventhough the faculty does not aim at producing politicans, its main objective should be at producing a technically competent and a politically attuned lawyer. He further noted the indispensable nature of the following important components:-

a) quality of the staff,

b) size of the staff,

c) kind of students,

d) type of classes held,

e) Research work,

f) programmes offered,

g) method of teaching, and

h) type of teaching materials etc.

On the status of the faculty, he said that before the Revolution the faculty had over 20 staff members teaching over a hundred students, whereas currently the number of staff members has been reduced to 10 and the number of students has tremendously increased to about three hundred. The faculty is currently trying to ameliorate the situation by recruiting more staff so as to enable it undertake the difficult task lying ahead of reviving the faculty. He further noted that inspite of the small number of staff the faculty has revived its *Journal of Ethiopian Law* and the first issue is going to come out soon. The Chairman explained some courses that were introduced in the curriculum after the Revolution. He noted these as follows:-

1. Theory of state and Law,
2. Advanced Political Economy,
3. Sociology of Law, and
4. Law of Public Enterprises and Co-operatives

He also noted that students take the following subjects before coming to the faculty of law:-

1. English language
2. Quantitative Methods for Social Scientists
3. History of Ethiopia
4. Geography of Ethiopia, and
5. Marxist Thought

Finally, he concluded by saying that the curriculum of the faculty could well improve by the inteligent and mature contribution of these distinguished participants. This, he noted, will certainly have a cumulative effect on the administration of justice in Ethiopia.

Thereafter, there was a general discussion as a prelude to the curriculum of the Law Faculty. The following questions were posed by the participants and were answered by the Chairman of the workshop and the Academic Vice President.

Q 1 It seems that the problem of recruitment of staff arises from the fact that the University offers lower pay than other institutions. What measures have been taken to alleviate the situation?

A. The University worked out a salary scale which was more realistic and which could attract experienced people, but it has not yet been put into effect and it appears to have been considered premature under the present circumstances. Currently, the University is operating on the salary scale implemented 17 years ago. Despite these factors, the University has recruited 89 graduates of outstanding performance last academic year and it is hoped that about 80 more will be recruited at the end of this academic year.

Q. 2 Taking into account the developments in the country, there is a dangerous trend of anti-law and anti-lawyer tendency and there does not seem to be much change in this position. What are the possible measures to curb this tendency before it goes to unprecedented dimensions?

A. Within this transitional period, there could be a misunderstanding of law and its role in Socialist Ethiopia. Some kind of education could be given through the mass media about the role of law and lawyer in Socialist Ethiopia by the Ministry of Law and Justice in co-operation with the Bar Association and the Faculty of Law.

Q. 2 The duration of legal studies leading to a Bachelor of Laws has been reduced by one academic year. Does not this negatively affect the standard of the Law School?

A. Legal Education as any other education, should not necessarily be streamlined with that of certain countries abroad. Rather, it should be offered in light of the needs of the country. Hence, courses have been included in the curriculum after evidence of the fact that they will contribute to solve practical problems that may arise. We have obtained feed-back from outside experts and the shortage in the duration is being emined not to affect the standard.

Q. 4 As students after graduation eventually will have to serve the nation, it would be necessary to acquaint the students with the practical application of law in the courts and other institutions. Hence would it not be better to orient them with law in practice?

A. This is something that has to be discussed in this workshop. Certainly, it is very important to work in collaboration with the Ministry of Law and Justice so that students could be given practical training in the legal field.

Q. 5 To train a lawyer means to train an individual who is a policy making component and this entails the knowledge of Management, Economics, etc. Thus, would it not be necessary to increase the length of time for legal education?

A. The length of legal education can not be separately viewed from general policies on University education. The University wide decision has already been made, but there is no reason why the workshop can not discuss it.

The discussion of the curriculum of the Faculty of Law then followed. The Chairman explained that students attend two terms in the common programme before they come to the Law School. Therefore those entering law I students take, according to the draft curriculum, Logic, Sophomore English, Introduction to Civil Law, Introduction to Pshychology and Introduction to Sociology if possible. The following views were expressed about the course offerings for entering Law I students:

i) Courses like Logic, Introduction to Psychology, Introduction to Sociology be scrapped out of the curriculum because they do not have direct relevance to legal studies. Besides, taking into account the length of time of legal studies that has been shortened, it would be quite pertinent to concentrate on strengthening the legal foundation of the students. More credit hours be alloted for English due to the fact that a student cannot proceed successfully in the law school without a good command of the English language.

ii) A lawyer in Ethiopia is supposed to be not only a technician of the law but also a policy maker. The country at present requires lawyers who bear in mind the important Marxist principle which says that law can not be isolated from the politico-economic conditions prevailing at a certain time. This requires a good background of Political Economy, Economics and other related subjects.

After a long discussion the workshop agreed on strengthening the legal foundation of the students by providing introductory law courses at this juncture and on providing more credit hours for English in view of the fact that the students' understanding of law is subject to their good command of the English language.

The following views were expressed on the subjects offered:

LAW I

i) **Theory of State and Law**

a) The course as it presently stands does not cover Ethiopian constitutional developments, constitutional history and future trends in constitutional law in the Ethiopian contest.

b) The course does not sufficiently cover dialectical and historical materialism and this should either be treated adequately under the above course or be a separate course by itself.

c) The course being very relevant to present day Ethiopia and of wider scope, it is quite necessary that the subject be dealt within three semesters.

Aftern having scrutinised the various agruments, the workshop recommended that the course cover comparative constitutional developments, constitutional history and future trends in the Ethiopian context and taking into account the fact that the subject should cover a wider scope than what it currently encompasses, the course be given more credit hours.

Legal Writing

a) A good lawyer is a specialist in thinking and expressing himself. His thought is analytic and precise, his expression clear and forceful. Legal problems come in a jumble. Both facts and law are at best only partially organised when you begin a problem. The facts often come from laymen who usually are unable to separate relevant from irrelevant facts. The law, of course, is found in a mass of code articles, proclamations, decrees, judicial opinions, articles in periodicals and treaties. The lawyer must sort out which facts and which laws are important and useful. Therefore to do justice to the subject more credit hours must be given to legal writing and also legal method be given as a separate course during the first semester,

b) Legal writing also means separating of a problem into its component parts in such a way that the overall problem can be solved by the resolution of the subordinate problems. Good legal writing involves more than clarity: It also must be persuasive and cogent. The writing must not be monotonous and uninspiring. All this cannot easily be communicated to the student within one semester. To convey a sufficient dosage of legal writing to the student and to obtain a satisfactory feed back from the student, it is much better to divide the subject into legal method and legal writing and offer these courses consecutively.

The workshop later recommended that the course entitled 'Legal Method' be given during the first semester and 'Legal writing' during the second semester of Law I.

Administrative Law

a) In view of the growing role of the state in planning the activities of different state organs and in regulating and organising social and economic life, the role of administrative law becomes crucial and a good background of this subject helps in dissecting the various problems of state organs and their different roles in the overall objective of state activities and hence it would be necessary to maintain the number of credit hours alloted in the draft curriculum.

b) As the course entails the knowledge of different aspects of law it may be appropriate to offer this course towards the end of the programme of legal studies. The workshop agreed that for the moment the course be given in two semesters in law I.

Law II

Property and Land Law

a) This course as it currently stands in the draft curriculum is offered simultaneously with the law of contracts. In principle, students should be given the notion of property in advance before they enter into studying what a person can do to property. Therefore, it would certainly be appropriate to offer property and land law before offering the law of contracts.

b) There are a number of notions in contracts which will help in making the student fully understand property and land law. Taking into account the fact that they are interdisciplinary courses, it would not do any harm if students are offered the courses simultaneously.
The workshop later recommended that Property and Land Law be offered before contracts but as to when to offer the courses, the faculty should work out the details.

Law of Public Enterprises and Co-operatives

The course outline does not cover the status of unincorporated associations and that of partially nationalised companies. As these areas have great practical significance, the subject should accommodate these areas.

The instructor later accepted to accommodate this recommendation.

Labour Law

a) The course outline seems to concentrate

on the Labour Proclamations and it does not properly cover historical and comparative materials. The subject should be supplemented with practical labour problems in Ethiopia.

b) As labour and management in all places and at all times have close working relationships, a good treatment of Labour Law should accommodate some aspects of management. This may be done by introducing management law which is of immediate relevance to the subject.

c) The course should go to the extent of analysing the legal status of certain kinds of workers which are not governed by the Labour Proclamation such as dock-workers and pilots. A study of the ILO conventions which have been ratified by Ethiopia and their pracitical significance is also important.

The workshop recommended that the course be widened to cover historical and comparative materials as well as the study of some aspects of management which is of immediate relevance to the subject. The ILO conventions ratified by Ethiopia as well as the legal status of certain types of workers i.e. pilots, dock-workers etc be well accommodated within the course outline.

Tax Law

a) As this subject covers principles of taxation as they relate to economic development with special emphasis on income and land tax and as this other aspects of tax law are covered under administrative law, it does not warrant the provision of one semester.

b) The course could be made broader than it is so as to cover the budget system, finance system, tax system of public corporation, fiscal policy of banking etc. and it could be given a broader name 'Public Finance Law.'

The workshop recommended that 'Public Finance Law' be given as a subject replacing tax law and cover the contents mentioned in (b) and that careful scrutiny of the contents of administrative and Public Finance Law be made to avoid unnecessary duplication,.

Civil and Criminal Procedure

The workshop recommended that both courses not be given simultaneously so as to avoid confusion. The details as to when to offer Civil or Criminal Procedure is left to the faculty to decide.

Law III

Public International Law

a) The instructor mentioned that general topics such as historical development of International Law, sources and subjects of International Law, territory, International Law of the sea, air and space law etc. is covered under the course outline. Greater emphasis was not put on air and space law due to the shortage of time in the term system and that when we go back to the semester system, it would be possible to cover Public International Law sufficiently.

b) Owing to the growing involvement of Ethiopia in shipping and air transport, it is better to give due emphasis to International air and space law as well as the law of the sea.

The workshop recommended that due emphasis be put on the above two topics within the ambit of Public International Law.

Commercial Law

a) The subject being of a wider scope, it is difficult to adequately treat all the relevant components of the subject in 2 semesters. It may be quite necessary that the subject be given in three semesters.

b) The course should cover contract of carriage and the law of bankruptcy since these topics are relevant.
The workshop agreed that the contract of carriage and the Law of bankruptcy be covered within the course outline.

International Trade Law

a) As the subject is of a wider scope, it could not be adequately treated in one semester.

The workshop agreed that more credit hours be allotted for the course.

Private International Law

a) The basic objective of this subject boils down to the determination of jurisdiction. The subject does not have great practical relevance and that it would be appropriate to replace it by Maritime Law due to the growing involvement of Ethiopia in maritime transport.

b) Private International Law is quite important taking into account the fact that the country is having contacts with different parts of the globe. To be an all round lawyer, a student should take private international law. The workshop recommended that Private International Law be an elective course and be replaced by Maritime Law. But as regards the lack of competent staff to teach the subject, some participants suggested that it is possible to obtain experts in this field on a part-time basis.

Natural Resources

a) The subject is normally treated under Administrative Law and taking into account the course outline, it may create some duplication if treated under administrative law.

b) The subject involves the analysis of important policy considerations like the granting of rights, etc. and that justice could be done to the subject only if separately treated.

The workshop agreed that the instructor update the course outline in the light of new developments.

Senior Research

a) The quality of Research has been progressively going down and that it would be appropriate to replace it with a term paper.

b) Senior Research is extremely important and as we do not have a research tradition, it would be appropriate to acquaint the student with research before he graduates. This will also enrich the library with Research materials.

c) It would be appropriate to focus Research on subjects which have immediate relevance to the country's needs as well as on areas which will have a positive cumulative effect on the increase and distribution of production. But students should not be overburdened hence it would be appropriate to move legal drafting to Law II and to provide one semester for Senior Research.

It was agreed that Legal Drafting be offered in Law II. Senior Seminar in the first semester be replaced by elective which may be given as a Seminar depending on the development of the course. Senior Seminar in the second semester to be replaced by Sociology of Law. And Senior Research be strengthened by requiring a much more programmed and coordinated relationship between the adviser and students.

The workshop came to a successful close at 2:00 p.m. on July 15, 1980 after a 21 point resolution was unanimously adopted.

Appendix II

RESOLUTIONS OF THE CURRICULUM WORKSHOP OF THE FACULTY OF LAW.

The workshop on the Law School Curriculum cognizant of the legal manpower needs of the country and having discussed the proposals submitted by the faculty, submits the following resolutions for the consideration of the Faculty in finalizing its curriculum.

The workshop resolves that:

1. Greater stress should be put on strengthening the legal background of the students during Third Term of the Preparatory Programme of the University. The students' understanding of law being subject to their good command of the English language, it was agreed to provide them with an intensive English course with more credit hours in the Third Term.

2. The subject "Theory of State and Law" should also cover comparative constitutional developments, constitutional history and future trends in constitutional law in the Ethiopian contet. Taking into account the fact that the subject should cover a wider scope than what it currently encompasses, the workshop recommends that it be given more credit hours than proposed.

3. The course "legal method" be given in law I during the first semester and legal writing during the second semester. In view of the fact that the student should have a good understanding of legal method and legal writing and as this is extremely essential in the practical field, it was also resolved that in both semesters the courses should carry more credit hours but that the faculty be given the discretion to increase or decrease the credit hours.

4. "Administrative Law" be given its proper share in the curriculum. It was resolved that for the moment the course be given in two semesters in law I taking into account the growing role of different state organs in regulating and organising social life in general and the growing role of the state planning functions in particular.

5. The Law of Property and Land Law be offered before contracts because the student should first be well oriented in notions of property and land law before embarking on a study of contractual relations concerning property. It was agreed that the faculty should work out the details, when exactly the course should be given.

6. In the interest of the student, Civil Procedure and Criminal Procedure not be offered simultaneously to avoid confusion and that if possible, the courses be given in different semesters.

7. The status of unincorporated associations and partially nationalised companies be well accommodated within the ambit of the Law of Public Enterprises and Co-operatives.

8. Tax Law be replaced by Public Finance Law which should include among other areas, tax law, the budget system, the finance system and the public law aspects of Banking. Every effort should however be made to avoid overlapping and unnecessary duplication with other courses and particularly administrative law.

9. The course on labour law not be based solely on the labour proclamation but

be widened to cover historical and comparative materials. If it is possible, students should also be given training on some aspects of management which is of immediate relevance to the subject. The legal status of dockworkers and pilots and other specialized labour within the Ethiopian labour legislation must be well treated and that the ILO conventions, which have been ratified by Ethiopia, and their practical implications must receive adequate treatment. The subject should be enriched by supplementing it with practical labour problems in Ethiopia and this should be done by maintaining close contacts between the Law Faculty and the Ministries of Law and Justice and Labour and Social Affairs.

10. Owing to the growing involvement of Ethiopia in shipping and air transport, the law of the sea and air and space law be given due emphasis in Public International Law.

11. Taking into account the growing importance of international economic law and commercial interdependence of nations, international trade be given more credit hours, the number being left to the Faculty to decide.

12. The Contract of Carriage and Law of Bankruptcy be covered under Commercial Law.

13. Private International Law be an elective course, and be replaced by Maritime Law in view of the immediate and practical importance of the field.

14. The instructor update the course on the Law of Natural Resources, in the light of new developments in the country. Whether it be a semester course was left to be decided by the faculty.

15. In view of the rather tight programme of Law III, it was resolved to offer legal Drafting in Law II, to discard senior Seminar and replace it by electives and strengthen the proposal on Senior Research by requiring a much more programmed and coordinated relationship between the advisor and students. It was resolved that the advisor create a forum where each student would present and defend progress reports and that in the second semester programmes be worked for a weekly meeting.

16. Students should have some knowledge about the practical application of the law and to this end close working relationship be maintained particularly between the ministry of Law and Justice and the Faculty of Law. It was also resolved that Moot Court be revived and accomodated within the programme of the Law School as an important component of their training.

17. Legal drafting be given in Law II, electives be given to Law III students during semester I and that Sociology of Law be offered during semester II replacing senior seminar.

18. Senior Research be a two semester course as indicated in Resolution No. 15

19. That the following courses inter alia be offered as electives:-

    a) Administrative Contracts,

    b) Islamic Law

    c) Law and Economic Planning, and

    d) Mass Organizations,

20. The curriculum has otherwise been adopted as proposed by the faculty.

21. This kind of Workshop should be held at least once a year.

ROMAN ORIGINS OF THE ETHIOPIAN "LAW OF THE KINGS" (FETHA NAGAST)

Peter H. Sand*

The affinity between Ethiopian law and European law, especially Roman law, has often been pointed out, particularly by the draftsman of the Ethiopian Civil Code of 1960, Professor René DAVID, who specifically alludes to the Roman origins of the Ethiopian "Law of the Kings", the ancient *Fetha Nagast*.[1] Yet for all we know, direct contact between the Roman and Ethiopian empires never were very close, not withstanding certain attempts during the region of Roman Emperor Constantine.[2] It should appear surprising, therefore, to see so vague an affiliation relied upon for the drafting of modern legislation in Ethiopia - unless this affiliation can be proved to have existed.

The present essay is an attempt to identify the genuine link between the ancient laws of Ethiopia and the ancient laws of Rome.

I. TEXTS

In the universal field of comparative legal history, Ethiopia still is an unknown country[3]. The principal reason is, of course, the linguistic barrier: Scriptures in *Ge'ez* have been as inaccessible for comparative legal analysis as Roman texts would have been without the international academic community's knowledge of Latin.

Speculations. Fifty years ago, *Sherman* and *Wigmore* could thus offer no supporting evidence for their starting statements about "the present legal system of Abyssinia being based on the Roman law of Justinian", "deteriorated from its original Roman purity"[4] yet still belonging under "the Romanesque type".[5] The probable basis for this claim were 19th century travel reports on a mysterious Ge'ez book called *Fetha Nagast* (Law of the Kings) which some foreign travellers described as "an Aethiopic translation of the code of Justinian".[6] The rumor may indeed have originated with a dictum by the Anglican missionary *Gobat*, according to whom the Abyssinians attributed the authorship of that book "to Constantine *instead of Justinian*".[7] Subsequent writers added the suggestion that the Fetha Nagast "more or less reproduces the book of Moses and the precepts of the Gospel, with a few laws from the code

* Former instructor at the Faculty of Law Haile Selassie I University now working with F.A.O. in Rome

1. R. David, *A Civil Code for Ethiopia: Considerations on the codificatoin of the Civil Law in Africa Countries* 37 TULANE LAW REVIEW 187, 192 (1962-63); see also R. Daivid, *Les sources du code éthiopian*, 14 REVEUE INTERNATIONALE DE DROIT COMPARE 497, 498 (1962).
2. See SERGEW HABLE-SELLASSIE, BEZIEHUNGEN ATHIOPIENS ZUR GRIECHISCH-ROMISCHEN WELT (doctoral dissertation, University of Bonn 1963) 58-60; and cf. Z. Yabetz, 9 ETHIOPIAN OBSERVER (No. 2) 86-89 (1965).
3. For a useful bibliographical survey see J. Vanderlinden, *An Introduction to the Sources of Ethiopian Law from the 13th to the* 20th Century, 3 JOURNAL OF ETHIOPIAN LAW 227 (1966); and cf, generally H.J. Liebesny, *Comparative Legal History: Its Role in the Analysis of Islamic and Modern Near Eastern Legal Institutions*, 20 AMERICAN JOURNAL OF COMPARATIVE LAW 38 (1972), as regards the need for further historical comparison, as a prerequisite for the understanding of contemporary law.
4. C.P. SHERMAN, ROMAN LAW IN THE MODERN WORLD, vol. 1 (2nd . ed. *New York* 1922) 177-178.
5. J.H. WIGMORE, A PANORAMA OF THE WORLD'S LEGAL SYSTEMS, vol. 3 (St. Paul/Minn. 1928) 1125 n., 1141.
6. W.C. HARRIS, THE HIGHLANDS OF AETHIOPIA, vol. 2 (London 1844) 92;
   T. WALDMEIER, TEN YEARS IN ABYSSINIA (London 1886) 16.
7. S. GOBAT, JOURNAL D'UN VOYAGE EN ABYSSINIE PENDANT LES ANNEES 1830, 1831 et 1832 (Paris & Geneva 1834) 83.

of Justinian";[8] or else "the Mosaic codex, apocryphs and synods of the apostles, and decrees from the Theodosian and Justinian legislation".[9]

Manuscripts. After *Isenberg* sent a copy of the Fetha Nagast to London in 1837[10], *Dillman* discovered that an earlier manuscript already existed in the collection brought to England by *Bruce* in 1774, albeit under an erroneous description.[11] *Rocher d'Héricourt* brought a copy of the "venerated book" to Paris, as a gift to the king of France from the king of Shoa.[12] The first summary of contents was published by *Ruppell* in 1840, on the basis of a manuscript and personal information he had obtained from an Ethiopian scholar, Liq *Atkum;*[13] and in 1843 the orientalist *Von Ewald* recorded another manuscript, received through the missionary *Krrapf*[14].

A windfall of texts came with Lord *Napier's* military expedition in 1868, when the British army after its victory over Emperor *Theodros* stormed the royal treasure-house at Magdala. The loot was auctioned off on the spot, with Richard *Holmes* of the British Museum as one of the biggest bidders; [15] and by 1877 *Wright's* catalogue could list no less than 11 manuscripts of the Fetha Nagast in the musuem[16]. In 1899 *Conti Rossini* recorded a total of 20 authentic texts in European libraries,[17] and in 1910 there were at least 24.[18] Their number today is probably closer to 30 (and certainly higher than the figure of 5, as given by Graven.[19]) while the number of unrecorded manuscripts currently kept in Ethiopian churches and monasteries may safely be estimated at well over a hundred.[20]

Printed editions. The next major advance in textual research was again prompted accidentally by military action. In 1890, as part of preparations for the conquest of Ethiopia, the Italian General Staff commissioned the orientalist Ignazio *Guidi* to edit and translate the Fetha Nagast, which was to serve as a basis for colonial judicial administration. The Italian army suffered a shattering defeat from Emperor *Menelik* at Adua in 1896 - but the Ge'ez edition of the Fetha Nagast came out almost on schedule in 1897, followed by the Italian translation

8. T. LEFEBVRE, VOYAGE EN ABYSSINIE EXECUTE PENDANT LES ANNEES 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, vol. 1 (Paris 1845) XXXV.
9. G. SAPETO, ETHIOPIA: NOTIZIE RACCOLTE (Rome 1890) 60.
10. C.W. ISENBERG, ABESSINIEN UND DIE EVANGELISCHE MISSION, vol 2 (Bonn 1844) 90.
11. A. DILLMANN, CATALOGUS CODICUM MANUSCRIPTORUM BIBLIOTHECAE BODLEIANAE OXONIENSIS: PARIS VII: CODICES AETHIOPICI (Oxford 1848) 25.; cf. J. BRUCE, TRAVELS TO DISCOVER THE SOURCE OF THE NILE, IN THE YEARS 1768, 1769, 1770, 1771, 1772 and 1773, vol. 1 (Edibngurg £ 1790) 496, vol. 2 (3rd ed. Edinburgh 1813) 407.
12. C.E.X. ROCHER D'HERICOURT, VOYAGE DANS LE ROYAUME DE CHOA (Paris 1841) 316; cf. H. ZOTENBERGH, CATALOGUE DES MANUSCRITS ETHIOPIENS (GHEEZ ET AMAHRIQUE) DE LA BIBLIOTHEQUE NATIONALE (Paris 1887) 147.
13. E. RUEPPELL, REISE IN ABYSSINIEN, vol. 2 (Frankfurt 1840) 186; cf. R. MERTENS, EDUARD RUEPPELLE: LEBEN UND WERK EINES FORSCHUNGS REISENDEN (Frankfurt 1949) 145.
14. H.v. Ewald, *Uber die athiopischen Handschriften zu Tubingen*, ZEITSCHRIEFT FUER DIE KUNDE DES MORGENLANDES 197, 198-199 n. 13(1843); see also v. Ewald, *Uber eine zweit Sammlung Aethiopischer Handschriften in Tubingen*, 1 ZEITSCHRIFT DER DEUTSCHEN MORGENLAENDISCHEN GESELLSCHAFT 1 (1847), and cf. Krapf (*infra* note 35) 478.
15. A. MOOREHEAD, THE BLUE NILE (London 1962, paper back ed. 1964) 241, 276-278; cf. H.N. STANELY, COOMASSIE AND MAGDALA (London 1874) for a detailed description of the auction, which involved some 900 volumes of Ethiopian manscripts (and netted £ 5,000 for the soldiers).
16. W. WRIGHT, CATALOGUE OF THE ETHIOPIC MANUSCRIPTS IN THE BRITISH MUSEUM (London 1877) 219, 280-284.
17. C. Conti Rossini, *Manoscritti ed opere abissine in Europa*, 8 RENDICONTI DELLA REALE ACCADEMIA DEI LINCEI: CLASSE DI SCIENZE MORALI, STORICHE E FILOGOGICHE (ser. 5) 606, 615(1899).
18. S. Euringer, *Abessinien und der heilige Stuhl*, 92 TUEBINGER THEOLOGISCHE QUARTALISCHRIFT 339, 340 (1910).
19. J. Graven, *The Penal Code of the Empire of Ethiopia*, 1 JOURNAL OF ETHIOPIAN LAW 267, 269 n. 6 (1964).
20. On the Ethiopian collections in general see S. PANKHURST, ETHIOPIA: A CULTURAL HISTORY (London 1955) 181.

in 1899.[21] Apart from a short fragment published in an earlier French library catalogue,[22] this was the first printed version, based on seven years' painstaking comparison of the best available manuscripts, with the assistance of the Ethiopian scholar *Kefla Ghiroghis*. It has remained the most authoritative edition to this date - so authoritative indeed that the first Ethiopian Penal Code in 1930 referred to the Fetha Nagast by the page numbers of Guidi's text.[23] The printing of an "official" Amharic edition was begun in Addis Ababa in 1935, interrupted by the Italo-Ethiopian war, and finally completed in 1966.[24]

Translations. Fragmentary Latin translations of the Fetha Nagast had been published by *Arnold* (1841) and *Bechmann* (1889),[25] and an early Italian version by *de Stefano* in 1895-97,[26] on which latter text the summary German translation by *Rein* (1918) is based.[27] Yet Guidi's translation remains the most reliable one. It has been followed closely by the subsequent Italian texts of *de Castro* (1912) , *Mauro da Leonessa* (1931) and *Rossi Canevari* (1934),[28] and served as the principal basis for the recent English translation by *Paulos Tzadua*, edited by *Strauss* in 1968.[29]

Contents. The first part of the Fetha Nagast (chapters 1-22) deals with matters of ecclasiestic law, which are only partly of comparative interest (e.g., chapter 18 section 2 on "charitable legacies"[30]). The second, secular part (chapters 23-51) and the appendix deal with the following subjects:[31]

23. Food, clothing, habitations and trades proper for Christians. 24. Betnothal, dowry, marriage and dissolution of marriage. 25. Prohibition of concubinage. 26. Donation. 27. Loan, pledge and guaranty. 28. Loan for use. 29. Deposit. 30. Mandate. 31. Slavery and the manumission of slaves. 32. Guardianship. 33. Sale, purchase and related matters. 34. Partnership. 35. Coersion and duress. 36. Lease and rent. 37. Buildings, waters and streets. 38. Commercial ventures. 39. Aknowledgment of debt. 40. Lost and ownerless things. 41. Wills. 42. Successions. 43. Judges and judicial procedure. 44. Rights and duties of the king. 45. Miscellaneous

21. I. GUIDI, IL FETHA NAGAST O LEGISLAZIONE DEI RE: CODICE ECCLESIASTICO E CIVILE DI ABISSINIA (Rome 1897-99); vol. 1 (Ge'ez text) was reprinted in 1936 and (in Asmara) 1964.
22. Zotenbergh (*supra* note 12) 145-146 (excerpts from chapter 37 of the Fetha Nagast).
23. See E. Cerulli, *Il nuovo codice penale etiopico ed i suoi principii fondamentali*, 12 ORIENTE MODERNO 392 (1932); S. Lowenstein, *The Penal System of Ethiopia*, 2 JOURNAL OF ETHIOPIAN LAW 384 n. 8 (1965).
24. Ge'ez text followed by Amharic translation and comments. Fragments of the 1935 edition (chapters 23, 24, 25 and part of 26) are preserved in the National Library at Addis Ababa.
25. F.A. ARNOLD, LIBRI AETHIOPICI FETHA NAGAST, I.E. CANON REGUM CAPUT XLIV DE REGIBUS (Halle 1841); J. BACHMANN, CORPUS IURIS ABESSINORUM: TEXTUM AETHIOPICUM ARABICUMQUE AD MANUSCRIPTIORUM FIDEM CUM VERSIONE LATINA ET DISSERTATIONE IURIDICO-HISTORICA: PARS I: IUS CONNUBII (Berlin 1889).
26. G. de Stefano, Il Fetha Nagast, AFRICA ITALIANA Nos. 293-321 (1895-1896); G. DE STEFANO) IL DIRITTO PENALE NELL HAMASEN (ERITREA) ED IL FETHA' NAGHEST (Florence 18971 73-108.
27. G.K. HEIN, ABESSINIEN: EINE LANDESKUNDE NACH REISEN UND STUDIEM IN DEN JAHREN 1907-1913, vol. 1 (Berlin 1918) 437-482.
28. L. DE CASTRO, COMPENDIO DELLE LEGGI DEI RE "FETHA-NAGAST" (Livorno 1912); P. MAURO DA LEONESSA, TESTI DI DIRITTO ANTICH E MODERNI RIGUARDANTI GLI ETIOPI (Codificazione canonica orientale: Fonti: Fasc. 5, Rome 1931); R. ROSSI CANEVARI, FETHA NEGAST: IL LIBRO DEI RE: CODICE DELLE LEGGI ABISSINE COM NOTE E RIFERIMENTI AL DIRITTO ITALIANO (Milan 1934).
29. Abba PAULOS TZADUA, THE FETHA NAGAST: THE LAW OF THE KINGS (P.L. Strauss ed., Addis Ababa 1968).
30. See *infra* note 78.
31. The table of contents given here follows in general the English terminology of PAULOS TZADUA (*Supra* note 29), with some modifications to reflect more accurately the subject covered by the chapters. A Latin table of contents may be found in Dillmann (*supra* note 11) and a German one (Correcting the one by Ruppell, *supra* note 13) in A. DILLMAN, VERZEICHNIS DER ABBESSINISCHEN HANDSCHRIFTEN DER KOENIGLICHEN BIBLIOTHEK ZU BERLIN (Berlin 1878), and in M. Bittner, *Review of I. Guidi*, 13 WIENER ZEITSCHRIFT FUER DIE KUNDE DES MORGENLANDES 370-381-385 (1899).

provisions from the Old and New Testament. 46. Penal provisions for blasphemy, apostasy and sorcery. 47. Penal provisions for homicide. 48. Penal provisions for sexual offences. 49. Penal provisions for theft. 50. Penal provisions for drunkenness, usury, and miscellaneous offences. 51. Regulations of the church regarding heir, circumcision, confessions and rule-making powers of the clergy. Appendix: Successions.

II. SOURCES

The non-indigenous origin of the Fetha Nagast is well reflected in its popular Amharic designation as *yabaherya heg;* i.e., "the law from overseas".[32] According to a popular myth, the law-book "fell from heaven during the reign of (Roman emperor) *Constantine*",[33] while others attribute it to "300 holy men". Both legends are hear-say versions of the Ge'ez preface, where explicit reference is made to the 318 orthodox bishops assembled at the Council of Nicaea (in 325 A.D.) who allegedly produced the law-book at Emperor Constantine's request.[34] According to a tradition reported in the Amharic edition of 1966, the Ethiopian Emperor *Zar'a Ya'qob* (1434-1468) had the book brought from Egypt and translated into Ge'ez.[35] Ethiopian church tradition further has it that the translator used an Arabic text based on a c ompilation by an Egyptian christian named *Ibn Al-' Assal.*[36]

Coptic Nomocanon

When some of the obvious anachronisms are eliminated, the immediate source of the Fetha Nagast can thus be identified with suffcient historical accuracy. Except for the first part of the preface and for the appendix,[37] it is a literal translation[38] of a well-known coptic "nomocanon" originally written in Arabic, of which some 30 authentic manuscripts are known in European and Egyptian libraries, with two printed editions published in 1908 and 1927.[39] The author of the nomocanon is the Coptic Christian scholar, *as-Saff abu'l ibn al-'Assal* who lived during the first half of the 13th century, the "golden age" of Coptic literature (and not, as the preface of the Fetha Nagast suggests, during the reign of Constantine). Besides serving as legal advisor to the 75th Patriarch of Alexandria, *Cyril III Ibn Laqlaq* (1235-1243), he produced a number of literary tworks, mainly on theological subjects.[40]

The "Assalides" were an old Coptic family *(Aulad al-Assal)*, high-ranking in government offices and in scholarship.[41] Since there

32. S.D. MESSING, THE HIGHLAND-PLATEAU AMHARA OF ETHIOPIA (Diss. Univ. of Pennsylvania, Pittsburg 1957) 309.

33. Rocher d'Héricourt (*supra* note 12) and Harris (*supra* 6); cf. E. HABERLAND, UNTERSUCHUNGEN SUM AETHIOPISCHEN KOENIGTUM (Wiesbaden 1965)44.

34. See *infra* note 52.

35. Amharic edition (*supra* note 24) 8 col. 1; cf. Paulos Tzadua (*supra* note 29) XVII; C.W. ISENBERG, DICTIONARY OF THE AMHARIC LANGUAGE (London 1841) 212; J.L. KRAPF, REISEN IN OSTAFRIKA AUSGEFUEHRT IN DEN JAHREN 1837-55, part 1 (Stuttgart 1858) 478; A. D'ABBADIE, CATALOGUE RAISONNE DE MANUSCRITS ETHIOPIENS (Paris 1869) 185. - The referecne to Zar'a Ya'qob is probably an anachronism, and the translation is more likely to have been made in the 16th or 17th century (the historical background of this "reception" will be the subject of a forthcoming monograph).

36. Amharic edition 519 col. 3; cf. Paulos Tzadua XVII n. 18. Ibn al'Assal is sometimes referred to as the Arabic translator of a Greek original (Lefb'vre, *supra* note 8, XXXVI n. 1), but more frequently as the compilor of the text at the time of the Nicaean Council; on this anachronism see Dillmann (*supra* note 11) 29 n.K.

37. On the Preface see *infra* note 52; on the Appendix, infra notes 73-76.

38. The Ge'ez translator did not in any way attempt to change the origin text, as suggested by E. HA MERSCHMIDT, AETHIOPIEN: CHRISTLICHES REICH ZWISCHEN GESTERN UND MORGEN (Wiesbaden 1967) 77. On the contrary, much of the notorious linguistic defectiveness and obscurity of the Fetha Nagast is attributiable to the very fact that the translation from the Arabic was too literal; see the examples given by Guidi ((*supra* note 21) XII, and by Bittner (*supra* note 31) 377.

39. GIRGIS FILUTA'US 'AWAD (ed.), AL-MAGMU'AS-SAFAWI (Cairo 1908); and MURQUS GIRGIS (ed.), KITAB AL-QAWANIN etc. (Cairo 1927); for a list of the manuscripts see G. GRAF, GESCHICHTE DER CHRISTLICHEN ARABISCHEN LITERATUR, vol. 2 (Vatican 1947) 401.

40. Biography and bibliography in Graf (*supra* note 39) 388-398. *As-Saff* is short for *saff-ad-daula*, i.e. "friend of government"; *abu'l-Fada'il* means "father of virtues".

were at least four brothers by the name of Ibn al-'Assal, three of whom were active as writers, there has been some confusion as to which of them actually wrote the nomocanon: While an earlier, less well-known version is attributed to the younger brother, *al-Mu'taman (ad-daula) abu Ishaq Ibrahim ibn al-'Assal*,[42] and while the second brother, *al-As'ad abu'l-Farag Hibatallah ibn al-'Assal* is known as the author of a compendium on the law of successions,[43] it now seems well established that the authoritative second version of the nomocanon was written by the eldest brother, as-Saff ibn al-'Assal.[44] According to one of the oldest manuscripts, it was completed in September 1238; and despite its purely scholarly authority as a "restatement of the law", it rapidly became a leading reference book for judicial practice and a "textus receptus" of the Coptic church in Egypt.[45]

Coptic legal texts of this period were written in Arabic, the Coptic language having been abandoned as a vehicle for legal writing by the 11th century. Unlike the ancient Coptic papyri of the Greco-Roman period,[46] they are thus part of what is generally grouped as "Christian - Arabic literature".[47] The Copts, as other Christian communities living under Islamic rule in Egypt, enjoyed a certain degree of autonomy in civil matters, with the church authorities exercising jurisdiction *(episcospales audientiae)* mainly in matters of family law and successions[48] - not unlike the tolerated partial autonomy of Muslim courts in present-day Ethipia.[49] In contrast, however, to the comprehensive *Shari'al* law of Islam, Christianity did not provide its followers with an elaborate legal system. In search of a Christian "personal law", beyond the elementary rules of conduct that could be derived from the holy scriptures and from various ecclesiastical sources, the Egyptian Melchites about 1100 A.D. first turned to Greek-Byzantine texts on civil law, and began to translate them into Arabic.

Most of the resulting translations-compi-

41. G. Graf, *Die koptische Gelehrtenfamilie der Aulad al-'Assal und ihr Schrifttum*, 1 ORIENTALIA (N.S.) 34, 129. 193 (1932).

42. Four of the manuscripts erroneously identify him as the author of the final nomocanon; but see the introduction by Girgis Filuta'us 'Awad (*supra* note 39) 10, and Graf (*supra* note 39) 398-402, 407-414.

43. Reproduced in the two printed editions of the monocanon (*supra* note 39); see Graf (*supra* 39) 403-407. Some of the manscripts of thes work seem to suggest a certain similarity with the successions chapter (42) of the nomocanon.

44. See A. Mallon, *Ibn al-'Assal; Les trois écrivains de ce nom*, 6 JOURNAL ASIATIQUE (Ser. 10) 509 (1905); P. Dib. *Lequel des ibn al-'Assal est l'asuteur du Nomocanon* 20 REVUE DE L'ORIENT CHRETIEN 104 (1915-1917); A.J.B. Higgins, *Ibn al-'Assal* , 44 JOURNALE OF THEOLOGICAL STUDIES 73 (1943); Graf (*supra* notes 39 and 41).

45. See. W. Selb, *Kodifikationen im alteren orientalischen Kirchenrecht: Prolegomena zu einer Rechtsgeschichte christlichen Orients*, OESTERREICHISCHE LANDESREFERATE ZUM VIII. INTERNATIONALEN KONGRESS FUER RECHTSVERGLEICHUNG IN PESCARA (Vienna 1970) 22; Iban al-'Assal (who expressly dedicated his nomocanon to use by lay judges) subsequently condensed it into a "nutshell" lawbook, which seems to have been equally popular, though less authoritative; see Graf (*supra* note 39) 398, 403.

46. See A.A. Schiller, *Prolegomena to the Study of Coptic Law*, 2 ARCHIVES D'HISTOIRE DU DROIT ORIENTAL 342 (1938); A.A. Schiller, *Coptic Decuments*, 60 ZEITSCHRIEFT FUER VERGLIECHENDE RECHTSWISSENSCHAFT 192 (1957).

47. A. BAUMSTARK, DIE CHRISTLICHE LITERATUR DES ORIENTS, vol. 2 (Leipzig 1911) 27; F. Coln, *The Nomocanonical Literature of the Copto-Arabic Church*, 56 ECCLESIASTICAL REVIEW 112 (1917); G. GRAF, GESCHICHTE DER CHRISTLICHEN ARABISCHEN LITERATURE: vol. I: UEBERSETZUNGEN (Vatcan 1944) 556.

48. See N. Edelby, *L'autonomie législative des chrétiens en terre d'Islam*, 5 ARCHIVES D'HISTOIRE DU DROIT ORIENTAL 307 (1951); L. WENGER, DIE QUELLEN DES ROEMISCHEN RECHTS (Vienna 1953) 212, 553; B. Ducati, in 1 RIVISTA GIURIDICA DEL MEDIO ED ESTREMO ORIENTE E GIUSTIZIA COLONIALE 66 (1932); and W. Selb, *Episcopalis audientia von der Zeit Konstantins bis zur Nov. XXXV Valentinians III.*, 84 ZEITSCHRIEFT DER SAVIGNY-STIFTUNG: ROMANISTISCHE ABTELLUNG 162 (1967).

49. Imperial Proclamations 12/1942 and 62/1944 on the jurisdiction of *Kadi* and *Naiba* courts.

lations[50] were used and accepted also by the Coptic community, not without some theological polishing: thus, the names of the later Byzantine emperors of "kings" (considered as heretics by the Coptic church) were simply deleted from the headline, and their legislation indiscriminately ascribed to Constantine the Great and the Council of Nicaea. This pious forgery deliberate, and hardly due to ignorance as suggested by *Riedel*[51] - accounts for the flourishing anachronism of the first part of the Fetha Nagast preface, which in fact repeats contemporary Coptic dogma,[52] and for the mutilated title "Law of the Kings"

Byzantine Lawbooks

In his introduction, Ibn Al-' Assal himself identifies the sources on which his nomocanon purports to be based. Besides a list of holy scriptures and canons of the Coptic church, which are relevant mainly for the first (ecclesiastic) part,[53] the principal source of the *second* (secular) part is described as the "Canon of the Kings", consisting of four books said to have been "written at the Court of the Emperor Constantine"[54].

Among these four books, only three are of interest to comparative law, the fourth being the so-called "Precepts of the Old Testament"[55]. Books, I, II and III of the "Canons of the Kings" (cited in abbrevaition as TS, MAK and MAG throughout the text of the nomocanon and its Ethiopian translation) thus remain as the truly *secular* sources of the Fetha Nagast. A considerable amount of research and polemics, by legal historians and philologists, has gone into the task of tracing and identifying these three books. *Renaudot*, writing in 1713,[56] first suggested a connexion between them and Byzantine-Roman law: "Illi vero Canones nihil aliud sunt quam excerpta ex Nomocanonibus Graecis, Digestis, Codice Theodosiano et Justinianaeo, Novellis Constitutionibus et Basilicis, eo ordine disposita, ut Corpus quoddam Juris constituant, unde lites inter

50. These translations were indeed practice-oriented and not a mere "self-assertion" of Coptic scholars vis-a'-vis Islamic jurisprudence, as suggested by P. Koschaker, *Review of d'Emilia*, 59 ZEITSCHRIFT DER SAVIGNY-STIFTUNG: ROMANISTISCHE ABTEILUNG 659 (1939). The Islamic practice of placing local Christian communities under "Griik" (i.e., Byzantine-Roman) law of personal status was actually contined in the Ottoman Empire, under the *millet system*, untl the 20th centry; see E.H. Freshfield, *The Official Manuals of Roman Law of the Eighth and Ninth Century*, 4 CAMBRIDGE LAW JOURNAL 34, 49 (1932).

51. W. RIEDEL, DIE KIRCHENRECHTSQUELLEN DES PATRIARCHATS ALEXANDRIN (Leipzig 1900) 296, assuming a confusion between Constantine the Great (306-337) and some of the later Byzantine emperors also named Constantine.

52. The legand of the 318 orthodox bishops drafting a law-book for the Emperor Constantin at Nicaea can be found at least as early as 1320 in the Coptic encyclopedia of *Sams ar-Ri'asa abu'l-Barakat* (ibn *Kabar)*, partly translated by W. Riedel, *Der Katalog der christlichen Schirften in arabischer Sparche von Abu'l-Barakat*, NACHRICHTEN DER KOENIGLICHEN GESELISCHAFT DER WISSENCHAFTEN ZU GOETTINGEN: PHILOLOGISCH-HISTORISCHE LASSE (Part 5) 635 (1902); and in the famour "History of the Copts" by the Egyptian *Ahmed ibn 'Abd as-Samad Taqi eddin al-Maqrizi* (1365-1442), edited and translated by F. Wustenfeld, *Nacrizi's Geschichte der Copten*, 3 ABHANDLUNGEN DER HISTORISCH-PHILOLOGISCHEN KLASSE DER KOENIGLICHEN GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN ZU GOETTINGEN 11, 32 (1845): "They blessed (Constantin) an drafted for him the book of the laws of the kings and of the church, which contained everything relating to administration and marriage, and they communicated a copy of it to the other realms".

53. See the translation by Paulos Tzadua (*supra* note 29) 5-9; cf. 0. Meinardus, *A Study on the Canon Law of the Coptic Church*, 16 BUILLETIN DE LA SOCIETIE D'ARCHEOLOGIE COPTE (1961); and C. de Clercq, *Introduction à l'histoire du droite canonique oriental*, 3 ARCHIVES d'HISTOIRE DU DROIT ORIENTAL 309, 347 (1947).

54. Preface, part 2; see Paulos Tzadua (*supra* note 29) 8. These "canon" also appear, though in different arrangement, in the later compilations by Abu'l-Barakat (*supra* note 52) and by Makarios (partly translated in Riedel, *supra* note 51). See also *infra* notes 76 and 94.

55. A collection of rules extracted from the Old Testament, with a few Christian interpretations and additions translated by B. Sanguinetti, *Les préceptes de l'Ancien Testament*, 14 JOURNAL ASIATIQUE (Ser. 5) 449 (1859) and 15 JOURNAL ASIATIQUE (Ser. 5) 5 (1860); cf. Riedel (*supra* note 51) 52, 130.

56. E. RENAUDOTIUS, HISTORIA PATRIARCHARUM ALEXANDRINORUM JACOBITARUM A.D. MARCO USQUE AD FINEM SAECULI XIII (Paris 1713) 75.

Christianos possint judicari," - Subsequent systematic studies of the texts yields the following results:

(a) *Procheiron.* About 1859, *Amari* recognized the first book of the "Canons of the Kings" as an Arabic translation of the "Proeheiron", the famous "Manual" of Roman law enacted about 879 A.D. by Byzantine Emperor *Basil I the Macedonian*[57]. This identification, first reported in 1883[58], has been confirmed by *Riedel;* [59] and in an Article-by-article comparison, *Nallino* traced well over 100 TS citations from the Fetha Nagast via the Arabic nomocanon back to the Procheiron.[60] The translation from Greek to Arabic appears to have been made by Melchites in the late 12th or early 13th century.[61]

(b) *Syro-Roman Lawbook.* In 1880, *Sachau*[62] recognized the second book of the "Canon of the Kings" as an Arabic translation of the so-called "Syro-Roman Lawbook" (also entitled "Legislation of the Kings Constantine, Theodosius and Leo"), a Greek compilation dating from about 476-480 A.D., translated into Syriac about 750 and into Arabic about 1100.[63] A recent study by *Selb*[64] has shown that the book contains little "Syrian" or local "oriental" elements (contrary to earlier interpretations[65]) and that it is essentially a statement of Roman law as then applied in the Eastern provinces of the empire, probably written for teaching purposes'.[66] This source is cited 89 times (MAK) in the Fetha Nagast. In a study of the crucial chapter on sales, *d'Emilia* has shown the respective influence of Procheiron and Syro-Romana.[67]

(c) *Ecloga.* Most difficult to identify proved the third book of the "Canons of the Kings", partly because Ibn al-'Assal's own source

57. Greek and Latin edition by C.E. ZACHARIAE VON LINGENTHAL, O PROCHEIORS NOMOS: IMPERATORUM BASILII, CONSTANTINI ET LEONIS PROCHIRON (Heidelberg 1837); cf. E.H. FRESHFIELD, A MANUAL OF ROMAN LAW: THE PROCHEIROS NOMOS (Cambridge 1928).

58. M. Amari, in B. DE SLANE, CATALOGUE DES MANUSCRITS ARABES DE LA BIBLITHEQUE NATIONALE, part 1 (Paris 1883) 64, describing a Melchite compilation compared with Zachariae's edition (*supra* note 57).

59. Riedel (*supra* note 51) 40, 142, 297.

60. C.A. Nallino, *Libri giuridici bizantini in versioni arabe cristiane del sec. XII-XIII*, 1 RENDICONTI DELA REALE ACCADEMIA DEI LINCEI: CLASSE DI SCIENZE MORALI' STORICHE E FILOLOGICHE (Ser. 6) 101, 111-117, 144-153 (1925); C.A. NALLINO, 4 RACCOLTA DI SCRITTI E INEDITI (Rome 1942) 371.

61. Graf (*supra* note 47) 617; cf. J.B. Darblade, *La collection canonique melkite d'après les manuscrits arabes des XIIIe-XVIIe siècles*, 4 ORIENTALIA CHRISTIANA PERIDOCA 85, 114 (1938).

62. K.G. BRUNS & E. SACHAU, SYRISCH-ROEMISSCHENS RECHTSBUCH AUS DEM FUENFTEN JAHRHUNDERT, (Leipzig 1880, reprint Aaalen 1963), part 2 (German translation) 75-114 and 160, 179: identification and comments, with a brief reference to the Fetha Nagast in footnote 1.

63. Latin translation by I.P.N. LAND, ANECDOTA SYRIACA, vol. 1 (Leyden 1862) 123-155, 184-198, vol. 2 (Leyden 1868) 19; see also E. SACHAU, SYRISCH-ROEMISCHE RECHTSBUECHER, vol. 1 (Berlin 1907) XVI-XIX, and Wenger (*supra* note 48) 551, for further reference.

64. W. SELB, ZUR BEDEUTUNG DES SYRISCH-ROEMISCHEN RECHTSBUCHES (Munich 1964); cf. E. Volterra, *Il libro stro-romano nelle recenti ricerche*, 62 PROBLEMI ATTUALI DI SCIENZA E CULTURA 297 (1964); and the review by R. Yaron in 17 IURA: RIVISTA INTERNAZIONALE DI DIRITTO ROMANO E ANTICO 114 (1966), and by D. Norr and J.P.M. van der Ploeg in 36 TIJDS CHRIFT VOOR RECHTSGESCHIEDENIS 563, 570 (1968).

65. Particularly L. MITTEIS, REICHSRECHT UND VOLKSRECHT IN DEN OESTLICHEN PROVINZEN DES ROEMISCHEN KAISSRREICHES (Leipzig 1891); E. CARUSI, DIRITTO E FILOLOGIA (Bologna 1925); R. TAUBENSCHLAG, OPERA MINORA, vol. 1 (Warsaw 1959) 311.

66. E. VOLTERRA, DIRITTO ROMANO E DIRITTO ORIENTALE (Bologna 1937) 75, and in 8 RENDICONTI DELLA REALE ACCADEMIA DEL LINCEI (Ser. 8) 31 (1953), submits that the book was actually a text-book for the first year of legal studies at the ancient law school of *Beryt* (Beirut); but see Selb (supra note 64) 241, 264, referring to P. COLLINET, HISTOIRE DE L'ECOLE DE DROIT DE BEYROUTH (Paris 1925) 244.

67. A. D'EMILIA, LA COMPRAVENDITA NEL CAPITOLO XXXIII DEL NOMOGAMONE DI IBN AL-'ASSAL: NOTE STORICO-ESEGETICHE (Milan 1938); A . D'Emilia, *Elementi di diritto romano nella struttura della compravendita secondo il capitalo XXXIII del Fetha Nagast*, 5 ATTI DEL V CONGRESSO NAZIONALE DI STUDI ROMANI 45-61 (1946).

references are misleading. Both Riedel and Nallino thus assumed the third book to be an Arabic version of the "Sanctorum Patrum 318 (Nicaenorum) Sanctiones et Decreta",[68] which contain only very few secular rules (mainly references to marriage). In contrast, the 45 MAG citations in the Fetha Nagast extensively deal with legal matters including marriage, successions, criminal law, asylum and procedure. In 1947, an article-by-article analysis by *Costanzo*[69] showed that at least 24 of the MAG citations correspond to another famous text of Roman law which Nallino had believed to have been unknown to Ibn al-'Assal[70]; viz., the "Ecloga" (Selection) enacted in 740 by Byzantine Emperor *Leo III the Isaurian* and his son (and co-regent) *Constantine V Copronymos*.[71] It seems that the citations are based on an excerpt made by Melchites in the 13th century[72] from a previous Arabic translation of the Ecloga, into which the Nicaean canons were incorporated.

There remains one last part of the Fetha Nagast, the sources of which have not yet been identified: viz., the Appendix, entitled "chapter on successions, on which the honourable Abba Querillos, Patriarch of Alexandria, agreed with bishops, chiefs and magistrates". This chapter, which reportedly was enacted in 1241 and therefore does not appear in the earlier Arabic nomocanon of Ibn al-'Assal, is in fact a verbatim Ge'ez translation of the chapter on inheritance from the canons of Cyril III Ibn *Laqlaq*.[73] It is likely that these canons, too, were drafted by Ibn al-'Assal.[74] According to an introductory note (repeated in the Fetha Nagast), they are based mainly on the writings of Abba *Cosmas* (probably the patriarch *Quzman III*, who died in 933) and on some unidentified lawbooks, probably identical with the abovementioned Byzantine sources. An Amharic gloss to the Fetha Nagast Appendix [75] mentions, in addition to Cosmas, one Abba

---

68. Latin edition by A. PSSANUS, ACTA ET CANONES SACROSANCTI PRIMI OECUMENICI CONCILII NICAENI (Dillingen 1572); rev. ed. by F. Turrianus (Antwerp 1578) reprinted in J.D. MANSI, SACRORUM CONCILIORUM NOVA ET AMPLISSIMA COLLECTIO, vol. 2 (Florence (1759) col. 947; and by Abraham Ecchellensie *ibid.* col. 1029.

69. G.A. Costanzo, *L'Ecloga araba nel Fetha Nagast e la sua prima versione in italiano*, 20 ANNUARIO DI DIRITTO COMPARATO E DI STUDI LEGISLATIVI (Ser. 3), part 2, 1 (1947); cf. G.A. Costanzo, *"Fetha Nagast" (Diritto dei Re)*, 7 NOVISSIMO DIGESTO ITALIANO 253. (1961).

70. Nallino (*supra* note 60) 126.

71. Greek edition by C.E. ZACHARIAE VON LINGENTHAL, COLLECTIO LIBRORUM IURIS GRAECO-ROMANI INEDITORUM (Leipzig 1852); and cf. E.H. FRESHFIELD, A MANUAL OF ROAMM LAW: THE ECLOGA (Cambridge 1926); C.A. SPUBLER, L'ECLOGE DES ISAURIENS: TEXTE, TRADUCTION, IIISTOIRE (Czernowitz 1929). The Byzantine Ecloga was also introduced in several Balkanic countries, where it survived (e.g. in Bessarabia, now part of the Soviet Union) until the 20th century; see D. Obolensky, *Russia's Byzantine Heritage*, 1 OXFORD SLAVONIC PAPERS 37 (1950); A.V. Soloview, *Der Einfluss des byzantinischen Rechts auf die Volker Osteuropas*, 76 ZEITSCHRIFT DER SAVIGNY-STIFFUNG: ROMANISTISCHE ABTEILUNG 432 (1959); P.J. Zepos, *Byzantine Law in the Danubian countries*, 7 BALKAN STUDIES 343 (1966); and see the modern Russian edition by E.E. LIPSHITZ, EKLOGA: VIZANTIJSKI ZAKONODATEL'NYI SVOD VIII VEKA (Moskow 1965).

72. Graf (*supra note* 47) 619. It seems that the provisions so extracted (e.g., on marriage) are omitted from later Coptic versions of the Ecloga; see Nallino (*supria* note 60) 139.

73. Arabic text in Girgis Filuta'us 'Awad (*supra* note 39) 436-451; English translation (based on Arabic manuscript No. 251, Bibliothèque Nationale Paris, foll. 353-361) by O.H.E. Khs-Burmester, *The Canons of Cyril III Ibn-Laklak, 75th Patriatrch of Alexandria A.D.* 1235-1250, 12 BULLETIN DE LA SOCIETE D'ARCHEOLOGIE COPTE 81, 124-132 (1947). Textual comparison proves perfect identity with the Appendix of the Fetha Nagast (including some parts of the Cairo edition which are missing in the Paris manuscript used by Burmester). The only difference is the date, which was added by the Ge'ez translator (and which is probably wrong - see *infra* note 74).

74. Graf (*supra* note 39) 362, who identified the canons as the outcome of a synod convened at Cairo in September 1238 (the month when Ib al-'Assal finished his nomocanon); cf. Burmester (*supra* note 73) 81. While at the end of the Arabic text it is clearly stated that "the brethren, the bishops, agreed upon (these canons) and accepted them on the 20th of Tut in the year 955 of the Righteous Martyrs" (i.e., 1238 A.D.), the introduction to the Ge'ez text (Fetha Nagast Appendix) claims that "it was enacted on the 17th of Maskaram in the year 958 of the Righteous Martyrs and the year 1241 from the birth of Our Lord" (curiously enough, the latter date follows the Gregorian and not the Ethiopian calendar.)

75. Paulos Tzadua (*supra* note 29) 313 n. 1; cf. *infra* note 84.

Gabriel; this could be a reference to the inheritance laws of another Coptic patriarch, *Gabriel II Ibn Tariq* (1131-1145), which contain detailed classes and orders of succession (attributed to Emperor Constantine), and which specifically acknowledge the "Canons of the Kings" as a source.[76]

Islamic Influences

Finally, the nomocanon also reflects the political and cultural environent in which its author lived and wrote: viz., the Islamic civilization, under whose domination the Coptic community has existed since the 7th century. Although Ibn al-' Assal for obvious dogmatic reasons avoids any reference to Muslim sources[77], it has been shown that certain provisions of the nomocanon were taken directly from Islamic law (more specifically, from the Malikite school[78]), particularly in the area of sales, charitable legacies, divorce, penal provisions, procedure.[79] Sometimes, Islamic and Roman rules stand side-by-side, such as the *portio legitima* of post-classical Roman successions and the "disposable quarter" of the Muslim law of wills,[80] and similar examples of "co-existence" in the law of sales[81].

Further to substantive borrowings,the jurisprudential approach of the Fetha Nagast clrearly reflects an Arabic literary background. Nallino notes[82] that the arrangement of the subject matters follows the Islamic rather than the Roman system; the inclusion of such topics as diet and clothing certainly is closer to *fiqh* than to *ius civile*. The very idea, fundamental to Islam, of treating all law as part of one's religion,[83] would hardly have occurred to a Roman jurist. In addition, the style of the Fetha Nagast shows characteristic features of Muslim legal scholarship: Ibn al-'Assal states in his introduction that his personal contributions to the nomocanon are "arrived at by reasoning and through analogy" from the authoritative sources - a formula clearly reminiscent of the *qiuas* of Islamic jurists; and the annex on successions adds rules "on which Abba *Querillos*, Patriarch of Alexandria, agreed with bishops, chiefs and magistrates"[84] - apparently deriving legal authority from such consensus, not

76. For an Arabic text and English translation see O.H.E. Khs-Burmester, *The Laws of Inheritance of Gabriel Ibn Turaik, 70th Patriarch of Alexandria*, 1 ORIENTALIA CHRISTIANA PERIODICA 315 (1935); cf. O.H.E. Khs-Burmester, *The canons of Gabriel Ibn Turaik, 70th Patriarch of Alexandria*, 46 MUSEON 43 (1933)

77. See Euringer (*Supra* nota 18) 362, d'Emilia (*Supra* note 67).

78. While Guidi (*supra* note 20) VII and XI attributed the Islamic influence mainly to the Shafi'ite school and particularly to the *tanbih* of *Abu-Ishaq- as-Sirazi* (about 1060-1061 A.D.; cf. the Latin edition by A.W.T. JUYNBOLL, IUS SHAFIITICUM - AT TANBIH AUCTOREABU ISHAK AS-SHIRAZI, Leyden 1879), the predominant Malikite influence is emphasized by C.A. Nallino, *Review of E. Carusi*, 9 RIVISTA DEGLI STUDI ORIENTALI 135 (1921); cf. d'Emilia (*supra* note 67) 47 and C. Conti Rossini- *Fetha Nagast*, 5 NUOVO DIGESTO ITALIANO (Milan 1938) 1085; and d'Emilia, *Influssi di diritto musulmano nel capitolo XVIII, 2 del nomocanone arabo cristiano di Ibn al-'Assal*, 19 RIVISTA DEGLI STUDI ORIENTALI 1, 15 (1940), pointing to to the assimilation of donations *(hibah)* to charitable legacies *(waqf)* as a characteristic dogmatic position of the Malikite school.

79. The influence of "Muslim civil law" on the Fetha Nagast is mentioned by T. Noldeke, *Die athiopische Literatur*, in DIE ORIENTALISCHEN LITERATUREH (Leipzig 1906, reprinted 1925) 136; Nallino (*supra* note 60) 154 and *supra* note 78; d'Emilia (*supra* notes 67 and 78); B. Ducati (*supra* note 48) 67, pointing also to the rules relating to warfare.

80. Fetha Nagast, chapter 42 section 4. While the Ge'ez text of the nomocanon clearly prefer the Roman solution, the Amharic glossators came up with a radically different "compromise": one quarter to the church, two quarters to the heirs-at-law, and one quarter freely disposable; see Guidi (*snpra* note 20) 387 n. 1 cf. Paulos O Tzadua (*supra* note 29) 228 n. 46; Costanza (*supra note* 69) 40; and see *infra* note 87.

81. D'Emilia (supra note 67) *passim.*

82. Nallino (*supra* note 60) 153; note the tri-partite division made by Ibn al-'Assal in his "Index" (indivdual-family-society).

83. See J.N.D. ANDERSON, ISLAMIC LAW IN THE MODERN WORLD (New York 1959) 2-5.

84. *Supra* notes 73-76, following Guidi's translation; the Ge'ez actually uses the term *liqanat*, i.e. (legal) scholars of the church, interpreted by the Amharic glossators as *papasat* (ptriatrchs).

unlike the *ijma'* of Islamic jurisprudence.[85]

The moulding of Roman sources into Islamic forms was facilitated by the ease with which the Arabic laguage transcribed and accommodated Roman legal terms.[86] This process is best illustrated by terminology from the law of succession: The Greco-Roman texts use the term *falkidion* (a Greek neologism derived from the Roman "Lex Falcidia") to designate the compulsory share in a testate succession.[87] The Arabic translators simply transliterated the term as *falkidion* or *falkid*, with a special explanatory note added at the end of the Arabic version of the Procheiron.[88] Ibn al-'Assal's nomocanon does not repeat that explanation, possible because by then the concept had become sufficiently "arabized" to be understood by lawyers in Egypt. When, however, the Ge'ez translator once more transcribed it (without interpretation) into "*filkidon*", the term must have ceased to be meanigful: The Amharic commentary in the 1966 edition of the Fetha Nagast now "explains" the mysterious word as meaning "he who gives the inheritance", - i.e., the testator.[89]

The general interaction of Roman and Islamic law, which has been noted in the former Eastern provinces of the empire, may also have had some effect on the contents and conceptual framework of the nomocanon.[90] However, *Haberland's* conclusion to the effect that the Fetha Nagast "is based mainly on law of the Muhammedan realm, which in turn rests on Roman-Hellenistic *ius gentium*",[91] somewhat misplaces the emphasis. In any event, it may be wise to head Wenger's famous caveat:[92]

"He who wishes to show Roman-Byzantine legal heritage in Arabic documents, or to disclose Arabic influences on Roman-Byzantine heritage, must be qualified as a romanist, a byzantinist, an arabist, a jurist and a philologist all in one - or at any rate must be capable of an independent judgment in these frequently overlapping scientific disciplines. To the rest of us here, there remains but an open mind for the neighbouring field of research; i.e., nothing but a few literacy references".

CONCLUSIONS

Summing up all the available literary information on the sources that appear to have influenced the second (secular) part of the Fetha Nagast, Roman civil law - and the Procheiron in particular - emerges as the predominant element.

While this conclusion would in part bear out the speculations of Sherman and Wig-

85. On the role of *qiyas* nad *ijma'* see Anderson (*supra* note 83); J. SCHACHT, AN INTERODUCTION TO ISLAMIC-LAW (Oxford 1964) 60, 114; R. DAVID, LES GRANDS SYSTEMES DE DROIT CONTEMPORAINS: DROIT COMPARE (Paris 1964) 465-461.

86. A famous example is the Latin *dolus*, which survives in modern Arabic as the verb *dalasa* (=to swindle, cheat, counterfeit, forge, falsify, defraud, impose); see H. WEHR, A DICTIONARY OF MODERN WRITTEN ARABIC (J.M. Cowan transl. Wiesbaden 1961) 290.

87. Supra note 80. While classical Roman law merely gave an action to invalidate the will (querella inoQciosi testamenti) where descendants had received less than a quarter of their intestate share *(Quarta Falcidia)*, Byzantine law conceived of the *Lex Falcidia* as automatically giving descendants a compulsory share *(oprtio legitima)*.

88. Nallino (*supra* note 60) 120.

89. Amharic edition (*supra note* 24) 475 col. 2; cf. Paulos Tzadua (*supra* note 29) 245 n. 43.

90. Islamic influences on the Syro-Roman lawbook have been suggested by Taubenschlag, doubted by Nallino, cf. Wenger (*supra* note 48) 319. Conversely, the Syro-Roman lawbook is said to have influenced Islamic law: see O. Spes & E. Pritsch, *Klassisches islamisches Recht*, 1 (Supple. 3) HANDBUCH DER ORIENTALISTIK (Leyden & Cologne 1964) 224. On the general influence of Roman law on Islamic law, Schacht (supra note 85) 20-21; J. Schacht, *Foreign Elements in Ancient Islamic law*, 32 JOURNAL OF COMPARATIVE LEGISLATION AND (3rd Series, Parts III-IV) 10-17 (1950); but cf. S.V. Fitz-Gerald, *The Alleged Debt of Islamic to Roman Law*, 67 LAW QUARTERLY REVIEW 81 (1951), and Abdel-Rahman Hassan, *Le droit musulman et le droit romain*, 4 ARCHIVES D'HISTOIRE DU DROIT ORIENTAL 301 (1949).

91. Haberland (*supra* note 33) 43-44.

92. Wenger (*supra* note 48) 318.

more,[93] it is clear that the Ethiopian "Law of the Kings" is a far cry from Justinian's *Corpus Iuris Civilis*. The combination of three different Greco-Roman lawbooks into a single nomocanon was bound to creat contradictions, and all but destroyed the coherent original system.[94] Its Roman substance was taken from various layers of successive imperial legislation (e.e., the "constitutions" identifiable in the Syro-Roman lawbook[95]) , reflecting various stages of christianization (particularly prominent in the Ecloga, with a reverse trend in the Procheiron[96]) , subjected to the erosive forces of vulgarization and didactic simplification in the Eastern Empire.[97] Before even reaching Ethiopia, the original Latin rules had already undergone two successive translations and "acculturation" (Byzantine-Greek and Coptic-Arabic), and were virtually cut off from the "mother civilization" of Rome, spiritually by Coptic orthodoxy and geopolitically by Islam.

Against these odds, the successful "reception" and adaptation of this Roman torso in the radically different social environment of Ethiopia is all the more remarkable. The survival and continuous evolution of the Fetha Nagast-which is sufficiently documented from the 17th century onwards to the present date, and which will form the subject of a separate study currently in progress - must be considered as one of the most striking examples illustrating the trans-cultural migrative and adaptive potential of legal systems.

93. *Supra* notes 4 and 5. However, Sherman's guess regarding the actual *date* of the reception of Roman low in Ethiopia (6th centry) is clearly wrong, in view of the historical role of Ibn-al-'Assal's nomocanon discussed *supra* (notes 38 et s.)

94. Note that the title "Legislation of the Kings" (with the actual names of the "Kings" or emperors omitted, see text *supra* at note 51) was originally taken from the Syro-Roman Lawbook, which was in itself a very unsystematic "restatement" of Roman law (see Selb, *surpa* note 64, 246). The Copts extended the title to their re-arranged compilations with the Procheiron and the Ecloga ("Canons of the Kings", *supra* note 54); the Ethiopians eventually extended it to designate the nomocanon comprising all ecclesiastical and secular law ("Law of the Kings"), in order to distinguish this book from earlier ecclesiastic translations such as the "Senodos" (parts of which were indentical with parts of the first part of the Fetha Nagest; cf. the confusion by Bruce, *supra* note 11).

95. Selb (*supra* note 64) 209-229.

96. See Freshfield (*supra* note 50) 35; Sherman (*supra* note 4) 160, pointing to contrasts particularly in the law of marriage and divorce (another characteristic area being the law of asylum in the church).

97. On the notorious difficulties with the *Corpus Iuris* in legal practice, and the resulting trend to reduce Justinian's unwiedly volumes to "pocket-size" by way of intermediary manuals, see P. KOSCHAKER, EUROPA UND DAS ROEMISCHE RECHT (3rd ed. 1947, reprint Munich 1966) 65-66.

SOCIALIST ETHIOPIA'S ACHIEVEMENTS AS REFLECTED IN ITS BASIC LAWS

by Fasil Nahum*

The Revolution - A Turning Point

Ethiopia is one of the oldest states in the world. It has an impressive and uninterrupted history of independence going back to the millennium before Christ.[1] Thus it conspicuously stands out among the African and developing countries, many of whom came into existence very recently by hurling themselves out of the jaws of colonialism. On every other count, however, Ethiopia has remained an emerging nation and shared the same unhappy pattern of socio-economic underdevelopment which is the trademark of the lot. Ethiopia, in spite of its long history of independence, in spite of the proud and fierce spirit of its people and in spite of its potentially rich material resources has unfortunately been a country whose people have remained imprisoned in poverty and backwardness. And the feudalistic system, state structure and administration which burdened the Ethiopian people as a yoke for so long is basically accountable for such state of affairs. Thus, this was the main reason for the eruption of a belated Social Revolution in 1974.

A Social Revolution is not an event, it is a process and at that a long and difficult one. This Revolution has had several antecedents in peasant uprisings, student demonstrations and worker struggles, lately particularly in the 1960s and 1970s. And at the time of the writing of this paper, the revolutionary process has only begun. It will be quite some time before one can properly assess the results. However, even at this early stage certain achievements stand out as being significant. And the modest intention of this preliminary inquiry into Ethiopia's historic progress since the Revolution is to point out *prescriptive* highlights of achievements as reflected in some of the basic laws.

It is possible to examine Ethiopia's achievements through the basic laws prescribed, and present a fairly accurate and focussed picture, because Ethiopia's Revolution has been a legal revolution. The phrase "legal revolution" may need clarification as to the sense in which it is here employed. First, the phrase "legal revolution" is intended to convey a technical meaning. A major characteristic of the Ethiopian Revolution has been its employment of the machinery of the law in bringing about fundamental social changes. No basic change has been implemented without corresponding legal prescription.[2] However, the term "legal revolution" is also intended to convey a much deeper substantive meaning. The Revolution was an eruption caused by the accumulated overall injustices of a mainly feudalistic system of life. Its aim was the attainment of a new justice. Justice, not in an individualistic, chancy and tangential manner; justice, not in the sense of privilege for the few in the upper class, but justice for the masses and in a systematic and broad sense; a social justice that would alter previous unfair relationships and substitute them with humanistic ones based on an appreciation of the

* Dean and Assistant Professor, Faculty of Law, Addis Ababa University.

1. General reference works on Ethiopian history include C. Conti Rossini *Storia d' Etiopia* (Roma, 1923); J. Doresse, *L'Ethiopie* (Paris, 1958, English translation 1959); E.W. Budge, *A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia*, 2 Vols. (London, 1923); and specific works include M. Abir, *Ethiopia: The Era of the Princes* (London, 1968); S. Rubenson, *The Survival of Ethiopian Independence* (London, 1975); Matheme Selassie Wolde Meskel, *Zekre Neger* (Addis Ababa, 1948); and Tekle Tsadik Mekuria, *Ye Etyopya Tarik Ka-Atse Libnedingel Eske Atse Tewodros* (Addis Ababa, 1956).

2. Obviously the monarchical constitutional order could not, particularly at the intial stage, be turned into a socialist order by purely legal manoeuvres alone. The mobility of power dynamics was frozen in the interest of the actual power-holding class.

full worth of man. Incidentally, the broad social justice would inevitably provide a new emancipated individualistic justice. Since law at its best, and particularly socialist legality, always aims at the achievement of the highest and most complete justice; the two - law and justice - are fundamentally interwined. And that is the reason for characterizing the Ethiopian Revolution as a legal revolution.

The Revolution has made possible the issuance of sweeping substantive legal prescriptions geared toward improving the conditions of the Ethiopian masses as well as the establishment of appropriate channels of decision-making. And these have been accomplished through basic laws. These basic laws are an aggregate of legal norms intended to express the will of the Ethiopian masses and to regulate the social relations for the realisation of socialist rule and so constitute the foundations of the Ethiopian social and state system.

The reference to basic laws in some minds conjures up the idea of a constitution, and legalistic minds may then begin to wonder about the relationship of basic laws to the constitution. When a constitution is understood to mean the formal fundamental law of the state, which usually is a single written prescription governing state principles, then Ethiopia does not as yet have a *de jure* constitution. This however should not lead one to the fallacious conclusion that Ethiopia therefore does not have a constitution. For Ethiopia presently has a *de facto* constitution. And the various basic laws which will be examined are of constitutional significance and as such constitute constitutional acts.[3]

These basic laws have to be understood as pre-constitution's constitutional acts. Moreover, it would be logical and appropriate to divide them into two. The first type are provisional constitutional acts. These are temporary stop-gap constitutional acts necessarily enacted to do away with the previous archaic constitutional order and to provide for new substantive constitutional prescriptions as well as channels of decision-making and procedure. Since they are provisional in nature, a new socialist constitution could replace them when the political conditions for a *de jure* constitiution are present. So these provisional constitutional acts will not be dealt with in this paper. It suffices to note that Proclamation No. 1 of 1974 and its subsequent amendments are good examples of provisional constitutional acts.[4]

The second type are more permanent constitutional acts. Referring to these as permanent constitutional acts does not mean there may not be further developments and changes both in substantive and procedural aspects. But a new socialist constitution would only re-enforce and enshrine the basic principles embodied in them. It is this second type that will receive our attention.

Five such basic laws have been purposely selected, as they clearly fall into the category of constitutional acts. These are the Proclamation to Provide for the Public Ownership of Rural Lands; the Proclamation to Provide for the Organization and Consolidation of Peasant Associations; the Proclamation to Provide for Government Ownership of Urban Lands and Extra Urban Houses; the Urban Dwellers' Associations Consolidation and Municipalities Proclamation; and the Labour Proclamation.

Rural Transformation

It is fashionable in some intelectual circles to speak about "land reform" and "land reform laws" and to lump together experiences from different societies as if there is only a difference in degree of reform and not in nature. To refer to the Public Ownership of

3. It should be pointed out that there are basic policy declarations in addition to basic laws. The National Democratic Revolutionary Programme is the most important policy declaration issued. It is intended to serve as a comprehensive guideline to the Revolution, but is outside the scope of this paper dealing with basic laws.

4. Provisional Military Government Establishment Proclamation No. 1 of 1974, *Negarit Gazeta* 34th year No. 1 . Note that Proclamation no. 1 of 1974 and it amendments have been incorporated into the Redefinition of Powers and Responsibilities of the Provisional Military Administration Council and the Council of Ministers Proclamation No. 110 of 1977.

Rural Land Proclamation[5] as a land reform proclamation is not only a misnomer; it is doing injustice and disservice to the Proclamation. What the Proclamation prescribes is not a reform but a total alteration of the previous rural order. It provides for a new beginning on a new slate. Thus this Proclamation undoubtedly emerges as a landmark of the Revolution - one of the most basic constitutional acts the Revolution has given birth to.

The legal document strikes deep into the basis of the feudal structure and gives feudalism a fatal blow by nationalizing all rural lands and bringing to an end feudal relations of production. In rural Ethiopia, land constitutes the most precious commodity, a *sine qua non* for life and dignity. In the language of the preamble to the Proclamation, "a person's right, honour, status and standard of living are determined by his relation to the land." Moreover, rural Ethiopia can appropriately be referred to as the proper Ethiopia, as it constitutes 90% of Ethiopia.

It is here that feudalism has had its deep-seated roots. An agrarian economy based on exploitation of man by man; a private ownership of land in the hands of the very few and passed on from generation to generation, and a sophisticated multi-layered and multi-faced system of tenant-landlord relationship which had made possible the systematic flourishing of economic, social and political mass injustices. Thus it was imperative that agrarian relationships be fundamentally altered. As the preamble to the Proclamation amply demonstrates, what was needed was both to destroy *in toto* the feudalistic agrarian system and to build up in its stead a new order. This new order would have far reaching economic, social and political consequences. It would be the basis for equitable distribution of land; for providing meaningful work for all rural people; for releasing for industry human labour supressed in the system; for establishing self-administration; and thereby building up a system aiming at social justice.

The broad strategies for achieving these results were simple. Firstly, as of 4 March 1975, all rural lands were nationalized and made the collective property of the Ethiopian people:[6] no physical or juridical person had the right to buy, sell or transfer rural land, as henceforth it was not a private commodity. Secondly, rural land was to be distributed to any Ethiopian citizen willing personally to cultivate it irrespective of race, sex, language or religion. No plot of land was to exceed 10 hectares; the size of a plot depending on local conditions and the productivity of the land, with the further aim of making the plots as equal as possible.[7] Thirdly, the duty of implementing the Proclamation was given to Peasant Associations formed at local (800 hectares), county (*Woreda*) and provincial (*Awraja*) levels.[8]

The Public Ownership of Rural Land Proclamation provided for various detailed strategies, including provisions concerning non-privately-owned communal and nomadic lands,[9] which need not be taken up in this paper. It suffices to point out that the responsibility for forming Peasant Associations was given to the Ministry of Agriculture and Settlement in cooperation with the Ministry of the Interior.[10]

With reference to Peasant Associations, the next legal document of constitutional significance and one closely connected with the Rural Land Proclamation is the Peasant Associations Organization and Consolidation Proclamation, issued in December 1975.[11] This Proclamation as the title suggests, goes further in strengthening and consolidating the Peasant Associations. It also creates

5. Public Ownership of Rural Lands Proclamation No. 31 of 1975, Negarit *Gazeta* 34th year No. 26.
6. Art. 3 (1-2) of the Rural Lands Proclamation.
7. Art. 4 of the Rural Lands Proclamation.
8. Arts. 8-11 of the Rural Lands Proclamation.
9. Arts. 19-27 of the Rural Lands Proclamation.
10. Art. 12 of the Rural Lands Proclamation.
11. Peasant Associations Organization and Consolidation Proclamation No. 71 of 1975, *Negarit Gazeta* 35th year No. 15.

service cooperative societies, agricultural producers cooperative societies, women's associations and peasant defence squads. Moreover, it deals in greater detail with peasant associations' judicial tribunals. The latter had already been created by the Rural Land Proclamation. The function of settling land disputes, whether new or pending, had been placed outside the jurisdiction of regular courts and handed over to the judicial tribunals of peasant associations at *Woreda* and *Awraja* levels.

The organizing and developing of various cooperatives at different levels are intended to lay down the foundation for socialist agriculture in which the peasantry would enjoy the benefits of joint labour.[12] Thus the institution of agricultural cooperatives has a deep significance on the social, economic and political levels. It should also be pointed out that, since the management of cooperatives of various types and at different hierarchical levels is in the hands of the peasantry itself, these institutions are means not only of economic development but also serve as schools for participation, learning self-administration and solving local problems.

The establishment of women's association is based on the recognition of the fact that the organized participation of women in the Revolution is a *must* for socialist achievement. Women in the Ethiopian Society have for too long been second-class citizens. The situation has not only to be remedied but altered. Women have to take their rightful place as co-equals in the political, economic and social development of the nation. The establishment of women's associations with legal personality and broad powers and duties is hence the beginning of a social revolution within the Revolution.

Finally, the Peasant Associations Proclamation establishes defence squads both for the protection of the peasants and peasant associations, as well as for the protection and further development of the Revolution. The defence squads have the duty to police their respective localities. The defence squads are also the nucleus of the militia and have a very important responsibility in protecting the Revolution both from within and from external enemies.

Urban Transformation

The next Proclamation of constitutional significance is the Urban Land and Extra Houses Proclamation of July 1975.[13] This Proclamation is complementary to the Rural Land Proclamation. What that Proclamation did to the feudal and exploitative rural relationships, this Proclamation does to urban feudal and exploitative relationships. All urban lands, as of the effective date of the Proclamation, are nationalised and made the property of the Government.[14] Thus no person, physical or juridical, has the right to buy, sell or transfer urban land, as urban land is no more a private commodity. The Proclamation abolishes landowner-tenant relationships. It also empowers the responsible Ministry to grant to Ethiopian citizens the right of possession of urban land up to 500 square metres for the purpose of building dwelling-houses as well as the granting of possessory right to urban land for business as needed.[15]

With respect to houses, no person or family is allowed to own more than one dwelling-house, and all extra houses automatically revert to the Government.[16] Moreover, as the Government becomes the only institution with the right to rent houses for residence and business, rents are fixed.[17]

The proclamation establishes urban dwellers' cooperatives. And that brings us to the Urban Dwellers' Associations Consolidation and Municipalities Proclamation of October

12. Arts. 6-7 of the Peasant Associations Proclamation.
13. Government Ownership of Urban Lands and Extra Houses Proclamation No. 47 of 1975, *Negarit Gazeta* 34th year No. 41.
14. Art. 3 of the Urban Lands Proclamation.
15. Art. 5 of the Urban Lands Proclamation.
16. Art. 11 of the Urban Lands Proclamation.
17. Art. 20 of the Urban Lands Proclamation.

1976.[18] This Proclamation provides urban dwellers' associations formed at various hierarchical levels with legal personality. It also provides the *Kebele*, Higher and Central Urban Dwellers' Associations with detailed powers and duties, with respect to administering the affairs of urban dwellers as well as protecting and consolidating the Revolution. The urban dwellers' associations have policy-making committees, public safety committees and judicial tribunals.[19] The policy-making committees have the overall administrative powers to safeguard and develop the interests of urban dwellers and the Revolution. The public safety committees have not only police duty for the respective areas but also serve as pools from which the militia can be drawn. The judicial tribunals handle questions arising from urban land and houses as well as minor civil cases and petty offences.[20] The respective Ministry in cooperation with central municipality authorities naturally provides the necessary guidelines and supervises the work of urban dwellers' associations.

Labour Transformation

The last basic law to be discussed is the Labour Proclamation of December 1975.[21] This Proclamation affirms a number of basic socialist socio-economic principles and establishes legal structures and arrangements through which the worker's rights and conditions of work can be protected. The preamble as a matter of first principle states that work is a matter of honour for every human being and unequivocally points out that every individual has "the right and the obligation to work". The Proclamation recognises the worker as the source and foundation of all production and therefore considers it crucial to improve his standard of living by protecting him from exploitation by properly protecting his safety and health as well as by fair remuneration. The Proclamation is also mindful of providing every Ethiopian citizen with equal employment opportunity, without discrimination on basis of race, tribe, sex or religion. To this effect the Proclamation considers it essential to assess the country's manpower resources and its effective utilization, aimed at expanding employment opportunities and thus eradicate the unemployment problem.

The basic objectives the Proclamation sets out, include the building up of socialism, and to this effect raising the political consciousness of the worker as well as making him effectively participate in the development of the country, the Proclamation properly asserts, can be achieved only when the workers are organized in trade unions and systematically pursue their objectives in line with socialist principles. Trade unions are democratic institutions established hierarchically. Workers, as defined by the Proclamation may become members of trade unions, and undertaking with a minimum of 20 workers would be a place for the establishment of a trade union. Workers in small undertakings with less than 20 workers may join others in similar undertakings and form general trade unions. These grass-roots general trade unions and trade unions are then grouped by economic sectors to form industrial unions, of which there are nine at present. Finally, industrial trade unions come together in one all-embracing organiziation to form the All-Ethiopian Trade Union. The All-Ethiopian Trade Union represents all workers in Ethiopia and represents them in international workers organizations.[22]

The Proclamation with its objectives of participation of workers in managment, enhancing efficiency and the creation of harmonious labour relationship in view, creates a sophisticated legal machinery and various institutions for the achievement of its objectives. These include establishment of trade dispute committee in each undertaking with not less than 10 workers, on a 50-50 basis membership from labour and

18. Urban Dwellers' Associations Consolidation and Municipalities Proclamation No. 104 of 1975, *Negarit Gazeta* 36th Year No. 5.
19. Arts. 8 and following of the Urban Dwellers' Associations Proclamation.
20. Art. 11 of the Urban Dwellers' Associations Proclamation.
21. Labour Proclamation No. 64 of 1975, *Negarit Gazeta* 35th year No. 11.
22. Arts. 49-52 of the Labour Proclamation.

management. Such trade dispute commieett is a first-instance tribunal with respect to individual trade disputes in its undertaking and has a conciliatory role with respect to a collective trade dispute.[23] At other levels, the Proclamation provides for labour divisions of the Awraja and High Courts.[24] It also deals in great detail with minimum labour conditions, with collective agreements, with contracts of apprenticeship and employment and with unfair labour practices.

By proclaming the dignity of labour and labourer and by setting objectives geared to building socialism through labour in the regime of laws, the Labour Proclamation achieves constitutional significance and therefore can be classified as a constitutional act.

From Prescription to Implementation

The basic laws examined are presciriptions of constitutional significance. As already noted, a *de jure* constitution would basically enshrine the basic principles embodied in them once it materializes. Moreover it is obvious that these basic laws are symptomatic of a legal revolution of great import for the Ethiopian masses. However, the need for continuous strategies of implementation of prescriptive achievements is an ongoing problem to be tackled. In other words, in the final analysis prescriptions would have to be effectively implemented. Implementation is no easy task. It requires a breakdown of the problems into components that can be effectively tackled. Moreover, these require executive acts at different heirarchical stages. Thus, at the central level, more elaborate prescriptions that so-to-say put flesh on to the bare bones of the generalized prescriptions would have to be issued. These are usually issued as legal notices. Then there is the question of detailed procedures at various levels that have to be issued in order to translate prescription into reality and assist the carrying out of actual work of implementation. Moreover, the process of implementation may throw light on to problematic prescriptions which may not produce the desired outcome and hence may need to be reexamined. Thus the whole process of implementation can excellently serve as a feed-back mechanism for improvement. And relevant research would arrive at definitive conclusions by focussing on the whole continuous process, including both prescription and effective implementation.

23. Arts. 79-88 of the Labour Proclamation.
24. Arts. 95-100 of the Labour Proclamation.

THE ETHIOPIAN LAW OF FILIATION REVISITED

by George Krzeczunowicz*

THE INTERNATIONAL ACADEMY OF COMPARATIVE LAW

It seems fitting to *preface* this GONGRESS REPORT on the Ethiopian Law of Filiation with a few words on this Faculty's past relations with the International Academy of Comparative Law.

The Academy's Congresses are held every four years. The undersigned participated in the Academy's Sixth Congress (Hamburg, 1962) with a report on the Regime of Parliament in Ethiopia (reproduced in the *Journal of Ethiopian Studies*, Vol. 1, 1963, p. 68). He represented this Faculty at the Academy's Seventh Congress (Upsala, 1966) with a report on Legislation on Natural Filiation in Ethiopia (reproduced in *Journal of Ethiopian Law*, Vol. 3, 1966, p. 511), and at its Eighth Congress (Pescara, 1970) with a report on the Role of Equity in Ethiopian Civil Law (reproduced in *Journal of African Law*, Vol. 13, 1969, p. 145). At the Academy's Ninth Congress (Teheran, 1974), this Faculty was represented by Dr. Fasil Nahum, and it submitted three reports from Ethiopia. At the Academy's Tenth Congress (Budapest, 1978), this Faculty was represented by the undersigned with one report written by him and another by a practising lawyer (Ato Yeneakal Yehualeshet).

All reports are preserved in the Academy's Archives and mentioned in its publications, which include general comparative reports by topic, each based on all national reports on the given topic.

Contacts with the International Academy of Comparative Law, its publications, its Congresses, are of particular value for those African countries whose legal systems are *eclectic*, i.e. not influenced by primarily one foreign legal system (e.g. the French or the English), but by a wide spectrum of systems from which selective choices are made. Among those countries, Ethiopia stands prominent: its legal system is a conspicuous and continuing creation of the science of comparative law. The Academy's reports and Congresses further this science, which knows no frontiers.

This writer's reports to the last two Congresses appear, the first below, the second in the following issue of this journal. Both reports deal with topics of *current* interest in Ethiopia. The first, suitably up-dated, concerns "filiation", a subject still hotly disputed in and out of court. This report is supplemented by a 1980 ADDENDUM on "new trends", and an older but impressive case decision and comment. The forthcoming second report, concerns "products liability", a nascent legal problem concomitant of economic development.

* Professor of Law, Faculty of Law, Addis Ababa University.

THE REPORT*

INTRODUCTION

Our present theme overlaps with that concerning "Legislation on Natural Filiation", which was discussed by our Seventh Congress. Since the Rapporteur for Ethiopia (myself) then submitted a comprehensive report on this topic,[1] he must now approach it from new angles to avoid unnecessary redundancies.[2]

Another difficulty concerns the wording of the title. In Ethiopian law, the most usual mode of affiliation (by legal presumption) is common to children born in marital and extra-marital unions. As to the section on proof of filiation, its rules are the same for all children. Finally, the effects of filiation are identical in practically all cases.[3] The category of children who, in the themes set, are called "natural" (Seventh Congress) or with the same connotation, "born out of wedlock" (Ninth Congress), is therefore, in Ethiopia, devoid of juridical significance. For this reason we had to modify the title of this report and the scheme proposed for it by the General Rapporteur.[4]

Discussion of affiliation logically precedes that of its effects. In turn, consideration of maternal affiliation necessarily precedes that of the paternal one, which is contingent on the former. Our plan is set accordingly. We use the term "filiation" to denote the legal bond between a child and its mother or father' while "affiliation" points to the operative fact(s) creating (establishing) the filiation bond.

A. MATERNAL FILIATION

We shall successively discuss its (1) establishment, (2) non-contentious proof, (3) contentious proof and (4) contestation.

1. Establishment

"Maternal filiation results from the sole fact of birth" (Art. 739).[5] The legal bond between mother and child is established by the mere physical fact of birth of a given child from a given woman, whether married or unmarried. The only thing that matters here is the biological truth. Consent or acknowledgement by the mother - required in some jurisdictions for completing the maternal affiliation of an extra-marital child[6] - are immaterial in Ethiopian law.

2. Non-contentious[7] Proof

Preservation of reliable birth-evidence is important for both private and administrative purposes. For this reason, our Civil Code requires that maternal (and paternal) affiliation be proved by a "pre-constituted"[8] record of birth[9] (Art. 769) entered - upon

---

* This report to the Ninth Congress appears in this Journal with minor improvements. The ADDENDUM on New Trends is *added*.

1. Hereinafter cited as "*prior report*". Published, with a post-Congress Addendum, in the *Journal of Ethiopian Law* (1966), Vol. 3, pp. 511-523. The somewhat reworded content of the Addendum is reproduced in the Conclusion to this report.
2. Ethiopia enacted no new legislation on this topic.
3. Saving that of rape or abduction (see below).
4. Professor Gabriel Garcia Cantero of Valladolid University.
5. Unless otherwise qualified, the expressions "Art." and "Article" denote Articles of the Ethiopian Civil Code.
6. See Aurelian Jonasco, General Report to our Seventh Congress (1966), p. 8, ftn. 2.
7. We here use "non-contentious" to mean "other than contentious". For "contentious", see ftn. 17. Cf. *prior report*, p. 519.
8. I.e. set up in advance before need for proof arises.
9. "Acte de naissance".

mandatory declaration (Art. 101(2)) - in the Register of Civil Status (Art. 74 ff.) by officers appointed to this end (Art. 48 ff.) These and other Code provisions concerning registers and records of civil status are, however, indefinitely *suspended*[10] by a transitory provision (Art. 3361(1)) which provides that proof of birth[11] shall be made by (non-pre-constituted) "acts of notoriety" (Art. 3361 (2). This rule, in turn, cannot apply because the profession of "notaries" trained in the drawing up of such acts is *non*-existent.[12] Even if it were existent, the *non*-suspended permanent provision which prescribes, in default of birth records, proof by "possession of status" (Art. 770) rather than acts of notoriety, would prevail over said transitory provision[13] (this proposition is disputable).

In many foreign jurisdictions maternal filiation is routinely proved by producing the child's pre-constituted birth record from civil status registers. In Ethiopia, because of the above-mentioned situation, it seems that *the only correct non-contentious* mode of proving maternal (and paternal: see below) filiation is *possession* of status. The child must be shown (by 4 witnesses) to be treated by his parent, the latter's relatives and society as her (his) child (Art. 770(2)). With respect to maternal filiation, this system of non-contentious proof functions quite somoothly.

Although proof of maternal filiation by "possession of status" is, as a rule, oral and indirect,[14] such "possession" may be legally challenged only by producing four witnesses who contest its legal elements[15] (Art. 771 (2)). We are, so far, unaware of any High Court cases[16] where this has occurred with respect to maternal filiation.

3. Contentious[17] Proof

We are similarly unaware of the occurrence of contentious claims of maternal filiation.[18] We must neverthless mention the legal conditions set for such claims by Articles 772-773.[19]

The action to "claim" a maternal filiation status can be brought only where the claimant does not possess such status or where his possession of it is validly contested (see above).[20] Moreover, the action may not be "instituted" without a preliminary court-authorization based on constant facts pointing to the probable justification of the claim. Once these *two* conditions are met, the affiliational facts of "birth" and "identity" (between the child born and the claimant) may be proved by any means apt to convince the court.[21]

4. Contestation

Possessed maternal filiation can be con-

---

10. *Inapplicable until* enacted by an Order published in *Negarit Gazeta*.
11. And marriage or death.
12. The alternative of appointing other persons to this end by the Minister of Interior (Art. 3361(2)) does not seem to be used. As a relic from Italian occupation, "notaries" seem to subsist in Eritrea. On the doubtful legal value of the sporadic voluntary birth-registrations made under the "Municipalities Proclamation" of 1945, see *prior report*, ftn. 62.
13. The inept wording of which seems due to hasty drafting. See G. Krzeczunowicz, "New Quizzes in Family Law", *J. Eth. L.* (1973), Vol. 9, p. 205, and *Problems in Family Law* (Addis Ababa, Faculty of Law, 1978), Problem 24.
14. Neither a pre-constituted record nor direct evidence of the affiliational fact of birth of A from B (see ESTABLISHMENT, above) are required.
15. In classical terminology, the *tractatus* (treatment by . . .) and *fama* (reputation). For lack of fixed family names, the first classical element *nomen* (name) is not included.
16. Caution: not all cases are published by or recorded in the Law Faculty.
17. We use "contentious" to denote proof of the original affiliational facts in the action to claim non-possessed status.
18. In French "Action en recherche de maternité".
29. Their mistranslated English version erroneously considers only child-claimants. The claimant may be the mother (or father): Art. 775(2).
20. This condition is logical. As in property law (chattels, Art. 1193), so in filiation law (Art. 770), possession is proof of title, which need not be "claimed" by the possessor.
21. The "acts of notoriety" procedure prescribed in this connection (Art. 772) seems inapplicable for the same reason as that mentioned in the text preceding ftn. 12.

tested by *any*, interested person (Art. 778) provided that a preliminary court-authorization (analogous to that required for contentious claims of non-possessed status[22]) has been granted (Art.779). Once this is obtained, the non-occurrence of the affiliational facts (birth, identity) may be proved by any means by the contestor[23] against the possessor of the maternal filiation.[24]

We are unaware of any High Court cases involving contestation of possessed maternal filiation (i.e. of the defendant's "right" to possess it). Generally speaking, maternal filiation seems to create few, if any,difficulties at the level of judicial decisions.

B. PATERNAL FILIATION

For several reasons,[25] paternal affiliation creates, in Ethiopia, incomparably more problems than the maternal one: the law governing it is not wholly clear; High Court cases concerning it are legion; the relevant judicial decisions are often controversial and inconsistent; succession law, itself not wholly clear, is usually co-involved.

Following the same scheme as that used for maternal filiation, we shall, in turn, discuss (1) the establishment of paternal filiation and (2) its non-contentious proof; (3) contentious proof; (4) contestation.

1. Establishment

Because of the inherent lack of absolute certainty connected with the paternal "begetting" of a child, this physical factor cannot be directly used to establish paternal filiation by analogy to the "birth" factor's role in maternal affiliation. Even the protagonists of the "biological truth" approaches to filiation have largely to depend on legal "presumptions" or "acknowledgements" of paternity which make the begetting only probable. These two devices are deep-rooted in jurisdictions where, traditionally, the "fidelity duty" or "consent" doctrines of affiliation[26] overweigh the "biological truth" ones.[27] The Ethiopian system is both original and unembarrased by theoretical controversy on the above lines. As shall be seen, neither of said doctrines wholly fits the solutions of Ethiopian law.

The modes of establishment of paternal filiation in Ethiopia are as follows: (a) The legal presumption of paternity, (b) the acknowledgement of paternity, (c) exceptionally, a judicial declaration of paternity.

(a) Legal Presumption[28]

(i) Principle

The presumption *pater is est quem nuptiae demonstrant*,[29] known in most developed legal systems, is part of Ethiopian law (Art. 741). In the latter, however, its scope is immensely enlarged to include "irregular unions" (concubinages) (Art. 745). It can therefore be reworded for Ethiopia to read *pater is est quem aut nuptiae aut concubinatus demonstrant*. Since, as shown at a later point,[30] this presumption is almost irrebuttable (Art. 743(2)),[31] is seems to constitute, with respect to concubinage, an original feature of Ethiopian law. The legal institution of marriage and the state of fact called, for short, concubinage,[32] are equiparated for the purpose of paternal affiliation of children "conceived or born in them". Where this

22. See above.
23. For elaboration, see *prior report*, p. 521, 5.
24. Note that it is not the possession of but the *right* to possess the maternal filiation that is contested in this action.
25. Apart from the common reason that physical paternity can never be determined with absolute certainty.
26. Attaching, respectively, to marriage (fidelity) or acknowledgement (consent).
27. On this point, see Aurelian Jonasco, cited at ftn. 6.
28. For details and the policy involved, see *prior report*, p. 513.
29. "Father is he whom marriage demonstrates".
30. See 4. CONTESTATION, below.
31. In particular, it cannot be invalidated by the *exceptio plurium concumbentium* (defence pointing to the mother's sexual relations with other men). Cf. Art. 788.
32. This term, apter than "irregular union", fits the Code's definition: "state of *fact* which is created when a man and a woman live together like husband and wife without having contracted marriage" (emphasis added) (Art. 708).

condition is satisfied, paternal filiation automatically results from the "maternal" one (see above).

(ii) Exception

The above presumption includes children born up to 300 days after dissolution of the marriage or cessation of the concubinage (Art. 743(1) *cum* 745(2)). However, where the child is born more than 210 days after the dissolution or cessation, the presumption is qualified by the possibility for *the* legal father to contract away his paternity to a man wishing to acknowledge the child.[33] Legislative concern for truth or the child's interest is not expressed, but seems implied in the requirement that such paternity-assignment be homologated by the court after hearing the mother (Art. 766).[34]

(iii) Conflict

The same possibility of striking a bargain over who is the father is open to two men who are *both* legal fathers of the same child (Art. 762). This occurs in cases of conflict between the presumption attaching to marriage and that attaching to the wife's simultaneous concubinage[35] with another man.[36] The contract settling the question between the two men involved must (presumably in the interest of the child) be homologated by the court after hearing the mother (Art. 763). A subsidiary provision applying in the absence of contractual regulation gives preference to the marriage-attached presumption (Art. 764(a)).

(b) **Acknowledgement**

In view of the detailed coverage of this topic by our prior report,[37] we shall here stress only its less usual features:

Affiliation by acknowledgement is provided only with respect to paternity.

Only a child who has no legal father (Art. 746), whether presumptive or self-acknowledged (Art. 757),[38] may be acknowledged. This precludes the possibility of paternity conflicts other than of the above-mentioned kind.

Acknowledgement of paternity is valid even where the acknowledger did not desire its effects. As to the acknowledger's relatives, they have no standing to oppose the acknowledgement despite being affected by the resulting affiliation.[39]

The acknowledgement must be made in written form (Art. 748), but requires no official authentication.

Where the child's father is dead or incapacitated, the acknowledgement may be made in his name by a paternal grandparent of the child (Art. 750).

Paternal acknowledgement is of no effect unless accepted as well-founded by the child's mother[40] or, if she is dead or incapacitated, by, as a rule, a maternal grandparent of the child (Art. 751). Again, it is of no effect unless accepted by the child if he (she) is of age at the time (Art. 752).[41] The respective acceptances may be tacit (Art. 753).

A deceased child may be acknowledged if he (she) left descendants (Art. 754).

The acknowledgement is irrevocable, with one exception: a minor who acknowledged a child without his guardian's consent may revoke such acknowledgement within one year from reaching majority (Art. 755).

The acknowledgement can be annulled on ground of violence. But it cannot be annulled

33. See Art. 765 and CONCLUSION, 3, e).
34. See *prior report*, p. 518, 4.
35. Such concubinages are especially frequent in cases of the husband's prolonged absence or factual separation from the wife.
36. For another example of conflict between said presumptions, see *prior report*, p. 518, ftn. 61, (2).
37. Pp. 514-517, See CONCLUSION, 3(c-d), below.
38. Or exceptionally determined pursuant to the rules set forth under (a) (ii) above, or (c) below.
39. In, e.g., the field of maintenance or succession law.
40. Note that this requires an ascertainment of "who is" the legal mother (usually by showing her "possession" of this status). Here as elswhere, paternal affiliation is contingent on the maternal one.
41. The age of majority is 18 years (Art. 198).

on ground of error or fraud unless the acknowledger decisively proves that the child could not have been conceived of him (Art. 756). Thus, both an acknowledger who was deceived by an unfaithful mistress into believing that a child is his own, and one who fraudulently acknowledged a child not his own but is now repenting,[42] may remain without remedy.

Legal paternity, whether presumptive[43] or acknowledged, can never be contested by a person other than the legal father himself.

(c) Judicial Declaration

Where a child has no legal father, an exceptional[44] "judicial declaration of paternity" may be obtained where its mother was *raped or abducted* within the time deemed to be that of conception[45] (Art. 758).

The two years limitation period for the action, which is brought by the mother,[46] runs from the child's birth or from the criminal conviction for the rape or abduction in issue (Art. 759). Where the latter is established, the judicial declaration of paternity *must* be granted unless the rapist or abductor decisively proves that the child could not have been conceived of him[47] (Art. 760).

The policy behind this exceptional mode of establishing paternity seems different from that behind the other modes. Both the presumption attached to a stable union[48] and, in the latter's absence, the voluntary acknowledgement, normally denote a strong probability of paternity. The same is not the case with an involuntary paternity forced on a rapist or mere abductor. This "forced" paternity seems to constitute, so to say, a private penalty: it is a peculiar[49] private sanction of criminal conduct. This is borne out, for example, by the fact that, contrary to the principle that effects of filiation are the same in all cases, a child never owes "maintenance" to a "judicially declared" father (Art. 810), who is nevertheless bound to support it (Art. 808(1)).[50]

A "judicial declaration" of paternity can *never* be "demanded or made" in a case *other* than that of rape or abduction (Art. 761).[51] This restriction is further supported by Art. 721 to the effect that relations between a man and a woman who are neither married nor living in concubinage have *no* juridical effect. Children born of such relations (which, by contrast, we venture to call "occasional") have a juridical bond *only* with their mother.[52] The scope of this restriction is further extended by providing[53] that neither the interested parties nor third parties' may avail themselves in court of such relations for any purpose whatever (e.g., that of claiming damages in tort in the absence of faults other than fornication).[54]

The first-mentioned restrictions reflect, in sharper form, the pre-1912 French principle[55] that "search for paternity is pro-

---

42. See CONCLUSION, 3, d.
43. See 4. CONTESTATION, below.
44. See Art. 761.
45. 180 to 300 days after the rape or abduction (cf. Arts. 743 and 783).
46. Or by the child's guardian if the mother is dead or incapacitated.
47. E.g. because of his sterility.
48. Marriage or concubinage.
49. Not based on Art. 2035 *cum* 2091.
50. Cf. René David, *Le droit de la famille dans le code civil éthiopien* (Milano, Giuffre, 1967), p. 66 *in fine*.
51. The context compels us to infer that the finding of an affiliation based on marriage, concubinage or acknowledgement is *not a "declaration"* of paternity.
52. Without prejudice, of course, to a subsequent paternal acknowledgement.
53. Contrary, it seems, to French practice (see work cited at ftn. 56).
54. See G. Krzeczunowicz, "Civil Code Articles 758-761, Side Issues", *J. Eth. L.* (1965) Vol. 2, p. 185. But see Art. 584.
55. The "Loi du 16 Novembre 1912" has liberalized the French system. Further liberalization was achieved recently by the "Loi du 7 Janvier 1972".

hbiited".[56] They contrast with the modern legislative trends abroad[57] towards making search for paternity free or freer.[58] Such search *was* free in pre-1960 Ethiopia. The present restrictions aim at eliminating "stale and flimsy affiliational claims brought for inheritance purposes".[59] These restrictions conflict with customary practices and are at times circumvented by the courts. The trend to liberalize (or re-liberalize) the filiation law is thus, in Ethiopia, not legislative but judicial. Scarce understanding of the concepts and categories used by the Code facilitates this process. In particular, the courts often fail clearly to distinguish the modes of establishment of paternity (e.g. acknowledgement) from modes of proof of paternity (e.g. possession of status).[60]

2. Non-Contentious[61] Proof

Proof of paternity by a pre-constituted "record of birth" (within the meaning of the law) or by an "act of notoriety" is generally unavailable for the same reasons as those mentioned before with respect to non-contentious proof of maternity and, it seems, with the same result of converting *possession* of status into *the only correct non-contentious* mode of proving paternal filiation.

This situation greatly reduces the effects of the limitation of modes of affiliation to the legal presumption[62] and the acknowledgement.[63] Indeed, where a child is treated by a man as his own and is similarly treated by that man's relatives and by society (Art. 770(2)), upon that man's intestate death the child, in order to inherit, need only prove the respective treatments by producing 4 witnesses to that effect (Art. 771(1)).[64] Thereafter, a challenger *cannot* put the child to the proof of the mode of establishment of his (her) paternal filiation, unless he is first able to disprove the child's "possession" of that filiation by evidence of nominally equal strength (4 witnesses, Art. 771(2)). Only then must the child, if persisting, "claim" his status by demonstrating the affiliational facts such as, e.g., an "acknowledgement" in terms of the law. The courts sometimes fail to distinguish between these two stages. On the other hand, they occasionally favour the child by accepting a single element of "possession of status", e.g., treatment of a child as if it were his by the alleged father alone,[65] as evidence of an alleged "acknowledgement" which does *not* meet the legal requirements for its validity.

"Can a child of unknown maternal filiation be allowed to prove, by possession of status, his paternal filiation alone?"[66] As argued in our prior report, such possibility seems absurd (there is no case in point). It is, however, not excluded by the wording of (Art. 770(2)).[67]

3. Contentious[68] Proof

Where a child claims a non-possessed paternal filiation,[69] he (she) must prove the

---

56. Save in the case of rape or abduction. On later changes, see J. Vidal, *L'Evolution de la legislation sur la filiation naturelle* (Paris, Cujas, 1966). On the "Loi" of 1972, see Dagot & Spiteri, *Le nouveau droit de la filiation* (Paris, Lib. techniques, 1972).
57. Described in 1966 by Aurelian Jonasco (cited at ftn. 6) and continuing since.
58. By e.g., admitting claims based on seduction or on informal admission of paternity.
59. See CONCLUSION, 2.
60. (Text omitted)
61. For the meaning of this term, see ftn. 7.
62. Attaching to marriage or concubinage.
63. The mode based on rape or abduction (Art. 758) is practically insignificant: no cases arise (in customary practices the consequence is often marriage, less often vengeance or fine). But see the exceptional mode provided by Art. 765 and referred to at ftn. 38.
64. Moreover, the courts often in fact mitigate these legal requirements by not demanding that *each* witness attest *all* the elements of possession of status.
65. Through, e.g., paying for the maintenance and education of a child which is *not* generally known to be his and treated as such.
66. See *prior report*, p. 520, top.
67. See "treated by a man *or* a woman."
68. For the connotation of this term, see ftn. 17.
69. On the controversial meaning of Art. 777(2) which, *prima facie*, absurdly requires that *all* filiation claims by a child be instituted against the *mother*, see G. Krzeczunowicz, "New Quizzes in Family Law", *J.Eth.L.* (1973), Vol. 9, p. 204, and *Problems in Family Law* (Addis Ababa, Faculty of Law, 1978),Problem 25.

original affiliational facts, which normally are (a) conception or birth in marriage (Art. 741), or (b) conception or birth in concubinage (Art. 745), or (c) acknowledgement (Art. 747).[70] While the affiliational fact of maternity (birth *cum* identity) can, as said before, be proved by any means, marriage, concubinage and acknowledgement have their own regimes of proof, on whose proper application contentious proof of paternity depends:

(a) **Marriage**

Proof of marriage by "records of marriage" (within the meaning of the law)[71] or "acts of notoriety" is legally (Art. 3361(1)) or in fact (Art. 3361(2)) unavailable for the same reasons as those given before with respect to filiation. This seems to convert "possession of status"[72] (of spouses) into the only correct non-contentious mode of proving marriage. For our purpose,[73] such "possession" of marital status must of course be contemporaneous with the time of the child's birth, or the legal period of its conception (Art. 743). In the absence of an uncontested possession (Art. 700) of marital status[74] between the child's mother and its alleged father, the claimant (child or father: Art. 775) must obtain a preliminary court authorization[75] (Art. 703) to proceed further. Thereafter, he may bring proof of the conclusion of the marriage (Arts. 577-580) which, in a paternal filiation suit, must be shown by the claimant to have occurred before the child's conception or birth. Conversely, the burden of showing a dissolution, if any, of such marriage before the child's conception or birth is on the defendant in the paternity suit. It seems worth mentioning that annulment of a marriage does not affect filiation bonds arisen from the union.[76]

(b) **Concubinage**

As in the case of marriage (but without invoking the absence of a "record"), non-contentious proof of concubinage is by possession of status.[77] In such proof, the fine distinction of whether the two partners live together "as" (Art. 699) or only "like" (Art. 718)[78] spouses is immaterial for our purposes, since the affiliational effect is the same in either case. What matters is the contemporaneousness of the union with the time of the claimant's birth or the legal period of his conception. The legislator should have stopped at this point. Instead, he provided a second regime of legal proof (Art. 720)—incompatibly patterned, by reference, after that of marriage (Art. 702-706)—for the case where the *fact* of concubinage. called "irregular union" (Art. 708 cum 718), is contested by 4 witnesses (Art. 719). This pointless provision is unavoidably disregarded by the judiciary.[79]

(c) **Acknowledgement**

The paternal acknowledgement, which must be in written form, "may not be proved by witnesses"[80] (Art. 748). The document itself must be produced in evidence of the

70. Ethiopian law knows *no* "cas d'ouverture" which legally *open* searches for factual paternity. In certain foreign systems, such "opening" are (or were) based on initial proof of, for example, a seduction or admission (cf. J. Vidal, cited at ftn. 56). Obversely, the Ethiopian modes of paternal affiliation are both legally circumscribed and peremptory .

71. See Art. 698.

72. Similarly defined and proved or disproved (Art. 699-700) as in filiation law.

73. Which is "contentious" proof of paternal filiation.

74. Art. 701. For reasons already given (text before ftn. 12), we omit all mentions of "acts of notoriety" in this Article and the related context.

75. Based on a religious record of marriage (cf. Art. 579), a "contract of marriage" (Art. 683 (1)), or serious circumstantial evidence.

76. See Art. 696(3) and compare G. Krzeczunowicz, *Case Comment*, appearing below in this issue.

77. In our view proof of the fact of concubinage should not be encumbered with this device: G. Krzeczunowicz, *Problems in Ethiopian Family Law* (Addis Ababa, Faculty of Law, 1978), Problem 17.

78. In the non-controlling English version of this Article (and Art. 708) this distinction is further blurred by the use of "as" instead of "like".

79. See G. Krzeczunowicz, *Problems in Family Law* (Addis Ababa, Faculty of Law, 1978), Problem 18.

80. Who, for example, declare that they have seen it or signed it in attestation pursuant to Art. 1727(2).

acknowledgement.[81] The exception provided by reference to the "acts of notoriety" procedure prescribed by Art. 146, seems ineffective for the general reasons discussed before.[82]

4. Contestation

The presumptive paternal filiation attaching to marriage or concubinage[83] can be contested *only* by the legal father himself[84] *and only* on the grounds mentioned in our prior report. These grounds are, primarily "non-access" to the mother during the whole legal conception-period (Art. 783), or absolute impossibility of begetting the child (e.g., because of sterility) (Art. 785).[85] The mother's adultery or admission that the child is the fruit of infidelity are insufficient grounds for the contestation of its paternal filiation (Art. 788).

In a famous case, the High Court correctly rejected a contestation of a marriage-derived affiliation of a child to a deceased father who never disowned the child but was a medically certified castrate.[86]

C. EFFECTS OF FILIATION

The effects of *legal* filiation are *the same* for all children regardless of the way in which it is established.[87] For example, rights to maintenance by (Art. 808(1)) and succession to (Art. 842) the father or mother are equal.

Obversely, the only effect attached to notorious factual filiation which is *not legally* established is the so-called *publicae honestatis*[88] impediment to marriage (Art. 584).

CONCLUSION

1. Modern legislative reforms abroad seek gradually to achieve, or have only recently achieved, an EQUALITY of legal status as between marital and extra-marital children. Obversely, such equality is a long-established axiom in Ethiopia.

2. An effective equalization of the legal condition of marital and extra-marital children requires also that PROOF of the filial bond be made largely free. This seems to be the view held and tendency followed by legislative reformers abroad. Ethiopia constitutes a striking EXCEPTION to this parallelism in that, while retaining the traditional equality between marital and extra-marital children, it has since 1960 restricted the (also traditional) freedom of proof of their status. These restrictions were caused by the proliferation of stale and flimsy affiliational claims brought for inheritance purposes. Since such purposes are little relevant in countries where inheritable private property is insignificant, large freedom of proof of paternity prevails mostly in socialist countries. In Ethiopia, it is reflected not in the law, but in its lenient construction by the judiciary (see ftns. 64-65 and accompanying text).

3. *PATERNAL* affiliation is, in Ethiopia, restricted to limitatively enumerated modes. Below are singled out such original features of this system as were not discovered in any or most of the other national reports available at the *NINTH* Congress.

(a) Ethiopia attaches a legal and almost irrebuttable presumption of paternity to the man living in concubinage ("irregular union") with the mother. He is treated for this purpose on equal footing with husbands.

(b) In Ethiopia, not only maternity but also paternity can be proved non-conten-

---

81. It is therefore advisable to have such acknowledgements registered in courgt.
82. And because this reference is incongruous in the context of Art. 146.
83. Although Art. 785 is *prima facie* applicable also to a "self-acknowledged" father, such application would in practice duplicate that of Art. 756(2).
84. Action to "disown" the child.
85. The only other ground arises from a child's *claim of maternal filiation* against the contester's wife or concubine: case contemplated by Arts. 789 cum 775(3) and 777(2-3).
86. See G. Krzeczunowicz, *Case Comment*, appearing below in this issue.
87. Save in the exceptional case concerning a rape or abduction (see above).
88. "Public honesty".

tiously by mere possession of status (without any need, in such case, to demonstrate the occurrence of any of the prescribed modes of affiliation). In this respect, there is an illuminating similarity between proof of filiation by possession of status (Art. 770(1-2)) and proof of ownership by possession of chattels (Art. 1193 *cum* 1140).

(c) In several foreign legal systems where acknowledgement of paternity must be accepted by the mother, an effective acknowledgement is impossible if the mother is dead or insane. It is possible in Ethiopia where, in such case, the acknowledgement may be accepted by the mother's ascendant or the child's guardian.

(d) In Ethiopia "fraudulent" acknowledgement of paternity[89] cannot be annulled otherwise than by the acknowledger himself decisively proving the impossibility of his paternity.[90]

(e) In striking contrast with foreign systems, more concerned than the Ethiopian with the biological truth of filiation or else with the principle that personal status is not *in commercio*, in Ethiopia paternity may be, in certain specified circumstances, contractually assigned by the legal father to another man acknowledging the child. Also, problems of "double" legal paternity may be solved by contract between the presumed fathers.

4. Apart from the oft-mentioned "equality of status" principle, the *BASIC TENDENCIES of* the Ethiopian law of filiation may be summarized as follows:

(a) Essentially free non-contentious proof (possession of status) and qualified free contentious[91] proof of maternal filiation by birth.

(b) Essentially free non-contentious proof of paternity (possession of status).

(c) Radical restriction on (1) contentious (2) paternal affiliation of (3) such extra-marital children as are not already acknowledged or covered by the paternity presumption attached to concubinage ("irregular union"). Due to the above three qualifications, the effects of this restriction are much less sweeping than a *prima facie* reading of Art. 761 Civil Code would suggest.

(d) Policywise, the Ethiopian law of filiation's implicit aim, among others, is to reduce inheritance (or alimony) litigation and preserve the peace of stable households, whether marital or extra-marital[92]. This aim (1) is balanced with, without being surrendered to, the sometimes non-convergent aim of discovering the biological truth and safeguarding the child's interests,[93'94] and (2) is occasionally made to prevail over the world-known principle that personal status rights are not disposable.[97]

1980 ADDENDUM ON NEW TRENDS

A. JUDICIAL TRENDS

In recent years, the judicial tendency to mitigate the strictness of the rules on "establishment" of filiation by a lenient construction of the rules on "proof" of filiation[96] seems to have become more pronounced. In socialist Ethiopia, the "inheritance" purposes of paternity claims necessarily became less valuable,[97] and numerous claims are brought by unmarried mothers in need of a maintenance allowance for the child

89. Sometimes given "by courtesy" *(par complaisance)* or for other purposes.

90. Art. 756(2). But the acknowledgement is null from the outset if the child has another legal father (Art. 746).

91. "Qualified" here points to the requirement of a motivated court-permission to proceed (Art. 773-774). Thereupon, the physical fact of birth can be proved by any means (which clearly is not the case with the physical fact of paternal begetting).

92. An aim supported by the limitations on the establishment of paternity, and on its contestation (by disownining) once established

93. An aim promoted by, e.g., the requirements of acceptance under Arts. 751-752, or of court-approval under Arts. 763 and 766.

94. The two aims seem to converge in the presumption of paternity attached to "irregular union" (Art. 745).

95. Arts. 762 and 765.

96. See CONCLUSION 2., above.

97. See *ibid.*

represented by them. Even before the impending change in filiation law, if any,[98] the judges understandable sympathy with the genuine plight of some of the unmarried mothers induces the courts to *relax* the requirements of "possession of status" and/or those of "acknowledgement" in order to impose a "maintenance" order (Art. 808(1)) on the alleged father. This appears to be done in one or more of the following ways:

1. Not requiring that each of the four witnesses (Art. 771(1)) attest each of the three elements (Art. 770(2)) of possession of status, that is, treatment of the child by (i) the alleged father, and (ii) the latter's relatives and (iii) society as his child.

2. Finding that the first of the three elements of possession of status (treatment of child as his by the alleged father) amounts to "acknowledgement" (Art. 747), despite non-satisfaction of the "written form" requirement imposed by Art. 748(1) on pain of invalidity of the acknowledgement.

3. Confusing the two notions, despite that the first (possession of status) is but a rebuttable presumptive evidence of paternity, while the second (acknowledgement) is an irrevocable affiliational fact directly establishing the paternity.

We hope to procure, for another issue of this Journal, some judgment-extracts illustrating the above trends.

B. LAW REFORM TRENDS

Reforms aimed at simplifying the law and making it conform with socialist philosophy are envisaged by the Ministry of Justice Law Revision Commission. The first-stage preparatory work was done by a number of subordinate committees. Committee No. 1 dealt with the Civil Code's first three Books, of which the second includes the subject-matter of the above Report. Below, "LAW REVISION" shall stand for "Committee 1 of Law Revision Commission, Revised Draft of Books I, II and III Civil Code (June 1976, Addis Ababa)"[99], and "DRAFT LAW" shall stand for the Committee's draft Chapter on Filiation (part of draft Title IV).

A detailed critique of DRAFT LAW would require a monograph-size treatment. Besides, it would be premature, since the Committee's LAW REVISION does not, as yet, represent the views of the parent Commission. We shall therefore limit ourselves to some essentials. Our analyses will only attempt roughly to answer three main queries:

(i) To what extent, if any, does Draft Law *simplify* the problems of filiation?

(ii) To what extent, if any, does Draft Law preserve *equality* between marital and extra-marital children?

(iii) To what extent, if any, does Draft Law reflect, or oppose, the judicial trend towards *liberalization* of the Law of Filiation in the interest of the extra-marital child?

B I. SIMPLIFICATION

A prominent merit of Law Revision consists in the simplification of Family Law, whose many intricacies and inconsistencies defy the clarification efforts of qualified jurists.[100] In the draft Law of Filiation, few lawyers will regret the disappearance of the "Conflicts of Paternity" Section, or of most provisions (Arts. 772-777) of the "Proof of Filiation" Section,[101] or the trimming to smaller size of several other Sections.

B II. EQUALITY?

1. The *present law* nowhere formulates a principle of "equality" between marital and extra-marital children. For children with established and proved paternity this is unnecessary, since (i) such equality is unquestionable (no distinction made)

98. See B, below.

99. The expressions "Article" or "Art." continue to denote Articles of the Civil Code, while "Draft Article' or "Draft Art." shall denote Articles of LAW REVISION.

100. See G. Krzeczunowicz, *Problems in Family Law* (Addis Ababa, Faculty of Law, 1978).

101. See *ibid*, Problems 24-25.

under both the Law of Maintenance (Art. 808(1)), and the Law of Succession (Art. 584). Such equality is further promoted in the law of (ii) establishment of filiation, where the legal presumption of paternity is attached equally to marital (Art. 741) and extra-marital (Art. 745) unions. Finally, both the lenient (Arts. 770-771) and the restrictive (Arts. 772-777) rules on (iii) proof of filiation are equal for all children. In the light of all above, there is no need for a theoretical affirmation of the principle of *equality*.

2. Obversely, *Draft Law* starts from a theoretical affirmation of the principle of "equality" (Draft Art. 253[102]), which is immediately contradicted in the next section (establishment of paternity) by an unequal treatment, in two distinct paragraphs, of "Children born *in wedlock*" and "Children born *out of wedlock*" (see B III, 1, below), categories that are devoid of juridical significance in the present law.[103] Under Draft Law, they are distinctly treated also in the Section on Proof of Filiation (see B III, 2, below). Note, however, that equality between children whose filiation is already established and proved remains preserved: see Law of Succession (Draft Art. 303[104], clearly) and Law of Maintenance (presumably).

B III. LIBERALIZATION? - 1. ESTABLISHMENT of Filiation

A liberalization of the Law of Filiation may consist in facilitating the latter's (1) establishment (determination) or (2) proof. The two notions are often confused, but should be considered separately.[105] Below we consider ESTABLISHMENT of paternal filiation by (a) legal presumption, (b) acknowledgement and (c) judicial declaration:

(a) **Legal presumption**

So far from being facilitated by Draft Law, the establishment of paternity by legal presumption is severely restricted by the *elimination of extra-marital unions*[106] from the field of application of the legal presumption of paternity; the provision of Art. 745 is obliterated.

(b) **Acknowledgement**

Depending on the judicial construction of Draft Article 262(1)[107], the latter *may or may not greatly facilitate* the establishment of paternal filiation by acknowledgement. The majority of citizens being still illiterate, most customary forms of acknowledgement necessarily dispense with writing. Moreover, custom often implies acknowledgement from an incomplete possession of status (see A.2.) But if such implication or other unwritten forms of acknowledgement are "recognized", this will prevent the application of the draft rule of proof on producing the (written) "instrument" of acknowledgement (see B III, 2. (b)).

---

102. "Art. 253. Equality of Children.
No distinction shall be made between children born in wedlock and out of wedlock."

103. See INTRODUCTION to the above Report, para. 2.

104. "Art. 303. First-degree heirs:
1) The children of the deceased shall be the first to be called to his succession.
2) Each of them shall receive an equal portion of the succession."

105. The confusion is increased by the Draft Law's (English version) retention of the Code's mistranslation of the French term "determination" as "ascertainment". While the affiliational facts (see a, b and c, below) given by Draft Law Section 2 *establish* (create, determine) the paternal filiation bond (see "result" in present Art. 740), the existence of the filiation bond is ascertained by application of Draft Law Section 4 on *Proof* of Filiation.

106. Which are widely practised in Ethiopia.

107. "Art. 262. Form of acknowledgement.
(1) Acknowledgement of paternity shall be in writing or in any other *recognized* customary form" (emphasis added).

(c) **Judicial declaration**

Draft Article 266[108] retains the present rule whereby a judicial declaration of paternity may be obtained on grounds of rape or abduction (Art. 758), to which it adds another ground: "seduction". The latter ground is, however, severely restricted by clearly implying ("convicted") that "seduction" denotes the offence defined in Article 596 Penal Code which protects only female "minors". This would exclude non-minor females, *inter alia* those now protected by the paternity presumption attached to extra-marital unions (presumption eliminated by Draft Law: see (a) above). Incidentally, in many foreign systems concubinage *or* (as in most socialist countries) any sexual intercourse with the mother (regardless of whether it constitutes a penal offence) occurring within the statutory period of conception, suffices to support an action for judicial declaration of paternity. The systems vary as to what defences to such actions may or may not be admitted.[109]

B III. LIBERALIZATION? - 2. PROOF of Filiation

Contrary to the present law, the draft "Proof of Filiation" law deals separately with "Children born *in wedlock*" (Draft Article 276), and "Children born *out of wedlock*" (Draft Article 277). But the opening sub-articles (1) concerning records of birth or filiation are substantially similar in both Draft Articles and are similarly deprived of effect by the circumstances referred to under C, below. Also substantially similar are the respective sub-articles (3), which relegate "possession of status"[110] from second to third place in the hierarchy of proof. Thus, the essential difference between the two Draft Articles results from the wording of *the respective sub-articles* (2):

(a) *In Draft Article* 276 (*marital* children), sub-article (2)[111] allows the claimant to prove paternal filiation by the facts constituting the legal presumption of paternity. These facts are birth or conception in marriage: Draft Article 255(1)[112]. But Law Revision eliminates the present rules on proof of marriage (Arts. 697-707), which include "*possession of status*" (Art. 699). This may make proof of paternity "*via* marriage" impossible where, as happens frequently, no record of marriage can be produced.

(b) *In Draft Article* 277 (*extra-marital* children), sub-article (2)[113] allows the claimant to produce the "instrument" of acknowledgement (but what if the latter was made in customary oral form? See B III, 1, b), or the record of judicial declaration of paternity (but such declarations are exceptional: see B III, 1, c).

In view of the above limitations, it seems

---

108. "Art. 266. Judicial declaration of paternity.
(1) Where the mother of the child has been the victim of an abduction, rape or of *or of seduction* at the time when the conception of the child is considered to have taken place, an action for a judicial declaration of paternity may be instituted against the person who has been *convicted* of such offence" (emphasis added).

109. A comparative law treatment of these points would require a separate paper. But see, for example, Articles 85-86, Polish Family Code. See also D. Lasok, *Polish Family Law* (Leyden, 1968), pages 162-165, which mention the solutions of some Western legal systems as well (omit the passage on Soviet law: it is outdated). More recent law reforms are practically all in favour of the extra-marital child and its mother: e.g. P. Sedugin, *New Soviet Legislation on Marriage and Family* (Moscow, 1973).

110. The definition of "possession of status" in Draft Article 278 is identical with that given in present Article 770(2).

111. Which reads: "Where the record of birth cannot be produced, filiation may be proved by the facts constituting the legal presumption of paternity".

112. Which reads: "A child conceived or born in wedlock has the husband as father." This is identical with the wording of present Article 741.

113. Which reads: "Where such record [of birth] cannot be produced, filiation may be proved by producing the instrument of acknowledgement or the record of the court in which the judicial declaration of paternity was made."

114. This, unless the courts give a severe construction to the phrase ". . . filiation may be proved by the possession of status of a child provided that the reasons for not producing the documents are satisfying" (Draft Art. 277(3)). What if these documents never existed?

that the theoretically degraded "possession of status" device may in fact continue, under Draft Law, to play a dominant role in the field of proof of filiation.[114]

C. CIVIL STATUS REGISTER

Both present law (Art. 769) and Draft Law (Draft Arts. 276 and 277) require that filiation be proved by the *record of birth*,[115] and authorize other methods of proof only in the latter's absence. But such *absence*, which is exceptional in most modern jurisdictions, is usual in Ethiopia, where resort to less certain methods of proving filiation (in particular by "possession of status") is therefore unavoidable (see Report, A 2 and B 2). Proof of filiation by records of birth depends on the solution of the wider problem of "Civil Status" registers containing records of birth, marriage and death.

Legislation on Civil Status registers and records is not normally part of a Civil Code. It is part of Administrative Law and is concerned primarily with the *public* interest. Comprehensive and certain data on birth, marriage and death of citizens alone permit the rational administrative, social, economic and military planning required in a modern state. This does not prevent such registered records from having an important impact on *Civil* Law, since they alone may provide *authoritative pre-constituted evidence* for the subsequent civil law cases whose outcome will depend on the particulars of birth, marriage or death of a person.

In 1960, when the Civil Code was enacted, the practical possibilities of creating a general Civil Status Registers system were nil, despite the attempt made by the "Municipalities Proclamation" of 1945.[116] Nevertheless, the *Civil Code* (Title 1, Ch. 3) includes a host of detailed provisions on Civil Status officers, registers and records, application of which is *suspended* by a transitory provision (Art. 3361(1)) "until a day to be notified by an order published in the Negarit Gazeta". This day never came and is not in sight. But the prospect of fruitful developments at grass-root level has recently been created by the "Urban Dwellers Associations Consolidation and Municipalities Proclamation No. 104/1976". Among the duties of the local "Kebele Urban Dwellers Associations", Article 9(14) of said Proclamation mentions the duty "*to keep a register* of births, marriages and deaths *within the Kebele*". However, the development of the potentialities inherent in this brief sentence will depend on the enactment of implementing provisions by either:

—putting in force, gradually and district by district, selected provisions from the suspended Chapter 3 of Title I Civil Code, or

—replacing the text of the suspended Chapter with a more suitable text and putting it in force gradually as suggested above.[117]

Among the particular consequences of the present vacuum in this field, the following deserve the attention of students of filiation law:

As suggested before, the only correct "*non*-contentious" mode (see Report, ftn. 7) of proving maternal filiation (see Report, A 2) and paternal filiation (see Report, B 2) is possession of status. At this point, we must elaborate on this suggestion by showing why, in Article 769 (and Art. 770(1)), the words "record of birth" cannot mean records other than those contemplated by the suspended provisions of Title I, Chapter 3, Civil Code.[118] The words "records of birth" must be seen in context. Just as Article 698 on proof of marriage by a "record" drawn up in accordance with "law" must be read in conjunction with Articles 605(3) and 606(3) showing that the "law" referred to in Article 698 are the suspended provisions of Chapter 3 dealing with Officers, Registers and Records of Civil

115. Not of baptism.

116. Proclamation No. 74, Article 9. Incidentally, even when the municipality officer performed a marriage, he did not record the deed of marriage (given to the spouses) in a register.

117. Incidentally, LAW REVISION would eliminate the suspended Chapter without enacting *anything* in its stead (perhaps leaving this matter to Administrative Law?).

118. Incidentally, Article 3361(1) does not suspend Articles 56, 71, 78 and 132, which are irrelevant to our topic.

Status, so Article 769 on proof of filiation by a *record of birth* must be read in conjunction with the rest of Family Law as denoting a record drawn up in accordance with said *suspended* provisions after their enactment. Indeed, the presence of "records of birth" in the first category of the hierachy of proof of filiation will make sense only after the suspended provision of Article 97 (or a like provision) giving such records a higher than normal probatory force[119] is enacted together with some other suspended (or like) provisions ensuring the accuracy of civil status records. These are found primarily under:

—Articles 74-89 (conerning the Registers of Civil Status);

—Articles 90-98 (concerning the records to be entered in these registers and their probatory force);

—Articles 99-103 (concerning, in particular, the records of birth);

—Articles 138-145 (concerning sanctions for non-observance of rules).

In particular, let us stress that:

(a) The record of birth must be drawn up *within* 3 *months* from birth (Art. 62(a)). This is to ensure that it is entered in the register while the declarants are alive and their memory is "fresh". A record of birth entered later (otherwise than pursuant to a judgment), or not entered, is mere information without special probatory value (Arts. 63 and 98).

(b) The record of birth shall *indicate the father* and the mother (Art. 99(d)).

(c) The birth *must* be declared by the father or, in his default, by the mother (or guardian or caretaker) of the child, or by the civil status officer if aware of the birth (Art. 101). We suggest, after foreign precedents,[120] that a similar duty should lie on any persons having attended the birth.

(d) The persons bound to declare birth who fail to do it within the prescribed 3 months period, or refuse to do it, or knowingly make a false official declaration, are subject to *punishment* (Arts. 142-143).

Non-enactment of such provisions need not affect the informational value of Registers of Civil Status for the purposes of approximate governmental statistics. But it would gravely affect their evidential value for Civil Law purposes, including that of proving filiation. Indeed, information provided by a Register lacking accuracy safeguards would be less reliable than that provided by some of the documents given second priority by Draft Articles 276-277.

POSTSCRIPT

The above Report and Addendum have so far advanced no basic policy preferences regarding the problems of filiation. In this postscript, however, it does not seem improper briefly to express our opinion that the Ethiopian law of filiation should be radically *liberalized* (cf. ADDENDUM, B III). The arguments in support of such policy are as follows:

(1) This policy is implemented in most socialist and some non-socialist countries[121] for self-evident humanitarian and/or egalitarian reasons.

(2) Such policy seems, moreoever, particularly indicated in this country, which cannot, as yet, afford a social welfare legislation providing state support for legally fatherless children, who are legion

(3) Customary maintenance of a minor child by the mother is so cheap in Ethiopia that

119. According to Article 97, evidence contrary to the regularly registered record "cannot be adduced except where it is authorized by the court". Consequently, a man regularly but improbably declared father by the child's mother needs a prior court authorization to bring an application for a judicial correction of the corresponding record (Art. 125).

120. For example, Article 56 French Civil Code.

121. See the materials cited at ftn. 109. See also G. Garcia Cantero, "La situation juridique des enfants nés hors marriage" in *Rapports généraux au IX Congrès international de Droit comparé* (Bruxelles 1977), e.g. p. 348, n. 70-IV.

most extra-marital fathers may be able to afford it.

We therefore tentatively propose that the following *measures* be considered:

1. Preserve the legal presumption of paternity attached by Article 745 to concubinage as defined in Article 708.

2. Repeal Articles 758-761. Instead, enact provisions admitting actions for judicial declaration of paternity grounded on the defendant's sexual intercourse with the mother within the period between the 300th and the 180th day before birth. The defences to such action could be as follows:

(a) notorious or professional sexual promiscuity of the mother occurring within said period, *or*

(b) the defendant's sterility[122] or negative blood test, *or*

(c) the mother's sexual intercourse with another man within said period[123] *if* the other man's paternity is more likely.[124] Some of the criteria might be the frequency and/or timing (nearer that period's middle) of the other man's intercourse, the physical resemblance, a gynaecologist's opinion, etc.

(d) Limitation of action.[125]

Finally, we respectfully submit that, since the Law Revision Commission is an all-male body, it might be useful to consult the Ethiopian Women's Association on the above points.

122. The "use of contraceptive", if included, would create impossible probatory problems.

123. The term of art for this defence is *exceptio plurium concumbentium.*

124. Such is the solution of Article 85(2) Polish Family Code (solution unaffected by this Code's Revision of 1975). See also pp. 164-165 in *Lasok* (cited at ftn. 109).

125. In some countries the child's action (usually brought by the mother) is subject to drastic *limitation.* The latter is perhaps shortest in Austria: 1 year from birth *(Zivilgesetzbuch,* Art. 308). See *Lasok* (cited at ftn. 109), p. 161, n. 130. The purpose is to prevent the abuses and uncertainties often connected with the bringing of "stale" claims. This limitation does not affect filiations established by legal presumption or acknowledgement, or those proved by records of birth or possession of status.

INTERNATIONAL TREATIES AND THIRD STATES

DR. ZDZISLAW W. GALICKI*

International treaties, whether general, regional or particular, lay down rules of conduct binding upon the States -contracting parties - who must refrain from acts inconsistent with their treaty obligations.

According to the well-known maxim widely used in Civil Law and deriving from Roman Law - *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* - agreements concern the contracting parties only; they can neither impose obligations nor confer rights upon third persons. As a result of the quoted principle legal effects of an agreement should be strictly limited to the circle of the contracting parties. This rule, having its justification in Civil Law resting simply on the general concept of the law of contract,[1] in International Law has additional support in the rules of the sovereignty and independence of States. Hence international treaties ought to concern the contracting States only; neither rights nor duties, as a rule, arise under treaties for third States which are not parties to them.

There is wide evidence of the recognition of this principle in State practice and in decisions of international tribunals as well as in the writing of jurists,[2] which are based on the general rule of consent as being the foundation of the treaty obligation[3]. Examples of the application of the underlying rule can be found in relation to rights as well as to obligations which cannot arise for or be imposed on the third States.

In the case of "German Interests in Polish Upper Silesia", for instance, the Permanent Court of International Justice said, in relation to various instruments terminating hostilities after the First World War:

> "It is, however, just as impossible to presume the existence of such right at all events in the case of an instrument of the nature of the Armistice Convention - as to presume that the provisions of these instruments can ipso facto be extended to apply to third States. A treaty only creates law as between the States which are Parties to it"[4].

In accordance with this statement the Court held that, as Poland was not a party to the Armistice Agreement, she was not entitled to avail herself of that instrument.

Similarly, in the case concerning the "Factory of Chorzow", the Permanent Court held that Poland could not avail herself of the provisions of the Armistice Convention to which she was not a party.[5]

---

* Assistant Professor, Law Faculty, Addis Ababa University; Visiting from University of Warsaw.

1. See other well-known rules of the Roman private law of contracts as expressed in the maxims: Obligatio tertio non contrahitur; Pacta non obligant nisi gentes inter quas initia. Cf. Article 1952(1) of the Ethiopian Civil Code.
2. Ch. E. Rousseau, *Principes généraux du droit international public*, Paris 1944, vol. 1, p. 453. See also R.F. Roxburgh, *International Conventions and Third States*, Boston 1971, p. 19. A Cavaglieri, "Règles Générales du Droit de La Paix", *Recueil des Cours*, Academie de Droit International (The Hague, 1929) vol. 26, p. 257. D. Anzilotti, Cours de Droit International (G. Gidel trans., Paris 1929), p. 414; L.F.L. Oppenheim, *International Law- a Treatise* (8th ed. by H. Lauterpacht, London - New York 1958) vol. 1, p. 925.
3. "Both legal principle and common sense are in favour of the rule" *Pacta tertiis nec noncent nec prosunt*", because as regards States which are not parties (commonly referred to as "third States"), a treaty is *res inter alios acta*." Lord McNair, *The Law of Treaties*, (London, 1961), p. 309.
4. Publications of the Permanent Court of International Justice; Judgments, Orders and Advisory Opinions (1926), Series A. No. 7, pp. 24-29.
5. P.C.I.J. Publications (1928), Series A. No. 17 pp. 43-46. See also Annual Digest 1927-28, Case No. 286, pp. 416-417.

On the other hand, in relation to an eventual obligation of third States, in the case of "Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Oder", the Permanent Court declined to regard a general multilateral treaty - the Barcelona Convention on the Régime of Navigable Waterways of International Concern - as binding upon Poland, who was not a party to the treaty. The Court stated: "Even having regard to Article 338 of the Treaty of Versailles,[6] it cannot be admitted that the ratification of the Barcelona Convention is superfluous, and that the said Convention should produce the effects referred to in that article independently of ratification."[7]

Analogically, in the case of the "Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex", the Permanent Court held that Article 435, paragraph 2, of the Treaty of Versailles, providing the abrogation of the free zones, ". . . is not binding upon Switzerland, who is not a party to that Treaty, except to the extent to which that country accepted it"[8].

The same principle was affirmed by the Arbitrator, Judge Max Huber, in the well-known Island of Palmas case, dealing with a supposed recognition of Spain's title to the island in treaties concluded by that country with other States, in which he said:

> "It is evident that whatever may be the right construction of the treaty it cannot be interpreted as disposing of the rights of independent third Powers. . . It appears further to be evident that treaties concluded by Spain with third Powers recognizing her sovereignty over the Philippines could not be binding upon the Netherlands."[9]

Article 18 of the Harvard Research Convention on the Treaties stated the principle as follows: "A treaty may not impose obligations upon a State which is not a party thereto."[10]

In modern International Law the principle *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* is directly connected with the principel of non-interference with internal matters of third States[10a]

The Vienna Convention on the Law of Treaties of 1969, based on the draft prepared by the International Law Commission,[11] provides in its Article 34 as follows:

---

6. This article provided that the regime set out in articles 332-337 of the Treaty was to be superseded by such regime as might be "laid down in a General Convention drawn up by the Allied and Associated Powers, and approved by the League of Nations, relating to the waterways recognized in such Convention as having an international character", and that this Convention was to apply in particular, among others, to the Oder.
7. P.C.I.J. Publications (1929), Series A, No. 23, p. 21.
8. Ibidem (1932) Series A/B, No. 46, p. 141.
9. Reports of International Arbitral Awards (U.N. Publication) vol. 2, p. 831.
10. "Research in International Law of Treaties" *American Journal of International Law* (1935) vol. 29, supplement.

10a *Encyklopedia prawa miedzynarodowego i stosunkow miedzynarodowych* (Encyclopedia of international law and international relations) (Warsaw, 1976), p. 253.

11. It is necessary, in considering the problem of international treaties and third States, to recall significant work made in preparing the Vienna Convention by the United Nations International Law Commission. The Commission placed the law of treaties among the topics listed in its report as being suitable for codification, as early as at its first session in 1949. However, until 1960, because of its work on other subjects, the Commission was not in position to give all the time and attention required for this question. In 1961, at its thirteenth session, the Commission appointed Sir Humphrey Waldock as Special Rapporteur on the Law of Treaties and decided to prepare draft articles on the law of treaties intended to serve as a basis for an appropriate convention, instead of an expository code as had been provided by previous Rapporteurs. At its fourteenth (1962), fifteenth (1963) and sixteenth (1964) sessions, on the basis of the reports submitted by the Special Rapporteur, the Commission adopted the first three parts of its provisional draft articles on the law of treaties. Taking into consideration the comments of Governments, the Commission modified the parts, sections and order of articles of the provisional draft in adopting in 1966 the final text of its draft articles on the law of treaties. See Report of the International Law Commission on the work of its Eighteenth Session - Geneva, 4 May - 19 July 1966 - Draft Articles on the Law of Treaties - Gen. As. Off. Rec. XXI, suppl. No. 9 (A/6309/Rev. 1). These draft articles created the bases for the Diplomatic Conference in Vienna in 1968 - 1969, at which the Law of Treaties was finally codified in the form of convention.

"A treaty does not create either obligations or rights for a third State without its consent."

The title of this article, which, as provisionally adopted by the International Law Commission in 1964, was "General rule limiting the effects of treaties to the parties," has been finally changed to "General rule regarding third States". Also the former provision of this article, "A treaty applies only between the parties. . ." has been replaced by the above-mentioned simple statement, in order not to appear to prejudge in any way the question of application of treaties with respect to individuals.

The problem whether the rule *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* admits any exceptions in International Law was always a controversial one. It was also the point which divided the Commission. Although there was complete agreement amongst the members that there is no exception in the case of obligations because a treaty never by its own force alone creates obligation for non-parties, the division of opinion related to the question whether a treaty may of its own force confer right upon a non-party.

This is undoubted evidence that in some cases treaties, independently of the above mentioned general rule, really have an effect upon third States. The problem arises over the question in which cases and to what extent such exceptions are justified and lawful. In practice, the exceptions may be divided into two groups: 1) treaties providing for obligations for third States *(pacta in detrimentum tertii)*; and 2) treaties providing for rights for third States *(pacta in favorem tertii)*.

Before taking into consideration these two groups, it may be useful to consider also some cases in which it may seem that States are to be bound by provisions of treaties, not being parties to them, although such cases do not create in fact any one of two preceding kinds of exception.

A commercial treaty, for instance, conceding more favourable conditions than have been conceded by the parties thereto, has an effect upon all such third States as have previously concluded commercial treaties containing the so-called most-favoured-nation clause with the one of the contracting parties. But, in fact, there is an indirect conventional link among all of these states. So it is not in accordance with the general rule contained in the Vienna Convention, that "Third State" means "a State not a party to the Treaty".[12]

Sometimes also a State not bound by a provision of one treaty might nevertheless become bound by it through accepting such an obligation under another treaty. For example, in the case of the "Treatment of Polish Nationals in Danzing", the Permanent Court considered the position of the Free City of Danzing in relation to Article 104, paragraph 5, of the Treaty of Versailles, to which it was not a party, but which it was considered to have accepted by the independent complex of instruments establishing the Free City and regulating the legal position as between it and Poland. The Court said in conclusion: "It is certain . . . that the Free City . . . having accepted the convention which the Principal Allied and Associated Powers had negotiated in pursuance of the terms of Article 104 of the Treaty of Versailles, thereby . . . accepted that article."[13]

Treaties providing for obligations for third States - pacta in detrimentum tertii

Developing the general rule that without a third State's consent a treaty cannot create either obligation or right for such State, the Vienna Convention formulated the following principle concerning treaties providing for obligation for third States: "An obligation arises for a third State from a provsion of a treaty if the parties to the treaty intend the provision to be the means of establishing the obligation and the third State expressly accepts that obligation in writing."[14]

12. Article 2 and 1 h of the Vienna Convention.
13. P.C.I.J. Publications (1923), Series A/B No. 44, p. 30.
14. Article 35.

This rule underlines two conditions which have to be fulfilled before a third State - non-party to the treaty - can become bound:

1) the States parties to the Treaty must have intended the provision in question to be the means of establishing an obligation for the State not a party to the Treaty.
2) the third State non-party to the treaty must have expressly agreed to be bound by the obligation.

In effect, there is a second collateral agreement between the States parties to the treaty on the one hand, and the third State on the other. Hence a juridical basis of the latter's obligation seems to be not the treaty itself but the collateral agreement. However, the case remains one where a provision of a treaty concluded between certain States becomes directly binding upon another State which is not and does not become a party to the treaty.

The operation of the rule expressed in this article, may be illustrated by the approach of the Permanent Court to Article 435 of the Treaty of Versailles in the Free Zones Case. Switzerland was not a party to the Treaty of Versailles, but the text of this article had been referred to her prior to the conclusion of the Treaty. The Swiss Federal Council had further addressed a note to the French Government informing it that Switzerland found it possible to "acquiesce" in Article 435, but only on certain conditions; making reservation, *inter alia*, as to the statement of this article that the provisions of the old treaties, conventions, etc., were no longer consistent with the present situations.[15] The Court, rejecting the French contention that Article 435 abrogated these old treaties and conventions, pointed out that Switzerland had not accepted that part of Article 435: ". . . In any event, Article 435 of the Treaty of Versailles is not binding on Switzerland, which is not a Party to this Treaty, except to the extent to which that country has itself accepted it; as this extent is determined by the note of the Swiss Federal Council of May 5th 1919 . . .; as it is by this action and by this action alone that the Swiss Government has "acquiesced" in the provisions of Article 435, namely, "under the conditions and reservations" which are set out in the said note."[16]

In relation to the problem of obligations arising for third States, there are certain particular situations possible where a treaty purports to impose liabilities or to create a situation unfavourable for a third State. It is possible, for instance, that the parties having under the treaty assumed certain obligations, undertake in addition that they will use their best endeavours to secure similar conduct on the part of third States. This is precisely the principle embodied in Article 2, paragraph 6, of the United Nations Charter: "The Organization shall ensure that states which are not Members of the United Nations act in accordance with these Principles[17] so far as may be necessary for the maintenance of international peace and security."

The somewhat similar provision is embodied in the Treaty on Antarctica (signed in Washington on 1 December 1959) by which the parties undertake to "exert appropriate efforts . . . to the end that nobody engages in any activity in Antarctica contrary to the principles or purpose of this Treaty." It is also interesting that this provision expressly says that "the appropriate efforts" to be exerted by the parties are to be "consistent with the Charter of the United Nations" - so the situation may be really curious in the case of a State which is neither a party to the Antarctica Treaty nor a member of the United Nations.

In such cases the fact that the third State is not and cannot be under any direct obligation in the matter, not being a party to the treaty concerned, does not itself absolve the parties to the treaty, so far as they are able and can do so without any illegality, from endeavouring to secure that the third State confines its action or conduct to the provisions of the treaty. It must nevertheless be emphasized that such treaty provision cannot create any actual obligations for the third State.

15. i.e. asserting the obsolescence and abrogation of the free zones.
16. P.C.I.J. Publications (1929), Series A No. 22, pp. 17-18; ibidem (1932), Series A/B No. 46, p.1 41.
17. Contained in Article 2 of the U.N. Charter.

Another problem arises in the case of the treaty provisions imposed upon an aggressor State, for instance, the provisions of the Potsdam Agreement concerning Germany. During the discussion in the Commission, the question was raised of an application of the present article to such provisions. The Commission noted that the case of an agressor State would fall outside the principle laid down in that article. At the same time, the Commission observed that Article 49 of its draft[18] prescribes the nullity of a treaty procured by the coercion of a State by the threat or use of force only "in violation of the principles of the Charter of the United Nations." Hence a treaty provision imposed on an agressor State, providing that the action was taken in conformity with the Charter, would not therefore infringe Article 49 of the draft. According to the comments made by some Governments, the Commission decided to include in the draft a separate Article 70, containing a general reservation in regard to any obligation in relation to a treaty which arises for an aggressor State in consequence of measures taken in conformity with the Charter.[19]

The question of revocation or modification of obligations which have arisen for a third State is settled by the Vienna Convention as follows:

> "The obligations may be revoked or modified only with the consent of the parties to the treaty and of the third State unless it is established that they had otherwise agreed."[20]

This rule seems to be clearly correct if it is the third State which seeks to revoke or modify the obligation. But where it is the parties who seek particularly to revoke the obligation, the need of the necessity to obtain the third State's consent is less simple. In a case where the parties were simply renouncing their right to call for the performance of the obligation, it might be urged that the consent of the third State would be really superfluous. Any difficulty in such case seems to be certainly very unlikely to arise. The feeling of the International Law Commission was probably that in international relations such simple cases are likely to be rare, and that in most cases a third State's obligation is likely to involve a more complex relation which would make it desirable that any change in the obligation should be a matter of mutual consent.

Treaties providing for rights for third States - pacta in favorem tertii

Although, as has been said before, there was almost general agreement of the Commission that there is no exception from the rule of the third State's consent in the case of obligations, a division of opinion arose as to the question whether a treaty may of its own force confer a right upon a non-party. One group of members considered that, if the parties so intend, a treaty may have this effect, although the non-party is not, of course, obliged to accept or exercise the right. Another group of members considered that no actual right exists in favour of the non-party unless it is accepted by it.

This division of opinion in the Commission resulted directly from a controversy regarding the effects of stipulations in favour of third States - a controversy which still exists among writers on international law. Though there is general consent among them that treaties may stipulate benefits in favour of third States, there is still much controversy about whether an act of acceptance by the third party is necessary in order to be invested with a right to the benefit stipulated.

There were, for instance, some views that the so-called stipulation in favour of third States is nothing more than an offer addressed to the beneficiary whose acceptance complete s the second and supplementary agreement.

18. Article 52 of the Vienna Convention (". . . violation of the principles of international law embodied in the Charter of the United Nations").

19. Art. 75 of the Vienna Convention: "Case of an aggressor State - The provisions of the present Convention are without prejudice to any obligation in relation to a treaty which may arise for an aggressor state in consequence of measures taken in conformity with the Charter of the United Nations with reference to that State's aggression".

20. Article 37, 1.

When this offer is accepted by the third party to which it is addressed, a second agreement is made, and the favoured State is no longer a third party but a contracting party. This position was expressed in the separate opinion of Judge Negulesco in the Free Zones Case:

> "It is possible, in an international convention, to stipulate right in favour of a third State. But whereas, according to such municipal laws as allow of such stipulation, the third Party has a right by virtue of the stipulation itself, in international law the States having made such a stipulation mutually undertake to conclude - together with the third State - a supplementary agreement which will be appended to the agreement originally made."[21]

However, as de Arechaga noted:

"This offer theory reproduces in international law, with a delay of fifty years, the first attitude of some civil law writers who tried to explain the stipulatoin "in favorem tertii" in municipal law through the concept of two successive contracts . . . This theory should be rejected in international law, because the acceptance of the benefit cannot be deemed to constitute the consent to a second agreement."[22]

It seems that the so-called acceptance does not create the expression of consent to second agreement but is only an act of appropriation of rights derived from the treaty which contains the stipulation in favour of third States, because the third State has the option of appropriating the right or of renouncing it. Acceptance in this case, therefore, may be described as an indication that the right is not disclaimed by the beneficiary.[23]

The Vienna Convention, developing the general rule of Article 34 that "a treaty deos not create. . .rights for a third State without its consent", takes a little different position than in the case of obligations, and provides in Article 36, paragraph 1, that the assent of the State is to be presumed so long as the contrary is not indicated. Such form of this provision has been considered by the Commission desirable in order to give the necessary flexibility to the operation of the rule in cases where the right is expressed to be in favour of States generally, or of a large group of States.

In this connection, the Commission noted a well-known fact that a number of favoured States may be different. In some cases the stipulation is made in favour of individual States as, for example, provisions contained in the Treaty of Versailles in favour of Switzerland[24] and Denmark[25]. In some instances it is made in favour of a group of States, as in the case of the provisions contained in the Peace Treaties after the Second World War,[26] which provided that the defeated States should waive any claims arising out of the war in favour of certain States not parties to these treaties. Further, the United Nations Charter stipulates, for instance, that non-members have a right to participate in the discussion of disputes in which they are involved (Article 32) or to bring such disputes before the Security Council or the General Assembly (Article 35). Finally, in other instances the stipulation is in favour of States generally, as in the case of provisions concerning freedom of navigation in certain international rivers, and through certain maritime straits and canals.[27]

In relation to these facts, the Vienna Con-

21. P.C.I.J. Publications (1929), Series A No. 22 pp. 36-37.

22. E.J. de Arechaga, "Treaty Stipulations in Favour of Third States", *American Journal of International Law* (1956) vol. 50, p. 352.

23. Compare with the view expressed in the Havana Convention on Treaties of 20 February, 1928, Article 9 of which reads: "The acceptance or non-acceptance of provisions in a treaty, for the benefit of a third State which is not a contracting party, depends exclusively upon the latter's decision."

24. Articles 358 and 374 of the Treaty of Versailles.

25. Article 109 of the Treaty of Versailles.

26. See Treaties of Peace with Finland (Art. 29), Italy (Art. 76), Bulgaria (Art. 28), Hungary (Art. 32) and Rumania (Art. 30) - *American Journal of Internatoinal Law* (1948) vol. 42, supplement.

27. E.g. the Hay-Pauncefote Treaty between Great Britain and United States of 1901, and the Hay-Varilla Treaty between the United States and Panama of 1903, provided that the Panama Canal shall be open to vessels of commerce and of war of all nations, although Great Britain, the United States and Panama were the parties.

vention provides the possibility of the accord of a right "to the third State, or to a group of States. . ., or to all States".[28]

Providing only the presumption of the assent of favoured States, the Convention gives cardinal importance to the intention to accord a right by the parties to the treaty:

> "A right arises for a third State from a provision of a treaty if the parties to the treaty intend the provision to accord that right. . . "[29]

Only when the parties have such intention, a legal right, as distinct from a mere benefit, may arise from the provision.

The question of such intention was also raised previously, as for example, in the judgment of the Permanent Court in 1932 in the Free Zones case, where it said:

> "The question of the existence of a right acquired under an instrument drawn up between other States is therefore one to be decided in each particular case; it must be ascertained whether the States which have stipulated in favour of a third State meant to create for that State an actual right which the latter has accepted as such."[30]

Also, Article 18 (b) of the Harvard Research provided that a third State was entitled to claim the benefit if the appropriate stipulation had been made "expressly for the benefit of a State which is not a party or a signatory to the treaty."[31]

In exercising the stipulated right according to Article 36, paragraph 2, of the Vienna Convention, a beneficiary State must comply with the conditions for its exercise provided for in the treaty or established in conformity with the treaty as, for instance, in the case of territorial State laying down relevant conditons for the exercise of the right of free navigation in an international river or maritime waterway.[32]

Restrictions that such conditions have to be provided in the treaty, or established in conformity with it, do not mean, obviously, the possibility of an interpretation that it restricts the power of the parties to the treaty to amend the right conferred on third State.

The Vienna Convention provides the possibility of such amendment as a revocation or modification of the stipulated rights.

As to the question whether the parties to the treaty may amend or abolish the stipulation by subsequent agreement, without the assent of the beneficiary, there were three positions taken by writers on international law.

A more restrictive view is that the third State may profit from the benefit as long as the stipulation remains in force, but it does not possess a legal right, since it cannot directly claim its enforcement, and the contracting parties are free to amend or abolish at any time the provision conferring the benefit without the consent of the third State.[33]

A second position holds that the third State is entitled to profit by the benefit and to claim it directly, as long as the stipulation remains in force between the parties to the treaty. In this view, therefore, the benefit may also be abolished by subsequent agreement among the contracting parties, without the consent of the third State.[34]

---

28. Article 36, para. 1.
29. Ibidem
30. P.C.I.J. Publications (1932), Series A/B No. 46, pp. 147-8.
31. See supra, note 10.
32. See also Article 35(2) of the U.N. Charter, which provides that "a State which is not a Member of the United Nations may bring to the attention of the Security Council or of the General Assembly any dispute to which it is a party", but only if it accepts in advance, for the purposes of the dispute, "the obligations of pacific settlement provided in the present Charter".
33. L.A. Podesta Costa, *Manual de Derecho International Publico* (2nd ed., Buenos Aires 1947) para. 157s L.M. Moreno Quiutana,*Derecho International Publico* (Buenos Aires 1950), G. Salvioli, "Les Règle; Générales de la Paix", *Recueil des Cours. . .*, (1933) vol. 46, p. 29-30.
34. E.g. Art. 18(b) of the Harvard Research: "If a treaty contains a stipulation which is expressly for the benefit of a State which is not a party or a signatory to the treaty, such State is entitled to claim the benefit of that stipulation so long as the stipulation remains in force between the parties to the treaty."

A third position admits that, if the contracting parties have such intention, they may confer a right on a third party, which such party is entitled to claim as its own and which cannot be withdrawn except with its assent.[35]

It seems, according to the above-mentioned views that the existence of a right acquired under an instrument drawn between other States is a question to be decided in each particular case, that a third State cannot claim the right except in the case where the parties have wished to assume an obligation towards such third State. This was also the position taken by the Permanent Court in its definitive judgment in the Free Zones Case, rendered in 1932.[36]

Sometimes this question is decided specifically in the treaty itself. For example, according to Article 386 of the Treaty of Versailles, the judicial remedy of direct access to a right granted by Article 380[37] was established explicitly for any interested state, even if it was non-party to the Treaty.

The intention of granting a definitive, irrevocable right may be explicit or result implicitly from various circumstances. If, for instance, in a treaty of peace, a state is obliged to renounce a part of the territory in favour of a new state based on this territorial renunciation, this arrangement could not attain its purpose unless it is established as a definitive and irrevocable right of that third State.[38]

On the other hand, the lack of intention to grant an irrevocable right may also be inferred from the history and circumstances of the treaty. For example, the U.S. Senate eliminated from the original draft of the Hay-Pauncefote Treaty, relating to free navigation in the Panama Canal, provisions for ratification to and accession by third States. Because this elimination was made with the intent of avoiding the assumption of a legal obligation towards third States, it seems that this regime, therefore, can be modified by subsequent agreement among the parties.

In the 1964 draft the Commission took the position that in the case of a right as well as in the case of an obligation arising for a third State from a provision of a treaty, such "provision may be revoked or amended only with the consent of that State unless it appears from the treaty that the provision was intended to be revocable"[39].

However, during a later discussion of this subject, the Commission took note of the view of some Governments that the above-mentioned 1964 text went too far in restricting the power of the parties to revoke or modify a stipulation in favour of the third State, and in giving the latter a vote over any modification of the treaty provisions[40]. It could also be an element discouraging the creation of rights in favour of third States, for fear that it might hamper their freedom of action in future. Taking account of these elements, the Commission reformulated the rule in the 1966 draft so as to provide that a third State's right may not be revoked if it is established that the right was intended not to be revocable or subject to modification without the consent of the third State.[41]

In these circumstances, the irrevocable character of the right is therefore one to be decided in each particular case by establishing the case either from the terms or nature of the treaty provision or from an agreement or understanding arrived at between the parties and the third State.

However, the rule providing that in effect, a third State's right may in general be revoked or modified without its consent, with an

35. J.L. Brierly, "Règles Générales du Droit de la Paix", *Recueil des Cours* (1936) Vol. 58, p. 221; F.L. Oppenheim, op. cit. p. 927; E.J. de Arechaga, op. cit. pp. 344-345.

36. P.C.I.J. Publications (1932), Series A/B No. 46, pp. 147-8.

37. ". . . The Kiel Canal and its approaches shall be maintained free and open to the vessels of commerce and of war of all nations at peace with Germany on terms of entire equality."

38. E.g. the Treaty of Peace of 8 October 1828 between Argentina and Brazil, from which Uruguay emerged as an independent state.

39. Article 61 of the 1964 draft.

40. Report . . . Supplement No. 9 (A/6309/Rev. 1) vol. II p. 60.

41. Similarly, Article 37, para. 2, of the Vienna Convention.

exception made only when it is established that the right was intended not to be revocable or subject to modification, sounds rather strange in contrast to the principle of necessary consent of the third State to revoke its obligation.

CONCLUSION

The Vienna Convention does not propose any special provision on treaties creating so-called objective regimes in international law, as for example, some of the abovementioned treaties providing for free navigation in international rivers or maritime waterways, or treaties for the neutralization or demilitarization of particular areas or territories, which obligations and rights may come to be valid *erga omnes*.[42] Recognizing the role played by custom in sometimes extending the application of rules contained in a treaty beyond the contracting States, the Convention provides that nothing in its articles "precludes a rule set forth in a treaty from becoming binding upon a third State as a customary rule of international law, recognized as such".[43] Although this provision is the last one in the section concerning the treaties and third States, it seems that in effect it touches upon the most important question in this subject. In the face of great development of international relations and mutual connections between the States, the traditional concepts such as *pacta in favorem tertii* or *pacta in detrimentum tertii* are no longer relevant. The legal character of modern international treaties becomes less simple and more complicated. Usually the treaties now create simultaneously rights as well as obligations for States which are not parties to them.[44] Furthermore, serious difficulties arise in the field of defining the third States. Sometimes the States not parties to the treaty are engaged in the process of negotiating it, e.g. because they are being consulted by the parties or are sending observers to preparatory conferences.[45] Although the rules elaborated in the Vienna Convention have, undoubtedly, their importance, it seems that the most important role is now and will be in the future connected with the problem of conventional rules becoming binding as customary rules of international law or as the so-called *ius cogens*, i.e. peremptory norms of general international law.

42. E.g. the Hague Convention regarding the rules of land warfare held by the International Military Tribunal of Nuremberg to enunciate rules which had become generally binding rules of customary law.

43. Article. 38.

44. E.g. the Potsdam Agreement, which created obligations of territorial cession for defeated Germany and, simultaneously, analogous rights for Poland. Neither Germany nor Poland were parties to this Agreement.

45. Poland, for example, was in this situation in relation to the Potsdam Agreement.

SPECIAL PROCEDURE FOR THE CHARGING OF OFFENCES AGGRAVATED BY PREVIOUS CONVICTIONS AND ITS RATIONALE: IMPLEMENTED IN ALL INSTANCES?

by Yoseph Gebre Egziabher*

Article 114 of the Criminal Procedure Code of Ethiopia provides a special procedure for charging aggravated offences due to previous convictions. According to this Article, where the offence an accused has committed is an offence aggravated by the accused's previous convictions, he may not be charged with the aggravated offence. Instead he must be charged with the unaggravated offence. It is only after conviction, if any, that the prosecutor may cite the convicted person's previous convictions for purposes of aggravation.

The question that comes to one's mind is Why provide a special procedure? Why not charge the accused with the aggravated offence. One obvious answer to this could be as shown below: The purpose of trial is to prove whether or not an offence has been committed. If an accused had been previously convicted, it means that whatever offence had been committed had been previously proved. What must be stated in a charge is what must be proved. Therefore it is unnecessary to allege previous convictions in a charge.

However, this cannot be the main consideration taken into account in deciding to provide the special procedure, since the prosecutor would have to ". . .prove the previous convictions of the accused. . ."[1] It therefore seems immaterial to delineate the time as to when previous convictions should be proved, had it not been for a different purpose.

The rationale for providing the special procedure seems to emanate from Article 138 of the Criminal Procedure Code. According to this Article, previous convictions of an accused person may not be disclosed to trial court before the accused person is convicted unless the law expressly provides;[2] nor should an accused person's convictions be included in the record of any preliminary inquiry.

The purpose behind Article 138 seems to be to eliminate any prejudicial effect on the trial court which is a trier of facts as well. If prior convictions are disclosed to the trial court, it may be prejudiced before hearing evidence on the issue before it, i.e. did the accused commit the particular offence with

---

* Lecturer, Faculty of Law, Addis Ababa University

1. Crim. Pro.C., Art. 114 (2)

2. The Phrase "unless otherwise expressly provided by law" sems to be a reference to the law of evidence. The rule enunciated in this Article is a rule found in the law of evidence in Common Law Jurisdictions. See P.N. Ramaswami & S. Rajogopalan. *Woodroffe & Ameer Ali's Law of Evidence In India* (Law Book Company Allahabad, 11th ed. 1963) Vol 11, pp. 1159-73 and G.D. Nokes, *An Introduction to evidence* (London Sweet & Maxwell 4th ed. 1967) pp. 136-41 for evidence. That our Criminal Procedure Code's foreign sources are both common law and sivil law systems see stanlev Z. Fisher, *Ethiopian Criminal Procedure: A Source Book* (Faculty of Law, Addis Ababa University in association with Oxford University Press, 1969) pp. iv - xii (Historical Introduction). Thus, following the traditional civil law approach, we have a law on evidence in the law of Criminal Procedure. That this is typical civil law approach to evidence, see Civ. C., Art. 2001-2026 which deal with evidence and yet are made part of the substantive law of our Civil Code.

which he stands charged?[3] That this seems to be the rationale behind this Article is buttressed by the non-reference to police investigation report in this provision since, in contradistinction to police investigation report, the original preliminary inquiry record must be sent to the Registrar of the High Court, the High Court being the exclusive trial court in relation to offences on which preliminary inquiry may be conducted.[4] As the duty of the Registrar is to transmit charges to divisions of courts, that the original of the preliminary inquiry record will have to be submitted to that division of the High Court which may try[5] the case seems to be clear. As opposed to this, the police investigation report must be sent to the Public Prosecutor,[6] who will, generally speaking,[7] be the only authority among those involved in trial to have access to it. And, as can be clearly seen from the provision, the Public Prosecutor is expected to rely not on the basis of prior convictions but on the basis of evidence as disclosed by the police investigation report in relation to the offence with which the accused will stand charged. Thus, if prior convictions are included in a preliminary inquiry record, the trial court will be aware of the prior convictions of an accused before trial and may be prejudiced against the accused. This would defeat the rationale. But, in relation to police investigation report, since it is within the jurisdiction of the prosecution, inclusion of prior conviction records will not, it seems to be presumed, have any detrimental effect on a "fair trial."[8]

It is only after conviction, if any, and before sentence that prior convictions should be cited for purposes of aggravation. Had the rationale for providing special procedure in relation to aggravated offences due to previous convictions not been to provide a neutral forum for trial by implementing the principle stated in Art. 138, there would not have been any need for the special procedure.

Whether or not the accused is an habitual offender can , it seems obvious, be proved only by producing prior convictions. One can foresee a situation where an offender is apprehended and, on examination, it is found out that he has committed several offences against property, say theft, each offence with "renewed guilt."[9] However, this situation will be governed under Article 189 of the Penal Code, and although the end result will be aggravation of penalty, it will be aggravation of penalty on the basis of Article 189 of the Penal Code and not aggravated penalty due to violation of an aggravated offence. Prior convictions may also play a role in determining whether or not an offender has made a profession of committing acts proscribed by the penal law. Thus, if the prosecution can prove that an offender has prior convictions on abortion, the trial court can conclude that the offencer has made a profession of the offence.

As noted above, if the prosecution is of the opinion that an offender should be convicted of an offence aggravated by prior convictions, the offender must be charged with the unaggravated offence and the charge must be filed in the court that has jurisdiction to try the aggravated offence. Thus, if the rationale behind Article 138 of the Criminal

3. For statements that this is the reason why prior convictions are not disclosed before conviction in common law jurisdictions, see John H. Wigmore, *A Treatise on the Anglo-American System of Evidence in trials at Common Law* (Boston Little, Brown and Company, 3rd ed. 1940), vol 1 pp. 412-415 and 454-456.

4. Crim. Pro. C., Art. 80 (2).

5. The Prosecutor has the duty to refuse to institute proccedings under Art. 42 (1) (a) of the Crim. Pro. C. where he is of the opinion that there is no sufficient evidence to justify conviction. Although there is no reference to Preliminary inquiry record in this Article, an examination of Articles 80 (2) and 109 (1) of the Code shows that Art. 42 (1) (a) should also be applicable to Preliminary inquiry records that do not disclose sufficient evidence to justify conviction. On this point see p. Graven, "La Nouvelle Procedure Penale Ethiopienne," Rev. Penals Suisse, 79e anee, 1963, note 22 as cited in Stanley Z. Fisheer, *Ethiopian Criminal Procedure- A Source Book* (Faculty of Law, Addis Ababa University in association with Oxford University Press, 1969), p. 200.

7. See Crim. Pro. C., Art. 145, however.

8. The question may be raised, "how about the prejudicial effect that prior convictions may have on a fair investigation?" However, the Code is silent on this point.

9. See Pen. C., Art. 60-63.

Procedure Code for the implementation of which the special procedure is devised is to have effect on all offences aggravated due to prior convictions, it is necessary to determine material jurisdiction of courts such that the court that tries the aggravated offence must be the same court that should try the unaggravated offence in cases where prior convictions are made elements of aggravated offences.

The Penal Code of Ethiopia defines aggravated offences due to prior convictions in a number of special part Articles. The phrases used in the different special part Articles are "has made a profession" (Article 365 on offences against the fiscal and economic interests of the state), "of an habitual or professional nature" (Article 381 (1) on offences against currencies or against official seals, stamps or instruments), "an habitual offender" (Article 420 (1) on offences against the public interest or the Community: Falsification of goods), "makes a profession" (Article 517 as aggravation to the offences defined in Articles 515 and 516), "has habitually made a profession" (Article 531 (1) as aggravation of the offence of abortion), "makes a profession of" (Article 601 (1)(b) on offences against morals and the family), "professional procuring" (Article 606 on offences against morals and the family: Exploitation of the immorality of others), "a habitual thief or habitually commits other offences agianst property" (Article 635 (3) (a) on offences against property), "committed habitually" (Article 637 (2) second proviso on offences against property), "habitually commits the offence" (Article 658 (a) on offences against rights in property) and "a habitual offender" (Article 670 (a) on offneces against rights in property).

An examination of these special part Articles of the Penal Code reveals that there are two approaches taken on aggravation of offences.

These are:

(a) defining circumstances that bring about aggravation in one special part Article and providing that where the defined aggravating circumstances exist in relation to any unaggravated offence, the material jurisdiction of which is assigned to one and only one court, the penalty shall be aggravated;[10] and

(b) defining circumstances that bring about aggravation in a special part Article and making this special part Article an independent offence the material jurisdiction of which is assigned to one court; whereas the material jurisdiction of the unaggravated offence may or may not necessarily be assigned to the same court.[11]

Where the special part Article defines aggravating circumstances as stated in (a) above, the rationale behind Article 138 of the Criminal Procedure Code is implemented. This is true for the simple reason that as the aggravating special part Article is a provision common to all the provisions in the section, it is not a provision that is designed to define an offence and therefore not a provision that can be assigned to a given court when one takes into consideration the material jurisdiction of courts. Thus, it is clear that the same court will always have material jurisdiction over the offence whether or not an offender is to be convicted of an aggravated offence due to previous convictions, and the fear cannot materialize that when an offender stands charged before it of an unaggravated offence the jurisdiction of which is of a lower court in the hierarchy of our court system a court may suspect that it is due to the offender's prior convictions that he stands charged before it.

In the other category of offences mentioned in (b) above, however, unless the material jurisdiction of an unaggravated offence and the corresponding aggravated offence due to prior convictions is vested in one and the same court, the rationale behind Article 138 of the Criminal Procedure Code is violated because of the special procedure itself. This can be seen from Article 114 of the code that establishes the special procedure. In this Article, the possibility that the material

10. See, for example, Pen. C., Art. 365 and 381.
11. See, for example, Pen. C., Art. 630 and 635 and 636 and 367.

jurisdiction of an unaggravated offence and an aggravated offence can be in two different courts in the hierarchy of our court structure is anticipated, and the Article provides that where such a possibility materilises, the charge should be filed in the court that has material jurisdiction to try the corrseponding aggravated offence.

To illustrate this, let us take Article 637 (1) of the Penal Code. An examination of those aggravating circumstances under this sub-Article (leaving aside sub-Article 1 (b) for the moment) shows that they are circumstances that must be alleged in the charge at the outset and proved at the trial. This is for the simple reason that aggravation under these circumstances does not depend on prior convictions. But, if we take sub-Article 1 (b), the aggravating circumstance is, obviously, prior conviction. If the material jurisdictions of Articles 636 and 637 of the Penal Code were to be that of Awraja Court and High Court respectively, an offender to be convicted in the opinion of the prosecutor of robbery aggravatied by prior convictions must be charged with Article 636 and not 637, and the charge must be filed in the High Court and not the Awraja Court. But it is only in cases of aggravation due to prior convictions that an offender would have to be charged under Article 636. Therefore, the Hgih Court would, obviously, before trial and conviction know in advance that the accused stands charged before it because of prior convictions.

This possible defeat of the rationale could be purely theoretical if the material jurisdiction of an unaggravated offence and the corresponding aggravated offence is vested in the same court. Therefore, one must examine material jurisdiction of courts in relation to these offences to see whether or not this possible theoretical defeat of the rationale materializes.

An examination of the repealed First Schedule of the Criminal Procedure Code in relation to the category of offences mentioned in (b) above shows that except for aggravated unnatural carnal offences (Article 601 (1) (b)) and aggravated theft (Article 635 (3) (a)), the court that has jurisdiction to try the unaggravated offence is the same court that has jurisdiction to try the corresponding aggravated offence. In relation to these offences, therefore, since the rationale of Article 138 of the Criminal Procedure Code is implemented by the special procedure, the special procedure would always achieve the purpose.

However, in relation to aggravated unnatural carnal offences and aggravated theft, the repealed assignment of material jurisdiction of courts, as can be seen in the First Schedule to the Criminal Procedure Code, violates the rationale behind Article 138 of the Criminal Procedure Code. Therefore, in relation to these offences, the special procedure fails to serve the prupose.

The amended material jurisdiction of courts[12] reinstates the rationale behind Article 138 of the Criminal Procedure Code in relation to aggravated unnatural carnal offences by assigning the material jurisdiction of unaggravated and aggravated carnal offences to the Awraja court. In relation to theft and aggravated theft (Articles 630 and 635 (3) (a)) due to prior conviction,however, the rationale behind Article 138 of the Criminal Procedure Code is violated as anticipated by the special procedure, since the court that has material jurisdiction to try theft is the Wereda Court, whereas the court that has material jurisdiction to try aggravated theft is the Awradja Court which has the duty-pursuant to the second proviso of Article 110 of the Criminal Procedure Code-not to refuse a charge under Article 630 of the Penal Code, despite its possible projudice against the accused person. And, incidentally, is it not possible that the prejudice may itself cause result in conviction?

CONCLUSION

The possibility that the rationale beihnd Article 138 of the Criminal Procedure Code may not be implemented in all offences aggravated due to prior convictions is anticipated in Article 114 of the Code, establishing the special procedure to implement the

12. Criminal Procedure Code Amendment Regulations, 1975, Art. 3, Legal Notice No. 17, *Neg.Gaz.*, Year 34, No. 38.

rationale. That the rationale is not to be implemented in ralation to theft and aggravated theft is foresseen by the second proviso of Article 110 of the Code.

However, as seen above, the rationale behind providing the special procedure seems to be intended to implement Article 138 in order to avoid any prejudicial effect that prior convictions may have on an accused during trial. That the prejudice might play a role in a verdict of guilt and that the verdict would have been otherwise had it not been for the prejudice seems to be a legitimate inference from human nature. Therefore, since the rationale behind Article 138 of the Ethiopian Criminal Procedure Code seems to be a rationale worth defending in relation to all offences aggravated by previous convictions regrdless of their nature, the Law Revision Committee of the Ministry of Law and Justice should, in the opinion of the writer, consider it.

COMMENT ON ART. 1767 CIVIL CODE

by George Krzeczunowicz*

ART. 1767. CONTRACTS WITH A PUBLIC ADMINISTRATION

(1) THE COURT MAY VARY A CONTRACT MADE WITH A PUBLIC ADMINISTRATION WHERE THE CIRCUMSTANCES IN WHICH IT WAS MADE HAVE CHANGED THROUGH AN OFFICIAL DECISION IN CONSEQUENCE OF WHICH THE OBLIGATIONS ASSUMED BY THE PARTY WHO CONTRACTED WITH THE ADMINISTRATION HAVE BECOME MORE ONEROUS OR IMPOSSIBLE.

(2) THE PROVISIONS OF THE TITLE OF THIS CODE RELATING TO 'ADMINISTRATIVE CONTRACTS' SHALL APPLY TO CONTRACTS MADE WITH A PUBLIC ADMINISTRATION (Art. 3191-3193).

This provision calls for the following observations:

1. According to this writer's recollection, the text of what is now sub-article (1) was drafted in the form of an article in 1954, well before the decision to include a lengthy Title on Administrative Contracts in the Civil Code (Title XIX) was taken. Later in the codification process, the proposed article was renamed sub-article (1) of article 1767, and was supplemented by sub-article (2). In the latter, "3191" (instead of 3190) reflects an obvious typing error to be corrected.

2. Pursuant to this (late ladded) sub-article (2), the provisions applicable to contracts made with an administrative body are those of the *Acts of Government* sub-paragraph (arts. 3190-3193) of the Title on Administrative Contracts, which happens to be inconsistent with sub-article (1).** Sub-article (1) should therefore be abrogated, and sub-article (2) should be reworded to *form the following single provision:*

ART. 1767. CONTRACTS WITH ADMINISTRATIVE BODIES

THE PROVISIONS OF THE TITLE ON ADMINISTRATIVE CONTRACTS CONCERNING ACTS OF GOVERNMENT (Arts. 3190-3193) APPLY TO ANY CONTRACTS MADE WITH ADMINISTRATIVE BODIES.

Avoiding circumlocution, this single provision makes it clear that in the Title on Administrative Contracts *only* the 'Acts of Government' sub-paragraph applies to both administrative contracts (as defined by art. 3132) *and* non-administrative contracts made with an administrative body. It will free the courts from the unnecessarily obscure dilemmas created by the whole present version of article 1767.

* Professor of Law, Faculty of Law, Addis Ababa University

** Incidentally, see re-translated version of Administrative Contracts law in Krzeczunowicz, *Revised Translations* (mimeo.), Addis Ababa, Faculty of Law, 1974.

CASE REPORT

Civil File No. 72/62

Yekatit 22nd, 1964

Addis Ababa High Court

3d Civil Division

Applicant: Ato Z.A. - tutor of Y.H.M.

Objectors: (1) Woizero Y.K.M.

(2) Woizero Y.K.M.

JUDGEMENT

The applicant-tutor of Y.H.M., in his applications of Meskerem 29th and Megabit 21st 1962, demanded the affirmation of Y.H.M.'s paternal filiation to Ato H.M.L. Y.H.M. was born in 1957 from Woizero M.E. and Ato H.M.L., who were married from 1955 to 1960. Ato H.M.L. died on Sene 17th 1961. With his application, Ato Z.A. (Y.H.M.'s tutor) submitted: (1) a document showing that Ato H.M.L. has, on Meskerem 29th 1959, agreed to provide E$ 20 per month for the up-bringing of Y.H.M., (2) a Meskerem 27th 1960 document by which W/M.E. and Ato H.M.L. agreed to stay separated until their marriage is dissolved, during which period Ato H.M.L. agreed to pay E$30 per month to W/M.E. and (3) a document of Hidar 30th 1960 by which W/M.E. and Ato H.M.L. dissolved their marriage.

In their objection of Guenbot 17th 1962, the objectors (H.M.L.'s aunts) stated that H.M.L. was their nephew. They further submitted that H.M.L. was castrated when he was six years old during the Italian Invasion by Rayas who came with the Italians. Thus, they stated that he could not perform sexual intercourse, get married, or beget a child. His relation with M.E. was that of master and servant and, therefore, Y.H.M. cannot be his child. Subsequently, they produced: (1) a certificate given by the Menilik 2nd Hospital asserting that Ato H.M.L. was a castrated person, (2) an application by H.M.L. to His Imperial Majesty on Hidar 26th 1946, requesting help because of his misfortune and (3) two documents (No. 487'63) from the office of the Ligaba dated Hidar 17th 1963, which contain the statements of three witnesses to the effect that Ato H.M.L. was castrated. They were the witnesses Ato H.M.L. produced when asked (on Tir 13th 1946) to prove his claim when requesting the Emperor's assistance.

The applicant (Y.M.H.'s tutor) submitted that no rebutting evidence may be produced since he has proved that Y.H.M. was born when Ato H.M.L. and W/M.E. were husband and wife. Since in such case paternal filiation is attributed by law, the objectors cannot submit such a contention amounting to an action to disown against this application for paternal filiation: actions to disown can be exercised only by (the father or the) persons enumerated under Art. 793 of the Civil Code. He finally submitted that the objectors cannot institute an action to disown since Ato H.M.L. himself has acknowledged paternity, provided for Y.H.M.'s up-bringing and declared that a son was born to him in the Amharic version of the "Voice of Ethiopia".

After examining the arguments of both parties, the court has ordered both parties to call four witnesses each. All four witnesses for the applicant have testified that Ato H.M.L. and W/M.E. were married and living together and that Y.H.M. was born during

their marriage. The objectors' three witnesses testified that Ato H.M.L. was castrated. Two of them (also) stated that Ato H.M.L. has told them that M.E. was his servant. The other witness testified that Ato H.M.L. and W/M.E. were sleeping in one room.

These, in brief, were the arguments set forth by the parties. *The first issue* to be decided is whether or not there was a valid marriage between W/M.E. and Ato H.M.L.

That there was a marriage between W/M.E. and Ato H.M.L., is proved by oral and documentary evidences. Nevertheless, Arts. 590-591(c) provide that a marriage can be invalidated if sexual intercourse is impossible. Application for the dissolution of (such a) marriage because of consent to it by error is open only to the spouse who consented by error (Art. 590), the family of such spouse (Art. 592(1) and 562) and the public prosecutor (Art. 592(2)). Art 592(3) of the civil code prohibits any other person from doing the same. And the public prosecutor can do that only at the time of the marriage (Art. 593(1)). The spouse who made the error can apply for dissolution only within six months after he (she) realizes the other party cannot perform sexual intercourse. In all circumstances, he cannot apply for such dissolution two years after the conclusion of the marriage (Art. 618(2)).

That Ato H.M.L. could not perform sexual intercourse is sufficiently proved by the objectors' evidences. But, the marriage was concluded in 1955 and until it was ended by agreement in 1960, neither W/M.E., nor her parents, nor the public prosecutor applied for its dissolution on the ground that Ato H.M.L. was incapable of performing sexual intercourse. The present objectors don't have the right to do that. Since the existence of the marriage is sufficiently proved by the applicant's witnesses, and because the objector's witnesses did not sufficiently prove the contrary, we find that there was a lawful marriage between Ato H.M.L. and W/M.E. from 1955 to 1960.

Now we have decided on the marriage, the next step is to examine its results. When child is born during the marriage of two persons, he(she) is deemed to be the child of the husband (Arts. 740(1), 741, 742). Since it is proved that Ato H.M.L. and W/M.E. were married from 1955 to 1960, and because Y.H.M. was born in 1957, we decide that Y.H.M. is Ato H.M.L.'s son pursuant to the Civil Code provisions mentioned above.

The paternal filiation of a child attributed to a person by the legal rules can be contested only by an action to disown. Thus, the *other issue* is whether or not an action to disown can be initiated upon an application for paternal filiation. According to Art. 782 and the following provisions, an action to disown can be initiated only where the law attributes paternity. Therefore since applicant Y.H.M. is applying that the court affirm that the is H.M.L.'s son, it is impossible to bring an action to disown him before the court decides that it is proved by legal presumption that H.M.L. is Y.H.M. father.

Though it is possible that an action to disown can be presented as a defence, *the last issue* we must decide is whether or not an action to disown the paternal filiation of Y.H.M. to Ato H.M.L. is possible as the objectors allege.

Art. 790 provides that only the person to whom the paternity of a child is attributed by the application of the legal rules, may initiate an action to disown. To this principle, however, Art. 793 provides exceptions whereby other persons can institute an action to disown. These persons are the descendants of the person to whom the paternity of the child is attributed (Art. 793 (3)). Nobody else can do it (Art. 793(1)). And because the present objectors are the aunts of (deceased) Ato H.M.L., and thus are not listed under Art. 793, we decide that they do not have a right to institute an action to disown.

Even the persons listed under Art. 793 can exercised this right only if the person to whom the paternity of the child is attributed by law dies or becomes incapacitated within the time fixed by law for instituting the action to disown (Art. 793(1)). This time is fixed by Art. 792(1) to be 180 days from the birth of the child. Thus, since Y.H.M. was born in 1957 and no action was instituted within 180 days of his birth, we hold that the objectors cannot institute this action now.

Due to these reasons, we hold that Y.H.M. is a lawful child of Ato H.M.L. and affirm his filiation (. . . .).

CASE COMMENT

by George Krzeczunowicz*

FAMILY LAW, FILIATION: PRESUMPTION OF PATERNITY AND ITS CONTESTATION

Y.H.M. v. Woiz. Y.K.M. and Y.K.M.

High Court Addis Ababa—Civ. Case No. 72/62.

In this case comment, we shall analyse the High Court decision appearing *above* with italics and words in brackets added.

In a prior filiation case,[1] the Supreme Court said:

> "According to Art. 741 of the Civil Code, the father of any child conceived (or born) during married life is the lawful husband of the mother at the time", and "the choice whether to bring an action to disown the child . . . depends solely on the lawful husband's own discretion" (Art. 790 Civ. C.).

This exposition of the law is in principle correct[2] and is consistent with the outcome of the present case. Nevertheless, the latter's peculiarities call for special comments.

In the prior case a *child's* action to disown his "lawful" father was brought together with a paternity and succession claim against *another*, "alleged" father. This case was of a type which is not infrequent in Ethiopia.

Obversely, in this, less usual, case *the aunts* of the deceased lawful father contested his paternity of the child (who sought its recognition) prior to presumably claiming the succession *for themselves*. The fact that the lawful father was physically a "castrate" adds a special flavour to this case.

A painstaking scrutiny of the High Court's somewhat loose opinion shows that it has considered *three main issues*. We may spell them out, more precisely, as follows:

(1) At the time of the child's birth, was there a marriage-bond between the child's mother and the deceased, making the latter *legal* father of the child?[3]

(2) May an action to "disown" the child be brought *before* his legal filiation is ascertained under (1), above?

(3) Can an action to "disown" his child be brought *by the aunts* of the deceased?

Although the result reached by the High Court is compatible with the law, the court's discussion of the above issues went far beyond what was necessary for the disposal of the case.[4] This in turn led to the imperfections

---

* Professor of Law, Faculty of Law, Addis Ababa University.

1. *G. J. and J. B. v. T.* Supreme Imperial Court, Civ. Appeal No. 638/57, *J. Eth. L.* (1968) Vol. 5, p. 53.
2. The persons mentioned by Art. 793 Civ. C. may act "in his stead" only in the exceptional conditions contemplated by Art. 793(1). Incidentally, the English mistranslation of this Article's title is misleading. The title should read "Exceptional *Case*" (emphasis added).
3. Incidentally, would not the presumption of *Art.* 745, if raised, have made this "marriage-bond" issue immaterial?
4. Contrary to the rule of art followed by the judiciary in France (and most other "code" countries). Cf. J. Gillis Wetter, *The Styles of Appellate Judicial Decisions* (Uppsala 1960) and Folke Schmidt, *The Ratio Decidendi* (Uppsala 1965).

pointed out below. We shall consider the mentioned three issues in their order.

1st Issue

(a) No marriage deed or record was produced. The court ascertained the occurrence of the marriage from other evidence. Above all, the proof by four witnesses of (presumably)[5] the possession of marital status by the alleged spouses, which is required by Articles 699-700[6] (not explicitly referred to in the judgment), was exacted by the court and accepted as conclusive.[7]

(b) The court should have rested here. Instead, it unnecessarily added a requirement not present in Art. 741, that the marriage in question *be "valid"*. The law includes *no such condition*. A dissolution of marriage sanctioning the non-observance of common conditions of marriage (Arts. 608, 609, 612, 615, 617, 618) has, in contrast to Contract[8] Law (Art. 1815), no retroactive effects: see Art. 696, sub. (2)[9] and in sub. (3), the words "the interest of the children, if any, *born of the dissolved union*" (emphasis added)[10].

(c) *Even if* validity of the marriage ("wedlock") were required for the purposes of Art. 741, the aunts' "invalidity" objection might have been barred by stressing Art. 618(1)[11] alone. Even if it were not so barred, it could have been rejected on basis of Arts. 590 *cum* 591(c), which imply that only the spouse who was ignorant of the other spouse's sexual incapacity[12] can demand dissolution of the marriage affected by it. The court cited these provisions, but instead of stopping there it improperly discussed them together with provisions on "opposition" to marriage (Art. 592(1)(2)(3)) which are irrelevant to this case.[13] Besides, "opposition" cannot be brought after conclusion of the marriage (Art. 593), and, even if it was timely, it is no ground for dissolution of the marriage (Art. 619(3)).

2nd Issue

This "other issue", vaguely raised by the court, is superfluous in light of the outcome of the third issue (see below). Moreover, its discussion leads to redundancy *or* inconsistency. If, as the court stated in the light of Art. 782 ff.,[14] "it is not possible to bring an action to disown before the court decides that it is proved by legal presumption that H.M. is Y.H.M.'s father", then (a) Why state it if this decision is deemed already taken? or (b) If it is not yet taken, by what right discuss "disowning"?[15]

3rd Issue

In this "last issue", two questions are involved:

---

5. The judgment is vague on this point.
6. "Art." or "Article", where not qualified, denotes an Article of the Civil Code.
7. In face of counter-evidence by only three witnesses, who did not even refer to "possession of status" as defined by Art. 699 (2).
8. "Contract" as defined by Art. 1675.
9. "Divorce" is not retroactive and does not affect filiation.
10. *Law Revision Committee* 1, 1976 Draft, Art. 227(2), is even more explicit on this point. Cf. R. David (the drafter of our Civil Code), *Le droit de la famille dans le code civil éthiopien* (Milano, Giuffré, 1967), p. 57, and K. O'Donovan, "Void and Voidable Marriages in Ethiopian Law", *J. Eth. L.* (1972), Vol. 8, pp. 442 and 454.
11. Correct the English version's "whosoever" (mistranslation from French master-text) to read *the person who* ("celui qui"). Cf. Amharic version.
12. (Translation from Amharic). Incidentally, the French and English versions of Art. 591(c) are more exacting: they require the lack of sexual *organs*.
13. Incidentally, the right to hinder the conclusion of a marriage by opposition does not depend on showing any "reasons" for it.
14. See, in particular, Arts. 783 and 785.
15. The court pointlessly alludes to the possibility that "an action to disown can be presented as a defence". Such possibility, open to the presumed father, can only arise in connection with an action to establish *maternity* (Art. 789).

(i) Can the deceased's aunts ever exercise his right to disown the child?[16] and

(ii) If so, have they raised it in time?

The court properly answered "no" to the first question.[17] But this precludes the (conditional) second question, whose discussion by the court is superfluous, since in the light of the first answer it is irrelevant to the aunts' position.

POLICY

In "The Law of Filiation under the Civil Code",[18] we observed that one policy aim of the Ethiopian Filiation Law is to reduce inheritance litigation and preserve the peace of stable households by protecting them against flimsy paternity claims or contestations.[19] Such aim is not surrendered to the sometimes incompatible aim of discovering the biological truth. This policy is reflected in the near-irrebuttability of the paternity presumption attached to marriage (or "irregular union").[20] The above case, correctly solved by the High Court, well illustrates the length to which flagrant disregard of patent biological truth (castration) may have to be carried to satisfy the law. But, in this exceptional case, was the main policy behind the law satisfied? In the light of the spouses' divorce occurring before the castrated husband's death, was it the peace of a stable household that was being preserved? Whatever our answer, clear law prevails over both truth and policy.[21] Nevertheless, the outcome of this case was not unfair: it preserved the interest of a child that was both treated and acknowledged as his own by the deceased (the case might have been solved by application of Art. 770!)

PROCEDURE

When a propertied man's intestate succession is "opened" (Art. 826), often paternity claims arise with a view to taking (or partaking in) the inheritance.[22] Alleged children not possessing that status (Art. 770) claim it pursuant to Art. 772 ff.,[23] invoking legal presumptions or acknowledgements of paternity. The procedures prescribed by the Law of Succession are often overlooked. Indeed, a claimant who *legally is* the deceased's child by virtue of Art. 741, 745 746, or 770 *need not distinctly claim* a judicial affirmation of paternity (see ftn. 23), but should directly apply for a certificate of heir (Art. 996) on basis of evidence showing the applicability to him of the said Articles. Where there are several children, the court should require that the rules (often overlooked) on liquidation of succession be followed by each child prior to his application. Pursuant to Art. 842 ff., the child is heir-at-law precluding non-descendant relatives. He is *ipso facto* liquidator of the succession (Art. 947). He therefore shall[24] make a search for a will (Art. 962) and, in its absence, notify interested persons how, in his view, the succession

---

16. By - in this case - raising the "absolute impossibility" (Art. 785) of their castrate nephew having begotten the child.

17. This negative answer is correct despite the court's obvious misreading of Art. 793.

18. *J. Eth. L.* (1966), Vol. 3. In particular , see pp. 511 *in fine* and 523 *in fine*.

19. *Ibid.*, ftn. 19.

20. *Ibid.*, pp. 513-514.

21. A deduction from the principle of Art. 1733, which *a fortiori* applies to interpretation of laws. The interest it fosters is public reliance on law. Without this principle, legislation would be pointless.

22. We can safely assume that this was the aim of Y.H.M.'s application in the commented case.

23. In disposing of those claims, the courts often unavoidably disregard (1) The "*act of notoriety*" requirement (Art. 772), (ii) the rule that such claim of his status by a child can be brought *only against the mother* or her heirs, the presumptive father being joined to the suit (Art. 777(2-3)),and (iii) the rule that judicial declarations of *paternity* alone are *limited to cases of rape or abduction* (Art. 761). A legislative clarification of these inept provisions is desirable: see "New Quizzes in Family Law", *J.Eth.L.* (1973), Vol. 9, p. 204.

24. Himself or, if minor, through his tutor (Art. 298(1) *cum* 949).

should devolve (Art. 972). "Interested persons" are only the other children of the deceased (cf. Art. 971(3)). Since all such children, whether alive or "represented" (Art. 842(3)), "share" equally (Art. 842(2)) and are co-liquidators (Art. 947), the filing of a joint petition for certification of their heirship and equal sharing pursuant to Art. 996 presents no difficulties unless one of them is challenged by the others'[25], in which case the court may require from him such additional evidence as it thinks fit (Art. 996(2)).

In the commented case, the child's situation was even simpler. As implied by the High Court judgment, he was the deceased's only child. Thus, being the only heir and liquidator, he had *no* "interested persons" to notify before being certified as sole heir. Assuming that his basic aim was to inherit, the child (through his tutor) should have chosen the direct procedure of Art. 996.

CONCLUSION

1. All above observations are submitted with full respect. The outcome of the above-discussed filiation case is quite correct, but the judgment's wording is not apt; neither is that of some other judicial decisions. But the courts' difficulties are largely not of their own making - often the Amharic and English versions of the Civil Code's French master-text (and, less often, that text itself) are ambiguous, and there is a lack of manuals clarifying the law.

2. To the best of our knowledge, the courts continue to stand firm on the rule excluding persons other than the legal father from contesting the paternity of his legal child (Art. 1790)[26].

25. *Not by remoter relatives* who, by definition, are not "interested persons" here (see above.)

26. Save in the exceptional case dealt with by Article 793.